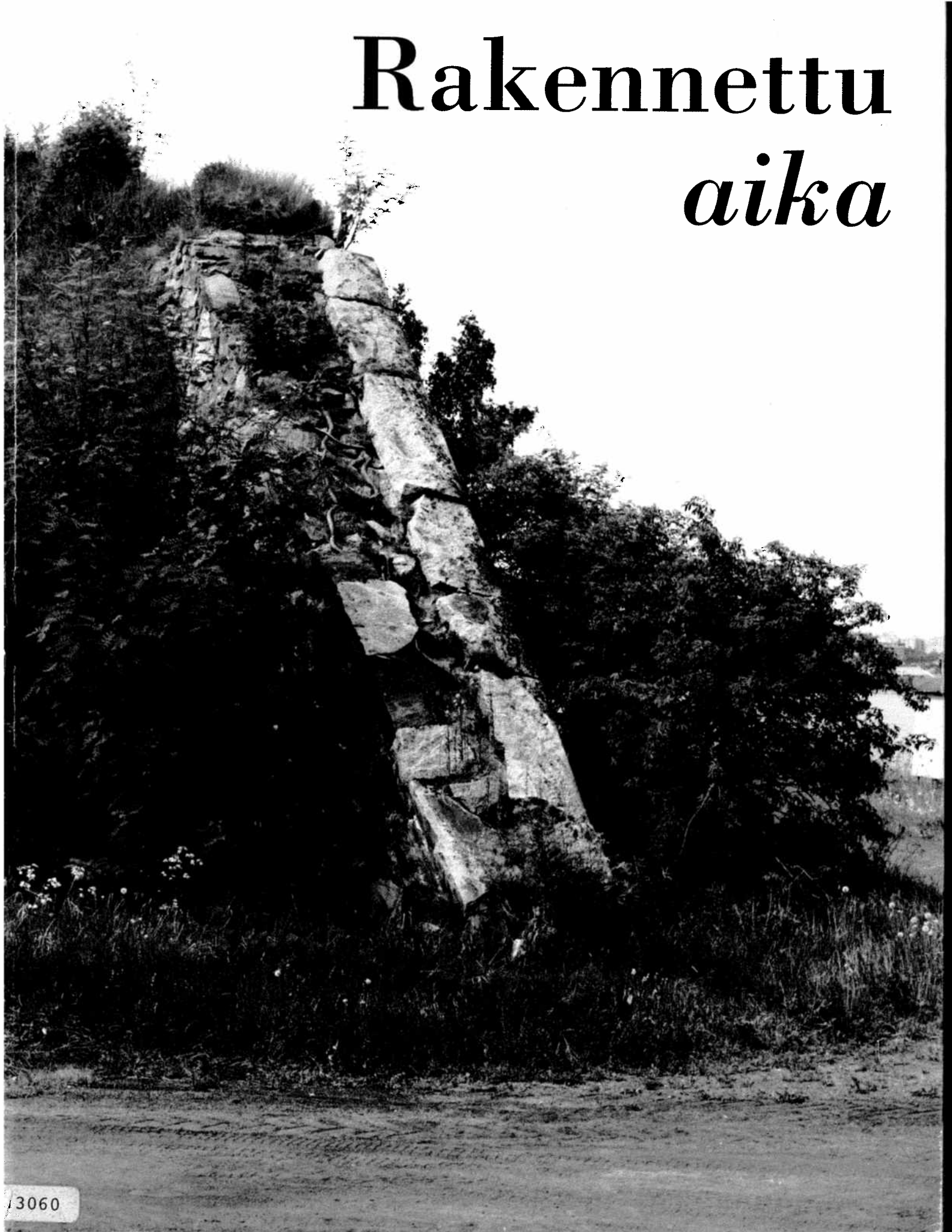

Rakennettu *aika*

Kansikuva: Suomenlinna 1986

”Nykyhetki välineenä
työstän muistoista
tulevaisuuden suunnitelmia”

Hannu Nikander
Maakuntalaulu, Tampere 1979

Rakennettu *aika*

Built *time*

Built *time*

ICOMOS FINNISH NATIONAL COMMITTEE
25TH ANNIVERSARY

Rakennettu *aika*

ICOMOSIN SUOMEN OSASTO
25 VUOTTA

Julkaisu on saanut tukea:

Opetusministeriöltä
Suomalaisen kirjallisuuden edistämisvaroista
Liikennetekniikka Oy:ltä.

Kiitoksemme!

Toimitus
Maija Kairamo
Maire Mattinen
Sinikka Joutsalmi

Käännökset
Gareth Griffiths
Mirja Kanerva
Kirsti Kovanen
Kristina Kølhi

Taitto ja kansi
Kristina Kølhi

Painopaikka
Tammisaaren kirjapaino Oy
1993
ISBN 951-96602-1-6

Sisällys

Esipuhe 9

■

Lars Pettersson Rakennusmuistomerkkien säilyttämisestä 13

Aarno Ruusuvuori Säilyttämisestä 24

Esko Järventaus Rakennusten entistämisestä 28

Heikki Havas Kirkkorakennus historiallisena muistomerkkinä 34

■

Nils Erik Wickberg Hävittää ja uudistaa 41

C.J. Gardberg Byggnadsskydd i Åbo på 1950-talet 57

Pekka Kärki Puukaupunkien suojelu 62

Bengt Lundsten Edelläkävijä – Puu-Käpylä 73

Kyösti Ålander Helsingin rautatieaseman muutos- ja korjaustyö 1956 84

■

Nils Cleve Miten maaseudun rakennus- ja kyläperinne olisi otettava huomioon
maaseudun uusiutumista ohjelmoitaessa 89

Niilo Valonen Kansanrakennukset 95

■

Henrik Lilius Rekonstruktio restaurointiongelmanä 101

Maija Kairamo Neljännes vuosisata restaurointia 114

■

Antero Sinisalo Rakennussuojelun ajankohtaisia kysymyksiä 127

Margaretha Mickwitz Maailman kulttuuriperinnön suojelu 133

■

Kirjoittajat 139

Kuvalähteet 141

Contents

Foreword 11

■

Lars Pettersson The Preservation of Monuments 22

Aarno Ruusuvuori On Preservation 27

Esko Järventaus The Restoration of Monuments 32

Heikki Havas Church Buildings as Historical Monuments 38

■

Nils Erik Wickberg To Destroy and to Renew 55

C.J. Gardberg Building Conservation in Turku During the 1950s 61

Pekka Kärki The Protection of Historic Wooden Towns 71

Bengt Lundsten Remarks on the Puu-Käpylä Housing Area in Helsinki 82

Kyösti Ålander The Alteration and Repair of Helsinki Railway Station in 1956 87

■

Nils Cleve The Future of Rural Culture and Building Traditions 93

Niilo Valonen Folkloristic Buildings 98

■

Henrik Lilius Reconstruction as a Restoration Problem 112

Maija Kairamo Restoration During the Last Quarter of a Century 123

■

Antero Sinisalo Current Issues in Preservation Policy 131

Margaretha Mickwitz Protection of the World Cultural and Natural Heritage 137

■

Contributors 139

Picture sources 141

Esipuhe

Suomeen perustettiin ICOMOSin kansalliskomitea 25 vuotta sitten, aikana jolloin rakennussuojelu oli nousemassa vastarintaan 1960-luvun hyötyarvoja korostavan purkuaallon tielle. Kansainvälisen ICOMOSin syntyyn johtanut kehitys oli saanut alkunsa Venetsian kokouksesta 1964 – tuossa tilaisuudessa luotiin ns. Venetsian julistus, sodanjälkeisten vuosikymmenien tärkein, nyt jo monumentaaliseen maineeseen kohonnut asiakirja. Suomesta Venetsian kokoukseen osallistui muinaistieteellisen toimikunnan arkkitehti Heikki Havas. ICOMOS, rakennussuojelun kansainvälinen asiantuntijajärjestö, perustettiin virallisesti seuraavana vuonna Varsovassa, kokouksessa johon meiltä lähetettiin muinaistieteellisen toimikunnan edustajana arkkitehti Maija Kairamo.

Suomessa nähtiin liittyminen ICOMOSiin, oman kansallisen komitean perustaminen, eräänä mahdollisuutena rakennussuojelun puolesta toimivien voimien yhdistämiseksi.

Kansalliskomitea muodostettiin vuonna 1967, vain kaksi vuotta Varsovan kokouksen jälkeen, opetusministeriön aloitteesta. Jäsenet löytyivät lähinnä muinaistieteellisen toimikunnan ja Rakennustaiteen seuran piiristä, mutta samalla siihen koottiin myös muita rakennuskulttuurin puolesta esiintyneitä asiantuntijoita.

ICOMOSin Suomen kansalliskomitea yhdistettiin Rakennustaiteen seuraan ICOMOS-toimikunnaksi. Riippumattoman yhdistyksen, ICOMOSin Suomen osaston, perustaminen kävi ajan mittaan välttämättömäksi. Rakennustaiteen seurasta kokonaisuutena oli muodostunut myös suojelukysymyksistä kiinnostunut ja niihin kantaa ottava järjestö, joten ICOMOSin Suomen osaston itsenäistyessä sen päätehtäväksi tuli rakennussuojelun kansainvälisten yhteyksien hoitaminen.

ICOMOSin Suomen osaston 25-vuotisjuhlakirjan tarkoituksena on luoda silminnäkijän katsaus rakennussuojelun ja restauroinnin kehitykseen

Suomessa. Kirjoittajiksi on kutsuttu ensimmäisen kansalliskomitean jäsenet. Näissä puheenvuoroissa, joista osa on kirjaa varten laadittuja ja osa varhaisempia, kuvastuvat rakennussuojelun monimuotoiset ja osittain ristiriitaisetkin ideologiat, suojelutaistelut, voitot, kompromissit ja myös korvaamattomat tappiot.

Toiminta rakennetun ympäristön sisältämien henkisten ja aineellisten arvojen säilyttämisen puolesta jatkuu niin Suomessa kuin koko maailmassa. Maailmanlaajuisesti kasvanut, 70 kansallisen osaston ja 15 kansainvälisen komitean ICOMOS katsoo kohti huomispäivää: "Ei tulevaisuutta ilman menneisyyttä". ICOMOSin Suomen osasto liittyy suomalaisen panoksen kansainvälisen yhteisön työhön ja välittää Suomeen maailmalla tapahtuvan kehityksen. Voimien yhdistäminen ja vuorovaikutus tukevat suomalaisen rakennusperinnön säilymistä tulevaisuuden hyväksi. ■

Helsingissä 26.10. 1992

Panu Kaila
puheenjohtaja
ICOMOSin Suomen osasto

Foreword

Icomos was born at a time when a stance was being taken against the demolition wave of the 1960s which emphasised utilitarian values. The developments started with a meeting in Venice in 1964, where the so-called Venice Charter was created. It has been the most important conservation document of the post-war decades and has achieved a monumental reputation. Architect Heikki Havas from the Archaeological Society was the Finnish participant in the Venice meeting. ICOMOS, as an international organisation of experts, was officially founded the following year in Warsaw. This time architect Maira Kairamo, also of the Archaeological Society, was the Finnish representative.

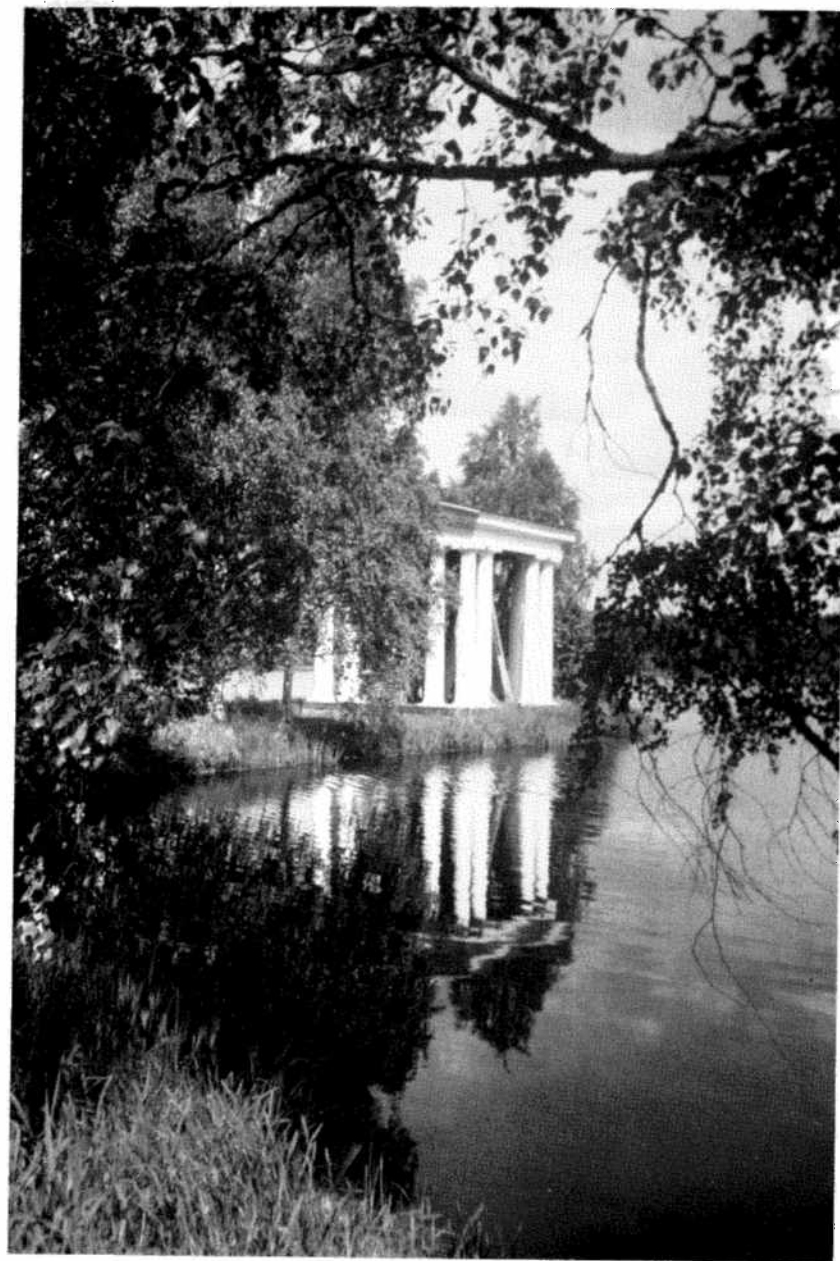
Becoming a member of Icomos and forming a national committee was seen in Finland as one way of uniting the forces acting for building protection. The ICOMOS Finnish National Committee was founded in 1967, two years after the Warsaw meeting, on the initiative of the Finnish Ministry of Education. The founding members were mainly members of the Archaeological Commission and the Finnish Architectural Association, but other experts who had been working for building protection also became involved.

At first the ICOMOS Finnish National Committee became the protection unit of the Finnish Architectural Association. This was done specifically to simplify practical formalities. However, because the unit acted independently it became necessary to found a separate organisation. Still, the Finnish Architectural Association as a whole had become an organisation that had an interest in and took a standpoint for building protection, such that when the ICOMOS Finnish National Committee became independent its task remained to look after international connections.

The purpose of the ICOMOS Finnish National Committee anniversary publication is to give an eyewitness review of the development of building protection and conservation in Finland. In these essays, some of which have been specially written for the publication while others were written at various other times, the many-faceted and even partly contradictory ideologies, the fights for building protection, the victories, compromises and losses can all be seen.

The activity of maintaining the spiritual and material values that the built environment contains continues in Finland, as elsewhere. ICOMOS, which has grown into a worldwide organisation of 70 National Committees and 15 International Committees, looks towards the future: "No future without a past." The ICOMOS Finnish National Committee joins the Finnish contribution to the main international organisation and conveys the worldwide developments back to Finland. Combining the forces and interaction safeguards the preservation of the Finnish building heritage for the future. ■

*Panu Kaila
Chairman, ICOMOS Finnish National Committee.
Helsinki 26th October 1992.*

1. Orisbergin kartanokirkon tapuli. ■
1. Belltower of the church at Orisberg
manor.

Lars Pettersson

Rakennusmuistomerkkien säilyttämisestä

Länsimaisen kulttuurin piirissä vanhojen ja ylikäisten rakennusten määrätietoiset säilyttämispyrkimykset perustuvat useaan eri ajattelutapaan, eikä milloinkaan ole päädytty täysin yhtenäiseen ideologiaan. Jo ihmisluonteen ailahtelevaisuus ja vähänkin kookkaamman rakennuksen sitoma tonttitila sekä materiaalin määrä ovat pakottaneet esiin hyvin erilaisia näkemyksiä ja ratkaisuja täysin riippumatta siitä, onko asianomainen muistomerkki käyttönsä, muotonsa tai pelkästään ikänsä vuoksi saavuttanut tietyn kunnianarvoisuuden maineen. Harkittua säästämistä on esiintynyt ennen kaikkea uskonnollisten kulttirakennusten ja ruhtinasresidenssien yhteydessä. Perimmäisenä motiivina lienee usein ollut itse kultin ja sen kohteen sekä ruhtinasvallan ja sen perinteiden iän ja arvokkuuden korostaminen. Miltei samalla perusteella on kuitenkin voitu myös purkaa vanhaa ja pystyttää uutta ja entistä vaikuttavampaa. Suurimmat ovat säilymisen mahdollisuudet yleensä olleet siellä, missä alkuperäinen idea-traditio on jatkunut peruspiirteiltään muuttumattomana tilantarpeen ja varallisuuden tuntuvasti kasvamatta.

Kysymystä voidaan tarkastella myös päinvastaisesta näkökulmasta. Näin on tehnyt Louis Réau v. 1959 ilmestyneessä teoksessaan *Histoire du vandalisme. Les monuments détruits de l'art français*. Vaikka kysymyksellä pakostakin on skandaalikronikka, Réaun tutkimus samalla on perusteellinen ja selkeä aatehistoriallinen selvittely, jolla käsittääkseni on pysyvä tieteellinen arvo.

Aluksi muutamia hajaesimerkkejä varhaisempien vuosisatojen suhtautumisesta vanhoihin rakennusmuistomerkkeihin.

Olympian puisen Herantemppelin asteittainen uusiminen kiviseksi tapahtui itse kulttipaikan pyhyiden ja koskemattomuuden merkeissä, jolloin samalla vanhat muodot sovellettiin uuteen ja kestävämpään materiaaliin. Forum Romanumin keisariaikaisista rakennuksista monet oli pystytetty vaatimattomampien edeltäjien seuraajiksi uusia teknillisiä menetelmiä ja tyylikeinoja käyttäen. Hadrianus rakennutti valmiiksi Ateenan suuren Zeuksen temppelin; se oli aloitettu 300 vuotta aikaisemmin, mutta oli silloin jäänyt kesken-eräiseksi. Sullla oli välillä siirrättänyt osan sen marmoripylväistä Rooman Kapitoliumille. Kansainvaellusten aikana keisarit julkaisivat ediktejä Rooman monumenttien suojelemiseksi, tosin ehkä ilman mainittavia tuloksia. Teoderik korjautti sekä Pompeiuksen teatteria että

Colosseumia ja asetti erityisen virkamiehen – *curator statuarum* – valvomaan julkisia kuvapatsaita. Konstantinopolin suurta palatsia ylläpidettiin samalla paikalla yli 1000 vuotta yhtenä valtakunnan ja keisariuden päätunnusmerkkinä. Hagia Sofia kelpasi yli 900-vuotiaana turkkilaiseksi moskeijaksi ja samalla loistavaksi voiton merkiksi. Se oli luultavasti liian suuri ja hyväkuntoinen purettavaksi. Aachenin palatsikappelia rakennuttaessaan Kaarle Suuri siirretti paavin suostumuksella Roomasta ja Ravennasta antiikin aikaisia kolonneja lisäämään uuden pyhäkön symboliarvoa. Kappeli ja sen empurella sijaitseva Kaarlen valtaistuini ovat yhä paikoillaan goottilaisista laajennuksista huolimatta. Saksalais-roomalaisen keisarikunnan hallitsijat kruunattiin täällä v. 1531 saakka. Tanskan valtakuntaa perustettaessa luotiin Jellingeen seremoniallinen ulkoilmatila, jossa käytettiin valtavia, luontaisia kivenjätkäleitä, kaiketi tietoisien arkaisoinnin ja menneisyyden ihannoimisen merkeissä (Ejnar Dyggve). Uudella hallintokeskuksella piti olla kunnianarvoisen näköiset puitteet.

Ranskan goottilaisia katedraaleja pystytettäessä pidettiin itse rakentamista Jumalalle ja pyhimyksille otollisina uhrilahjoina. Vanhempien tilojen hävittämisessä ei turhia aikailtu. Pyhäinjäännösten säilyminen sen sijaan oli tärkeää.

Rooman varhaiskristillinen Pietarinkirkko purettiin täysrenessanssin kupolikirkon tieltä; apostolin hautapaikan korostaminen oli jatkuvasti toimenpiteiden pääteemana, mutta tällä kertaa maisemaa ja kaupunkikuvaa laajalti hallitsevana tekijänä. Joukko vanhoja yksityiskohtia otettiin huolellisesti talteen. Samoihin aikoihin paavi yritti suojella eräitä antiikin aikaisia raunioita. Yleensä voidaan todeta, että renessanssin arkkitehdit olivat huomattavasti enemmän kiinnostuneet antiikin rakennusmuistomerkkien teoreettisesta tutkimisesta kuin niiden säilyttämisestä. Michelangelon idea sisustaa Diocletianuksen termien frigidarium mahdollisimman muuttumattomana Santa Maria degli Angeli-kirkoksi on lähinnä poikkeusilmiö. Yhtenä syynä lieenee kyllä ollut ratkaisun taloudellisuus.

Frans I pani käyntiin keskiaikaisen Louvren purkamisen oman renessanssilinnansa tieltä. Uudistaessaan Versailles'n jo vanhahtavan metsätyslinnan vakinaiseksi residenssiksi Ludvig XIV nimenomaan määräsi vanhat pihafasadit säilytettäväksi; niihin liittyi kuninkaalle liian mieluisia

nuoruuden muistoja, jotta hän olisi suostunut niiden modernisoimiseen.

Napoleonin valtaosaltaan toteuttamatta jääneen rakennusohjelman päänumerona oli Pariisin muuttaminen uudeksi Roomaksi. Provencen Nimes'istä hän aikoi siirtää Augustuksen aikaisen Maison Carréen, parhaiten säilyneen roomalaisen temppelin, imperiuminsa pääkaupunkiin saadakseen edes jotain aitoa mukaan. Nimes'in porvarit asettuivat kuitenkin vastarintaan ja suunnitelma raukesi.

Tukholman keskiaikaisen linnan päätorni Tre Kronor oli yli 400 vuotta valtakunnan symbolina, mutta jo kauan ennen sortumistaan kaikkea fortifikatorista merkitystä vailla.

Ruotsin suurvalta-ajalla muotiin tullut antikvi-teettien ja monumenttien harrastus – *ad patriam illustrandam* – ei varsinaisesti koskenut rakennusten säilyttämistä, vaan pääasiassa riimukiviä, rahoja, vanhoja käsikirjoituksia jne. Tuon ajan götismi komeili mielellään roomalaisilla aiheilla – olivathan Göötanmaalta lähteneen gootit aikoinaan valloittaneet Rooman. Keskiaikaisen Ritariholman kirkon tilalle Kaarle X Kustaa piirretti Jean de la Valléelta roomalaisen barokkipantheonin dynastian hautapyhäköksi. Suunnitelmasta kuitenkin luovuttiin. Se tuli uudelleen ajankohtaiseksi Kustaa III:n aikana, tällä kertaa lopullisesti epäonnistuaakseen. Vaikka Kustaa olikin melkoinen historiaromantikko ja antiikin ihailija, hänen rohkeimmat unelmansa toteutuivat lähinnä uusissa rakennuksissa ja teatterilavastuksissa. Vanhojen rakennusmuistomerkkien hyväksi hän tuskin teki mitään mainittavaa. Vasta hänen poikansa hallituskaudella Vitterhetsakademien v. 1805 ja 1806 joutui puuttumaan rakennusten säilyttämis ehdotuksiin asettuen, hämmästyttävää kyllä, yleensä torjuvalle kannalle. Kysymyksessä olivat mm. Utmelanderin kellari Taalainmaalla ja Örebron hirsinen ns. Vanha valtiosali. Ensin mainitussa tapauksessa hallitus kuitenkin vastoin akatemian lausuntoa myönsi varoja kellarin kattamiseen.

Esimerkkinä siitä, että myös Suomessa näihin aikoihin osattiin viitata rakennuksen korkeaan ikään ja edustavaan asuun, mainittakoon Pohjanmaan Saloisten kylänmiesten kirje kuninkaalle v. 1804. Saloisten kappeliin kuuluvat Piehingin asukkaat olivat anoneet lupaa saada rakentaa oman kirkon Saloisten kirkon hirsistä ja siirtää Saloisten tapulin uuden kirkon yhteyteen. Vastus-

taessaan tätä suunnitelmaa saloislaiset huomauttivat, että kirkko oli heidän esi-isänsä rakentama ja toivoivat sen saavan jäädä sille paikalle, ”där den ifrån urminnes warit anlagd”.

Kellotapulista he mainitsivat, että se oli kaunis ja ettei sitä ollut rakennettu mielivaltaisesti siirrettäväksi, vaan alkuperäisellä paikallaan käytettäväksi. Sanomatta jäi, että tapuli oli suunniteltu silloisen kuninkaan isän omakätisen luonnoksen perusteella. Hallitsijan päätös ei ole tiedossani, mutta kirkko jäi purkamatta ja tapuli siirtämättä. Perimmäisenä syynä kirjelmän laatimiseen oli tietenkin kysymys kirkkomatkan pituudesta.

Oikeastaan vasta romantiikasta lähtien esiintyy vakavampaa pyrkimystä vanhojen rakennusten säilyttämiseen nykyaikaisessa mielessä. Taustailmiöitä olivat Herculaneymin ja Pompeijin kaivaukset sekä vanhoillisen ja perinteitä kunnioittavan Englannin ja myös Skotlannin gotiikan harrastukset. Ensimmäisenä ammattimaisena restauroimisarkkitehtina pidetään James Essexiä, joka 1770- ja 1780-luvuilla johti mm. Lincolnin, Winchesterin ja Elyn katedraalien kunnostamistöitä. Walter Scottin historialliset romaanit aikaansaivat ennen näkemättömän keskiajan ihailun. Varsinaiseksi edelläkävijämaaksi tuli kuitenkin suuren vallankumouksen runtelema Ranska. Victor Hugo puuttui jo v. 1823 monumenttien hävitykseen ja kreivi Montalambert v. 1833. Arcisse de Caumont perusti v. 1823 Société des Antiquaires de Normandie-nimisen seuran, joka pyrki nimenomaan keskiaikaisten taide-muistomerkkien rauhoittamiseen. Vuonna 1830, kohta heinäkuun vallankumouksen jälkeen, Ranska sai virkamiehen nimeltä ”inspecteur général des monuments historique”. Lainsäädäntö seurasi näiden toimenpiteiden vauhdissa; rauhoitettavat muistomerkit rekisteröitiin, ja sekä lakia että luetteloa on sitten useaan otteeseen täydennetty. Ranskassa alkuunpantu rakennussuojelu sai nopeassa tahdissa vastakaikua muissa suurissa kulttuurimaissa. Monella taholla oli tällöin edetty jo melko pitkälle voittopuolisesti arkeologisen aineiston rauhoittamisessa.

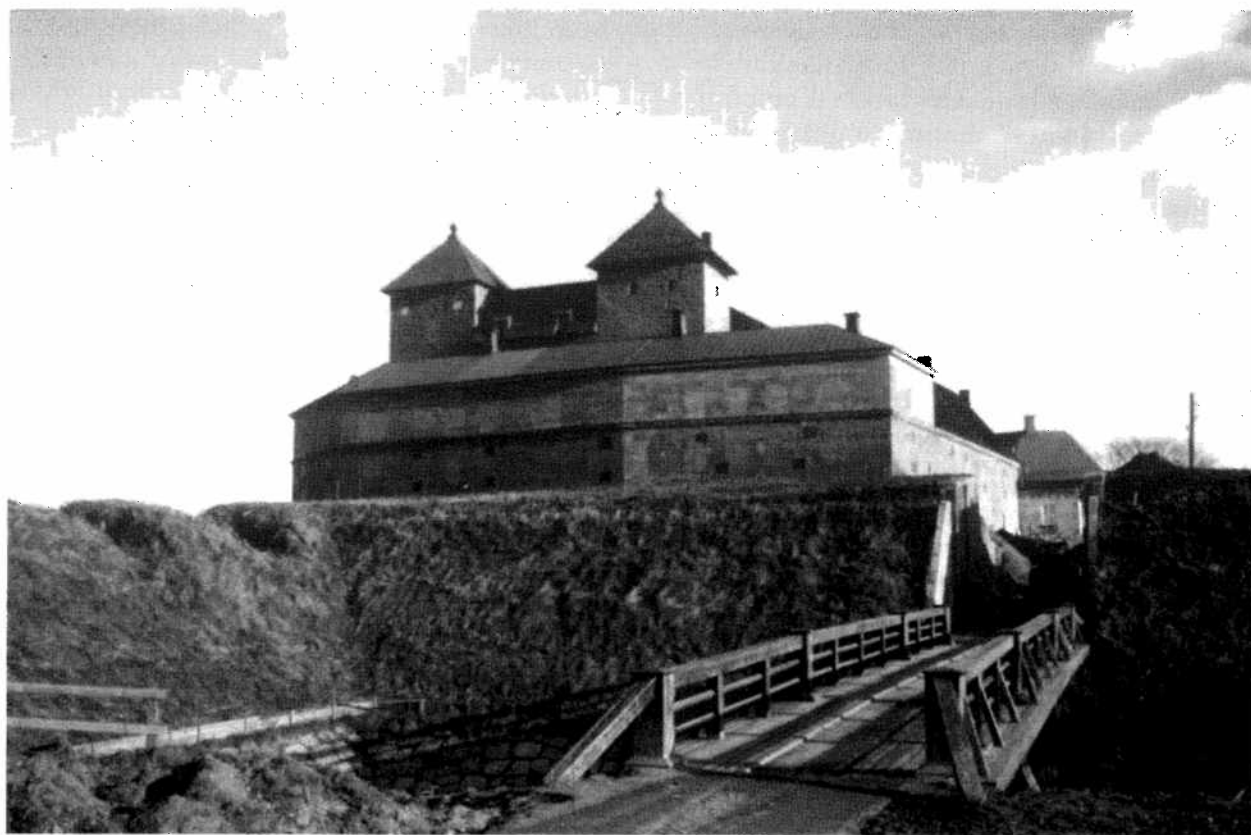
Viime vuosisadan restaurointiperiaatteiden suuntaviivat määräsi ranskalainen arkkitehti Viollet-le-Duc. Hän pyrki miltei poikkeuksetta ”tyylikuutaaseen” ideaalimuotoon, joka täysin tukahdutti rakennuksen yksilöllisen olemuksen. Kysymys on tavallaan enemmän uusista piirustuslautatuotteista kuin historiallisen todellisuuden

säilyttämisestä. Samalla on kuitenkin myönnettävä, että Viollet-le-Duc ja hänen koulukuntansa pelastivat paljon sellaista, joka muuten olisi kokonaan tuhoutunut.

Voidaan todeta, että vanhojen rakennusten säilyttämis- ja restaurointitoiminta etenkin Ranskan ulkopuolella usein muodostui kansallisuus- aatteen rinnakkaisilmiöksi, jonka yhtenä johtotähtenä oli oman kansakunnan erikoislaadun ja olemassaolon oikeutuksen korostaminen vastareaktiona Napoleonin ajan imperialismin.

Rauhoitettavien rakennusten ikäraja on sitten asteittain siirtynyt tännemmäksi sitä mukaa kuin taidehistoriallinen, kulttuurihistoriallinen ja kansatieteellinen tutkimus on vallannut alaa ja myös arkkitehtien kiinnostus oman maan menneisyyteen on lisääntynyt. Entistä ajankohtaisemmaksi esim. porvaristalojen ja vanhan talonpoikaistarha-arkkitehtuurin säilyttäminen tuli, kun huomattiin koko perinteellisen kaupunkiasutuksen ja kansankulttuurin olevan vaarassa industrialismin, kommersialismin ja urbanisoitumisen seurauksena. Yhtenä ratkaisuna olivat viime vuosisadan jälkipuoliskon ns. ulkoilmamuseot. Ne tarjoavat kuitenkin vain aniharvoin rakennuksille aidon miljöön ja ovat lähinnä verrattavissa museokokoelmiin, joissa esineitä säilytetään näytteille pantuina, erillään oikeasta ympäristöstään.

Suomessa rakennusmuistomerkkien suojelun vaatimaton syntyvaihe sijoittuu 1870- ja 1880-luvuille, jotka rakennustaiteessamme olivat uusgotiikan ja uusrenessanssin, maalaustaiteessa historiamaalauksen, kansanelämäkuvauksen ja ihanteellisuuden pyrkivän realismin aikaa. Mielipiteiden muodostumisessa Sakari Topelius näytteli suunnilleen samaa osaa kuin Victor Hugo Ranskassa. Hänen sanomalehtiartikkelinsa ja historialliset kertomuksensa sekä *Finland framstäldt i teckningar* ovat epäilemättä lisänneet yleisön kiinnostusta menneisyyttä kohtaan. Suomen muinaismuistoyhdistys perustettiin v. 1870 ja Muinaistieteellinen toimikunta 1884. Asetus muinaisaikaisten muistomerkkien rauhoittamisesta ja suojelemisesta annettiin v. 1883. Siinä mainitaan kyllä vanhojen linnoitusten, linnain, varustusten, rukoushuoneiden ja muiden merkillisten julkisten rakennusten rauniot ns. kiinteinä muinaisjäännöksinä, mutta ei käytössä olevia, valtion tai yksityisten omistamia raken-

2

2. Hämeen linnan restauroinnissa vuosina 1953–1988 rakennettiin Nils Erik Wickbergin suunnitelman mukaan linnaan museo ja nykyaikaisia edustustiloja. Pohjoinen valli ja linnan sisäänkäynti rekonstruoidussa asussa. ■
2. Hämeenlinna Castle, restored by Nils Erik Wickberg, 1953–88, for use as a museum and representational spaces. View after the restoration.

nuksia. Asetus onkin ensi sijassa arkeologisen ja antikvaarisen näkemyksen sanelema. V:n 1869 kirkkolaki sisältää myös eräitä säännöksiä, joiden avulla voidaan tyydyttävästi suojella vanhoja kirkkoja ja kellotapuleita. Päähuomio on siis tuohon aikaan kiinnitetty monumenttien korkeaan ikään ja kulttuurihistorialliseen merkitykseen, kun taas rakennustaiteellisista arvoista miltei tyystin vaietaan. Tämä johtunee osittain siitä, ettei meillä katsottu sellaisia mainittavasti esiintyneen valtion ja kaupunkien hoidossa olleiden rakennusten ulkopuolella. Toisaalta oli taidehistoriallinen tutkimuksemme vasta alkuvaiheessaan, ja se keskittyi miltei yksinomaan kuvataiteisiin ja kirkkojen irtaimistoon.

Voimassa olevasta lainsäädännöstä on johtunut, että Muinaistieteellisellä toimikunnalla on ollut mahdollisuus vakavammin puuttua vain linnojen, linnoitusten ja kirkkojen säilyttämis- ja korjauskysymyksiin, kun taas muiden rakennusten säilyminen on ollut sattumanvaraisempaa. Ensimmäiseksi suureksi restaurointitehtäväksi muodostui Turun tuomiokirkon korjaus 1920-luvulla; tällöin oli jo luovuttu Viollet-le-Ducin menetelmistä ja siirrytty varovaisemmalle, rakennuksen todellisia vaiheita enemmän kunnioittavalle linjalle, jonka perusedellytyksenä oli monumentin huolellinen tutkiminen. On ilmeistä, että tuomiokirkon onnistunut ja suurta mielenkiintoa herättänyt restaurointi suuresti helpotti tavallisten seurakuntakirkkojen korjausvaikeuksia. Sekä viranomaiset että seurakuntalaiset olivat helpommin kuin aikaisemmin taivutettavissa uusien menetelmien tielle. Seuraavana suurena restauroimiskohteena oli viime vuonna päätökseen saatu Turun linna. Parhaillaan ovat käynnissä Hämeen linnan ja Olavinlinnan kunnostamistyöt. Valtiovalta on osoittanut näitä toimenpiteitä kohtaan kiitettävää suopeutta. Turun linnan tapaus on jo osoittanut, että vanhasta linnasta melko kohtuullisin kustannuksin voidaan saada sekä juhlahuoneisto että museo.

Tutkimusintressien yksipuolisuudesta ja määrärahojen sekä työvoiman puutteesta johtui, että päähuomio kauan kiinnitettiin keskiaikaan ja 1500-lukuun. Vasta myöhemmin on päästy suurempaan tasapuolisuuteen siten, että nykyään jopa 1800-luku ja 1900-luvun alku ovat tulleet mielenkiinnon kohteiksi. Vuosien mittaan ovat tulleet mukaan monet paikallismuseot vanhoine

rakennusryhmineen. Ensi sijassa on tällöin kuitenkin kysymys vapaaehtoisesta rauhoittamisesta ja suojelusta.

Tällä hetkellä on hahmottelemallani romanttiskansallis-antikvaarisella linjalla runsaasti voimia liikkeellä, mutta niitä kurissa pitävä tutkimustoiminta on jatkuvasti kvantiteetiltaan liian vähäistä. Moni tärkeäkin säilyttämis- ja restaurointikysymys joudutaan ratkaisemaan aivan pintapuolisten tutkimusten perusteella. Muinaistieteellisen toimikunnan rakennusosasto on jatkuvasti historiallisen osaston epävirallinen kasvannainen, jonka työmäärä ja vastuu ovat kohtuuttoman suuret henkilökunnan lukumäärään verrattuna.

Toinen päälinja, rakennushallinnollinen ja korostetummin arkkitehtoninen, palautuu meillä suurvalta-aikaan, jolloin myös kaupunkien rakennustoimintaa alettiin entistä enemmän säännöstellä renessanssin asemakaavateorioiden viitoittamaan suuntaan. Simon de la Vallée sai v. 1639 hoviarkkitehdin valtakirjan ja hänen poikansa Jean v. 1651 määräyksen toimia kuninkaallisen majesteetin ja kruunun rakennusten ylimpänä valvojana koko valtakunnassa. Tukholman uuden barokkilinnan laajasta ja pitkäaikaisesta työmaasta kasvoi vähitellen esiin kaksi valtakunnan taide-elämälle ensiarvoisen tärkeätä laitosta, yli-intendentinvirasto, josta sittemmin tuli rakennushallitus, ja taideakatemia, jossa kuvataiteilijain ohella myös arkkitehdit koulutettiin. Erityisesti Kustaa III tehosti julkisten rakennusten valvontaa ja puuttui henkilökohtaisesti lukuisiin suunnittelukysymyksiin, erityisesti Italian matkansa jälkeen. Ruotsin vallan perintönä meillä on v. 1811 perustetun intendentinkonttorin seuraajan rakennushallitus ja kaupungeissa asianomaiset rakennusviranomaiset. Päätehtävänä ei kuitenkaan ole vanhan vaaliminen, vaan käytössä olevien rakennusten edustavuuden valvonta ja kunnossapito sekä uusien suunnittelu ja teettäminen. Käytännössä tähän toimintaan liittyy kuitenkin suuri määrä säilyttämiskysymyksiä, ja mainituilla viranomaisilla on erinomaiset mahdollisuudet sekä edistää että vastustaa vanhojen muistomerkkien säilyttämistä.

Merkittävimmät lainsäädännölliset parannukset ovat toistaiseksi tulleet v:n 1931 asemakaavalaissa, v:n 1932 rakennussäännössä, v:n 1958 rakennuslaissa ja v:n 1959 rakennusasetuksessa. Viimeksi mainituissa on mm. määrätty, että historiallisesti,

kulttuurihistoriallisesti tai rakennustaiteellisesti arvokkaita rakennuksia on asemakaavaa laadittaessa mikäli mahdollista suojeltava ja säilytettävä eikä ilman pakottavaa syytä hävitettävä. Maistraatin velvollisuutena on rakennuslupaa myönnettäessä valvoa, ettei historiallisesti tai rakennustaiteellisesti arvokkaita rakennuksia turomella. Rakennuslaissa säädetään lisäksi, että alueella, jota mm. sillä oleva historiallisesti tai taiteellisesti arvokkaiden rakennusten takia on erityisesti suojeltava, voidaan asemakaavassa antaa erityisiä määräyksiä. Käytännössä suojelutoimenpiteet kuitenkin ovat olleet melko vähäisiä; mistään ehdottomasta rauhoittamisesta ei yleensä ole lainkaan kysymys. Parhaisiin tuloksiin on toistaiseksi päästy Porvoon ja Tammisaaren vanhimmissa kaupunginosissa sekä aivan viime vuosina Helsingin empirealueella, jonka rauhoitettu osa kuitenkin on jäänyt valitettavan suppeaksi.

Teknillisessä korkeakoulussa ja nyttemmin myös Oulun yliopistossa tapahtuva arkkitehtien koulutus tähtää tietenkin ensi sijassa uutta luovaan toimintaan. Kun tulevan arkkitehdin opintoihin sisältyy myös rakennustaiteen historia, edistää tämä luonnollisesti vanhan arkkitehtuurin arvostamista ja restauroimiskysymysten hallintaa. Erityisesti silloin, kun vanhan säilyttäminen tai varovainen saneeraus ja uuden rakentaminen ajautuvat vastatusten, on ratkaisu usein arkkitehdin käsissä. Arkkitehtihan on rakennuttajan luottamusmies, mutta samalla hänen pitäisi myös valvoa yleisiä etuja. Hänen omassa intressissään on tietenkin kokonaan uuden suunnittelu, joten hän purkamisia vastustaessaan itse asiassa kaventaa omia toimintamahdollisuuksiaan. Mainitusta konfliktista huolimatta meillä kuitenkin on arkkitehtejä, joilla on riittävästi kunnioitusta menneisyyden arvoja kohtaa. Meillä on myös erittäin taitavia restauroimisarkkitehtejä – ei kuitenkaan vielä tarpeeksi monta. Ihannetapaus olisi tavallaan sellainen, jossa sama henkilö hallitsisi muistomerkin sekä suunnittelu- että tutkimuspuolen. Käytännössä edellytetään tavallisesti arkkitehdin ja taidehistorioitsijan yhteistyötä.

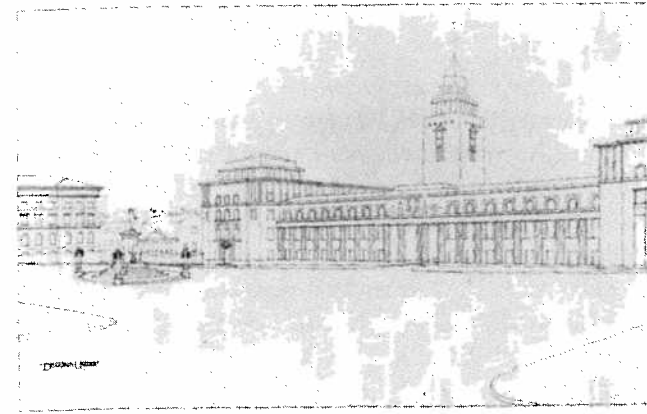
Parhaillaan on viimeistelyvaiheessa laki kulttuurihistoriallisesti huomattavien rakennusten suojelusta. Alkuperäinen ehdotus valmistui jo v. 1950. Lainvalmistelukunnan versio v:lta 1960 on äskettäin kiertänyt lausunnon antamista varten eri

instansseissa, ja siihen on tehty joukko parannusehdotuksia. Tulossa oleva laki on jo pahasti myöhässä, ja vilkkaasta uudisrakennustoiminnasta johtuu, että korvaamattomia arvoja joka vuosi hävitetään. On syytä epäillä, että aktiiviteetti tällä alalla on lisääntynyt osittain juuri uuden lain pelosta. Koska vanhat linnat ja linnoitukset sekä kirkot jo ennestään ovat tyydyttävästi lain suojeluksessa, tulee uusi laki koskemaan erityisesti sellaisia valtion ja yksityisen omistamia rakennuksia, joiden säilyminen tähän mennessä on ollut aivan hataralla pohjalla. Mikäli nyt tiedetään, tulossa olevan lain teho ei kuitenkaan olisi ehdoton. Sen merkitys olisi ennen kaikkea siinä, että erikseen rekisteröitäviä rakennusmuistomerkkejä ei voitaisi purkaa tai muutella ilman asianomaista lupaa eikä ennen kuin on ehditty harkita monumentin pakkolunastamista valtiolle tai suorittaa tarpeellisia tutkimuksia, valokuvauksia ja mittauksia. Puuttumatta lähemmin lakiehdotuksen perusteluihin ja yksityiskohtiin, totean vain, että suojelulain tehokkuus joka tapauksessa hyvin suuressa määrin jää riippumaan valtiovalan ja kunnallisten viranomaisten, yhteisöjen ja yksityisen kiinteistön- ja tontinomistajien hyvästä tahdosta.

Mitä valintaperiaatteita olisi sitten noudatettava rauhoitettavia rakennuksia rekisteröitäessä? Tyhjentävää ja täsmällistä vastausta voidaan tuskin antaa. Yritän kuitenkin valaista kysymystä muutamista näkökulmista.

Kaavamaisesti ottaen olisi kai säilytettävä kaikki ne rakennukset, joilla on huomattava rakennustaiteellinen tai historiallinen arvo sekä ne, jotka liittyvät ympäristön kannalta tärkeinä osina sellaisiin kokonaisuuksiin, jotka eivät siedä radikaaleja muutoksia. Tähän voitaisiin lisätä, että usein riittäisi pelkästään ulkoasun, katufasadin tai tiettyjen sisätilojen varjeleminen hävitykseltä. Vastaavasti olisi toisissa tapauksissa rakennuksen ympärille saatava tyhjää tilaa tai sekundäärisiä lisäyksiä poistettava, jotta monumentti lainkaan pääsisi oikeuksiinsa. Kaikenlaisia varauksia voidaan esittää loppumattomiin sillä seurauksella, että koko kysymys muuttuu perin monimutkaiseksi.

Tähänastiset kokemukset ovat osoittaneet, että asiat loppujen lopuksi joudutaan ratkaisemaan *in casu*. Varovaisinkin ohjelma kutistuu realiteettien puristuksissa. Tulokset jäävät hyvin suurelta osin riippumaan siitä, ketkä ovat asiaa valmistelemassa

3. Armas Lindgren osallistui Senaatintorin etelälaidan kehittämiskusteluihin vuosisatamme alussa. Lindgrenin ehdotus "Decora urbis" kaupungintalokilpailussa vuonna 1912. ■

3. Armas Lindgren's competition entry "Decora Urbis" for the Helsinki City Hall by the Senate Square, 1912.

ja ketkä lopullista päätöstä tekemässä. Joku intoilija haluaisi ehkä säilyttää miltei kaiken, kun taas kitsas ja kylmästi laskelmoiva talousmies purattaisi uuden tieltä jokaisen talon, joka on lakannut olemasta ekonomisesti kannattava. Rakennustaiteen ja kulttuurimuistomerkkien harrastaja on kahden tulen välissä. Vanhan ja kauniin rakennuksen tilalle voidaan saada uusi ja parhaassa tapauksessa vielä kauniimpi, jopa maailmankuulu. Olihan jo empiren Helsingin hintana 1700-luvun Suuri tori raatihuoneineen, kirkkoineen ja hautausmaineen. Nyt ei asiasta kukaan ole pahoillaan, mutta kyllä aikanaan kaupungin porvaristo. Mitä rakennustaiteellisiin arvoihin tulee, ollaan niistä ns. asiantuntijapiireissä vain aniharvoin yksimielisiä. Asenne riippuu tavallisesti iästä, koulutuksesta, henkilökohtaisesta mausta ja myös siitä, otetaanko arvostelun mittapuuksi länsimaisen arkkitehtuurin paraatiesimerkit vai perifeerisen maan oma rakennustraditio. Kuluva vuosisadan alussa kaavaili silloin johtoasemaan noussut arkkitehtipolvi Senaatintorin perusteellista modernisoimista. Vielä v. 1938 ihmetteli eräs varhaisrenessanssin tutkija, miten joku saattoi olla kiinnostunut niinkin mitättömästä kyvystä kuin Engelistä. Muutamia vuosia sitten vaati eräs ansioitunut arkkitehti Ateneumin purkamista; tontin asemakaavallinen sijainti edellytti ilman muuta alueen luovuttamista liike-elämän käyttöön ja rakennus sinänsä oli arkkitehtuurin tuotteena täysin mitätön.

Laajemmasta kulttuuri- ja henkilöhistoriallisesta näkökulmasta valinta on usein vieläkin vaikeampaa. Tavallaanhan jonkin rakennuksen kulttuurihistoriallinen arvo ja mielenkiinto vain lisääntyy siitä, että useat sukupolvet ovat sitä muuttelleet. Samalla kuitenkin taiteellinen alkuperäisidea on voinut kärsiä vakavia vaurioita ja tuloksena saattaa olla konglomeraatti, jonka ansioita ja vikoja ei voida arvioida normaalien tyylihistoriallisten tai esteettisten kaavojen mukaan. Käytännössä useimmat vanhoista rakennusmuistomerkistämme kuuluvat nimenomaan tähän ryhmään.

Lainvalmistelukunnan ehdotuksessa edellytetään perustettavaksi rakennussuojelun nelijäseninen neuvottelukunta, jonka päätehtävänä ilmeisesti olisi lausuntojen antaminen suojelurekisteriin vietävistä kohteista. Epäilen, että näin suppea asiantuntemus pakostakin tulee johtamaan liialliseen yksipuolisuuteen.

Rekisteröintiä suoritettaessa joutuvat tietenkin ensimmäisinä valokeilaan valtion omat julkiset rakennukset, erityisesti ne, jotka edustavat kansakunnan keskeisiä, kulttuurikansaa velvoittavia muistoja ja taiteellisia arvoja. Vain siinä tapauksessa, että valtio itse näyttää hyvää esimerkkiä, voidaan yksityisiltä odottaa myönteiselisyyttä ja ymmärtämystä.

Kaupunkien osalta asia tietenkin on enemmän paikallishistoriallinen – Helsinkiä ja Turku lukuun ottamatta. Kohteet olisi valittava siten, että ne keskimäärin oikealla tavalla kuvastavat kaupungin historiallista kehitystä ja arkkitehtonista tasoa sekä eri suunnittelijoiden toimintaa.

Maalaiskunnat ovat itse asiassa jo ilahduttavan pitkällä. Tavoitteeksi on tullut, että jokaisella pitäjällä olisi ulkoilmamuseo, johon kuuluisi kokonainen talo tai torppa kaikkine rakennuksineen. On myös paljon sellaisia talonpoikaistaloja, joissa vanhoja rakennuksia vaalitaan suurella huolella. Puurakennukset ovat tosin helposti lahoavia, mutta niitä voidaan myös siirtää kohtuullisin kustannuksin sellaisiin paikkoihin, joissa ne eivät ole välttämättömän uuden tiellä.

Negatiivisena seurauksena on tosin epäaito kokonaisuus. Tutkimuksen edistyessä voidaan epäilemättä päästä siihen, että myös rakennuttajien ja rakentajien henkilöllisyyteen kiinnitetään huomiota. Paras ja edustavin talonpoikaistalotehtuuri ei nimittäin ole voinut olla kenen tahansa anonyymien maalaisukon tekemää. Kaiken takana ovat kyllä usein olleet erikoistuneet ammattimiehet, samat, jotka pystyttivät puukirkkoja, kellotapuleita, pappiloita, pitäjäntupia, siltoja ja myllyjä.

Eräs maaseudun monumenttiryhmä, pappilat, on jäänyt pahasti alakynteen. Liian moni seurakunta on viime vuosina joko radikaalisti uudistanut tai kokonaan purkanut vanhan pappilansa – tarkoituksenmukaisuuden nimissä. Sopiva valikoima olisi hyvissä ajoin rauhoitettava ja rakennuksille keksittävä niiden arvoa vastaava käyttö.

Yleensä olisi toivottavaa, että säilytettävät rakennukset edustaisivat monipuolisesti paitsi valtiovaltaa ja vanhaa sääty-yhteiskuntaa myös uudempia ammatti- ja etupiirejä, jolloin aina mikäli mahdollista olisi pidettävä silmällä rakennustaiteellista ja tekotaidollista kvaliteettia.

Kun vaaravyöhykkeessä nyt on erityisesti uusrenessanssi, viime vuosisadan nousevan liike-elämän ensimmäinen suursavutus arkkitehtuurin alalla, rohkenisi toivoa, että mainittu tyyliisuunta erityi-

sesti Helsingissä saisi suurempaa kunnioitusta osakseen kuin mitä perin synkältä näyttävä nykytilanne osoittaa. Esplanadilla, Mannerheimintien ja Erottajalla ei liene kysymys varattomista kiinteistönomistajista, vaan arvovaltaisista laitoksista, joiden esimerkkiin tullaan viittaamaan muuallakin. On tosin hienoa pystyttää moderni lasilaatikko, mutta olisi nähdäkseen vielä hienompaa komeilla kunnostetussa renessanssipalatsissa, jonka tilat sitä paitsi voivat olla työntekijöille miellyttävämpiä kuin matalat huoneet kehnosti toimivin ilmastointilaittein. Epäilen kuitenkin, että tämä tajutaan vasta sitten, kun enää on vain muutama sattumalta säästynyt talo rauhoitettavissa.

Uusimman rakennustaiteen rauhoittaminen jääköön seuraavien sukupolvien huoleksi. Uudesta laista ei voi eikä saa tulla kehityksen luonnotonta jarrua, joka heti alkuunsa saattaisi koko asian toivottomaan vastatuuleen. Täytyy edellyttää, että rakennuttaja, jolla on ollut kyllin ambitiota kääntyä ensiluokkaisen suunnittelijan puoleen, myös tajuaa omat veloituksensa.

Kuulee usein sanottavan, että Suomessa on vain melko vähän rauhoittamisen arvoisia rakennusmuistomerkkejä ja että olisi tehokkaasti suojeltava sitä, mikä vielä on jäljellä. Valtakunnan kiinteistöjen kokonaismäärästä suojeltavat rakennukset muodostavat vain pienen murto-osan. Monet niistä ovat sen luonteisia, että ne parhaiten tulevat oikeuksiinsa vain nähtävyyksinä ilman käytännöllistä tehtävää. Mutta useimmat lienevät nimenomaan sellaisia, joita tarkoituksenmukaisesti kunnostettuina voitaisiin käyttää edustus- ja juhlatiloina, kokous- ja kerhohuoneistoina, museokokoelmien näyttelypaikkoina jne. Esimerkkejä tällaisesta järjestelystä on jo useita, ja tuloksiin on yleensä oltu varsin tyytyväisiä. Mitään ylivoimaista taakkaa suojelutoiminta tuskin saattaisi yhteiskunnalle aiheuttaa. Mainittuja tilojahan joka tapauksessa tullaan tarvitsemaan yhä lisääntyvässä määrässä.

Ollessaan parhaimmillaan nykyajan kulttuurielämä vaatii kohtuullisen määrän näkyvää ajallista syvyyttä, kontaktia menneisyyden kanssa, jota ilman se on juuretonta ja hetkellistä, vailla turvallisen jatkuvuuden tuntua. Se ei voi tyytyä vain tänään ja eilen tehtyyn, josta melkoinen osa nopeasti väljähtyy ja menettää kaiken viehätöksensä. Itse asiassa rakennusmuistomerkkien säilyttämisellä ja suojelulla, jos sitä harjoitetaan

järkevästi, saattaa olla huomattava käytännöllisenkin merkitys, joka tosin ei ole rahassa eikä tilastojen avulla tuskin edes vielä sosiaalipsykologian keinoinakaan mitattavissa. Ensimmäinen valtionarkeologimme J.R. Aspelin motivoi toimintaansa sanoilla: "Isänmaanrakkaus perustuu muistoihin ja minä tahdon antaa kansalle niitä". Monille tämä romanttinen asenne riittää vielä tänäänkin. Sitä voidaan myös täydentää viittaamalla vanhan ympäristön kauneus ja tunnelma-arvoihin, viihtyvyys- ja vastuuntuntonäkökohtiin, yhteiskuntaa ja valtiota säilyttäviin tekijöihin sekä valtakunnan auktoriteetin niihin perusteisiin, jotka koostuvat miljö- ja muistomerkkitraditiosta. ■

(Julkaistu: *Valvoja* 2/1962, ss. 61–70)

4. Louhisaaren kartanolinna on rakennettu vuonna 1655. Museovirasto restauroi kartanon museoksi ja nähtävyydeksi vuosina 1962–67. ■
4. Louhisaari manor, restored by the National Board of Buildings, 1962–67, for use as a museum.

Lars Pettersson

The Preservation of Monuments

In the sphere of western culture the aim to preserve old and overaged buildings is based on many ways of thinking and has never resulted in a uniform ideology. The intention to preserve has mainly arisen in ecclesiastical buildings and palaces, and the motive has then been to emphasize the age and dignity of a tradition. However, for the same reasons new and more impressive buildings have been built to replace old ones.

The preservation of monuments started in Finland in the 1870s and 1880s. The author Sakari Topelius played a similar role in Finland as Victor Hugo in France. His newspaper articles and historical stories, as well as his picture book *Finland Portrayed in Pictures* (*Finland framställt i teckningar*) no doubt increased public interest in the past. The Finnish Antiquarian Society was founded in 1870 and the Archaeological Commission in 1884. The first regulation for protecting monuments in 1883 was dictated by an archeological and antiquarian conception and it concerned ruined castles, fortifications and other monuments but not buildings that were still in use. However, a church law from 1869 contained regulations by which old churches and bell towers could be satisfactorily protected. So, the main emphasis at that time was on the great age of the monuments and not their meaning in cultural history or their architectural value.

Consequently, only castles, fortifications and churches were preserved. The preservation of other monuments happened only occasionally. The first large restoration project was Turku cathedral in the 1920s. This restoration shows a more careful method, that paid more respect to the real stages of the building and was preceded by investigating the monument. It seems that this successful restoration was also of use when the same problems had to be solved in other churches in the same spirit.

Due to the one-sidedness of research interests in Finland, as well as the lack of work force and government funds, interest was for a long time only shown in the Middle Ages and the 16th century. Only later has there been more even-handedness, so that today even the 19th and 20th centuries have become focuses of interest. At this moment there are plentiful forces behind a romantic-national-antiquarian view, but there is too little discipline to give quality to the research.

Another major influence on preservation has been the State, in the form of a building administration, and has thus been more architecture-oriented; the influence of which can be dated to the year 1639 when Sweden was a major European power. We now have a National Board of Building at the central level and building authorities on the municipal level. Their principal task is not to take care of the old buildings but rather to control and maintain the distinction of the present buildings and to design and build new buildings. In practice problems of preservation are often involved in the tasks.

Improvements in legislation that were carried out in the town planning and building legislations of 1931, 1932, 1958 and 1959 were very important because they included regulations on protection, preservation and control. In practice, however, preservation action has been rather small. The best results were seen in the oldest quarters of Porvoo and Tammisaari and in the Empire period quarters of Helsinki.

Preservation in an architect's work is a matter of conscience. Our architects' training was then primarily aimed at creating new buildings, though the history of architecture has been included in the curriculum. In the circumstance where preserving or renovating the old collides with building something new, the solution often lies in the architect's hands. If he opposes demolition he actually lessens his own possibilities to work. Despite

this conflict we do have architects who pay sufficient respect to the values of the past. We also have very skilful restoration architects, though not enough. It would be ideal if both the monument's design and research would be done by the same person. In practice, co-operation between an architect and art historian is necessary.

At the moment our law for preserving buildings of cultural historic value is being revised. The law is late and because of the heavy building activity we lose irreplaceable values every year. It seems that the efficiency of the new law will depend very much on the good will of governmental and municipal authorities, societies and private owners.

What principles then should be followed for selecting the buildings that should be registered and protected? There is no simple answer. Formally, all those buildings that have a prominent architectural or historic value should be preserved, as well as those that are important as parts of entities that cannot tolerate radical changes. Often it would be sufficient to protect the exterior facades or certain interiors from demolition. In some cases provision of an open space around the building or removal of secondary additions would be necessary, so that the monument would come into its own. There is a number of exceptions and consequently the whole question easily becomes complicated.

Experience shows that problems have to be solved *in casu*. Even the most conservative programme shrinks under the pressure of reality. The results depend on the person making the decisions. Very seldom are specialists unanimous in matters of architectural values. The person interested in architecture and culture is caught between two fires; instead of the building being protected one could get a new building which is better and even world famous. The price Helsinki had to pay for its Empire centre was the

destruction of its great 18th century square with its church, cemetery and townhall, but no one is sorry for its loss anymore. The attitudes depend on the person's age, education, profession and personal taste as well as the scale of the assessment, ie. whether canonical examples of western architecture or examples from the peripheral building tradition are adopted as standards. At the beginning of this century architects tried to organise the complete modernisation of the Senate Square in Helsinki. Still in 1938 a researcher of the early Italian Renaissance wondered how anyone could be interested in such an insignificant talent as Engel. Also, a few years ago, an established architect demanded that the Ateneum (by Höijer) should be demolished as the architecture of the building was insignificant, and the plot could be used instead for commercial development. From a wider view the choice is even more difficult. In a way the building's cultural historic value increases after several generations. But at the same time the original idea might have been damaged severely and resulted in a conglomerate, whose values and faults cannot be estimated by means of normal historic or aesthetic models. In practice most of our monuments belong to this group.

When preparing lists the first buildings that come into the spotlight are those owned by the State. Only if the government sets a good example can one expect sympathy and understanding from private owners. In smaller towns the question is connected with local history – the selection of buildings should reflect in a truthful way the town's development and architectonic level and its designers' activities. Rural communities already have the aim of possessing their own open-air museums. Many peasant houses have been taken good care of, but there are also neglected building types, such as vicarages, which have been demolished in the name of progress. Generally, one hopes that preserved buildings would represent all

circles: the government, the old class society, as well as younger professions and spheres of interest. The quality of the architect's and builder's skills should always be noted.

Now the neorenaissance of main streets, particularly in Helsinki, is in danger. One would hope that the style would gain greater respect. While it is noble to put up a modern glass box, it would be much nobler to be located in a restored renaissance palace, whose rooms can be more comfortable for employees than low ceiling rooms with poorly functioning mechanical ventilation. I suspect that this will only be understood by chance when there are only a few examples left. Protection of more recent architecture should be left for the next generation to take care of. One often hears that in Finland there are so few monuments worth saving and that what is left should be efficiently protected.

Modern cultural life requires a reasonable visible depth in time, a contact with the past without which it is rootless and momentary and lacks the feeling of continuity. It is not enough to have only something that was done today or yesterday, much of which will become stale quickly and lose its charm. Wise protection of monuments can also have a prominent practical meaning. J. R. Aspelin, our first chief antiquarian, motivated his activity with the words, "*Patriotism is based on memories and that is what I want to give the people.*" ■

(Original in Finnish. Published in *Valvoja*, issue no.2, 1962, pp.61–70)

Rakentaminen alkaa tuhoamisella. Se on aina uuden elementin enemmän tai vähemmän väkivaltaista sijoittamista olemassa olevaan. Paikalla ennen ollut häviää. Sama pätee rakennettaessa luontoon tai ihmisen muovaamaan arkkitehtoniseen ympäristöön. Tehtävän suorittajista, hänen työnsä asettamistaan eettisistä tavoitteista, hänen vaistonsa herkkyydestä sekä taiteellisesta kyvystä riippuu, onko tuo uusi ympäristölleen häiriöksi vai täydentääkö se sitä luontevasti.

Kaupunkien rakentaminen on ensi kädessä lukemattomien osatekijöiden tasapainoista yhteensovittamista. Kaupunkimiljöö on selvin osoitus kansan kulttuuritasosta ja kulttuuritahdosta. Sivistyksellisen itsenäisyytemme koko syvyys ilmenee rakennustaiteessa.

Kaupungin ajallisilla kerrostumilla on monta ulottuvuutta. Anatole France ihmetteli oman aikansa restaurointeja lauseella: "Ei ne vanhat muodot, vaan ne vanhat kivet". Säilyttämisen syyt: historialliset, kulttuurihistorialliset, esteettiset vai inhimillinen; kunnioita isääsi ja äitiäsi. Varmasti sitä suurempi omavoimainen säilyminen, mitä useampia tekijöitä kohde itsessään sisältää.

Suomalainen näyttää yhä kuitenkin enimmäkseen olevan tyypillinen korvenraivaaja. Ympäristö on vihollinen, joka on ehdottomasti tuhottava ja alistettava. Tämän vaikutelman valitettavasti vieläkin saa silmätessään silpovaa nykyrakentamista.

Säilymisen hyväksi on tehtävä jotakin. Arkkitehtoninen kulttuuriperintömme on jatkuvasti vaarassa. Sitä tuhoavat tietämättömyys ja itsekyläinen tieto. Vuonna 1912 kilpailtiin Helsingin vanhimman osan hävittämisestä, vuonna 1960 merkittävimmän pientaloalueen "jälleenrakentamisesta".

Olisi onnellista, jos säilyttäminen voisi muuttua harvojen harrastuksesta kansalliseksi tarpeeksi. Toistaiseksi murrosikäisen holtittomuus on tyydyttävä terveesti kahlitsemaan.

Vanhan ja uuden rinnastamisessa en ole voinut löytää muuta ohjenuoraa kuin rehellisyyden.

Vankan muotokulttuurin omaavina kausina on aina onnistuttu sovittamaan harmonisesti yhteen täysin erilaisten ajatusmaailmojen tulokset. Ilmeisesti olemme jatkuvasti eräänlaisella muodon 'ei kenenkään maalla'. Siitä johtuneen tämän hapuilu ja epävarmuus. ■

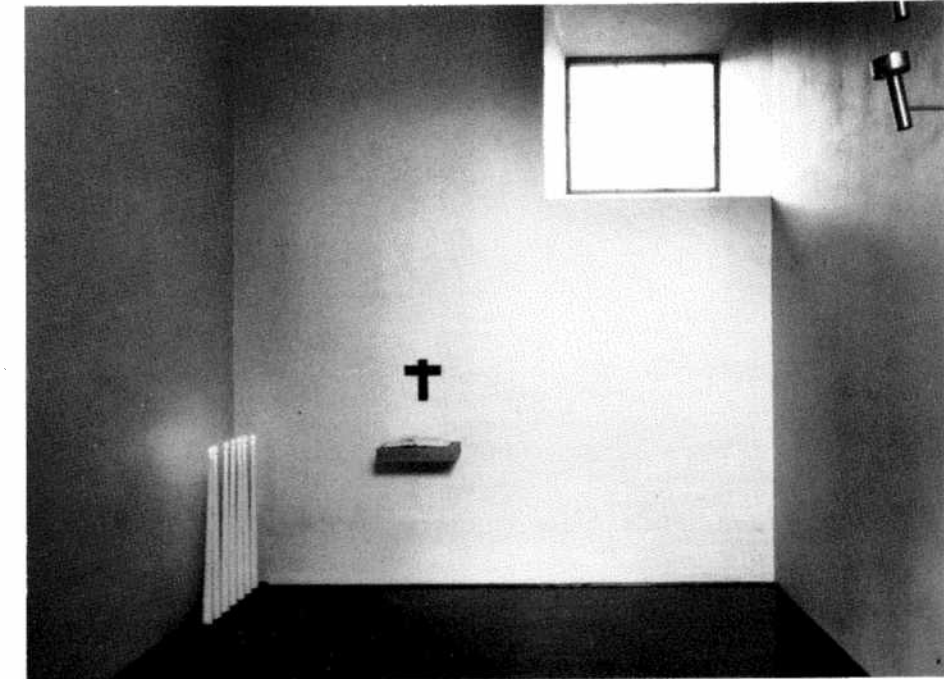
(Julkaistu *Arkkitehti* 1-2/1967)

5

Vuonna 1798 Hämeenlinnaan rakennettu J.L. Desprezin pantheonmainen keskeiskirkko, jonka klassillinen selkeys oli aikojen kulussa kadonnut, restauroitiin vuosina 1962-64.
5. Yleiskuva kirkosta.
6. Tornikappelin hiljaisuuden arkkitehtuuria. Interiööri ei ole säilynyt. ■

*Hämeenlinna church by J.L. Desprez, 1798, restored by Aarno Ruusuvuori, 1962-64.
5. View of the interior.
6. The modernised tower chapel. It has since been altered.*

6

8

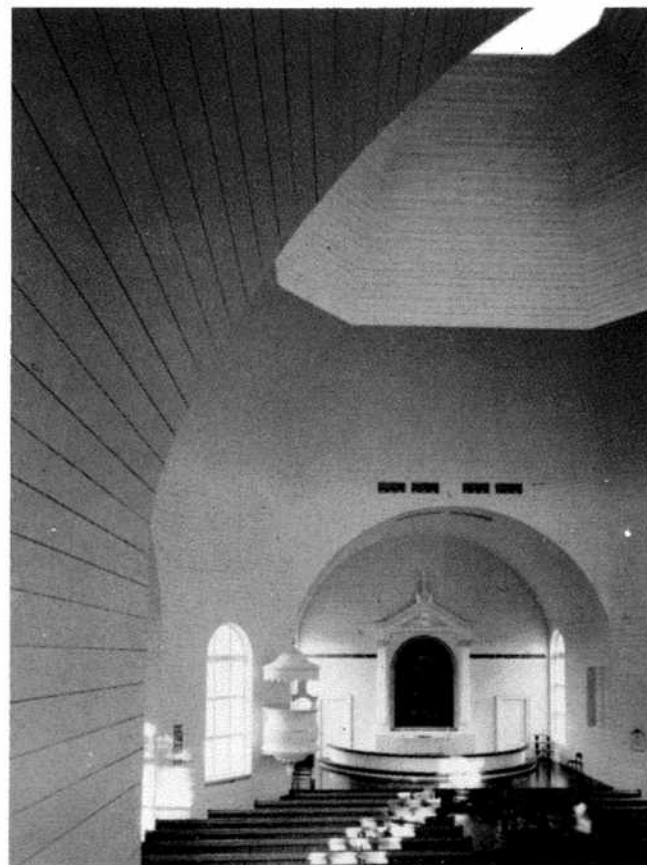

7-8. Orijärven ruukin kartano 1700-luvun keskivaiheilta restauroitiin Outokumpu Oy:n edustustilaksi. Tavoitteena oli kokonaistaideteos, jossa arkkitehdin ohjauksessa toteutettiin rakentaminen pienimpiin yksityiskohtiin asti ja valittiin kalustus, tekstiilit jopa ruokailuvälineetkin suomalaisen muotoilun parhaimmistosta. ■
7-8. *Orijärvi manor, from the mid 18th century, restored during the early 1960s for use as representational spaces for the Outokumpu Company.*

9-10. Laukaan vuosina 1833-1834 rakennettu, C.L. Engelin suunnittelema puukirkko, restauroitiin vuosina 1961-63. Ulkoasu alkuperäinen interiöörin pelkistetty puuarkkitehtuuri modernia klassillisuutta. ■
9-10. *Laukaa church by C.L. Engel, 1833-34, restored 1961-63.*

10

Aarno Ruusuvuori

On Preservation

Building begins with destruction. That always means putting a new element more or less violently into what exists. That which was in the place before disappears. The same thing applies to building in nature or in an architectonic environment created by man. Whether the new will be disturbing or complementary to this environment depends on the person who is executing the work, on the ethical objectives that he has given to his task, on the sensitivity of his instincts and on his artistic skill.

The building of cities is mainly about fusing together harmoniously numerous factors. The urban milieu is the clearest indicator of the cultural level and will of the people. The depth of our cultural independence is reflected in architecture. Urban time layers have many dimensions. Anatole France wondered on the restorations of his time; "It is not the old forms, but the old stones." The reasons for preservation are: historic, cultural historic, aesthetic or human; "Honour thy father and thy mother." It is evident that the more factors a building contains, the better it is saved by its own strength.

A Finn still seems to be a typical settler in the wilderness. He sees the environment as a hostile enemy that should be absolutely destroyed and dominated. Unfortunately, this is still

the impression an observer gets when looking at the dismembering influence of modern building.

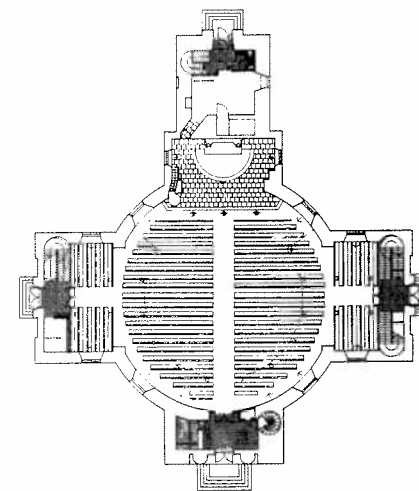
Something should be done on behalf of preservation. Our architectural heritage is in continuous danger. It is being destroyed by ignorance and arrogant knowledge. Competitions were held in 1912 which included demolishing the oldest part of Helsinki, and in 1960 for rebuilding the most important detached housing area of the city.

We would be fortunate if preservation would become a national necessity instead of being a hobby for the few. As things go we have to settle for restraining unstable adolescent behaviour in a sound way.

When it comes to placing the new next to the old, I have not been able to find any other guide than honesty.

During periods of strong formal culture it has always been possible to find a harmonious reconciliation between the results of completely different ranges of thought. It seems evident that we continue to roam in a "no man's land" when it comes to the world of form. That may be the reason for this groping and insecurity. ■

(Original in Finnish. Published in *Arkkitehti*, issue no.1/2, 1967)

11. Hämeenlinnan kirkon pohja. ■
11. *Plan of Hämeenlinna church.*

Toisen maailmansodan jälkeen Euroopan maissa virinnyt jälleenrakennustoiminta on kohdistunut laajana myös sodan vaurioittamien muistomerkkien ja arkkitehtonisesti arvokkaiden rakennusten konservoimiseen ja entistämiseen. Samalla tämän alan vaikeat pulmat ovat tulleet ajankohtaisiksi.

Meilläkin on suoritettu sodan jälkien korjaamiseksi paljon vaivaa ja varoja vaativia suuritöisiä tehtäviä, joita julkisuudessakin usein on selostettu; mainittakoon esimerkiksi jo vuonna 1946 alkaneet ja lähiaikoina päättymässä olevat Turun linnan korjaus- ja restaurointityöt ja se etupiirien risti-riitä, josta oli paljon vahinkoa Kaartin kasarmin entistämislle.

Suurin osa meillä suoritettavasta entistämis- ja konservointityöstä kohdistuu kuitenkin sodan tuhoilta säästyneisiin rakennuksiin: Hämeen linnan perusteellinen tutkimustyö on parhaillaan käynnissä, Olavinlinnan ja Suomenlinnan rakennuksia kunnostetaan jatkuvasti, linnanraunioita konservoidaan ja joka vuosi suoritetaan korjaus- ja muutostöitä kymmenissä vanhoissa kirkkoissamme.

Työkentän laajuutta kuvaa ehkä parhaiten se, että esimerkiksi yli 100 vuotta vanhoja kirkkoja, joiden korjauksia asianomaiset virastot kiinteästi valvovat, on Carolus Lindbergin teoksen *Suomen kirkot* mukaan nyt lähes 400. Luku kasvaa lähimpien kymmenen vuoden aikana keskimäärin viidellä joka vuosi. Mutta ylimalkaisestikin mainittua kirjaa tutkimalla huomaa eri kirkkojen lyhyesti kirjotetuista rakennushistoriikeista, että ainakin 30 kirkkoa on joskus joutunut niin kovakouraisen ”restauroinnin” kohteeksi, että tuskin enää mitään on jäljellä alkuperäisestä rakennuksesta. Tarkempi perehtyminen asiaan osoittaisi todennäköisesti, että tämä arvioluku on jokseenkin varovainen. Viime vuosisadan loppupuolella toimineiden ja eräiden myöhempienkin kirkonkorjaajien varmasti hyvää tarkoittavat muutostyöt osoittavat, ettei heillä ole ollut täyttä selvyttä vanhan rakennustaiteemme arvosta; perinteelliset rakennusmuodot ovat saaneet väistyä lyhytikäisten kauneusihanteiden tieltä puhumattakaan siitä, että olisi tarpeeksi kiinnitetty huomiota käytännön saneleminen vaatimuksiin. ”Kuin ilveilyltä tuntuu se tosiasia, että juuri 1890-luku, kansallisromantiikan aikakausi, saattoi kirkon ja tapulin niiden nykyiseen, niin taiteellisesta kuin historiallisesta näkökulmasta katsoen lohduttomaan asuun.”, päättää prof. Lars Petterson arkkitehtuurihistoriallisen selvittelynsä Pieksämäen kirkosta ja tapulista. Samaa voidaan valitettavasti sanoa

12

13

12. Ruotsinpyhtään vuonna 1771 valmistunut puukirkko ennen korjausta. Pohjamuodoltaan se oli 8-kulmainen keskeiskirkko ja katteena oli kupolimaiseen särmioon päättävä paanukatto. ■

12. Strömfors church, 1771, prior to restoration in 1898.

13. Sama kirkko vuoden 1898 muutosten jäljiltä. Entisten lyhyiden eteissakarojen sijaan on tehty laajemmat ristivarret. Ikkuna-aukot on suurennettu ja yksityiskohtien moninaisuuteen häviää perusmuodon arvokas ryhti. Kirkon sisäkuva on muuttunut vieläkin enemmän. ■

13. Strömfors church, after restoration.

lukemattomista muista vanhoista kirkkoistamme. Kun tällaiset turmellut kirkot yritetään saattaa ennalleen tai muuten sakraalirakennuksen arvolle paremmin sopivaan asuun, on monet vaikeudet voitettavina. Pahin vaikeus on useinkin taloudellinen puoli; monelle seurakunnalle koituisi tällaisesta työstä ylivoimaisia ponnistuksia. Kun lisäksi monet ”restauroinnit” on tehty perusteellisesti ja lainkaan vanhalle arvoa antamatta, jouduttaisiin useinkin entistämisen sijaan ryhtymään toistamiseen teoreettisen rekonstruoinnin ja ”tyylipuhtauden” etsimisen tielle ilman, että edes on varmoja tietoja siitä, minkälainen kirkko alun alkaen on ollut. Kun tällaisiin pahimpiin esimerkkeihin joudutaan tekemään pakon sanelemia korjauksia, on parasta tyytyä estämään kaikki sellaiset muutokset, jotka voisivat olla haitaksi, jos joskus tulevaisuudessa päätettäisiin ryhtyä perusteelliseen entistämiseen. Sitä paitsi ainakin joitakin tällaisia esimerkkejä olisi jätettävä ennalleen edustamaan oman aikansa tyylikäsityksiä.

Tuskinpa mikään vanha rakennus on täydellisesti säästynyt muutoksilta, olipa se sitten kirkko, linna tai kansanomaisempi asuinrakennus. Alati kasvava tilantarve on pakottanut laatimaan siipirakennuksia tai lisäämään kerroslukua, mikä useimmiten on ollut rakennuksen arkkitehtuurille kohtalokasta. Vanhetessaan rakennus on ehkä joutunut palvelemaan uusia, toisarvoisia käyttötarkoituksia, mikä vuorostaan on aiheuttanut yhä suurempia muutoksia. Onneksi on myös hyvinsäilyneitä rakennuksia, joiden arkkitehtuuri aikojen kuluessa tehdyistä välttämättömistä korjauksista huolimatta on pysynyt alkuperäisinä meidän päiviimme asti. Nämä rakennukset eivät yleensä aiheuta entistämistyön suorittajalle vaikeita pulmia; oikeastaan näissä onkin kysymys vain vanhan säilyttämisestä, konservoimisesta, mikä kyllä sekin edellyttää asiantuntemusta ja harkintaa. Pahin vastus on tavallisesti repimisvimma, jonka kohteeksi varsinkin kaupunkien jatkuvasti rahalliselta arvoltaan nousevilla tonteilla olevat vanhat rakennukset kukin vuorollaan joutuvat. Yksityiseltä kiinteistönomistajalta ei voitane vaatia, että hän omaksi tappiokseen suostuisi vaalimaan tontillaan arkkitehtonisia tai kulttuuriarvoja, mutta valtiolta, kunnilta ja seurakunnilta sopii odottaa valistuneempaa harkintaa ja suopeampaa suhtautumista kuin nykyisin usein on asianlaita. Turun tuomiorakennuksen, Porvoon vanhan katuverkon tai Olavinlinnan arvo kyllä käsitetään, mutta heti kun on

kyseessä vähän vaatimattomampi kohde, jää asiantuntijoiden mielipide useimmiten vaille huomiota. Eikä kuitenkaan koskaan ole vaadittu, että kaikki vanhat rakennukset olisi säilytettävä.

Meillä tulee harvoin kysymyksen puhdas rekonstruointi, jonkin tuhoutuneen rakennuksen tai rakennusosan luominen uudelleen alusta alkaen säilyneiden piirustusten tai valokuvien ja kirjallisten tietojen perusteella. Tämäntapaiset työt vaativat erityisen tarkkaa harkintaa, ennen kuin niihin uskaltaa ryhtyä. Vain silloin kun on kyseessä ainutlaatuinen monumentti ja rakennustaiteen tai kulttuurihistorian kannalta korvaamaton menetys, voidaan katsoa tällaiseen työhön ryhtyminen oikeutetuksi, vaikka jotkut Keski-Euroopassa toisen maailmansodan jälkeen suoritettut restauroinnit panevatkin ajattelemaan, että olisi ehkä ollut joissakin tapauksissa oikeampaa valita rekonstruoinnin tie.

Rakennuksen entistäminen, sen palauttaminen niin lähelle alkuperäistä asuaan kuin suinkin on mahdollista, on miltei poikkeuksetta vaika ja arkaluontoinen tehtävä. Tämä arkkitehdin työn eräs erikoisala on vielä niin sanotun suuren yleisön tietoisuudessa tuntematon työkenttä, ja siitä seuraa, että arkkitehti useimmiten kohtaa ankaraa vastustusta koettaessaan ohjailla mielipiteitä oikealle tolalle ja pyrkiessään onnelliseen kokonaisratkaisuun.

Kaikki vanhimmat rakennuksemme ja varsinkin keskiaikaiset kirkkomme näyttävät olleen jatkuvien muodonmuutoksien kohteena koko olemassaolonsa ajan. Vaikka eri aikakausien ja tyyli-suuntien tuomat lisät voi erottaa toisistaan, ne sulautuvat usein niin harmooniseksi kokonaisuudeksi, että olisi väärin karsia jonkin määrätyn aikakauden saavutukset ehdotonta tyylipuhuttua tavoitellen. Yhtä väärin olisi vaatia, että jätetään näkyviin pitkän kehityksen kaikki vaiheet, jos niistä selvästi tuntuu häiritsevän kokonaisuuden eheyttä tai jos sen taiteellinen arvo on kyseenalainen. Tämä onkin arkkitehtonisesti merkittävien rakennusten entistämisen vaikea pulma: onko pidettävä tärkeämpinä historiallisia vai esteettisiä arvoja. Epäilemättä paras tulos saavutetaan, jos voidaan tasapuolisesti noudattaa kummankin linjan vaatimuksia. Mutta kirkonrakentajana tunnetun kansamiehen tekemäksi arveltu lehterinkaide on arvokas vain siinä tapauksessa, että se on muodoiltaan kaunis ja hänen parhaidne töidensä veroinen. Jonkun 1800-

luvun loppupuolella vaikuttaneen arkkitehdin suorittama perusteellinen kirkonkorjaus ei voi olla merkittävä siksi, että hän tai hänen edustamansa suuntaus nyt on nousemassa arvostettuun asemaan taidehistorioitsijan silmissä, ellei työ samalla ole onnistuneesti suoritettu ja omiaan lisäämään rakennuksen arvoa. Sanomattakin on selvää, että kaiken restauroinnin on lähdettävä historiallisten tosiasioiden pohjalta, sillä vanhasta arvokkaasta rakennuksesta ei saa uutta arvokasta rakennusta suurillakaan ponnistuksilla, vaikka sellaiset haaveet usein näyttävät kangastelevan niiden mielissä, joilla on sananvaltaa entistävän rakennuksen asioissa. Mutta siitä, mikä on korkeatasoista arkkitehtuuria ja samalla historian kannalta katsoen arvokasta, on niin monta mieltä kuin miestäkin. Jos arkkitehti ummistaa silmänsä taidehistoriallisilta arvoilta ja toisaalta historiallisiin näkökohtiin tuijotetaan liian jäykästi, joudutaan molemminpuolisen tinkimisen jälkeen kompromissiin, joka ei johda kummaltakaan kannalta katsoen hyvään lopputulokseen.

Kun päästään vastakohdasta arkkitehti-historioitsija, on entistämistyön onnistumiselle parhaat edellytykset. Tämä tarkoittaa sitä, että arkkitehdin on perinpohjin perehdyttävä tämän erikoisalan pulmiin ja että hänellä täytyy olla riittävästi tietopuolista pohjaa ja rakennustaiteen historian tuntemusta. Toisaalta on tietenkin välttämätöntä, että vanhoja rakennuksia ja niiden entistämistöitä valvovat viranomaiset ovat perillä sekä taidehistoriallisesta puolesta että arkkitehdin teknillisistä mahdollisuuksista toteuttaa saamansa tehtävä.

Eri aikakausien rakentajat ovat luonnollisestikin tehneet työnsä niiden periaatteiden mukaan, joita he ovat pitäneet moderneina; usklassillisen ajan arkkitehti ei ole käyttänyt barokin muotokieltä tai rokokoon värisävyjä. Tämä tosiasia lähtökohtana tuntuu luonnolliselta menettelyvaltalta, että meidän aikamme restaurointityössä käytetään nykyajan käsityksiä rakennustaiteellisesta sommittelusta ja muotoilusta. Ei voitane lukea virheeksi sitä, että puutteellinen rakennusosa täydennetään täsmälleen samanlaiseksi kuin sen varmasti tiedetään aikoinaan olleen, mutta jos nykyisenä aikana tehtävät lisäykset ja muutokset suoritetaan lainaamalla menneiden aikojen muotoja ja sommitellen klassillisten esikuvien mukaisia pylväänkapiteeleja tai listaprofiileja, on vaara tarjona että tulos on "tyylipuhtaampi" kuin rakennus todellisuudessa on ollutkaan, ja tulevat sukupolvet suhtautuvat ehkä entistämisen lopputulokseen samoin kuin

me nyt viime vuosisadan loppupuolella tehtyihin "restaurointeihin".

Rehellisempää ja aidompaa on pyrkiä alistaamaan nykyajan muodot historiallisen rakennuksen kokonaisuuteen ja sulautumaan siihen kuin tehdä "valevanhaa". On kuitenkin muistettava, että liian ripeä eteneminen tällä tiellä johtaa helposti siihen, että työ valmistuttuaan ilmentää enemmän tekijänsä persoonallisuutta kuin vanhan rakennuksen luonnetta.

Tässä yhteydessä ei voi kyllin korostaa perusteellisen tutkimuksen tärkeyttä ennen entistämishojelman laatimista ja vielä työn aikanakin. Kaikki saatavissa oleva arkistotieto on tarkoin tutkittava ja seulottava. Vähin vaatimus, minkä voi asettaa työn pohjaksi, on yksityiskohtaisten mittauspiirustusten laatiminen ja detaljeja myöten suoritettava valokuvaus. Paikalla suoritettu tutkimus eri rakennusvaiheista ja käytetyistä rakennustavoista johdattaa entistämistyön alusta pitäen oikeille urille. Useimmiten tulee vanhoja rakennusosia työn aikana käsiteltäessä myös julki paljon sellaisia piirteitä, joista aikaisemmin ei ole ollut tietoa ja jotka voivat aiheuttaa ratkaisevia muutoksia lopulliseen suunnitelmaan puhumattakaan siitä, että ne ovat tärkeitä taidehistoriallisen tutkimustyön kannalta. Entistämistyön jälkeen on useimmiten liian myöshäistä päästä selvyteen rakennuksen varhaisemmista vaiheista; paras tilaisuus on mennyt ohi silloin kun vanhat rakennusosat on taas peitetty ja ehkä osittain hävitettykin. Ilman edellä käyvä tarkkaa tutkimustyötä suoritettu entistäminen voi myöskin tuhota tärkeitä arvoja ja aiheuttaa sen, että mahdollinen myöhempi rakennusarkeologinen tutkimus joutuu suorastaan harhateille, tai että entistämistyö ennen pitkää havaitaan periaatteessa väärin suoritetuksi, jolloin on jälleen lähdettävä alusta ja suoritettava koko restaurointi uudelleen, mutta paljon epävarmemmin lähtökohdin. Ilmeisesti tätä peläten meillä niin kuin muissakin Pohjoismaissa on omaksuttu varovainen suhtautumistapa "perinpohjaiseen" entistämiseen. Tämän suhtautumistavan suurena etuna on se, että karkeita virheitä sattuu sitä vähemmän mitä suppeammiksi radikaalit toimenpiteet rajoitetaan. On kuitenkin väärin vastustaa esimerkiksi jonkin myöhäisen lisärakennuksen purkamista vain vetoamalla siihen, että sekin jo on taidehistoriallisesti arvokas rakennusmuistomerkki, jos lisärakennuksen purkaminen tuo rakennuksen alkuperäisen arkkitehtuurin paremmin esiin ja ellei lisäraken-

nus ole todella ainutlaatuinen tai liity tärkeänä osana laajempaan kokonaisuuteen. Jos liikaa säälitään tällaisia myöhempiä lisiä, jää entistämisen puolittiehen. Tässä yhteydessä voisi viitata ranskalaiseen oivallukseen, jonka mukaa omettia ei voit tehdä sarkemättä munia.

Kun vanhojen rakennusten tieteellinen tutkimus nyt meillä on päässyt huomattavan pitkälle ja uutta tutkijapolvea on varttumassa, voidaan ehkä vähitellen yhä suuremmissa määrin perustaa tieteellisen tutkimuksen varaan kaikki vähäpätöisiltäkin näyttävät tehtävät, niin kuin nyt menetellään suurten ja tärkeiden entistämistyön kohteiden ollessa kyseessä. Tämä kaikki vaatii runsaasti aikaa ja luonnollisestikin myös varoja, mutta varmaa on, etteivät ne kulu hukkaan.

Kaikille, jotka joutuvat tekemisiin vanhojen rakennusten entistämistyön kanssa, olisi saatava selväksi, että työhön käytettävää aikaa ei voi etukäteen määritellä. Suunnittelu edellyttää laajaa tutkimusta, asian käsittely eri virastoissa vie aikansa, ja rakennustyön kuluessa saattaa ilmetä seikkoja, jotka pakottavat muuttamaan suunnitelmia. Kun jokin rakennus päätetään entistää, on valmistelemaan toimenpiteisiin ryhdyttävä ajoissa ja sekä suunnittelulle että rakennustöille varattava aikaa huomattavasti runsaammin kuin uudisrakennuksen ollessa kyseessä. Yllätyksiin ja viivästyksiin on varauduttava, mutta mitä merkitsee vuodenaikaan viivästys silloin, kun tavoitteena on vanhan rakennuksen palauttaminen sille kuuluvaan arvoon! ■

(Julkaistu: *Teknillinen Aikakauslehti* 9/1959, ss. 257-262)

Esko Järventaus

The Restoration of Monuments

A lot of work and money has been put into the repair of buildings damaged during the last war, attracting much public attention; eg. the repair of Turku castle, which was started in 1946, and will soon be completed. However, conflicts between various interest groups have had a detrimental effect on the repair of Engel's war damaged Kaarti barracks in Helsinki.

A larger part of the restoration work in Finland concerns buildings unaffected by the war. This involves continuous work on castles, many ruins and tens of churches. The work carried out by restorers on churches at the end of the last century shows that the building had to give way to short-lived aesthetic ideals, and that not enough attention was paid to practical needs. In describing the work done on Pieksämäki church Lars Pettersen wrote: *"The joke of the matter seems to be that it was the 1890s, the period of National Romanticism, that brought the church and belfry into the present artistically and historically sad state."* The same can be said about numerous other churches.

In the worst examples, where the original form no longer exists, one has to settle for preventing changes that would be disadvantageous if a complete restoration would be undertaken later. However, we should leave some examples untouched in order to represent the stylistic ideas of that time.

One can hardly find an old building that has not been completely unaltered. New wings have been built in a continuously growing need for extra space and alterations have been made because of changes in use. Fortunately, we still have buildings that have maintained their original architecture. These buildings do not create restoration problems; in these cases one simply deals with preserving the old. The biggest obstacle is the rage for demolition. One can't demand a private owner to miss out on property speculation because of cultural values but one should expect from the state, municipalities and church a more

civilized attitude than one nowadays encounters. The public understands that monuments like Turku cathedral and the medieval streets of Porvoo have a value, but if a more modest object or building enters discussion, the specialists' opinions are ignored. Yet it has never been demanded that all old buildings should be preserved.

In our country preservation is rarely a matter of reconstruction. Only when the monument is unique and the loss has been indispensable for architectural or cultural history, can this work be considered justified. Some restorations in Central Europe make one think otherwise.

Restoration is a special field in an architect's work and the public is not acquainted with it. That is the reason for resistance when he is trying to raise the matter.

An important question as regards architectural monuments is; which values are more important, historic or aesthetic ones? Undoubtedly the best result will be achieved if both requirements are fulfilled. If the architect closes his eyes to the art historical values and attaches too strict importance to historic considerations, he will end up making a compromise that does not lead to a good result from either point of view.

Naturally, the builders of different periods have worked according to the principles that they have accepted as being modern. Bearing this fact in mind it seems natural to use modern structural means and ideas of architectural composition and design in the restoration work of our time. It is not a mistake to reconstruct a defective part exactly in the same form as it is known to have been in its time, according to proven knowledge. But if alterations and additions are designed in our time with forms of past times there is a danger of creating a more stylistic result than the original building ever was and that the coming generations will see it in the same way as we see the restorations of the late 19th century.

It is more honest and truthful to try to subordinate the modern forms to the entity of the historic building and to merge with it rather than to create something old. But one has to keep in mind that too much intervention will easily lead to an expression that reveals more of the present designer's personality than the building's character.

One cannot emphasize enough the need for thorough research before and during the work. After the restoration it is too late; the best opportunity is missed after the old parts are covered and perhaps partly destroyed. Without proper research restoration can destroy important values and mislead the archaeological research or lead to a notion that the restoration is incorrect. This is why we in the Nordic countries have adopted a cautious attitude to fundamental restoration. The great advantage of this attitude is that there are fewer mistakes. But it is wrong to resist the demolition of a minor and

later wing if it is not unique and an integral part of the larger entity. If one has too much pity for these kinds of additions the restoration will only be half finished.

It is already possible for the most modest project to be thoroughly scientifically investigated in the same way as is done with larger more important objects of restoration.

In restoration one cannot estimate beforehand the necessary time for its completion. Research, design and administration take their time and new views might occur during the work. In restoration projects more time is needed for design and constructing than in new buildings. One has to be prepared for surprises and delays, but then what does a delay of one year matter when the aim is to rehabilitate the building's value. ■

(Original in Finnish. Published in Teknillinen Aikakauslehti, issue no.9, 1959, pp.257-262)

14. Olavinlinna restauroitiin vuosina 1961-1975 Esko Järventauksen suunnitelman mukaan. ■
14. Olavinlinna church, restored by Esko Järventaus, 1961-75.

Heikki Havas

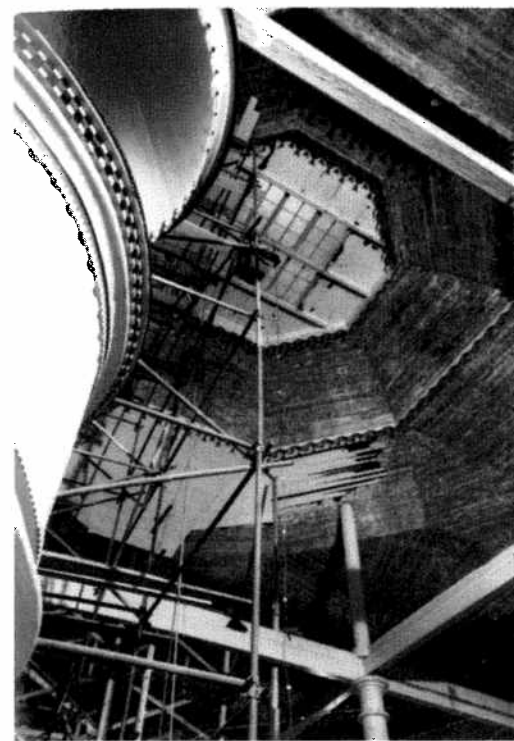
Kirkkorakennus historiallisena muistomerkkinä

Kirkolliset rakennukset muodostavat maailman fyysisessä kulttuuriperinnössä keskeisen ryhmän. Rakennustaiteen kentässä ne ovat yleensä muuhun rakennustuotantoon nähden poikkeuksellisen hyvin säilyttäneet alkuperäisyytensä. Ennen kaikkea niissä tapaa rakennuskaudelleen ominaisen tyylin puhtaimmillaan ja taiteellisesti korkealuokkaisimpana.

Oman maamme erikoisolosuhteille on hyvin tyypillistä, että varsinkin varhaisimman historiallisen ajan taide- ja kulttuuriperintö on erityisen kirkkovaltaista. Harvoja keskiaikaisia linnojamme lukuun ottamatta ovat tämän ajan muistomerkit lähes yksinomaan kirkkorakennuksia ja niiden suojassa säilynyttä historiallista esineistöä sekä taiteellisesti tehoavia muraalimaalauksia. Noin kahdeksastakymmenestä keskiajalla rakennetusta kivikirkosta on enemmän tai vähemmän säilyneessä asussa alkuperäiskäytössään kuutisenkymmentä. Loput on hoidettu ns. autiokirkkoina tai mahtavina rauniomuistomerkkeinä. Muu keskiaikainen rakennustuotanto, josta valtaosa on ollut puurakenteista, on tutkittavissa vain arkeologisina fragmentteina.

Kirkkorakennukset muodostavat myös uudemman ajan rakennusmuistomerkkien joukossa rakennusperintömme keskeisen rungon. Näiden joukossa lienevät kansanmestareiden puukirkot syvällisimmin omalaatuista aineellista kulttuuriperintöä. Vaikka aika on luonnollisesti verottanut raskaasti tätä puukirkkojen valtakauden perintöä kuuluu siihen vielä merkittävä osa seurakuntakirkkojamme ja joitakin autiokirkkoina hoidettuja hienoimpia muistomerkkejämme. Tämän – joskus ehkä raskaaltakin tuntuvan – perintöosan vaalimiseksi joudumme käsittelemään ongelmia, joiden ratkaisu aina edellyttää kohteen ominaislaatua herkästi tajuavaa, harkittua suunnittelua. Onhan kirkon perusfunktio rakennusluomanakin sielunhoito.

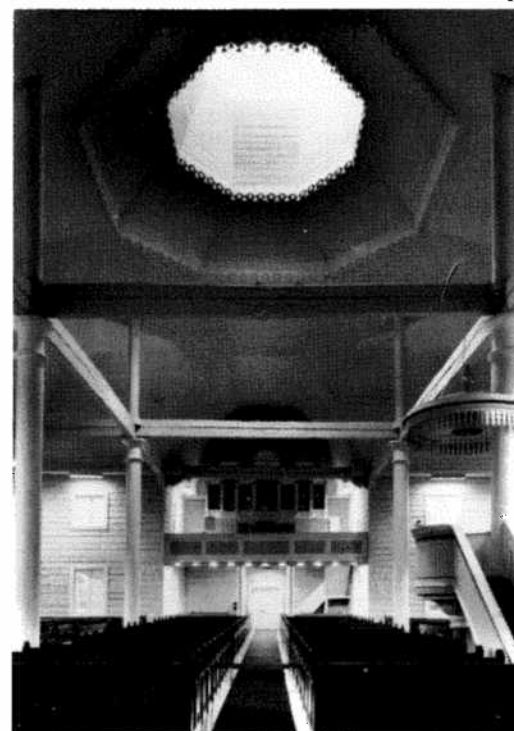
Toiminnallisesti kirkkorakennus palvelee ensisijaisesti elävää seurakuntatyötä, joitakin lähinnä kulttuurihistoriallisina muistomerkkeinä hoidettuja autiokirkkoja lukuun ottamatta. Kirkko rakennuksena on sikäli erikoislaatuinen, että sen käyttö säilyy aikakaudesta toiseen melko samanalaisena. Sen historiallinen ja rakennustaiteellinen sisältö kytkeytyy välittömästi siinä harjoitettavaan henkisten arvojen viljelyyn. Tuskin koskaan kuulee mainittavan kirkkorakennusta vanhan-

15

15–16. Puumalan vuosina 1830–1832 rakennettu kirkko korjattiin Heikki Havaksen suunnitelman mukaan vuosina 1962–1963. Holvin opaionaukon avaaminen palautti kirkon klassillisen valotilan. ■

15–16. Puumala church, 1830–32, restored by Heikki Havas, 1962–63.

16

aikaiseksi sanan kielteisessä mielessä paitsi sekundaarisilta osiltaan tai laitteiltaan. Päinvastoin rakennuksen historiallisen arvon katsotaan korostavan seurakuntatyön arvoasemaa ja kestävyyttä yhteiskunnan muiden instituutioiden muuttuessa. Antikvaariset arvot tunnustetaan yleensä velvoittavina vanhojen kirkkorakennusten hoito-, korjaus- ja muutostöiden yhteydessä, mutta ”muistakaa silti, että kirkkomme ei ole museo”.

Rakennusmuistomerkit ovat keskeisiä ajan ja paikan tunnusmerkkejä kansallisessa ja kansainvälisessä kanssakäymisessä. Ajan kokeminen fyysisenä ympäristönä luo paikan identiteettiä konkreettisella tavalla. Luonnollisesti suhtautumisesta kirkkorakennukseen historiallisena muistomerkkinä tai mielenkiintoisena ”nähtävyytenä” saattaa koitua haitta ja väärää asennoitumista kirkon varsinaiseen tehtävään. Kirkko on historiallisa ajalla osaltaan toiminut Euroopan rintamaiden kulttuurikehityksen välittäjänä ja tulkitsijana syrjäiseen maahamme ja sellaisena vaikuttanut kulttuurimme kehitykseen ratkaisevasti. Siksi myös kirkon kulttuurihistoriallisen perinnön hoito sekä tieteellien ja taiteellien tutkimus on järjestettävä. Kirkkojen korjaustöihin kuuluva kenttätutkimus ja tieteellinen valvonta tuottavat todistusvoimaista materiaalia moniin hypoteettisiin tietorakennelmiin. Tieteellisen tutkimustyön avulla on pystytty selvittämään kulttuurimme historiallisia juuria syvälle menneisyyteen. Työn tuloksilla on itseisarvonsa, mutta niiden saattamisella yleiseen tietoisuuteen on ratkaiseva merkitys tieteellistä toimintaa tukevan yleisen mielipiteen kehittämiseksi. Näin vahvistetaan henkistä kapasiteettia, jolla humaani ihminen pyrkii yksilöllisyyttään rakentamaan. Arkisemmin sanottuna kirkkojemme opastusten ja sisäänpääsymahdollisuuksien järjestämisessä sekä tutkimusten julkaisemisessa ja esittelemisessä on maassamme vielä paljon kehittämistä.

Vaikka kirkkorakennukset ovat säilyneet suhteellisen hyvin, eivät ne ole voineet kokonaan välttää muutoksilta. Esimerkiksi keskiaikaisia kirkkojamme on jo varhain melkein poikkeuksetta perusteellisesti muutettu. Joskus muutokset voidaan katsoa rakennuksen historialliseen kehitykseen elimellisesti kuuluviksi ja rikastuttavat rakennushistoriallista ja taiteellista asua. Joskus ne taas ovat historialliselta ja rakennustaiteelliselta kannalta haitallisia tai suorastaan koko asun

turmelevia. Näiden seikkojen arviointi muodostaa restaurointitehtävän keskeisen problematiikan. Restauroinnilla pyritään arkkitehtoniseen synteisiin, joka aina koostuu säilyttävistä ja muuttavista toimenpiteistä.¹

Muutoksia historiallisiin kirkkoihimme ovat aiheuttaneet mm. siirtyminen protestanttiseen liturgiaan, valaistustarpeen lisääntyminen luku- taidon yleistyessä, hautaamistapojen muutokset, lisätilan tarve väkiluvun kasvaessa, tyylillinen "ajanmukaistaminen", teknillisten uutuuksien, kuten valaistus- ja lämmityslaitteiden ilmaan- tuminen ja kehittyminen. Nykyajalle tyypillisiä ovat lisääntyvien mukavuusvaatimusten aiheuttamat muutokset. Näitä esim. kulkuteiden järjestäminen liikuntaesteisille, velvoite, jonka ratkaiseminen edes välttävästi saattaa olla ongelmallista. Uuden ja vanhan harmoninen synteisi on vaikea tehtävä, mutta siihen on jatkuvasti pakko pyrkiä, sillä rakennus on valmis vasta silloin, kun se puretaan.

Varhaisempien aikojen rakentajien tyylivaistolle ja taidolle täytyy antaa tunnustus myös muutosten harmonisesta toteutuksesta. He saivat oppinsa siitä perinteisestä ympäristöstä, mihin he toimintan- sakin kohdistivat ja tämä hioi tekemisen jatku- vuuden aikana. Virallisen tarkastustoiminnan kehittyminen viime vuosisadan ja koulutustason nousu johtivat paradoksaalisesti tason laskuun muutosten sopeutuvuudessa. Tämä ilmiö johtunut ammattitaidon tai luovan taiteellisen kyvyn puutteesta, vaan teoreettisten esikuvien ja kireiden arkkitehtonisten tavoitteiden sopeutumattomuudesta kansanomaiseen ja ajan pyrkimyksille vieraaseen "karkeaan ja primitiivi- seen" rakennusperintöön. Rakenteet, jotka jälleen koemme mielenkiintoisina ja kauniina haluttiin silloin pukea muodolliseen tyylivaippaan. Ilmiöllä on kuitenkin oma kulttuurihistoriallinen taustansa, joten sen dokumentteihin on syytä suhtautua varovaisesti.

Kehitys ei parantunut siirryttäessä meidän vuosisadallemme, vaan meni huonompaan suuntaan muutamien taiteellista vaistoa ja pietietin tajua vailla olevien suurkorjaajien saatua kirkonkorjaukset melkein yksinoikeudekseen. Varsinkin kansanomainen puukirkkoarkkitehtuurimme sai vaikeasti korjattavia vaurioita. Suhtautumistapa kirkonkorjauksiin, kuten yleensäkin historiallisten

rakennusten hoito- ja suojelukysymyksiin, on kuitenkin vähitellen parantunut. Tällä hetkellä voimme katsoa arkkitehtikuntamme suunnitteluperiaatteiden ja yleisenkin mielipiteen olevan melko valistunutta. Ammattiipiireissä harjoitettu ajoittain kiihkeäkin debatointi sekä restaurointiperiaatteiden selvittely ja määrä- tietoisesti tehty tieteellinen tutkimustyö ovat johtaneet tuloksiin, joilla on pysyvää arvoa kulttuurikehityksessämme. Tavanmukaisten tekniesten parannus- ja korjauskysymysten ohella erilaiset restaurointiperiaatteet edelleen keskeisenä mielenkiinnon kohteena. Antikvaaristen arvojen suojelun ja konservoinnin ohella pyritään erityisesti arkkitehtonisen tila- ja kokonaisvaikutuksen korostamiseen. Restauroinneissa pyritään löytämään historiallisen totuuden aito rakenteellinen ilmaisu oman aikamme arkkitehtonisin keinoin. Rekonstruoinnin oikeutus on koko restaurointi- arkkitehtuurin historian ajan askarruttanut mieliä ja tekee niin edelleen. "Alkuperäistyylin" mukaiset ratkaisut ovat historiallisten rakennusten restau- roinneissa helppo tie, mutta tulos saattaa olla verrattavissa taiteelliseen väärennykseen. Rakennustaiteen tuotteiden originaalisuudelle ei kuitenkaan voida asettaa sellaisia vaatimuksia kuin kuvaamataiteissa. Tutkimuksin selvitetyn tuhou- tuneen tai vahingoittuneen rakennusosan rekons- truoiminen saattaa joskus olla ainoa tie tyydyttä- vän yleisvaikutuksen saavuttamiseen. Tällaiset ratkaisut vaativat erityisen vakavaa harkintaa. Historiallisen todistuskappaleen ohellahan on usein kysymyksessä taideteoksen hoito. ■

VIITE:

1. *Nykysuomen sanakirjassa* ja uudemmissa sanakirjoissa restaurointin sisällytetään vain entiselleen korjaavat, entistävät, ennallistavat toimenpiteet, kun taas vanhemmissa tietosanakirjoissa (esim. *Olava* v. 1915) myös uudistavat toimenpiteet kuuluvat "restaureeraamiseen". Latinankielisen restaurare-kantasan ja siitä johdettujen käytösanojen sisältö italian-, ranskan-, ja englanninkielissä käsittää laaja- alaisesti toimet, joita vanhan rakennuksen kuntoonsaattaminen vaatii. Koska restaurointi on pysyvästi "tarttunut" suomenkieleen olisi sanan sisältö syytä tarkistaa käsittämään laaja-alaisesti ne moninaiset toimenpiteet, joita vanhan rakennuksen kunnostaminen – tarvitsee edellyttäen, että ne toteutetaan rakennuksen kulttuurihistorian ja fyysisten tosiasioiden asettamin ehdoin.

17

18

Vuosina 1888–91 rakennettu ruotsalaisen arkkitehti A.E. Melanderin suunnittelema Helsingin Johanneksen kirkko korjattiin vuosina 1990–91 Heikki Havaksen suunnitelman mukaan. Kirkkorakennuksen nykyaikaiseen käyttöön tarvittavat parannukset edellyttivät vain vähäistä rakenteellista kajoamista. Kellarin kautta saatiin kirkkoon liikuntavammaisten yhteydet. Sinne tehtiin myös esiintyjien, henkilökunnan tilat ja yleisöwc:t. Uudet rakennelmat toteutettiin aikamme arkkitehtuurimuodoin.
17. Yleisnäkymä alttarille.
18. Porrasyhteys kellarisiin.
19. Toilettitila kellarissa. ■
Johannes church, by Swedish architect A.E. Melander, 1888–91, restored by Heikki Havas, 1990–91. Wheel-chair access to the church, and staff and concert performers' facilities were built in the basement.
17. View towards the altar.
18. New stairway from the basement.
19. New toilets in the basement.

19

Heikki Havas

Church Buildings as Historical Monuments

Ecclesiastical buildings form a major group in the global physical cultural heritage. In the architectural domain they have usually maintained their authenticity exceptionally well in comparison with other buildings. Above all one can trace in them the purest and artistically most stylish features concerning a particular building period.

With the exception of a few castles our medieval monuments are almost exclusively churches and historical artefacts guarded within them, as well as their mural paintings.

More recent wooden churches designed by skillful laymen represent perhaps the most characteristically tangible cultural properties in our country. In order to cherish this kind of heritage we have to deal with problems which demand sensitive approaches. The basic function of a church is, after all, pastoral care.

Churches usually maintain their original uses unaltered, in the sense that both historical and architectural meaning are directly linked to the cultivation of spiritual values.

Architectural monuments are impressive testimonies of national and international relations. Experiencing time as a physical environment enhances its identity in a very concrete way.

Since churches have contributed decisively to our cultural development it is indispensable to promote both artistic and scientific research activities in connection to them as well as their proper management.

Scientific research has its own intrinsic value but publishing new information is very significant for promoting a general opinion sympathetic towards safeguarding our patrimony.

In spite of their relatively good state of preservation churches have naturally been altered. Some of these changes are easily acceptable organic elements in the historical development, while others have been destructive both historically and structurally. Evaluation of these factors is one of the fundamental questions involved in restoration.

Combining old and new into a harmonious whole is not an easy task, but we have to aim at it since "a building is not complete until it is to be demolished."

Formerly builders and designers, educated in traditional environments, were able to make harmonious structural alterations and interventions in churches. Paradoxically, increased surveying as well as higher educational levels have not improved the situation. This phenomenon has not been the result of poor professional skills but of difficulties in adapting new theoretical models or strict architectural ideas to the "rough and primitive" building tradition.

Some repairers who almost managed to monopolize church restorations at the beginning of this century did not have an artistic instinct or sense of piety with regard to these monuments, and consequently many wooden churches were severely damaged by them.

Attitudes towards church restoration have been gradually changing and improving and we can perhaps say that nowadays our architects are rather well educated in restoration principles.

Debating and clarifying restoration philosophies and theories, as well as the more goal-oriented scientific research, are leading to results which may have more permanent value. ■
(Original in Finnish)

20

20. Teollisuusrakennukset ovat rakennussuojelun uusimpia kohdealueita. Tampereen Finlaysonin puuvillatehtaan vanhin rakennus, ns. kuusivooninkinen torneineen on ehdotettu suojeltavaksi rakennussuojelulailla. Rakennuksen vanhin osa on vuodelta 1838. ■

20. Industrial buildings have become a new target group in building protection. The oldest part of the Finlayson cotton mill in Tampere, 1838, has been proposed for building protection.

21

21. Empire-Helsinkiä. Näkymä
Tuomiokirkon tornista
Eteläesplanadille ja Kaartinkaupunkiin
vuonna 1866. ■
21. Empire Helsinki. View, in 1866, from
the Senate church tower towards
Eteläesplanadi and Kaartinkaupunki.

Nils Erik Wickberg

Hävittää ja uudistaa

Vielä 1880-luvulla Helsingin hallitseva talotyyppi oli yksi- tai kaksikerroksinen klassistinen puutalo – viisikymmentä vuotta myöhemmin siitä oli enää jäljellä parisenkymmentä esimerkkiä. Kun 1934 purku uhkasi taas kolmea tämän puuarkkitehtuurin oivallista edustajaa, ehdotin että ne pystytettäisiin ryhmänä uudelleen esimerkiksi Helsingin Kaisaniemeen havainnollistamaan asutusta, joka kerran oli tehnyt Helsingistä Euroopan ehkä upeimman puutalokaupungin. Ehdotus ei saavuttanut minkäänlaista kannatusta. Toistin veto-omukseni pari kolme kertaa myöhemmin, kun Helsingissä valmistauduttiin purkamaan lisää empiren puuarkkitehtuuria. Skandinavian maissa on rakennettu kokonaisia kaupunginosia siirrettyistä vanhoista taloista: Århusissa, Bergenissä, Linköpingissä. Neljäkymmentäluvulla ehdotin, että tällainen kaupunginosa luotaisiin Meilahteen empireajan vielä jäljellä olevista puutaloista tai että ainakin yksi puuempireä hyvin edustava asuintalo siirrettäisiin Seurasaaren ulkomuseoon. Tukholman Skanseniin on kuten tunnettua pystytetty uudelleen joukko tukholmalaistaloja, muiden muassa Tottien malminkartano, kaksikerroksinen kivirakennus hienoin interioorein (rakennuttaja Charles Tottie).

Mutta mikään ei tepsinyt. Seurasaareen on siirretty rakennuksia etäisistä maan kolkista – miten se on kustannettu? Tuskin se on tapahtunut ilmaisoin ylikuonnollisin kuljetuksin niin kuin 1290-luvulla, jolloin enkelit kantoivat neitsyt Marian talon Nasaretista Italiaan (kaiketi huonosta näkyvyydestä johtuen tapahtui erehdys, mutta koko jutun selostaminen veisi tässä liian pitkälle). ”Keinotekoisien” kaupunginosan rakentaminen vanhoista taloista ei tietenkään ole samaa kuin näiden säilyttäminen alkuperäisellä paikallaan. Mutta on kai sentään parempi siirtää vanhuksia vanhainkotiin kuin ottaa heitä hengiltä. Olen jostakin luenut, että Etelämerellä eli heimo, joka kerran vuodessa ajoi vanhuksensa puuhun, jota sitten ravisteltiin. Ne, jotka tipahtivat maahan, surmattiin, ne, jotka jaksoivat pitää kiinni oksista, saivat jäädä henkiin seuraavaan ravisteluun saakka. Suunnilleen samalla tavalla suhtautuvat poliittis-taloudelliset piirit vanhempaan rakennuskulttuuriimme.

On luonnollista, että 10.000–15.000 asukkaan kaupunkiin rakennetut matalat puutalot eivät voineet jäädä alkuperäisille tonteilleen kaupungin keskustaan, kun asukasluku nousi 400.000–

22

23

Helsingin Punavuoresta purettiin 1960- ja 70-lukujen vaihteessa kolme puutaloa, jotka varastoitettiin uudelleenpystytystä varten. Vuonna 1990 empiretalot pystytettiin Kaisaniemenrantaan Helsingin yliopiston kasvitieteellisen puutarhan alueelle.

22. Punavuorenkadun puutalomiljöötä (Punavuorenkatu 19–25) vuosisadan alussa.

23. Kaisaniemen rantaa, rakennukset vasemmalta alkuperäisellä paikallaan oleva Jean Wiikin piirtämä, seuraavina Uudenmaankatu 21:stä, Uudenmaankatu 19:stä ja Punavuorenkatu 23:sta siirretyt rakennukset. ■

Three Empire wooden buildings in Punavuori, Helsinki, were dismantled at the end of the 1960s and eventually re-erected on the Kaisaniemi waterfront in 1990.

22. Wooden houses on Punavuorenkatu, Helsinki, at the beginning of this century.

23. The Kaisaniemi waterfront, Helsinki, in 1992.

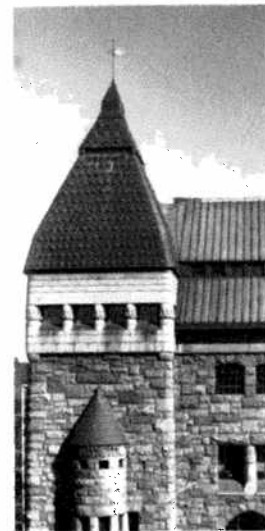
500.000:een. Mutta toisen maailmansodan jälkeen ovat vuorostaan paljon suuremmat ja vankemmat rakennukset, neli-viisikerrokset kivitalot, joutu- neet vaaravyöhykkeeseen. Helsingin niin kutsu- tussa Kaartinkaupungissa – Kasarmitoria ympäröivässä kaupunginosassa – on 400 x 400 m:n kokoiselta alueelta purettu sodan jälkeen, parin puutalon ohella, yhdeksän 1800-luvun alku- puolella rakennettua kivitaloa, näistä viisi Engelin piirtämää (joista yhtä oli myöhemmin laajennettu, toinen muutettu uusrenessanssityyliin, kolmas palanut pommituksen jälkeen), ja lisäksi kymmen- kunta isoa kivitaloa uusrenessanssin ajalta. Aivan riippumatta siitä, pitääkö tietystä tyylistä vai ei (tässä suhteessa arkkitehdit ovat usein ”rasisteja”), voinee perustellusta väittää, että puheena olevan alueen uudisrakennukset ovat yleensä kaavamaisia ja mielenkiinnottomia eivätkä – harvoin poikkeuk- sin – vedä arkkitehtonisesti vertoja puretuille rakennuksille. Selim Lindqvistin Eteläisen Maka- siinikadun ja Fabianinkadun kulmaan piirtämä talo oli uusrenessanssin parhaita luomuksia Hel- singissä. Kun sitä uhkasi purkaminen, ehdotin että valtio ostaisi rakennuksen virastokäyttöön. Mutta tästä ei tullut mitään.

Kasarmitorin muuttuminen toisen maailman- sodan jälkeen on valaiseva esimerkki sen korkea- tasaisen rakennuskulttuurin romuttamisesta, joka aina 1940-luvulle saakka oli Helsingille tunnus- omainen. Kasarmin päärakennusta ei tosin purettu sen saatua pommiosumia sodan aikana, mutta se korjattiin Engeliä sangen vähän kunni- oittavalla tavalla. Attika, jota arkkitehti itse oli muuttanut alkuperäisestä piirustuksesta, tehtiin nyt sellaiseksi, kuin Engel ei ollut halunnut, ja sai kaiken lisäksi pystysaumaisen peltipäällysteen. Rakennuksen yläpuolelle kohoa kaks mustaksi maalattua hissitornia. Fabianinkadun puoleinen siipi purettiin, samoin pihan eteläpuolella sijain- nut rakennus. Kaartinkasarmin piha oli sentään ollut arkkitehtonisesti yhtenäinen suljettu aukio! Olisi toivonut että, kun puolet rakennuksista katosi, uudet olisivat olleet sopusoinnussa vanho- jen kanssa ja rikastuttaneet kokonaisuutta. Mutta tästä tuli pannukakku.

Torin länsipuolella Selim Lindqvistin kauppahalli on korvattu täysin mitäänsanomattomalla para- killa, ja Kasarmikadun varrella on kahta taloa korotettu tavalla, joka ei niitä kaunist (toinen taloista oli Sigurd Frosteruksen hienostunut luomus). Torin pohjoispuolelta on purettu

24

25

24–25. Lars Sonkin vuonna 1905 suunnittelemassa Helsingin Puhelinyhdistyksen talossa on alkuperäinen mehevän pintavaikutelman omaava tiilikatto korvattu sileämmällä kuparikatolla. ■
24–25. The tile roof of the Helsinki Telephone Company Building, by Lars Sonck, 1905, has been replaced with a copper roof.

Engelin vanha koulutalo, samoin sen vieressä sijainnut lennätinrakennus, joka edusti meillä harvinaista barokkivaikutteista uusrenessanssin muunnelmaa. Ja sitten Pohjoisen Makasiinikadun ja Fabianinkadun kulmatalo: tässä Geselliuksen, Lindgrenin ja Saarisen suunnittelemassa asuin- talossa alkuperäiset tiilikatot on korvattu maala- tulla pellillä, mikä on vähintään yhtä tuhoisa virhe kuin kasarmin attikan pelti.

Kansallisromanttisen kauden taloissa katto on tärkeä osa julkisivuarkkitehtuuria – niin kuin muuten kaikissa taloissa, joiden katot ovat jyrkkiä ja näkyviä. Helsingissä on sodan jälkeen turmeltu lähes kaikkia alkuaan tiilikatoilla varustettuja taloja rakennusvalvontaviraston suostumuksella, kun tiili on vaihdettu maalattuun peltiin (tämä koskee kymmeniä rakennuksia). En ole milloin- kaan kuullut, että putoavat tiilet olisivat vahing- oittaneet ihmisiä tai – mitä elintasoatleetit pitäi- sivät vielä pahempana – autoja. Vedotaan siihen, että Suomessa ei enää valmisteta kattotiiltä. Mutta jos viranomaiset estäisivät tiilikattojen poistami- sen, tarvittavat tiilet varmasti valmistettaisiin. Monet erinomaiset, vuosisadanvaihteen parhai- den arkkitehtien – Geselliuksen, Lindgrenin, Saarisen, Sonckin, Lindqvistin – luomukset ovat menettäneet paljon arkkitehtonisesta tehostaan, kun niiden kattoja on muutettu tämän typerän säilykepurkki-ideologian mukaisesti. Mutta myös kevyen, pehmeästi kaartuvan tiilen valitseminen kansallisromantiikalle luonteenomaisen paksun uurretun kattotiilen sijaan – niin kuin on tehty Polyteknikkojen talossa tai Eiran sairaalassa – merkitsee selvää huononnutta. Eikä tulos ole parempi, jos tiilien sijasta käytetään kuparia. Sen näkee yhdestä rakennustaiteemme ehdottomasta mestariteoksesta, Sonckin piirtämästä Puhelin- yhdistyksen talosta: uusi kuparikatto, vaikka sitä on yritetty lommistaakin, vähentää suuresti rakennuksen alkuperäistä voimaa ja mehevyyttä. Uusi katto on sopimaton niin värin kuin pinta- rakenteen puolesta.

Eräs ulkomaalainen arkkitehti, jonka kanssa kerran silmäilimme Helsinkiä Tornin katto- tasanteelta, ihmetteli tiilikattojen puuttumista. Eurooppalaisen kattotiilen arvellaan syntyneen mykeneläisen kulttuurin piirissä (Kreetalla käy- tettiin tasakattoja), ja sen on siitä lähtien kuulunut luonteenomaisena piirteenä länsimaiseen raken- nustaiteeseen. Mitä olisi esimerkiksi Tallinna ilman tiilikattojaan? Helsingissä kattotiili saavutti

26

27

26. Pohjoisesplanadin itäisen päätepuolella muodosti Katajanokalla nk. Norrménin talo, joka oli Theodor Höijerin merkittävämpiä töitä. ■
26. The Norrmén Castle, which visually terminated the Pohjoisesplanadi, was one of Theodor Höijer's most remarkable buildings.

27. Nykyisin tällä paikalla on Alvar Aallon suunnittelema Enso Gutzeitin valkoinen marmoritalo. A. Bomanin 1863 suunnittelema rahapaja on suojeltu asetuksella ja sitä korjataan parhaillaan. Vuonna 1993 valmistuvan ulkoministeriön kehitystyhteistyöosaston uudisrakennuksen on suunnitellut arkkitehtitoimisto Jokela & Kareoja. Rannan liikennejärjestelyt ja uudet sillat on toteutettu 1991. ■
27. The Norrmén Castle was replaced by the white marble Enso-Gutzeit Building by Alvar Aalto, 1959–62. The adjacent Mint Building by A. Boman, 1863, is protected, and is currently being repaired. Next door is a new ministry building by Jokela and Kareoja.

tärkeän jalansijan kaupunkikuvassa vasta kansallisromantiikan myötä vuosisadanvaihteessa, ja sen käyttö jatkui 20-luvun uusklassismissa. Tältä ajalta oli yhtenäisiä tiilikattoisia rakennusryhmiä muun muassa Vallilassa ja Töölössä, mutta ne on nyttemmin suurelta osin turmeltu korvaamalla tiili maalatulla pellillä.

Mutta palatkaamme kaupungeistamme yleiseen kaupunkikuvaan ja perinteisen rakennuskulttuurin hajoamiseen. Rajoitun Helsinkiin, vaikka räikeämpiäkin esimerkkejä löytyy, muun muassa "kulttuurikehto" Turussa, josta sodan jälkeen on tullut tylsämielinen kaupungin irvikuva (minkä tietysti voi katsoa vastaavan kaupungin hallinnossa ja liike-elämässä laajalle levinnyttä korruptiota).

Voi sanoa, että uusrenessanssista tuli 1870–1890-luvuilla Suomen ensimmäinen todellinen suurkaupunkiarkkitehtuuri. Rakennustoiminta keskittyi pääasiallisesti Helsinkiin. Elettiin tyypillistä "grynderi"-kautta – sanan positiivisessa mielessä – jolloin teollistuminen lähti maassa käyntiin ja esittäytyi olosuhteisiin nähden suurenmoisella tavalla vuoden 1876 teollisuusnäyttelyssä Kaivopuistossa, missä Theodor Höijerin piirtämä näyttelypalatsi peitti 5.000m² laajan alan.

Aikakauden kahdeksi paraatikaduksi tulivat Helsingissä Pohjoisesplanadi ja Läntinen Heikinkatu (nykyinen Mannerheimintie). Niitä yhdisti toisiinsa Frans Anatolius Sjöströmin – Höijerin rinnalla ajan johtavan arkkitehdin – Heikinkadun varrelle piirtämä suurenmoinen talo, joka toimi Pohjoisesplanadin läntisenä taustarakennuksena. Tämän naapuriksi myöhemmin rakennettu talo oli sommiteltu siten, että ne yhdessä muodostivat yhtenäisen korttelijulkisivun. Nytemmin Sjöströmin talo on joutunut väistämään hotelli Marskin tummien klinkkerifasadien tieltä.

Pohjoisesplanadin itäisen taustan muodosti Katajanokalle kohonnut Norrménin talo, joka oli Höijerin merkittävimpiä töitä. Arkkitehti oli ympäristöön liittyen käyttänyt fasadeissa tiiltä ja erittäin taitavasti tasapainottanut asemakaavan eri suunnat niin, että talo sijoittui siihen vapaasti ja luontevasti. Samalla tontilla nykyään oleva rakennus, Enso-Gutzeitin valkoinen marmoritalo,

28–29. Onni Tarjanteen suunnittelema Heimolan talo (Hallituskatu 15), vuodelta 1909. Kansanedustuslaitos kokoontui Heimolan salissa vuosina 1911–30 aina nykyisen Eduskuntatalon valmistumiseen saakka. Heimolan salissa Suomi julistettiin itsenäiseksi 7.12.1917. Rakennusta muutettiin useampaan kertaan (mm. Elias Paalanen ja Aarne Ervi). Rakennus oli Suur-Helsingin osuuspankin hallussa 1960-luvun alussa, jolloin se ja viereinen rakennus Vuorikadulta purettiin. ■
28–29. The Heimola Building, Helsinki, by Onni Tarjanne, 1909, was demolished at the end of the 1960s.

28

29

on arkkitehtonisesti erinomainen (Alvar Aalto ei piirtänyt huonoja taloja), mutta asemakaavan yhden koordinaatin yksipuolisen painottumisen sekä julkisivumateriaalinsa vuoksi se ei liity ympäristöön niin onnellisesti kuin edeltäjänsä. Oivallisen sijaintinsa perusteella – vastapäätä presidentinlinnaa ja oman suurenmoisen näköalan Kauppatorille ja etelään kohti Suomenlinnaa – ja oloissamme loisteliaine, paneeloituine ja kasettikattoisine interiööreineen Norrménin talo olisi mainiosti soveltunut korkeiden ulkomaiden vieraiden majoitukseen. Konttorirakennusta kuten Enso-Gutzeitin ei toki olisi välttämättä tarvinnut sijoittaa näin ainutlaatuiselle tontille.

Pohjoisesplanadi saa nähtävästi pitää vanhat fasadinsa. Hotelli Kämp tosin on rekonstruktio. Saadun tiedon mukaan talon perustuksia olisi voitu vahvistaa ilman ylivoimaisia lisäkustannuksia, mutta omistaja piti parempana purkauttaa talo, jollin sen arvokkain fasadiosa, Kluuvikadun puoleinen, suurimmaksi osaksi korvattiin uudisrakennuksilla. Hotelliliikettä ei enää jatkettu (Kämp oli maamme ainoa hotelli, joka nautti vanhastaan kansainvälistä mainetta). Ja kuuluisa ravintola, jossa vuosisadanvaihteen kulttuuripersoonallisuudet – Jean Sibelius, Eino Leino, Eliel Saarinen ja monet muut – olivat istuskelleet, suljettiin ja muutettiin pankkihuoneistoksi, missä harvoin näkee asiakasta. Rooman Caffé Greco samoin kuin Loosin American Bar Wienissä on julistettu kansallismonumenteiksi, ja Budapestin Hungaria (New York), joka kulttuurihistoriallisesti lähinnä vastaa Kämpiä, on kauan kestäneen entisöinnin jälkeen avattu uudelleen muutama vuosi sitten.

Esplanadilta Kämpin itäpuolitse kulkeva poikkikatu päättyi vaaleaksi maalattuun, tornilliseen päätyfasadiin – yhteen Helsingin luonteenomaisimmista näkymistä. Se oli vanha valtiopäivätalomme "Heimola", missä kansanedustuslaitos toimi parin vuosikymmenen ajan. Entinen istuntosali, jota myöhemmin käytettiin elokuvateatterina, olisi luonnollisesti pitänyt ennallistaa ja sisustaa valtiopäivämuseoksi. Itseään kunnioittava kansakunta olisi viettänyt itsenäisyytensä 50-vuotisjuhlaa pelastamalla salin, jossa se aikoinaan oli julistettu itsenäiseksi. Sen sijaan rakennus purettiin ja korvattiin tummalla tiilikuparitalolla. Heimolasta ja sen salista päätettiin teettää pienoismalli mittakaavaan 1:50;

tietääkseni hanke jäi kuitenkin toteuttamatta. Kun Heimolan purkaminen tuli ajankohtaiseksi ehdotin, että se osa taloa, missä sali sijaitsi ja joka samalla muodosti Kluuvikadun taustan, säilytettäisiin ja vain Hallituskadun puoleinen pitkä siipi purettaisiin. Mutta ahneus voitti kuten tavallista.

Suunnilleen samoihin aikoihin sama kohtalo tuli sen salin osaksi, jossa yksikamarinen eduskuntamme oli aloittanut toimintansa: Vapaaehtoisen palokunnan juhlasali. Se oli aikanaan pääkaupungin komein yliopiston juhlasalin rinnalla. Talon ulkoasu – se oli Höijerin ehkä omaperäisin luomus – oli täysin turmeltu ja sali jaettu väli-pohjalla kahtia. Mutta pääosa oli jäljellä ja vielä tässä silvotussa tilassaankin hyvin viehättävä. Ehdotin rakennushallituksen silloiselle pääjohtajalle, että sali rakennettaisiin linnan muihin juhlatiloihin. Tällainen siirto ei ole mahdotonta: Kämpin peilisali on rekonstruoitu toiselle paikalle kuin missä se alkuaan sijaitsi. Mutta tässäkin – niin kuin Heimolan – tapauksessa tyydyttiin tilaaman pienoismalli mittakaavaan 1:50, joka sekään ei koskaan valmistunut.

Toinen uusrenessanssikatamme, entinen Läntinen Heikinkatu, ei ole selviytynyt yhtä hyvin kuin Pohjoisesplanadi. Alkuperäisestä kymmenen uusrenessanssitalon rivistä on jäljellä vain neljä, joista yhden kaunis tiilikatto (tosin lisätty noin kuusikymmentä vuotta sitten esikuvallisen taitavan korotuksen yhteydessä) on korvattu peltikatolla, kun taas toista on korotettu moderneilla lisäkerroksilla. Purettujen talojen joukossa oli yksi uusrenessanssin mielikuvitusrikkaimmista luomuksista: Höijerin Mannerheimintien ja Kalevankadun kulmaan piirtämä rakennus, jossa arkkitehti itse asui ja jossa myös Gesellius, Lindgren & Saarisen toimisto sijaitsi.

Edellä tuli mainituksi, että hotelli Marskin edeltäjä muodosti naapureineen yhtenäisen korttelifasadin. Helsingissä on muitakin esimerkkejä siitä, kuinka vastaavanlaisia kokonaisuuksia on rikottu toisen maailmansodan jälkeen. Kirkkokadun ja Meritullinkadun kulmassa oli kaksi symmetristä rakennusta viistetyin nurkin (Carl v. Heidekenin suunnittelemia); toinen on purettu, ja tonttia käytetään nyt paikoitusalueena. Uudenmaankadun ja Annankadun kulmassa oli kaksi samanlaista taloa, jotka Herman Gesellius oli piirtänyt. Toinen on purettu ja sen tontille sekä seuraavalle on rakennettu pitkä talo nauhaikkun-

oin, joka pahoin rikkoo Uudenmaankadun – Helsingin oloissa – kapeiden fasadien rytmin. Pahoinpidelty osa kaupunkia on myös Kaisanienkadun ja Vuorikadun kulmaus, jossa sijaintikohtaan hyvin sovitettu tiilirakennus (Kaisanienkadun julkisivut ovat tiiltä) on saanut väistyä täysin mitäänsanomattoman, suurin mainosjulistein koristetun tavaratalofasadin tieltä.

Lopuksi voi mainita negatiivisen muutoksen, joka on kohdannut Mannerheimintietä, pitkää liikenneväylää, joka moneen kertaan muuttaa suuntansa. Tällainen katu vaatii taustoja, näköpisteitä eri jaksoilleen. Kun pohjoisesta lähestyi keskustaa, tuotti aina iloa nähdä, miten erinomaisella tavalla Humalistonkadun ja Mannerheimintien kulmatalon ("Sipoon kirkon") torni päätti erään jakson. Talo ei sinänsä ollut mikään mestariteos, mutta se täytti oivasti tehtävänsä kaupunkikuvassa mitä ei voi sanoa sen paikalla nyt kohoavasta uudisrakennuksesta. Koko katuosa vaikuttaa veltolta ja mielenkiinnottomalta.

Mainittakoon tässä yhteydessä vielä kaksi laajempaa yhtenäistä helsinkiläismiljöötä, joita on uhanut täydellinen perikato. Molemmissa tapauksissa Suomen Arkkitehtiiliitto oli valmis myötävaikuttamaan hävitykseen (on toivottavaa, että sellainen ei enää olisi mahdollista!). Toinen oli 1920-luvulla rakennettu Käpylän puutaloalue, vanhemman kaupunkikulttuurimme esikuvallinen jatko. Tämän asutuksen hävittämisen puolesta ja sitä vastaan taisteltiin kauan, mutta lopulta vanha Käpylä päätettiin pelastaa.

Toinen miljöökokonaisuus oli Sinebrychoffin puutarha. Se oli lajissaan ainutkertainen muistuttaen vanhoja ruukinkartanoitamme. Puisto oli hahmottunut vähitellen 130 vuoden kuluessa ja saanut taustarakennuksia, jotka olivat ajan etevimpien arkkitehtien käsialaa. Arvoitukseksi jää, minkä vuoksi puistorakennukset haluttiin hävittää (selvitys oli osoittanut, että ne olisivat erinomaisesti palvelleet ajanmukaisia tarkoituksia) ja kauniisti rakentunut kokonaisuus löydyä rikki. Paikalle tuskin rakennetaan mitään uutta, joten talouselämä ei ole mitenkään hyötynyt tarkoituksettomasta hävityksestä. On häpeä, ettei Helsingin kaupunki viitsinyt tai kyennyt pelastamaan tätä kulttuurihistoriallista helmeä, joka sitä paitsi sijaitsi puistoista köyhässä kaupungin osassa. Päärakennus onneksi säästyi, ja siinä on näytteillä taloon alun perin kerättyjä taidearteita, joihin

30

31

30–31. Sinebrychoffin puisto teollisuusrakennuksineen muodosti ainutlaatuisen ajallisesti monikerroksisen kokonaisuuden. Puisto päätettiin kuitenkin silpoa ja suurin osa teollisuusrakennuksista hävittää. Päärakennus on jäänyt lähes yksinään puolustamaan muistoja menneisyydestä. ■
30–31. The Sinebrychoff Park, Helsinki, formed a unique entity of buildings from different periods. Nearly all of them were demolished in the building of a traffic tunnel through the park in the 1960s.

nyt on lisätty Ateneumin harvalukuiset vanhaa kuvataidetta edustavat teokset.

Aikaisemmin tyhjiin puiston osaan on rakennettu korkeita, likaisenharmaita asuintaloja kaavamaisella elementtitekniikalla – mitä tylyin Matinkylä keskelle vanhaa pääkaupunkiympäristöä. Ellei asutus ollut vältettävissä, olisi sentään saavutettu parempi tulos jaoittelemalla rakennusmassat vapaammin ja käyttämällä julkisivuissa punatiiltä tai vaaleaa klinkkeriä.

Uusrenessanssi oli Suomessa ensimmäinen tyyliuunta, joka runsaan ornamentiikan lisäksi käytti julkisivuarkkitehtuurissa myös figuuriveistoksia (Helsingissä tavallisesti Robert Stigellin). On merkillinen väärinkäsitys, että runsasmuotoinen vanhempi rakennus edellyttäisi naapuriltaan voimakkaasti plastista julkisivua. Asian laita on aivan päinvastoin. Sonckin suunnitteleman Puhelinyhdistyksen talon pohjoisenpuoleisena naapurina oli varhainen, plastisesti erittäin hillitty uusrenessanssifasadi, joka kiitettävästi salli Snockin mestariteoksen päästä oikeuksiinsa. Nyt sen tilalla on voimakkaasti fasettoitu moderni graniittifasadi, joka epäonnistuneesti kilpailee Sonckin talon kanssa. Sama koskee Bulevardin ja Mannerheimintien kauniin uusrenessanssityylisten kulmatalon viereen – niinikään graniittista – rakennettua uutta pankkitaloa. Liian kovakourais- ta on myös sen rakennuksen plastinen jäsentely, joka tuli Kämpin Kluuvikadun puoleisen pitkän fasadin paikalle. Muutamana esimerkkinä onnistuneemmasta liittymisestä vanhaan rakennuskantaan mainitsisin Keskuskadun Rautatalon, ”Brondinin” paikalle nousseen Korkeavuorenkadun ja Esplanadin kulmatalon sekä Pietarin- kadun ja Neitsytpolun risteyksen lounaiskulmassa sijaitsevan uuden asuintalon.

Niin kuin Pohjoisesplanadia taustasivat idässä ja lännessä aikakauden kahden johtavan mestarin suunnittelemat talot, niin rajasivat myös Kaivopuiston huvilakaupunkia rakennukset, jotka olivat vuosisadanvaihteen kahden etevimmän arkkitehdin piirtämiä: luoteessa Keirknerien Eliel Saariselta tilaama talo (”Marmoripalatsi”), joka yhä on pystyssä, ja kaakossa Lars Sonckin luomus, Baumgartnerien huvila. Jälkimmäinen, joka oli arkkitehtonisesti vähintään yhtä merkittäviä kuin Saarisen teos, purettiin. Tilalle nousi lopulta arkkitehtonisesti kyseenalainen, ympäristöön sopimaton tekele. On hämmästyttävää, että Ison-

Britannian lähetystö suhtautui niin välinpitämättömästi isäntämaan kulttuuriperinteeseen, mutta vielä hämmästyttävämpää se, etteivät viranomaisemme kyenneet estämään tätä kulttuuri-rikosta.

Siitä, miten häikäilemättömästi ahneus ulottuu yksityiskohtiinkin, todistavat muutokset, joita on tehty kahteen huomattavimpaan liiketaloon, mitä Helsingissä on säilynyt ensimmäistä maailman- sotaa edeltäneeltä ajalta. Lundqvistin liikepalatsissa Aleksanterinkadun varrella (Selim Lindqvist) on yläosan koristeelliset maalatut kaakelipinnat muutettu ikkunoiksi, ja talon aikoinaan meillä ainutlaatuinen teräsrunko on saanut väistyä betonirakenteiden tieltä. Hankkijan talossa Mannerheimintiellä (Jarl Eklund) attikaan on puhkaistu ikkunoita, jotka eivät noudata rakennuksen alaosan ikkunarytmiä. Jo talon edustalle pystytetty Paasikiven muistomerkki edellyttäisi julkisivun palauttamista entiseen muotoonsa. Mutta kenties Paasikiveltä, joka oli toiminut pankinjohtajana, olisi liennyt ymmärtämystä arkkitehtonisten arvojen syrjäytymiselle liike- elämässä.

Sodan jälkeen on lukuisten vanhojen talojen yksityiskohtia turmeltu. Konsoleita on poistettu kattolistojen alta. Vaurioitunutta ornamentiikkaa ei ole korjattu, vaan sen sijaan poistettu vastaavia ehjinäkin säilyneitä koristeosia. Arvokkaita ulko-ovia, joissa oli peilijako ja koristelua, on vaihdettu mitättömiin nykyaikaisiin levyoviin. Nähtävästi ei käsitetä, että ornamentiikka on elimellinen osa vanhojen talojen arkkitehtuuria. Se ei ole lätyille siroteltua sokeria, se ei ole hartiahuivi tai päällystakki, joka voidaan riisua yltä vahingoittamatta kokonaisuutta. Ornamentiikalla on tärkeä tehtävä julkisivun suhteiden ja reliefin kannalta. Sama koskee ikkunoiden ruutujakoa. On sileitä julkisivuja, joiden ainoa plastisesti elävöittävä elementti ovat profiloituneet ikkunalistat. Koko fasadi ikään kuin sammuu, jos vanha ruutujako korvataan ikkunan kokoisin ruuduin. Se tuo mieleen pääkallon tyhjät silmäaukot.

On hämmästyttävää, että talonomistajilla on meillä oikeus muutta mutkitta purkaa talonsa riippumatta sen edustamista arkkitehtonisista tai historiallisista arvoista. Surullisen kuuluisuuden on saavuttanut turkulainen Julinin tontti empire- taloineen, vanhoine puineen ja muureineen, jonka yhteyteen Erik Bryggman oli sommitellut

muistomerkkin. Johtava tavarataloyrityksemme osti tontin ja purki talot huolimatta kiivaista vastalauseista. Mutta paikalle ei rakennettu mitään. Talojen kellarit, jotka osoittautuivat 1600-luvulla rakennetuiksi, peitettiin muovilla. Tontti oli kuin avoin haava kaupunkikuvassa toistakymmentä vuotta. Sitten omistaja, joka ei ollut saanut aikaan muuta kuin hävitystä, myi sen.

Ison Roobertinkadun varrella Helsingissä oli talo, jonka julkisivu oli verhottu kaakeleihin. Se tarjosi maassamme ainoan esimerkin tästä fasadimateriaalista, jota näkee monissa Pariisin ja Wienin taloissa. Tämäkin talo purettiin – Teknillisen korkeakoulun arkkitehtuurishistorian laitosta yritettiin estää valokuvaamasta purkutyötä – mutta sitten ei tapahtunut mitään. Tontti pysyi tyhjänä melkein yhtä kauan kuin Julinin Turussa.

Kaupunkikuva voi kärsiä muustakin kuin rakennusten purkamisesta tai turmelusta. Gustaf Strengell huomautti kerran 1930-luvulla eräässä sanomalehtiartikkelissaan, miten vivahteikas oli Bulevardin katupinta: jalkakäytävät asfalttia, puiden ympärillä pienikokoisten mukulakivien kentät ja ajoväylässä nupukiveä. Tällainen yhtenäisyys on kadonnut ajat sitten; talonomistajilla näyttää olevan oikeus käsitellä katuosuuksiaan mielensä mukaan.

Mutta kaupunki ei ole pelkkiä julkisivuja. Interiööreilläkin on suuri merkitys. Helsingistä on kadonnut monia ihailtavia sisätiloja, kuten Engelin Seurahuoneen suuri juhlasali, jossa oli tilaa 1.200 ihmiselle, saman arkkitehdin Senaatintalon itäsiipeen suunnittelema loistava kirjastosali – yksi kauneimmista interiööreistä mitä maassamme on luotu – sekä Suomalaisen Kirjallisuuden seuran uusrenessanssityylinen juhlasali, joka oli Sebastian Gripenbergin käsialaa. Puhumattakaan kaikista kahvila- ja ravintolahuoneistoista, jotka ovat muita alttiimpia suhdannevaihteluille. Toisen maailmansodan jälkeisistä menetyksistä on edelle mainittujen kansanedustuksen istuntosalien lisäksi muistettava ennen kaikkea Kaartinmaneesin valtava halli suurenmoisine avoimine, tammisine kattorakenteineen sekä Kino-palatsin upea teatterisalonki. Avoimeksi jää kysymys, mistä syystä valtiovalta piti välttämättömänä hävittää maneesi-interiöörin, jota oli menestyksellisesti käytetty näyttelytilana, ja muuttaa se autotalliksi ja bensiiniasemaksi.

Kino-Palatsi (1909, Valter Jung) oli Pohjoismaiden hienoin vanha elokuvahuoneisto, sanan vakiintuneessa mielessä teatteri, joka – siinä tapauksessa, että sitä ei haluttu säilyttää elokuva- teatterina – olisi erinomaisesti sopinut kamari- konsertteihin, esitelmätilaisuuksiin, muotinäytäntöihin ja sen sellaiseen. Omistajan kieltäytyminen pohtimasta mahdollisuuksia säilyttää teatteri ja ehkä käyttää sitä uusiin tarkoituksiin todistaa ilmiöstä, jota tapanani on nimittää ”paniikkikapitalismiksi”: pelosta joutua taipumaan epätaloudellisiin ratkaisuihin kiiruhdetaan purkamalla saattamaan säilyttämisen puolustajat peruttamattoman tosiasian eteen.

Sitten kysymys jota voin tässä kosketella vain ohimennen: rapattujen julkisivujen maalaus. Vielä 1949, kun Senaatintoria ympäröivän kaupungin-osan rakennuksia maalattiin seuraavana vuonna vietettävää Helsingin 400-vuotisjuhlaa varten, käytettiin kalkkiväriä, joka sekoitettiin ja kokeiltiin itse paikalla. Tässä on tapahtunut suuri mullistus: nykyään käytetään muovivärejä, ja ne toimitetaan valmiina värikarttojen mukaan. Kuusikymmentä- luvulla Baijerin entinen valtionarkeologi, tohtori Heinrich Kreisel piti Teknillisessä korkeakoulussa Otaniemessä pari luentoa historiallisten rakennusten maalaamisesta. Hän kertoi, että Baijerissa on yli 20.000 suojeltavaa kirkkoa ja linnaa ja että niitä maalattaessa käytetään niin uuteen kuin vanhaan rappauspintaan yksinomaan kalkkiväriä.

Kun Senaatintalo maalattiin viimeistä edellisellä kerralla, käytettiin varoituksista huolimatta lateksi- maalia, mistä oli seurauksena, että vanha rappaus, joka oli kestänyt aina talon rakentamisesta, 1820- luvulta, saakka, alkoi irtoilla ja paikoin veti mukanaan osia itse tiilestään. Ennen pitkää Senaatintalo näytti enemmän tai vähemmän rauniomaiselta. Uusi rappaus kuuluu maksaneen 5 miljoonaa markkaa. Sitten Valtionarkisto on näyttänyt yhtä pahoinpidellyltä kuin Senaatintalo, ja parhaillaan suoritetaan Höijerin piirtämässä loisteliaassa virastotalossa Erottajan ja Uuden- maankadun kulmauksessa kallista ja vaivalloista pudonneiden koristeosien entisöintiä. Viimeksi kuluneiden 10–15 vuoden aikana on kaikkialla Helsingissä näkynyt taloja, joiden rapatuista julkisivuista on irronnut suuria osia niin, että ne on ollut pakko rapata kokonaan uudelleen. On vaikea käsittää, miksi varoituksista ja huonoista kokemuksista huolimatta sopimatonta maalia

käytetään jatkuvasti. Presidentinlinnassa ja valtioneuvoston juhlahuoneistossa on taas maalattu patentoidulla ruiskurappausmenetelmällä. Mutta sekään ei sovellu vanhoihin rakennuksiin, koska se muodostaa ryynimäisen pinnan, joka sotkee profiilien ja ornamenttien ääriiviivat ja näyttää sitä paitsi pian likaiselta. Tämä värin epäkulttuuri on levinnyt myös Eestiin, missä on käytetty suomalaista lateksimaalia sillä seurauksella, että vanha Tallinna on alkanut vaikuttaa yhtä raunioituneelta kuin monet helsinkiläistalot.

Vanhaan rappaukseen maalatun muovivärin tuhoisia seurauksia on selitelty viittaamalla ilman epäpuhtauteen sekä liikenteeseen. Mutta Helsinkiä paljon suuremmissa kaupungeissa ilmiö on lähes tuntematon. Eikä muuten Yliopiston pääsiivessä, joka on aina maalattu kalkkivärillä, ole havaittavissa rappausvaurioita, vaikka sen ohitse vyöryvä liikenne on paljon voimakkaampi kuin Senaatintalon editse kulkeva.

■

Jos hakee rinnakkaisilmiötä sille muutokselle, jonka Helsinki on kokenut toisen maailmansodan jälkeen, saattaisi Wien tarjota vertailukohtia. Täällä tapahtumasarja tosin sijoittui huomattavasti varhaisempaan ajanjaksoon, 1880-luvulta ensimmäiseen maailmansotaan. Kysymyksessä ei ole kuuluisa "Ring". Se rakennettiin pääasiallisesti 1860- ja 1870-luvuilla leveän linnoitusvyöhykkeen paikalle, jossa ei aikaisemmin ollut mitään asutusta. Ringin monumentaalirakennukset ja yksityistalot – suuriin osa edellisistä valmistui 1880-luvun alkuun mennessä – olivat etevien arkkitehtien piirtämiä ja edustivat ajankohtaansa nähden korkeaa arkkitehtonista tasoa.

Meitä kiinnostaa tässä kaupungin sisäosa, jonka hävitys alkoi suunnilleen samaan aikaan, kuin Ring oli valmistumassa, ja jatkui vuosisatamme alussa. Vanha Wien oli ulkonaisesti barokkikaupunki, vaikka talojen runko-osat usein olivat vanhempia, suorastaan keskiaikaisia. Monet taiteilijat ovat kuvanneet sitä maalauksissaan ja grafiikan lehdillä. Miten kauniilta näyttääkö Graben Rudof Altin hienossa akvarellispiirroksessa! Vanha rakennuskanta koostui neljä-kuusikerroksisista taloista edustaen siis samaa suuruusluokkaa kuin Helsingin uusrenessanssitallot. Mutta nähtävästi niiden nykyaikaistaminen koettiin vaivalloiseksi. Uudisrakennus tarjosi omistajalle

vapaat kädet, ja niin syntyi joukko uusia liike- ja pankkirakennuksia, joiden tyyli oli ylikuormitettua uusrenessanssia tai klassisoivaa jugend'ia (Wienissä Secessioniksi nimitettyä).

Kapeiden katujen varsilla uudisrakennukset vedettiin sisään katulinjasta, ikään kuin olisi edellytetty koko vanhan asutuksen purkamista, tai sitten päinvastoin käytettiin koko rakennusoikeus ja työnnettiin talo niin pitkälle eteenpäin kuin voitiin, vaikka viereinen barokkipalatsi olisi ollut sisäänvedetty. Näin syntyivät Wienin töksähtelevät, ristiriitaiset katukuvat, joita näkee myös sisemissä esikaupungeissa kuten Josefstadtissa. Näiden mullistusten tuloksena Wien ei ole enää mikään "kaunis" kaupunki niin kuin Praha (jonka "pieni puoli" on täysin säilynyt suurkaupunki renessanssin ja barokki ajalta), Salzburg tai Firenze. Graben, Neuer Markt, Hoher Markt ovat melkein kokonaan menettäneet historiallisen hahmonsä, ja hyvin harvoilla kaduilla on entinen tunnelmansa. Mikään ei ole vanhalle kaupunkiasutukselle niin kohtalokasta kuin taloudelliset noususuhdanteet.

Wien on vanha kaupunki, mutta ei kuitenkaan riittävän vanha. Se on aina säilyttänyt tietynlaisen raja- ja siirtolakaupungin luonteen. On kuvaavaa, että Wien sai piispan vasta 1469, kun Trierissä oli piispanistuin jo antiikin aikana (kaupunki mainitaan muun muassa Augustinuksen tunnustuksessa). Wieniin on virrannut väkeä ja vaikutteita eri tahoilta – se ei ole milloinkaan ollut niin yksiselitteinen kuin Pariisi tai Kööpenhamina. Vanha Josef Hoffman totesi, että Wienissä voi kyllä leimahtaa jokin idea, mutta se sammuu helposti. Kun Roomasta tuli uuden Italian pääkaupunki, samaan aikaan kuin "Ring" oli kohoamassa Wieniin, rakennettiin liike-elämälle ja virastoille uusia kortteleita. Niinpä Piazza Navona säästyi Wienin Grabenin kohtalolta.

Siihen aikaan, kun grynderivuosien vilkas rakennustoiminta tuhosi suuren osan vanhaa Wieniä, oli muuten monumenttien ja miljöön suojelu vielä kapaloissaan. Se, mitä silloin tapahtui, olisi mahdotonta tänä päivänä. Toisen maailmansodan aiheuttama suunnaton vanhan kaupunkikulttuurin hävitys on tehnyt kysymyksen ajankohtaisemmaksi kuin koskaan aikaisemmin. Olemme joutuneet pisteeseen, jossa reagoimme niin kuin keisari Majorianus 450-luvun lopulla. Hän oli pystyvä hallitsija, mutta kansa oli veltos-

tunut, minkä vuoksi hän epäonnistui ponnistuksissaan. Rooman vanhan rakennuskannan hoitamattomuus ja häikäilemätön tapa käyttää vanhoja taloja materiaalilähteinä olivat suuttaneet keisarin. Näin Edward Gibbon kuvailee tilannetta: "Mitä kauneimpia arkkitehtuuriluomuksia turmeltiin siekailematta joidenkin vähäpätöisten korjausten takia tai pelkillä verukkeilla, ja rappeutuneet roomalaiset, jotka sitten hankkivat itselleen hyvät tulot saaliistaan, hävittivät esi-isänsä uutteran työn tuloksia tajuamatta, että he syyllistyivät pyhäinhäpäisyyseen".

Majorianus sääti, että vanhoja rakennuksia ei saanut purkaa ilman senaatin lupaa, ja määräsi kovia rangaistuksia virkamiehille, jotka osoittivat leväperäisyyttä. Mutta vaikka arvostammekin keisarin tavoitteita, me tuskin vastustaisimme vanhan rakennustaiteen vahingoittumista hänen tavallaan hakkauttamalla molemmat kädet ilkiyöntekijöiltä!

Kun näkee, miten vanhoja arvokkaita rakennuksia tuhotaan ilman, että omistaja suostuu edes keskustelemaan niiden säilyttämisen ja uudenlaisen käytön mahdollisuudesta, tulee mieleen erään natsijohtajan – luullakseni Himmlerin – tunnettu lausahdus, että kuullessaan sanan kulttuuri hän poisti revolveristaan varmistimen. Mutta ajatus on liian optimistinen. Elinkeinoelämässä ei vanhasta rakennuskulttuuristamme ole edes vihan kohteeksi – siihen suhtaudutaan vain ja yksinomaan täydellisen välinpitämättömästi.

Luonnon- ja kulttuurimiljöön suojelun vastustajat puhuvat aina "terveestä järjestä". Mutta terveen järjen noudattamisella he tarkoittavat vain sitä, että voidakseen korjata mahdollisimman suuren voiton tulee yksityisen saada toimia vapaasti omistamatta ajatustakaan sille, että hänen hallitsemallaan omaisuudella voisi katsoa olevan kansallista arvoa, jota tilapäisellä omistajalla ei ole moraalista oikeutta noin vain hävittää.

Olen kerran verrannut arkkitehtien tarvetta korostaan itseään vanhempien ammattiveljien teosten kustannuksella koirien tapaan nostaa koipeaan kadunkulmassa tai lyhtypylvään juurella, minkä tarkoituksena on selitetty olevan reviiirin valtaus merkitsemällä se omalla hajulla. Saman asian voi ilmaista kauniimmin Albert Edelfeltin sanoin arkkitehdin "ikuisesta kaipuusta antaa ihanteelle uusi muoto ja todella luoda jotain, joka

kantaa hänen ajatustaan kautta vuosisatojen". Viisainta on kuitenkin unohtaa vuosisadat, sillä viimeistään puolen vuosisadan kuluttua ilmaantuu nuorempi kollega, joka tahtoo toteuttaa oman ihanteensa juuri sillä tontilla, missä vanhemman ammattiveljen luomus sijaitsee. Ja silloin hän aivan varmasti ryhtyy todistelemaan, että talolla ei oikeastaan ole mitään arkkitehtonista arvoa, että sen edustama tyyli oli harha-askele ja niin edelleen. Münchenin klassismin johtava arkkitehti Klenze hävitytti kaikki rokokookauden nerokkaan valloonin, kääpiökasvuisen François Cuvillies'n alkuperäispiirustukset, "jotta tulevien arkkitehtien maku ei turmeltuisi". Mutta heidän varsinainen eronsa oli siinä, että vaikka Klenze olikin taitava arkkitehti, hän ei ollut nero kuten Cuvillies.

Ulkopuolinen saa helposti sen käsityksen, että arkkitehtimme ovat valmiita tuhoamaan maansa rakennuskulttuuria miten paljon tahansa, kunhan heille maksetaan siitä. Suomessa on suuren yleisön suhtautumista arkkitehteihin alkanut leimata samanlainen kunnioituksen ja luottamuksen puute, kuin – enemmän tai vähemmän aiheellisesti – on tullut poliitikkojen osaksi. Siihen ovat olleet syynä toisaalta grynderiliikkeiden rakentamat hengettömät ja epäviihtyisät asuntoalueet, toisaalta vanhemman rakennustaiteen tuhoaminen. Yleisö ei ymmärrä, että arkkitehdin asema on vaikeampi kuin poliitikon ja että hänellä yleensä on vähemmän vaikutusvaltaa kuin tällä. Mutta epäilemättä myös helposti ymmärrettävä paremman toimeentulon ja ammatinharjoittamisen tilaisuuksien tavoittelu on omiansa heikentämään arkkitehtien vastuuntuntoa, kun kysymyksessä on suhtautuminen varhaisempien sukupolvien aikaansaannoksiin.

Ihminen ei elä ainoastaan tilassa, vaan myös ajassa. Viihtyäkseen ja voidakseen hyvin hän tarvitsee monikerroksisen ympäristön, joka tarjoaa hänelle visuaalisen elämyksen siitä, että hänellä on juuret, että hän ei ole niin sanoakseni kaksikulotteinen. Tästä ongelmasta voi tulla niin polttavan ajankohtainen, että "terve järki" ei riitä sen ratkaisemiseen. Kun Varsovan vanhakaupunki oli sodassa pyyhkäisty melkein olemattomiin, vaati laajalle levinnyt kansalaismielipide tämän kaupungin osan entistämistä. Ajatus sotii nykyaikaista entistämisen ja muistomerkkihuollon käytäntöä vastaan. Mutta tässä tapauksessa uskon yleisen mielipiteen osuneen oikeaan. Kuka olisi halunnut nähdä modernin asutuksen – yhdenmukaisten

kahdeksan–kymmenkerroksisten lamellitalojen jollaisia Puolassa rakennettiin 1940- ja 1950-luvuilla – kohoavan vanhankaupungin paikalle? Näin on Lyypekissä ratkaistu Mariankirkon länsipuolella sijaitsevien kortteleiden jälleenrakentaminen ja samalla rikottu vanha kaupunki-rakenne erittäin pahoin. Entiset pitkänkapeat korttelit suuntautuivat idästä länteen kohti jokea; uudet erilliset talot on sijoitettu joen suuntaisesti etelästä pohjoiseen. Siihen, missä keskiaikainen kaupunkikeskus oli voimakkaimmillaan ja tiheimmin rakennettu, on noussut esikaupunkimainen, vetelä ja luonteeton asutus. Kirjailija Gustav Hillard on kirjoittanut jälleenrakennuksesta: ”Eivät modernit muodot, vaan häiriintynyt tasapaino, katkaistut rytmit, paikkakunnalle vieraat materiaalit rikkovat vanhan kaupungin rakennetun elimistön”.

Alkoholipolitiikasta näkee, miten pitkälle jokin Euroopan maa on edistynyt tapainkasvatuksessa. Kööpenhaminassa kuuluu urheilutaloissa oleva baareja, joissa saa mietoja ja väkevämpiä juomia. Saman kunnallisen tietolähteen mukaan ei vielä koskaan ole sattunut, että joku olisi väärinkäyttänyt tilaisuutta juoda itsensä humalaan. Vähemmän edistyneillä mailla on Alkonsa ja Systemetinsä. Jotain vastaavaa havaitsee suhtautumisessa vanhaa rakennustaiteeseen. Rakennettu miljöö on kansakunnan kulttuuriperinteen näkyvin osa ja sen hoito paljastaa paremmin kuin mikään muu, kuinka pitkälle kansa on kehittynyt. Se, ymmärretäänkö rakentamisessa ilmenevän kulttuuriperinteen jatkuvuuden merkitys vai eikö sitä ymmärretä. Ja taiteellisen tahdikkuuden aste, kun kysymyksessä on eläytyminen vanhaan kaupunkirakenteeseen, ovat erehtymättömiä ”sivistysmittareita”.

■

Tanskassa kuningas Kristian X vahvisti allekirjotuksellaan lain rakennusten suojelusta maaliskuun 12. päivänä 1918. Opetusministeriön asettama toimikunta, ”Det særlige bygningssyn” sai ratkaistavakseen rakennussuojelua koskevat kysymykset. Toimikuntaan kuului muun muassa kansallismuseon toisen osaston johtaja, taideakatemian ehdottama arkkitehti ja hovioikeuden jäsenyyteen pätevä lakimies. Opetusministeriön toimesta laadittu luettelo suojeltavista rakennuksista oli tarkistettava joka viides vuosi.

Lain mukaan rakennukset jaetaan kahteen luokkaan. A-luokkaan kuuluvat niin merkittävät rakennukset, että ”niiden purkaminen, muuttaminen tai hoidon laiminlyöminen aiheuttaisivat kansallisten kulttuuriaarteiden tuntuvaan köyhtymistä”. B-luokka sisältää rakennuksia, ”joiden arvo ehkä on vähemmän huomattava, mutta joiden säilyttäminen kuitenkin on erittäin tärkeää”. Laki määrää, että talonomistajien, jotka tahtovat suoritaa normaalin huollon ylittäviä muutoksia suojeltavassa rakennuksessa, on hyvissä ajoin ilmoitettava asiasta viranomaisille ja toimitettava näille tarpeelliset asiakirjat. Jos suojeltavan rakennuksen hoito käy omistajalle ylivoimaiseksi tai sen säilyttäminen aiheuttaa hänelle tuntuva tappiota, hän saa valtiolta avustusta. Kuudennessatoista pykälässä sanotaan: ”Se, joka todetaan syylliseksi tämän lain määräysten rikkomiseen, tuomitaan korkeintaan 10.000 kruunun sakkoihin”. (Siis vuonna 1918.) Ja edelleen: ”Tapaus käsitellään julkisena poliisiasiana.” Myöhemmin Tanskan rakennussuojelun organisaatio on muuttunut, mutta suojele toimii edelleen tehokkaasti.

Tänä päivänä, kun 64 vuotta on kulunut tanskalaisen lain voimaantulosta, tarvitsimme Suomessa kipeästi jotain vastaavaa – olkoon, että se voisi masentaa edistyksellisiä arkkitehteja tai herättää suuttumusta elinkeinoelämässä. On valaisevaa tutkia tanskalaisia suojeltavien rakennusten luetteloita. Ulottuvilla on vuoden 1944 valtiollinen luettelo. Sen mukaan Kööpenhaminassa oli silloin 540 suojeltavaa rakennusta, joista 138 A-luokassa. Helsingörin pikkukaupungissa oli 64 suojeltavaa taloa sekä näiden lisäksi kirkot ja karmeliittaluostari. Pienessä Dragörin kauppalassa oli 39 suojeltavaa rakennusta. Ja niin edelleen.

Johtuiko tanskalainen rauhoituslaki kiinnostuksesta rakennusten suojelemaan vai onko laki elvyttänyt tätä kiinnostusta? Varmaankin on tapahtunut hedelmällistä vuorovaikutusta. Tuskinpa kukaan voi väittää, että ankara suojelulainsäädäntö olisi lamauttanut tai masentanut tanskalaisia arkkitehtejä. Päinvastoin, tanskalaisilla on ollut kosketus ajan uusiin virtauksiin ennen suomalaisia. Mutta niiden vaikutusta on maltistanut, seulonut ja muovannut Pohjoismaissa – ja ehkä rohkenen sanoa: koko maailmassa – harvinainen ilmiö: tanskalainen rakennusperinne ja rakennuskulttuuri.

Jo 1100-luvulla – Kalundborgissa, Ringstedissä, Sorössä – esiintyneestä suuresta ”funktionalistisesta” tiiliarkkitehtuurista sai alkunsa traditio, joka elää vielä tänä päivänä. Useissa töissään niin rohkeasti nykyaikainen arkkitehti kuin Jörn Utzon liittyy Helsingöriin ja Fredensborgiin suunnittelemillaan asuntoalueilla luontevasti tähän kansalliseen perinteeseen – tiilikattoisia tiilitaloja – ilman, että kukaan voi moittia häntä luomisvoiman ehtymisestä tai menneen tyylin jäljittelystä.

Lujan perinteeseen ei suhtauduta pakonomaisesti. Päinvastoin siitä ollaan ylpeitä, sitä pidetään kestäväenä pohjana, jonka ansiosta pystytään liikkumaan varmemmin myös perinteen ulkopuolelle jäävillä alueilla. Aivan niin kuin viisaasti järjestetty yhteiskunta – jossa vapaus ja pakko pitävät toisiaan tasapainossa – ei kahlitse ihmistä, vaan ennemminkin tarjoaa hänelle sen rauhan ja liikkumistilan, minkä hän tarvitsee voidakseen käyttää energiaansa ja lahjojaan. Kun sodan aikana Hitlerin ”valtuutettu” Tanskassa, tri Best, onnitteli Kristian X:tä tanskalaisten hyvästä kurista, kuningas kuuluu vastanneen: ”Se ei ole kuria, vaan kulttuuria”. Mutta niin kauan, kuin kulttuuri ei ole juurtunut kyllin syvälle, tarvitaan kuria.

■

Siitä syystä, että suuryrityksemme eivät moitteetta saa tuhota vanhemmat rakennustaiteemme luonteenomaisia huippusuorituksia – Höijerin, Sjöströmin ja vuosisadanvaihteen arkkitehtien teoksia – tai kulttuurihistoriallisesti arvokkaita miljöitä, saattaisi lamauttava masennus muka vallata suunnittelijamme ja koko kansakunnan elinvoima ja yritteliäisyys lopahtaa vanhentuneiden ja mitättömien seikkojen tätimäiseen vatvomiseen. Tällaiset valitusvirret tuovat mieleeni vain 25 vuoden ikäisenä kuolleen Juhana Cajanuksen runon, jonka tämä erittäin lahjakas kartesiolainen filosofi sepitti kuolinvuoteellaan 1681: ”Etkös ole, ihmisparka, aivan arka...”. Kaiken katoavaisuutta valittavan virren kolmas säkeistö sopisi kuvaamaan ”edistyksellisen” kaikista pikku hyttsenpistoista huolimatta sangen reipasta menoa ja miljöötietoisien ”kulttuurieliitin” siunailuja:

*Syöksee, haaskaa, särkee, sortaa,
mullaks murtaa
hirmukourilla kovill'
ei ole toivoo toivotuksis'
voivotuksis'
parkusuilla pelkureill'.*

On kuin haluttaisiin sanoa, että koska emme missään tapauksessa pysty kilpailemaan Italian kanssa vanhan rakennustaiteen alalla, voimme yhtä hyvin hävittää sen vähän mitä meillä on. Vastaavanlaista päättelyä olisi: Koska nyt en kerta kaikkiaan pysty olemaan pyhimys, voin yhtä hyvin olla roisto oikein kunnolla. Suhtautuminen vanhaan kulttuuriomaisuuteen liittyy tapainkasvatukseen. Perheessä, yleensä jokaisessa yhteisössä, on opittava ottamaan huomioon eri-ikäisiä ja eriluontoisia ihmisiä. Ne, jotka tuhotessaan vanhaa arkkitehtuuria sanovat puolustavansa uuden oikeuksia ja luomisen vapautta, ovat kuin Saksan suurkaupunkien ”Halbstarke”, jotka pahoinpitelevät vanhuksia ja vääntävät, rikkovat ja murskaavat sen, mikä on kaunista ja huoliteltua. Raa’an, kaavamaisen elementtitalon pystyttäminen vanhaan ympäristöön on kuin saapumista juhlavalle iltavastanotolle likaisissa farmareissa tai ilkosen alastomana. On paikkoja, joissa voi häiritsemättä esiintyä näinkin, mutta tulisi omata arvostelukykyä sen verran, että pystyy erottamaan tilanteen toisesta.

Rakennettu ympäristö – kaupunki- tai kylämiljöö – on paljon vaativampi kuin maisemamiljöö, ja uutta suunniteltaessa siihen täytyy kiinnittää vielä enemmän huomiota. Mutta on karkea erehdys luulla, että tämä sitoisi arkkitehdin käsiä ja pakottaisi häntä tinkimään rakenteellisesta selkeydestä tai funktionaalisesta käyttökelpoisuudesta. Vaikeus on siinä, että tarvitaan tahdikkuutta ja tiettyä kykyä eläytyä olemassaolevaan ympäristöön. Ja tätä arkkitehtimme ovat harvoin osoittaneet omaavansa. Kun 1950- ja 1960-luvuilla opetin Teknillisessä korkeakoulussa Otaniemessä, valmistui toisinaan uudisrakentamista vanhassa ympäristössä käsitteleviä diplomitoita, joissa tekijä oli ratkaissut miljööongelman suunnittelemalla miljöön yksinkertaisesti hävitettäväksi. Sen sijaan, että olisi piirtänyt uudisrakennuksen ottaen huomioon annetun ympäristön, hän halusi luoda uuden, joka paremmin sopi hänen rakennukseensa. Tässä ei ole kysymys hyvistä tai huonoista arkkitehdeista,

vaan yksinomaan määrätystä kulttuuritietoisuudesta ja hienotunteisuudesta. On ymmärrettävää, että lahjakkaat arkkitehdit ovat niin täynnä omia näkemyksiään, että muiden talot eivät kiinnosta heitä lainkaan. Mutta yhteiskunnan tulee, samalla kun se on kiitollinen huomattavista uusluomuksista, varoa niiden tekijöiden ylenpalttista itsensäihailua. Ruotsissa, jossa toisen maailmansodan jälkeen niin paljon hyvää 1800-luvun ja 1900-luvun alun arkkitehtuuria on tuhoutunut, varsinkin Tukholmassa, on sentään pari esimerkkiä uudisrakennusten sopusointuisesta sijoittamisesta vanhaan ympäristöön. Ajattelen lähinnä Gunnar Asplundin tunnettua Göteborgin raatihuoneen laajennusta sekä Carl Nyrénin Tukholmaan "Fersenin terassin" viereen piirtämää uudisrakennusta.

■

Kulttuuri on muiden ihmisten ja menneiden sukupolvien luomien arvojen huomioon ottamista. Tässä mielessä käytettynä sana merkitsee kaikkea muuta kuin keikarointia: kulttuuri on elinehto jokaiselle kansalle, joka tahtoo säilyttää identiteettinsä eikä sen vuoksi suostu vaihtamaan esikoisoikeuttaan tilapäisten suhdanteiden ja väärinymmärretyn "elintason" ryynivelliin.

Lainaisin päätteeksi teoksestani *Tonfall* (316): "Puhdas, kirkas, lempeä... Hauras hienous – lumikide, läpivalaistun lehden suoniverkosto – kuvastaa ikuista yhtä autenttisesti kuin tuhoavan purkauksen jälkeen jähmettynyt laava. Lempeys on kaiken kulttuurin ydin – merkitsevän kulttuuri viljelyä, hoivaamista. Elävien olentojen hoitamista: jotta ne saavat voimaa ja vapautta kasvaa ja vähitellen toteuttaa kaikki piilevät mahdollisuutensa kauneuteen ja viisauteen. Esineiden hoitamista: jotta ne eivät tuhoutuisi hävitysvimman tai muotioikkujen vuoksi, vaan jotta ne mahdollisimman kauan vaalittuina ilahduttaisivat meitä kauneudellaan ja rikastuttaisivat meitä sisältämillään muistoilla. Miten murheelliselta maailma näyttääkin, tulee meidän pyrkiä säilyttämään se kulttuurioptimismi, jota ilmaisevat Horatiuksen sanat:

*Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit,
si modo culturae patientem commodet aurem.*

*Kukaan ei ole niin villi, ettei voisi kesyntyä,
jos malttaisi korvansa kallistaa kulttuurille.*

Cavallinin toistasataa vuotta vanhasta etymologiasta latinan sanakirjasta hain verbin colo, colui, cultum, josta substantiivi cultura ja cultus ovat peräisin. Ilmeni, että colere merkitsee ensiksikin viljellä (maata), toiseksi hoitaa, huolehtia, vaalia, harjoittaa (ystävyyttä, oikeutta, anteliaisuutta, opintoja, taidetta). Edelleen: osoittaa huomaavaisuutta, kunnioitusta. Lopuksi: palvoa (jumaluutta), pitää pyhänä. Nämä merkitykset antavat käsityksen kulttuuri -sanan "ylä-äänistä". ■

"Jos uuden rakennuksen annetaan esiintyä edukseen sen vanhempien naapuritalojen kustannuksella, tulee tätä poikkeuksetta pitää virheenä, sillä tällaisessa tapauksessa tehtävänä on aina mukauttaa uusi luomus paikallisiin olosuhteisiin."

C.L. Engel kirjeessään Carl Herrlichille 2.11.1829

"Tunnen katkeruutta kun toisinaan kuulen aikamme hemmoteltujen nuorten käyttävän menneistä sukupolvista sellaisia halveksivia nimityksiä kuin "karjalauma" tai "joukko vaille itsetuntoa". Harmistusta ei herätä niinkään heidän naurettava itserakkautensa, jonka vallassa he uskovat aikaansaaneensa itsensä ja aikansa ja sijoittavat maailmanluomisen aikaisintaan Rousseau'hon, ei heidän hymyilyttävä tiedonpuutteensa, vaan se rakkaudettomuus, minkä heidän arviointinsa paljastaa, niin äänekkäästi kuin he kuuluttavatkin intoaan palvella ihmiskuntaa."

J.V. Snellman: *Läran om staten*, Tukholma 1842, 63. luku.

(Julkaistu ruotsiksi kirjassa *Människan och Arkitekturen* (Ekenäs 1982) ja lyhennelmänä suomeksi Helsingin Sanomissa 25.6.1982)

Nils Erik Wickberg

To Destroy and to Renew

The one and two storey classical wooden house was still the dominant house type in Helsinki during the 1880s. Fifty years later there were only about twenty examples left. When, in 1934, demolition threatened three exemplary representatives of these wooden houses I suggested that they should be re-erected as a group in Kaisaniemi Park in order to show the dwelling that once made Helsinki maybe one of the most wonderful wooden cities in Europe. My suggestion did not get any support. I repeated my appeal two or three times later when they were preparing to demolish more Empire wooden architecture in Helsinki. In other Nordic countries whole parts of cities have been built of houses transported from elsewhere; eg. Aarhus, Bergen and Linköping. In the 1940s I suggested that such a part of the city could be created in Meilahti out of the Empire wooden buildings that still remained, or that at least one good representative of the wooden Empire dwelling should be moved to the Seurasaari open-air museum. As is well known, a number of town houses in Stockholm have been re-erected in Skansen open-air museum. Anyway, nothing came of it.

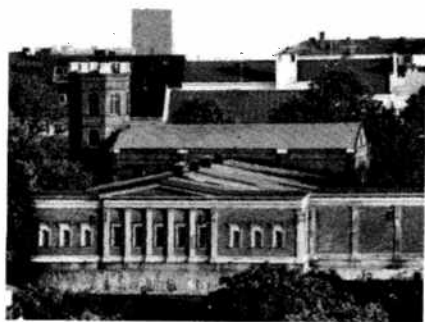
It is natural that the low wooden houses in a town of 10-15,000 inhabitants could not remain in the original plots in the centre of the city when the number of inhabitants rose to 40-50,000. But in turn, after the Second World War the much bigger and sturdier four and five storey stone houses also come into the danger zone. For example, in the area of Kasarmitori, an area measuring 400 x 400 metres, nine stone buildings built at the beginning of the 19th century, five of which were by Engel, while ten others were in the Neorenaissance style, were demolished just after the war. Though the main garrison building by Engel was not demolished after being bombed it was repaired in a way which paid little respect for Engel. There were also other changes to the remaining buildings, notably the

replacement of the original tiled roof of the apartment block by Gesellius, Lindgren and Saarinen on the corner of Fabianinkatu by a painted metal sheet roof.

The roofs of the buildings of the National Romantic period are a very important feature of that style; just as in any building where the roofs are steep and visible. After the war almost all the roofs of buildings in Helsinki which originally had tiles were changed, with the consent of the authorities, to metal sheet (this concerns tens of buildings). I have never heard that roof tiles have fallen and injured people or, what "living standard athletes" consider worse, cars. The argument is raised that roof tiles are no longer manufactured in Finland. But if the authorities would prevent the replacement of the roof tiles the necessary tiles would undoubtedly be manufactured. Many excellent creations by the best architects at the turn of the century – Gesellius, Lindgren, Saarinen, Sonck and Lindquist – have lost a great deal of their architectural effect when the roofs were changed according to this silly tin can ideology. But replacing the thickly rounded tiles typical of National Romanticism with softly curving light tiles, as has been done in the Polytechnic Building (by Lindahl and Thomé) and Eira Hospital (by Sonck) has also meant a clear depreciation, and the result is no better than if copper had been used. It can also be seen in one of the absolute masterpieces of architecture, the Helsinki Telephone Company Building by Sonck. Even though attempts have been made to buckle it, the new copper roof diminishes the power of the building. The new roof is unsuitable in both colour and surface structure.

Tiled roofs only became popular in Helsinki with National Romanticism, and it continued with the classicism of the 1920s. From this latter period there were uniform tile roofed building groups in Vallila and Töölö, but they

32. Sinebrychoffin puisto 1967. ■
32. Sinebrychoff Park in 1967.

have to a greater extent been replaced since by painted metal sheet.

One could say that the neorenaissance style became, from the 1870s to 1890s, the first real metropolitan architecture in Finland. The two showcase streets in Helsinki were Pohjoisesplanadi and Mannerheimintie. They were connected via a superb building on the latter street by Frans Anatolius Sjöström, which functioned as the western facade of the former. On the same site today looms the dark tile-clad Marski Hotel from the 1960s. The east facade of the Pohjoisesplanadi was formed by the Norrmén Castle on Katajanokka, one of Theodor Höijer's most important buildings. The facade material (red brick) connecting it to its immediate environment, together with the different grids of the building plan, were very skillfully balanced so that the building was placed freely into the street plan. The building on that plot today, the white marble Enso-Gutzeit Building by Alvar Aalto is architectonically excellent (Aalto did not design bad buildings) but because of its facade material and because it emphasises only one street grid it does not fit into its surroundings as successfully as its predecessor. Being placed opposite the President's Palace, and with a grand view over the market square and Suomenlinna to the south, and with the wonderful panelled cassette ceilings (unusual in Finland) the Norrmén Castle would nowadays easily have been suitable for housing official reception rooms. An office building such as the Enso-Gutzeit did not need such an unique site.

The other neorenaissance street, Mannerheimintie, has not survived as well as Pohjoisesplanadi. Of the original row of ten neorenaissance buildings only four still exist, and some of these have been altered. Among those demolished was one of the most imaginative creations of the neorenaissance, the building at the corner of Kalevankatu by Höijer, where the architect himself lived and where Gesellius, Lindgren and Saarinen had their office.

Opponents of nature and cultural conservation always speak about "common sense". But what they really mean by this is that in order to gain the maximum profit a person must be able to act quite freely, without any thought about the national value that his property might have, and so he, as a temporary owner, should not have the moral right to destroy it.

Once I compared the architect's need to making himself important to a dog's habit of lifting its leg by a lamp post; in other words, by marking a territory. It is not wise to design something to last for centuries because within half a century at the latest a younger colleague will appear and want to realize his own idea on the same spot. He starts by saying that the old house actually has no architectural value. ■

(Original in Swedish. Published in the collection of essays *Människan och arkitekturen* (*Man and Architecture*), 1982.)

C.J. Gardberg

Byggnadsskydd i Åbo på 1950-talet

Under 1950-talet började man också i Finland diskutera möjligheterna att bevara kulturhistoriskt märkliga byggnader. Såsom i många andra länder inleddes arbetet med att man gjorde upp förteckningar över sådana objekt som ansågs vara värdefulla. Senare har man om den verksamheten sagt, att man "plockade russen ur kakan", närmast därför att man enbart förtecknade enskilda byggnader. Tankar på ett bevarande av hela miljöer förekom bara i undantagsfall (t.ex. Klosterbacken i Åbo, som fredades i stadsplanen redan 1937). Det är betecknande för tidens tänkesätt, att den första byggnadsskyddslagen, som stiftades 1964, var helt monumentcenterad. Tack vare den kunde man fridlysa enskilda hus, men den möjliggjorde inte något skydd för större helheter. T.ex. en fredning av de 160 kyrkstallen kring Närpes kyrka hade krävt 160 enskilda beslut.

År 1955, då jag var amanuens vid Åbo stads historiska museum, fick jag av museinämnden i uppdrag att tillsammans med museichefen Irja Sahlberg göra upp en förteckning över de byggnader i Åbo som borde bevaras. Det är möjligt att listan var den första i sitt slag i Finland. Den blev inte lång. Inom rutstaden omfattade den 68 byggnader på 32 tomter, och därtill förtecknades fjorton objekt i stadens omgivningar, bl.a. sex tidiga villor på Runsala. Fyra helt självklara objekt lämnades utanför listan: domkyrkan, slottet och ryska kyrkan, samt Klosterbackens gårdar. I den motive-ring som fogades till förteckningen (Ml 85/31.12.1955) hänvisade museinämnden till den förlust som staden hade lidit då det välbevarade och unika majorsbostället på Stor-Heikkilä gård nyligen hade rivits.

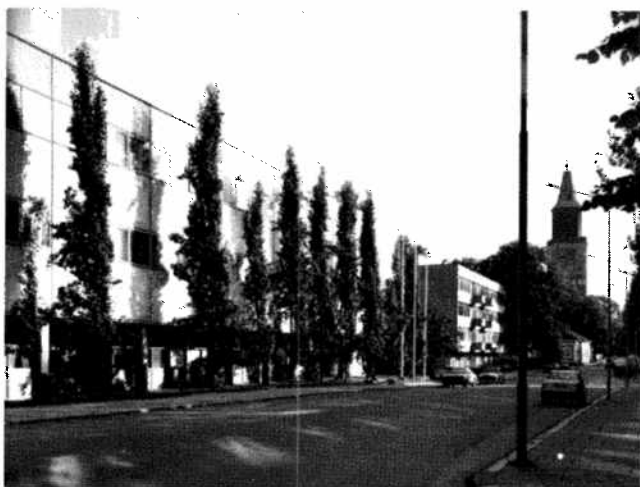
Den 31 december 1955 överlämnades listan av Irja Sahlberg och mig till stadsdirektör Kalervo Pellinen, som inte alls blev glad. Mottagandet hade snarast karaktären av en utskällning, och Pellinen sade senare, bl.a. vid ett av stadfullmäktiges möten, att nämnden ville fridlysa "halva staden". Detta var naturligtvis en grov överdrift, eftersom de 32 tomterna utgjorde bara 4% av samtliga tomter inom rutstaden.

Nu i efterhand, 37 år senare, kan förteckningen studeras ur olika synvinklar. Man kan t.ex. fråga vad som 1955 ansågs vara värt att spara. Det kan också vara intressant att se i vilken utsträckning de förtecknade byggnaderna verkligen har bevarats.

Man kan då konstatera, att man år 1955 endast räknade med sådana byggnader som här-

33

34

33. Biskopsgatan i Åbo år 1952. Av byggnaderna till vänster revs under det följande årtiondet alla andra utom de som ligger i kvarteret allra närmast domkyrkan. ■

33. Biskopsgatan, Turku, in 1952.

34. Biskopsgatan år 1992. ■

34. Biskopsgatan in 1992.

stammade från tiden före Åbo brand 1827 eller som uppfördes kort efter branden, före 1840. Till den senare kategorin hörde sådana självklara skyddsobjekt som observatoriet och teaterhuset vid torget, samt gårdarna kring domkyrkan. Eftersom domkyrkans omgivning ansågs vara en odelbar helhet slank två yngre objekt med, dels det s.k. Reuterska huset i hörnet av Domkyrkogatan och Henriksgatan, uppfört 1861 av Chiewitz' elev F.W. Lûchou, dels den tillbyggnad, som Jac. Ahrenberg år 1910 med verklig finess och stilkänsla fogade till Bassis s.k. landshövdingmagasin intill akademihuset.

Det senare objektet föranledde biträdande stadsdirektören Öyvind Stadius att i olika sammanhang göra sig lustig över hela fredningsförslaget. Eftersom han var född ett par år innan Ahrenbergs hus byggdes brukade han, gärna inför stor publik, fråga om han såg ut som ett "fornminne". Han och många andra förstod inte, att det hade blivit ett fatalt hål i empiretidens "tandrad" om Ahrenbergs hus hade rivits. Hotet var dessutom en realitet så länge som ledande kretsar inom Turun yliopisto, bl.a. V.A. Koskenniemi, ville förlänga gågatan från universitetsbacken genom det sista kvarteret ända fram till domkyrkan. Mot det förslaget opponerade sig bl.a. professor Otto-I. Meurman i offentligheten.

I förteckningen saknades alltså många objekt som senare har betecknats som omistliga, t.ex. stads- huset med sin nyrenässans från 1885, konstmuseet i nationalromantisk stil från 1904, de talrika jugendhusen och naturligtvis också alla de byggnader, som hade ritats av Erik Bryggman och Alvar Aalto. Några tidiga industrianläggningar noterades inte heller.

Ännu märkligare är kanske, att Qwensels gårdsbyggnader inte förtecknades, trots att man här i stadens centrum hade den enda fullständigt bevarade borggården från tiden före branden 1827. Man nöjde sig med huvudbyggnaden vid Västra Strandgatan. Detta berodde på att man inom stadens ledning vid mitten av 1950-talet drömde om ett nytt stadshus i kvarterets mitt, som en tillbyggnad till stadshuset vid strandgatan. Särskilt Irja Sahlberg talade upprepade gånger för ett bevarande av gården Qwensel i sin helhet, men museinämnden, vars medlemmar till en del var aktiva kommunalpolitiker, ville inte ställa sig bakom förslaget. Planerna på ett förstorat stads-

hus förverkligades dock aldrig, och i dag är Qwensels gårdsbyggnader restaurerade.

Av de 68 byggnader, som 1955 förtecknades som värdefulla, är 26 numera rivna; det utgör 38,2%. Sju av dem låg vid Biskopsgatan, som med sin långa rad av enhetliga empirehus av trä ännu på 1950-talet var utan motstycke i landet. Många av de enskilda husen var så värdefulla, att en rivning knappast skulle komma ifråga i dag. Detta gäller t.ex. för det stenhus i två våningar, som Charles Bassi 1836 ritade för bergsrådet John Julin och som uppfördes i hörnet av Slottsgatan och Brahegatan (VI:4:2). Denna verkliga pärla i Bassis produktion revs redan något år efter det att listan hade gjorts upp.

En annan kännbar förlust led stadsbilden när ett byggbolag kring 1960 rev det s.k. Nobelska huset vid Nylandsgatan 8 (I:16:4). Byggnaden, ett stenhus i två våningar, ritades 1838 av den svenske arkitekten Immanuel Nobel, far till de kända uppfinnarbröderna, och den var i Finland ett unikt exempel på den svenska empiren. Numera möter man huset ganska ofta i bild; det förekommer nämligen som det centrala motivet i Finlands äldsta fotografi, taget av distriktsläkaren Henrik Cajander den 3 november 1842.

Till det som man sörjer hör också hela den stora Richterska garvargården vid åstranden, i Universitetsgatans övre ända (VI:9:1-2). Dess tre sammanbyggda stenhus låg nere vid åstranden som en påminnelse om att den äldsta delen av Åbo inte hade några strandgator. Också ett fjärde hus hade tidigare funnits – i det sammanträdde Finlands senat under de första ryska åren före överflyttningen till Helsingfors 1819 – men det hade redan 1830 rasat ned i ån på grund av en alltför stor belastning. Med den gården, som omfattade ett helt kvarter, försvann ett väsentligt element ur stadsbilden.

Förteckningen från 1955 förnyades i mars 1958 av det då nystiftade Åbo-samfundet; också den listan gjordes upp av Irja Sahlberg och mig. Till de få tilläggen hörde stadshuset, som alltså nu accepterades trots sin nyrenässans, samt Samppalinna kvarn. Först år 1968, då Åbo stads historiska museum hade inlett samarbete med Arkeologiska kommissionens byggnadshistoriska byrå, gjordes på begäran av Egentliga Finlands regionplane-förbund en förteckning som upptog också nyare

35. Den Richterska garvargården vid västra åstranden i Åbo.

Byggnadskomplexet som hade anor från 1600-talet, revs i början av 1960-talet. ■

35. The Richter Tannery, Turku, dating from the 17th century, was demolished at the beginning of the 1960s.

35

byggnader. I den finner man hus i nyrenässans och jugend, industriminnen och arbetarbostäder, samt hus från 1900-talet, ritade av bl.a. Erik Bryggman och Alvar Aalto. Inom rutstaden förtecknades byggnader på 101 tomter, alltså ett betydande tillskott jämfört med de 32 tomter som noterades 1955.

Den serie av förteckningar över kulturhistoriskt värdefulla byggnader i Åbo, som inleddes 1955, vittnar om en utveckling som man känner också

från andra håll; förståelsen för byggnader från 1800-talets senare hälft och 1900-talet vaknade först småningom. Den första förteckningen var därtill starkt präglad av monumenttänkandet, även om man därigenom indirekt kom att föreslå ett bevarande av de helgjutna miljöerna kring domkyrkan och vid åstränderna. Den fortsatta verksamheten inom både stadsmuseet och Åbo-samfundet vittnar om att man 1955 inledde en diskussion, som småningom skulle komma att engagera vida kretsar både inom och utom staden. ■

Bilaga

Förteckning över de byggnader och gårdar i Åbo och dess omgivning, som borde bevaras som byggnadsminnen.
Av museinämnden överlämnad till stadsstyrelsen 31.12.1955

Gezeliusgatan 2 – Biskopsgatan 17 (I:1:1) alla byggnader <i>gårdsbyggn. rivna</i>	Brahegatan 2 – Slottsgatan 5 (VI:4:2) hörnhuset <i>rivet</i>
Domkyrkogatan 2 – Biskopsgatan 16 (I:6:2) byggnaderna vid gatorna	Eriksgratan 4 – Brahegatan 3 (VI:3:2) samtliga byggnader <i>rivna</i>
Domkyrkogatan 4 – Henriksgatan 9 (I:6:1) byggnaderna vid gatorna <i>Henriksg. rivna</i>	Nylandsgatan 8 – Lilla Tavastgatan (I:1:4) hörnhuset <i>rivet</i>
Domkyrkogatan 9 – Henriksgatan 10 (I:8:1) byggnaderna vid gatorna	Observatoriet på Vårdberget
Forna akademihuset	Åbo svenska teater (VII:1:4)
Domkyrkotorget 1 (I:7:1) byggnaden vid torget	Östra Strandgatan 8 (II:18:1) samtliga byggnader <i>rivna</i>
Domkyrkotorget 3 (I:7:2) byggnaden vid torget	Universitetsg. 24 – Multavierugatan 1 (VI:9:1–2) <i>rivna</i>
Gamla Stortorget 5 (I:2:3) byggnaderna vid torget	Västra Strandgatan 13 (VII:1:3) (Qwensel)
Gamla Stortorget 3 (I:2:2b) byggnaden vid torget	Västra Strandgatan 27 (VII:3:1) trähuset med brutet tak
Gamla Stortorget 1 – Östra Strandgatan 2 (I:2:4) skolhuset	Slottsgatan 33 (VII:6:4) de äldsta byggnaderna
Biskopsgatan 8 – Agricolagatan 4 (I:4:1) byggnaderna vid gatorna <i>rivna</i>	Slottsgatan 39–41a – Allégatan 2 (VIII:9:1) stenhuset, trähusen vid Slottsgatan
Biskopsgatan 10 – Agricolagatan 3 (I:5:1) byggnaderna vid gatorna <i>rivna</i>	Tavastgatan 1 (I:1:2) samtliga byggnader <i>rivna</i>
Biskopsgatan 12 – Porthansgatan 4 (I:5:2) byggnaderna vid gatorna <i>rivna</i>	Huset "Helge and" (Pyhä Henki) i Puolalaparken
Biskopsgatan 14 – Porthansgatan 3 (I:6:3) byggnaderna vid gatorna <i>Porthansg. rivna</i>	Lill-Heikkilä kungsgård samtliga byggnader
Restaurang Pinellan med sin nedre kolonnad	Artukais gård i sin helhet
Västra Strandgatan 5 (VI:1:1) byggnaden vid gatan	Bagarla gårds huvudbyggnad <i>rivna</i>
Västra Strandgatan 7 (VI:1:2) byggnaden vid gatan	Suikkilä gårds huvudbyggnad
Västra Strandgatan 9 – Auragatan 1 (VI:1:3) hörnhuset	Hallis by, gården Komonen i sin helhet
Tavastgatan 28 (II:4:1) byggnaderna vid gatan	Beckholmen nr 3, huvudbyggnaden
	Beckholmen nr 18, samtliga byggnader
	Raden av bodar vid St Karins kyrka
	Runsala, villorna nr 35, 55, 64, 66, 67, 87.

C.G. Gardberg

Building Conservation in Turku
During the 1950s

Discussion concerning the safeguarding of culturally significant buildings began in Finland in the 1950s. As in many other countries the work started by compiling lists of valuable objects. Later on it has been said that only the raisins of the cake were picked out; the earliest lists included mainly individual buildings. Ideas about saving larger milieux emerged only occasionally. This attitude of "monument obsession" can also be seen in the 1964 Act of Culturally Valuable Historical Buildings. It has not been possible under this law to protect large areas. For instance, an attempt to preserve the 160 parishioners' church stables around Närpiö church would have required preservation schedules and resolutions for each building.

While working as an assistant in the Turku Historical Museum in 1955 I was assigned, along with the museum director Irja Sahlberg, to draw up a preservation list for Turku. This was possibly the first inventory of its kind in Finland. The list was not long. It comprised 32 sites with 63 buildings in the town's grid-plan area, as well as 14 objects in the vicinity of the city. The city mayor Kaarlo Pettinen was not at all pleased with our document. On many occasions he claimed that our intention was to place half of the town under protection. This was naturally an exaggeration as 32 sites represented only 4% of all sites in the city centre.

Now 37 years later it is possible to study this list from many points of view. We are able to see what was considered worthwhile preserving during the 1950s and to examine how well the aims have materialized. So it can be noted, for example, that in 1955 only those buildings were included which survived the great fire of 1827 or which were built soon thereafter but not later than 1840. To that category belonged naturally the Observatory and the Theatre, as well as

some later houses around Turku Cathedral. The list lacked many objects which later on have been considered irreplaceable. In 1955 the time was not yet ripe for the conservation of Neorenaissance, Art Nouveau or Functionalist architecture. The oldest industrial areas were also missing from the list.

The list was revised twice, in 1958 and in 1968, firstly in collaboration with the Turku Society and secondly with the Archaeological Commission. The Town Hall, Samppalinna windmill and some examples of 20th century architecture, for example by Erik Bryggman and Alvar Aalto, were then added to it.

Twentyfive buildings of the original list – approximately 36% – have since been demolished. Many of those were objects which would not be destroyed today. Among them was a real gem by Charles Bassi, the so-called Julin House, on the corner of Linnankatu and Brahenkatu. The Nobel House, which was the only example of Swedish Empire architecture, was pulled down in the 1960s. The building can be seen in the oldest existing Finnish photograph, taken on 3rd November 1842.

The listing of buildings in Turku followed the same lines as similar inventories elsewhere. The first list was heavily monument oriented although the milieu near the cathedral, as well as the river bank landscape, were also indirectly observed. The appreciation of buildings built in the late 19th and 20th centuries arose later.

Later activities in the City Museum and in the Turku Society have proved that the discussion which started in 1955 gradually inspired wider circles from both within and outside the city to participate. ■

(Original in Swedish)

ICOMOSin ja Suomen ICOMOS-toimikunnan perustamisen aikoihin 1960-luvun loppupuolella oli Manner-Euroopan historiallisten kaupunkien suojelussa jo edetty melko pitkälle. Säilyttämisen ja restauroinnin tavoitteet ja keinot olivat hioutuneet eri maiden käytännön suojelutoimissa. Asiantuntijoiden tapaamisissa oli muotoiltu teorioita ja periaatteita jo vuosisadan alusta lähtien.

Ei Suomessakaan oltu kehityksestä aivan sivussa. Asemakaavalain (1932) vanhakaupunkisäännöstö oli hyvä saksalaisiin esikuviin perustuva järjestelmä kaupunginosien suojeluun, mutta sitä sovellettiin valitettavan vähän (Porvoo 1936 ja Tammisaari 1954). Toisen maailmasodan jälkeen kaupunkien kehittäminen tässä maassa keskittyi aivan muuhun kuin vanhan säilyttämiseen.

Osoituksena siitä, että täällä vaatimattomista tuloksista huolimatta puhuttiin samaa kieltä kuin Euroopassa olkoon seuraavat valtioneuvoston C.A. Nordmanin perustelut v.1954 Tammisaaren vanhakaupungin suojelulle: "Emme pyri kuolleen ja kivettyneeseen museokaupunkiin vaan elävään organismiin, joka kasvaa ja vaihtaa muotoaan sen kehityksen puitteissa, jonka vuosisatoja vanha rakennusperinne ja asemakaava määrittelee."

VANHA PORVOO KEHITYKSEN KÄRJESSÄ
Vuonna 1965 tämän kirjoittaja sai vastuulleen kaupunkikulttuurista huolehtimisen muinaistieteellisessä toimikunnassa ja samaan aikaan ajankohtaistui suojelu neljässä tärkeässä vanhassakaupungissa: Porvoossa, Raumalla, Naantalissa ja Tammisaaressa. Tein 1966–67 niissä jokaisessa kaikki rakennukset kattavan inventoinnin ja pyrin parhaan taitoni mukaan arvottamaan rakennukset ja katumiljööt suojelua silmälläpitäen.

Inventointeihin liittyvät arvotukset ovat tämän päivän perspektiivistä katsoen vanhentuneita. Niissä oli selvästi liian akateemis-esteettinen näkökulma. Ongelma jota ei pystytty ratkaisemaan kunnolla koski rakennustaiteellisen arvon ja rakennuksessa tehtyjen muutosten ristiriitaa. Inventoinnit kuitenkin tarjosivat käynnistyville asemakaavan muutoshankkeille lähtökohdan, jossa rakennuskannan laajamittainen säilyttäminen ensimmäistä kertaa asetettiin konkreettiseksi tavoitteeksi.

ICOMOSin Caceresissa Espanjassa 1967 järjestämä symposio oli antanut minulle paljon uusia virikkeitä kaupunkisuojelun viimeisistä pyrkimyksistä. Näille opeille tulikin pian käyttöä Vanhassa Porvoossa, jonka asemakaavanmuutosprosessiin jouduin viran puolesta mukaan.

Porvoon kaavasta tuli modernin suojelu-kaavoituksen varsinainen pioneerityö. Voi sanoa, että sitä ennen oli historiallisten alueiden kaavoituksessa vain näperrelty suojeluasioilla. Kaupunginarkkitehti Aarne Launoksen johdolla toiminut konsulttiarkkitehtien ja liikennesuunnittelijoiden ryhmä, jonka tukena oli lisäksi kokenut kaavajuristi, rakennustekniikan asiantuntija, sosiologian tutkijoita ja allekirjoittanut antikvaarisena asiantuntijana, työsti vuosina 1967–70 Vanhan Porvoon asemakaavan muutoksen perustaen sen poikkeuksellisen yksityiskohtaisiin selvityksiin paikallisista fyysisistä ja toiminnallisista oloista. Vuonna 1975 vahvistettua asemakaavaa ja sen selostusta täydensi tonttikohtaisesti ja katualueittain tutkittu toteutussuunnitelma. Rakennuksien säilyttämis-, korjaus-, rekonstruointi-, lisärakennus- ja täydennysrakennusehdotukset sekä pihojen, aitojen ja porttien toimenpide-ehdotukset muodostivat hallitun kokonaisuuden.

Vanhan Porvoon kaavan uutuutena oli, että ensimmäistä kertaa rakennuskohtaisia suojelumääräyksiä annettiin "runsaalla kädellä". Luovuttiin toisin sanoen aikaisemmasta kuvitelmasta, joka oli leimannut suojelukaavoitusta, että kaupunginosan historiallinen olemus säilyisi kun katuverkosto ja muutama arvorakennus säilytettäisiin mutta rakennuskanta saisi pääosin uusiutua.

Porvoon kaavassa ei kuitenkaan vielä katsottu voitavan kieltää ehdottomasti purkamasta rakennuksia. Hävittäminen "ilman pakottavaa syytä" tuli kielletyksi. Pakottavaa syytä ei määriteltä, mutta erityismääräykset muotoiltiin siten, että käytännössä sen perusteleminen olisi vaikeaa.

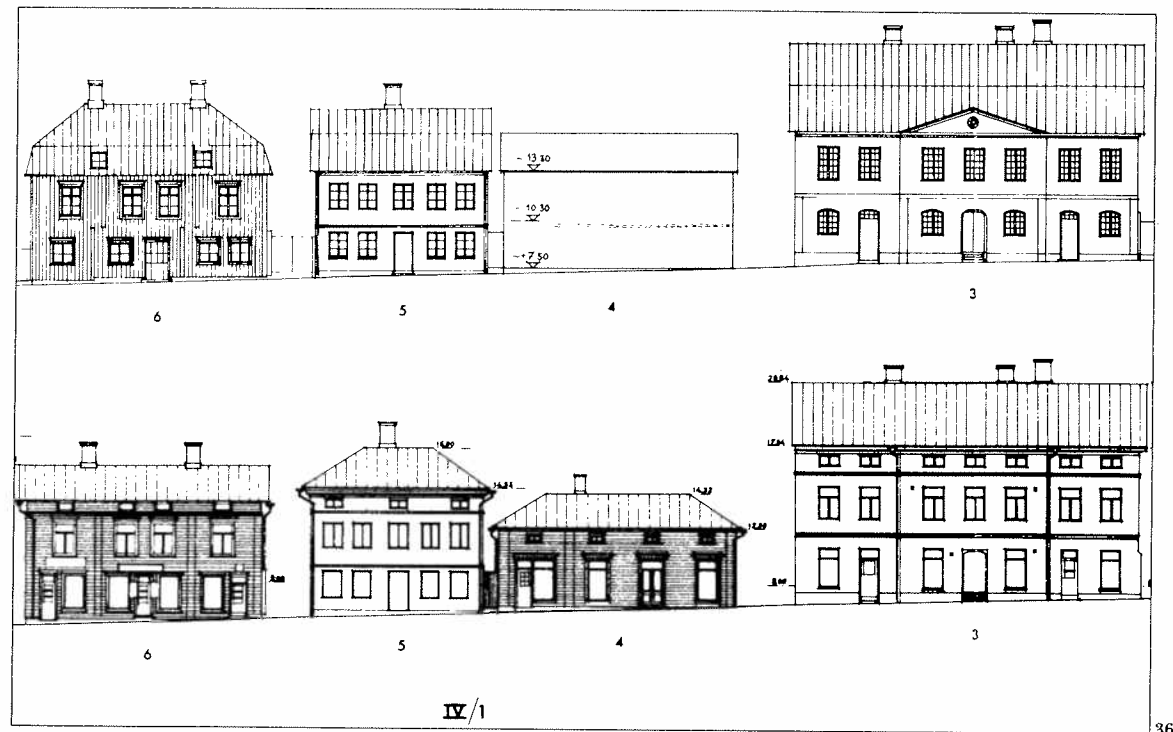
Jotkut piirteet Vanhan Porvoon kaavassa vanhenivat nopeasti, mutta pääosin sitä noudatetaan edelleenkin. Mm. rekonstruointiajatukset havaittiin pian asiattomiksi. Pelättyä ulkorakennusten purkuaaltoa ei tullutkaan, joten kaavan ehdotukset uudis- ja täydennysrakentamisesta jäivät vaille merkitystä. Antikvaariset tavoitteet

vastasivat lopultakin käytännössä varsin hyvin tontinomistajien pyrkimyksiä.

Kaavan valmistuttua suojelua kaihtavat omistajat saattoivat myydä tonttinsa. Kaupat alkoivatkin vilkastua 70-luvun alussa ja kaupunginosassa tapahtui melkoinen sisäinen muutos. Vanhan Porvoon arvostus kohosi, vuokrahuoneistot saivat väistyä uusien omistajien tieltä. Juuri uudet omistajat käynnistivät eniten korjauksia ja pääosin taloissa, jotka hyvin huonokuntoisina olivat suurimmat huolen aiheet.

Vanhan Porvoon suojeluajatus rakentui jo vuosisadan alkupuoliskolla määritellylle pohjalle. Olennainen muutos nyt oli rakennuksiin kohdistuvan säilyttävän tavoitteen ja valvonnan kiristyminen. Valvonta on 80-luvulla kehittynyt kaupungin, museoviraston ja Porvoon Vanhan kaupungin Säätiön antamaksi ohjaukseksi. Tätä kirjoitettaessa (1992) suojelutavoite on jälleen kiristymässä juuri valmistuneen asemakaavan muutosehdotuksen yhteydessä. Historialliset piharakennukset tulevat nyt lähes kaikki suojeltaviksi eikä ehdotus kohdanne merkittävää vastarintaa. Voi sanoa, että Vanhassa Porvoossa kaikki puhaltavat yhteen hiileen.

Naantalın ja Rauman vanhojenkaupunkien kaavoitus oli käynnissä 60-luvun lopulla, mutta johti vahvistettuihin tuloksiin vasta vuosikymmentä myöhemmin. Samoin Loviisassa oli havahduttu muinaistieteellisen toimikunnan aloitteesta muuttamaan 60-luvun alun järkyttävää alakaupungin saneerauskaavaa. Nämä kaavatöet etenivät useiden luonnosten kautta ja suojeluaste lisääntyi ehdotus ehdotukselta, vaikka kunnallismiehet väittivätkin tontinomistajien asenteita suojelukielteisemmiksi kuin ne olivatkaan. Jokaisessa kaupungissa oli muutama suojelua vastustava kaupunkilainen ja rakennusliike puhumassa suojelua vastaan, mutta kehitys ei edennyt heidän nuottiensa mukaan. Useimmissa muissa puukaupungeissa jatkui 70-luvun alussa vielä 50–60-lukujen saneerauskaavojen (=purkukaavojen) toteutus. Isoa "saneerausta" ei saatu millään pysähtymään sen kerran päästyä vauhtiin Oulussa, Vaasassa, Jyväskylässä, Hämeenlinnassa, Savonlinnassa, Kotkassa, Porissa ja monessa muussa kaupungissa. Laajat puutalokaupunginosat hävitettiin ja jäljelle jäi vain pieniä katkelmia.

36

36. Vanhan Porvoon asemakaavaan kuuluneet rekonstruktioehdotukset pohjautuivat ajatukseen yhtenäisestä katukuvasta. Ylemmässä rivissä toteutumatta jäänyt ehdotus, alemmassa monien 1800- ja 1900-lukujen korjausten ja muutosten aikaansaama nykyinen asu. ■
36. Reconstruction proposals for Old Porvoo, 1972. Above: proposal (unimplemented); Below: present day appearance.

37. Vanhan Porvoon toteutussuunnitelmassa (1972) osoitettiin 1:400 mittakaavassa suojeltavat rakennukset ja mahdollisten uudisrakennusten ja autopaikoitustilojen sijainti. ■
37. Plan for protected buildings and new interventions in Old Porvoo, 1972.

37

POHJOISMAINEN PUUKAUPUNKI-PROJEKTI Muinaistieteelliselle toimikunnalle ja ICOMOSin Suomen osastolle tuli 1970 Ruotsista aloite ottaa pohjoismaiset puukaupungit yhteiseen tarkasteluun. Aloitteen työhypoteesi oli, että puukaupungeilla ehkä sittenkin voisi olla tulevaisuus edessään myös säilyvinä kokonaisuuksina. Millä keinoin ne voitaisiin saada kilpailukykyisiksi kaupunkiyhdyskuntien kiihkeässä kehitysvaiheessa?

Norja, Suomi, Islanti, osaksi myös Tanska tarttuivat aloitteeseen ja syksyllä 1970 käynnistyi tiivis yhteistyö, jossa Ruotsin taidekorkeakoulun Arkkitehtuurikoulun professori Göran Lindahl oli kantava ideologinen voima. Hankkeeseen osallistui kustakin maasta 2-5-hengen valmisteluryhmä ja puukaupungeista sekä korkeakouluista useita kymmeniä asiantuntijoita ja opiskelijoita. Loppuhuipennuksessa, Sandefjordin kongressissa syyskuussa 1972 oli parisataa kunnallismiestä ja suunnittelijaa. Suomesta hanketta koordinoivaan työryhmään kuuluivat arkkitehdit Marita Hagner ja Vilhelm Helander, tohtori Henrik Lilius ja tämän kirjoittaja. TKK:n arkkitehtiosasto kytki puukaupunkien problematiikan opetusohjelmaansa.

Puukaupunkiprojekti toi suojeluun uusia näkökulmia. Arkkitehtonis-historiallisten arvojen rinnalle otettiin tarkasteluun nyt korostetusti puukaupunkien käyttö ja miljööravot. Ei keskusteltu niinkään siitä mitä säilytetään, vaan miten suojelu toteutetaan, miten saadaan se vastaamaan käyttäjien tarpeita ja näin realistiseksi.

Projektin puitteissa syntyi runsaasti julkaisuija, näyttelyitä, elokuvia ja televisio-ohjelmia. "Käytäkäämme hyväksi olemassa olevaa"-moton ympärillä puhuttiin erityisesti seuraavien teemojen puolesta:

- puurakennuskannan rappeutuminen on pysäytettävä.
- valtion on tuettava uudisrakentamisen ohella peruskorjausta.
- saneerauskaavat on muutettava olevat olot huomioon ottaviksi.
- kovista korjausmenetelmistä on siirryttävä hienovaraisiin.

Nämä eivät tietenkään olleet suuria suojelupoliittisia uutuuksia, mutta niiden konkreettinen kytkeminen puukaupunkeihin ja hyvät esimerkit

olivat uutuusarvoisia asioita. Projektin tulokset loivat uskoa suojelun oikeutukseen. Samalla argumentointitaito suojelua vastustavien kunnallismiesten ja saneerausyhdistöiden pyrki- myksiä vastaan kehittyi suuresti.

Suomi ei ollut projektissa mukana vain oppi- poikana. Vanhan Porvoon ja Puu-Käpylän suo- jeluhankkeet olivat jo pitkällä ja niiden ohella virisi uutta luovaa aktiivisuutta siellä täällä. Marita Hagnerin kaavalliset tutkimukset sekä Vilhelm Helanderin ja Mikael Sundmanin railakkaat saneerauskirjoitukset antoivat käyttövoimaa projektille.

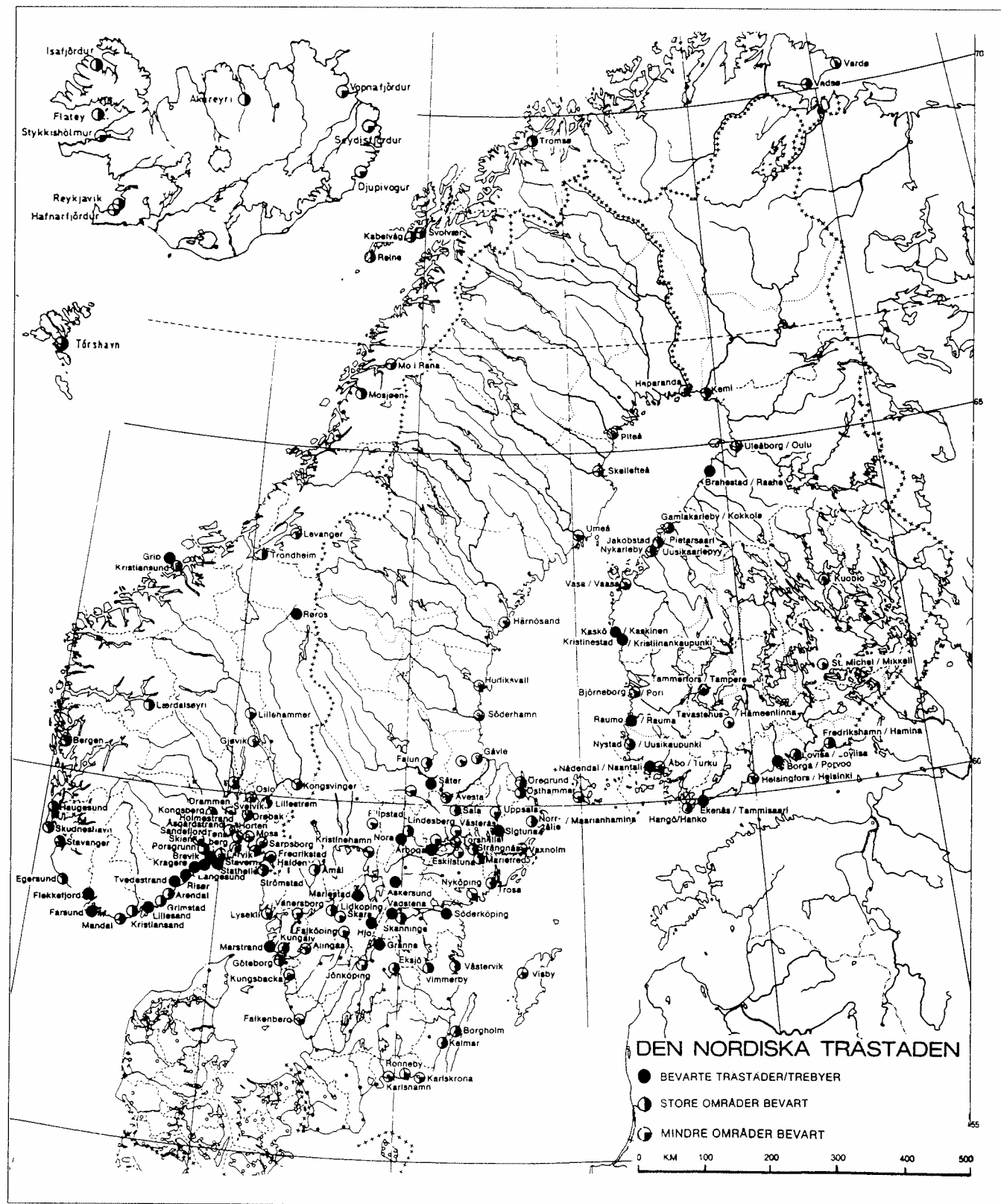
Rohkenen väittää, että Pohjoismainen puukaupunkiprojekti merkittäväällä tavalla avasi valtion ja kuntien viranomaisten silmiä näkemään puutalokaupunginosien mahdollisuudet kunnos- tettuina, hyvät asuin- ja ympäristöominaisuudet tarjoavina alueina. Vielä tärkeämpää oli, että puutalojen asukkaille ja omistajille voitiin esi- merkein osoittaa puutalojen mahdollisuuksia vaihtoehtona rakennusalan propagoimalle uudisrakentamiselle.

RAKENNUSSUOJELUKOMITEA

Puukaupunkiprojektia seurasi 1973-74 rakennussuojelukomitean intensiivinen työ- kentely, joka laajensi rakennussuojelun näkö- kulmaa Suomen koko historialliseen rakennus- kantaan. Komitean mietintö (1974:80) sisälsi perusteellisen selvityksen rakennetun ympäristön tilasta. Siinä osoitettiin, miten nopeasti vanha rakennuskanta oli syrjäytymässä uuden tieltä. Komitean työ ajoittui rakentamisen kiihkeimpiin vuosiin. Rakennuskannan luokittelulla ja uhka- kuvien määrittelyllä luotiin pohja komitean ehdotuksille, joista pääosa on sittemmin vähitellen toteutunut.

Komitean perusfilosofia oli, että aluksi tarvitaan rajoittavia ja velvoittavia erityissuojelun keinoja, mutta tuonnempana suojelun toteuttamiseen voitaisiin vaikuttaa entistä paremmin säätelemällä ennalta rakennetun ympäristön päätöksenteon yleisiä ehtoja. Tämänlainen kehitysoptimismi, joka oli luonteenomaista 1970-luvun alulle, oli kuin suoraan sosialismin oppikirjoista omaksuttu.

Ehdotetut hallinnolliset, säädökselliset, tukitoimia koskevat sekä suojelun valvontaa ja ohjausta sivuavat toimenpiteet tulivat merkittävästi paran-

38. Pohjoismainen puukaupunki-projektin julkaisun kansikuva, jossa on osoitettu puukaupunkien sijainti ja säilyneisyys 1970-luvun alussa. ■
38. Cover of the "Nordic Wooden Town Project" report.

39. Vanhassa Porvoossa on rekonstruoitu muutamia puutaloja 1700-luvun asuun 1970-luvulla asetettujen tavoitteiden mukaisesti (esim. kirkon edessä oleva mansardikattoinen talo). Näistä rekonstruointiajutuksista luovuttiin kuitenkin 1980-luvulla. Historiallinen aitous ja kerroksisuus koetaan tärkeämmäksi kuin rakennuksen palauttaminen johonkin entiseen asuunsa. Kuvassa etualalla näkyvät harjakattoiset rakennukset aiottiin palauttaa 1700-luvun punamullattuun mansardikattoiseen asuunsa. Pitkän keskustelun jälkeen ne jätettiin kuitenkin sellaisiksi kuin ne olivat viimeisen sadan vuoden aikana vähitellen muotoutuneet. ■
39. Old Porvoo. The building in front of the church with the mansard roof was restored to its 18th century appearance.

40. Uudenkaupungin Alinenkatu pirstottiin 1960-luvulla kerrostaloilla. Tämä kehitys saatiin pysäyttämään museoviraston painostuksella ja suojelun mahdollisuuksia valottavilla ehdotuksilla. ■
40. The streetscape of Alinenkatu, Uusikaupunki, changed during the 1960s.

tamaan puukaupunkien suojelun toteutus-edellytyksiä. Konkreettisin "porkkana" oli tietysti raha. Monet puukaupungit tulivat 1979 käynnistyneen perusparannuskokeilun piiriin ja saivat siitä huomattavaa kannustusta suojelun toteuttamiseen. Perusparannuslaki paransi 1980-luvulla yleisesti puukaupunkien korjaustoiminnan ehtoja saattaessaan korjaajat vihdoin tasavertaiseen rahoitukselliseen asemaan uudisrakentajien rinnalla.

TAPAUK UUSIKAUPUNKI

Museoviraston (vuoteen 1972 muinaistieteellinen toimikunta) rooli puukaupunkien suojelun edistämässä oli keskeinen. Viraston menestys oli kuitenkin ratkaisevasti riippuvainen paikallisten virka- ja luottamusmiesten sekä konsulttien asenteista ja taidoista. Sisäministeriön (vuodesta 1983 ympäristöministeriö) ja lääninhallituksen tuki suojelupyrkimyksille oli yleensä vahva. Uudenkaupungin esimerkki kuvaa sattuvasti 70-luvun kehitystä.

Uusikaupunki oli saanut 1963 puutalokeskustan uuden asemakaavan, jota täydennettiin 1971 ulottamalla kerrostalojen rakentamismahdollisuus koko empirekaavan alueelle. Keskustan kerrostaloja rakennettiin 60-luvulla kuitenkin pääosassa vain kaupunginlahden rantakortteleihin ja torin varrelle. "Puutalo vaihdetaan kerrostaloihin", totesi tuolloinen kaupunginjohtaja museoviraston edustajalle purkutonttien ohi kuljettaessa.

Tämän kirjoittaja piti pohjoismaisessa puukaupunkikongressissa 1972 esitelmän, jossa Uudenkaupungin esimerkin valossa luonnehdittiin suomalaisen empirepuukaupungin onnetonta uusiutumista (ks. *Arkkitehti* 6/72). Kun kehitys Uudessakaupungissa ensimmäisen teollistumisvaiheen jälkeen laantui 70-luvun alkupuolella, päätti museovirasto tehdä uuden yrityksen tämän hienon puukaupungin jäljellä olevien osien pelastamiseksi. Kaupunki inventoitiin, keskusteltiin asukkaiden kanssa ohi kunnan virkamiesten ja tutkittiin kaavallisesti, mitä säilyttävä linja ja sopeuttava uudisrakentaminen merkitsisivät.

Kaupungin virkamiehet eivät aluksi hyväksyneet suojeluajatuksia. Näiden vakaa käsitys oli, että asukkaat vain odottavat tontilleen omistajaa, joka rakentaisi sille uudisrakennuksen. Seutukaavaliittokin todisteli, että rakennussuojelu

on vain yksi kaupunkisuunnittelun osatekijä. Lähes kaiken uudistava kaava oli seutu-kaavajohtajan mielestä oikean suuntainen.

Virasto ei luopunut, vaan vaati saada esitellä suojelusuunnitelmansa kaupungin luottamusmiehille. Tässä vaiheessa kaupunkiin tuli uusi kaupunginjohtaja, joka ei ollut sitoutunut vanhoihin saneerausajatuksiin. Hänen avulla saatiin aikaan keskustelutilaisuus luottamus- ja virkamiesten kanssa, joka totta puhuen oli aika myrskyisä. Museovirastoa syytettiin yrityksistä estää kaupungin luonteva kehitys ja museoida se hetkellä, jolloin kehitystä pitäisi kiihdyttää kilpailukyvyyn säilyttämiseksi. Kaupungin väkiluku kasvoi näinä aikoina 10% /vuosi, mutta kasvu laantui yhtä nopeasti kuin oli lähtenyt vauhtiin.

Kaupunginjohtajan aloitteesta Turun yliopiston sosiologian laitos otti tutkiakseen, mitä kaupunkilaiset todella puutaloalueilta halusivat. Virka- ja luottamusmiesten vakuuttama johdonmukainen purkamishalu osoittautui kuplaksi. Suuri enemmistö päinvastoin halusi lähinnä varmuuden saneeraussuunnitelman jäädyttämisestä ja taloudellista tukea voidakseen kunnostaa talonsa.

Mielialat kypsyivät Uudessakaupungissa vähitellen säilyttämisen puolelle. Olennaista oli, että suojelua puolsi pari keskeistä virkamiestä. Valtion toimenpiteistä ratkaisevaan läpilyöntiin johti Uudenkaupungin ottaminen perusparannuskoalueeksi. Uudentyyppisten korjauslaintojen saaminen kaupunkiin edellytti päätöstä kaavan tarkistamisesta suojeluystävälliseksi. Siihen löytyikin nopeasti valmius. Tämän jälkeen kaupunginarkkitehti ei enää kohdannut vastarintaa kaavoittaessaan puutaloalueen uudelleen. Kaava valmistui 1984. Peruskorjaustoiminta oli siihen mennessä päässyt jo hyvään vauhtiin.

KAUPUNKISUOJELUN VAKIINTUMINEN
Historiallisten kaupunkien suojelu perustuu ennen muuta kaavoitukseen. Yhä tarkemmilla ja yksityiskohtaisemmillä määräyksillä on kehitystä haluttu ohjata hyväksi katsottuun suuntaan.

Useissa kaupungeissa on 70–80-luvulla laadittu erillinen korjaustapaohjeisto, joka on viesti rakennustarkastukselle ja asukkaille siitä tavasta, jolla kaavoittaja on aikonut suojelun toteuttaa. Ohjeistossa saatiin välitettyä vahva paikallisväri

yleispätevien kaavamääräysten tarkoituksperiin. Samoin korjaustapaohjeissa voitiin suositella suojelun kannalta tärkeitä periaatteita sisätilojen ja rakenteiden suojelusta. Historiallinen kaupunki ei ole vain julkista ulkotilaa vaan yksityiskotien sisätilojen pienimmät yksityiskohdatkin kuuluvat kaupunkien kulttuuriperintöön.

Korjaustoiminnan laatu on yleisesti ottaen ollut 60–80-luvuilla varsin keho ainakin antikvaariselta kannalta. Rakenteita, materiaaleja ja muotoja uusivat kovat menettelytavat ovat olleet enimmäkseen vallalla. Energiansäästön nimissä tehdyt seinien lämpöeristykset kaikkine vaikutuksineen julkisivuihin ovat olleet silmiinpistävin toimenpideryhmä. Taiten ja hienovaraisesti korjatut talot ovat valitettavan harvinaisia. Talojen autenttisuutta ei ole osattu kunnioittaa Venetsian julistuksen hengessä tai talonpoikaisjärjen mukaisesti, vaan niiden uskottava vanhuus ja patina on aivan liian usein poistettu rajussa sisä- ja ulkopuolen uusinnassa.

Korjaustyötä arvostetaan niin vähän, että harvoin omistajat ovat panostaneet kunnolliseen ja myös kustannuksia vaativaan suunnitteluun ja työn valvontaan. Kuka hyvänsä piirustustaitoinen poropeukalo on saattanut suunnitella vanhan puutalon elinkaaren suurimman korjauksen. Viranomaisilta ei ole liennyt resursseja kunnolliseen ohjaukseen kuin Rauman, Porvoon ja Naantalın vanhoissakaupungeissa. Niissä kaikissa on jo pitkään ollut neuvontaelin, jossa myös museovirasto on mukana.

1980-luvulla vietiin loppuun viimeistenkin laajempina kokonaisuuksina säilyneiden historiallisten puukaupunkialueiden suojelukaavoitus, viimeisenä Tammisaaren vanhassakaupungissa. Sen valmistelu kesti 10 vuotta ja vihdoinkin ympäristöministeriön patistuksen jälkeen se valmistui ja vahvistettiin toukokuussa 1992.

Uusi kierros suojelualueiden kaavoituksessa lienee kuitenkin alkamassa. Vanhassa Porvoossa on juuri valmistunut asemakaavan tarkistus, jossa täsmennetään ja laajennetaan suojelupyrkimyksiä. Oletan, että samassa tarkoituksessa tullaan moni muukin puutaloalueen kaava tarkistamaan lähivuosina. Tällöin tultaneen suojelumääräyksiä yleisesti kiristämään. Alueen suojelussa ei ole paljontakaan mieltä, jos joka toinen rakennus

tullaan ”pakottavasta syystä” purkamaan ja korvaamaan uudisrakennuksella.

Pääosin jo kerrostalokaupungeiksi muuttuneissa entisissä hienoissa puukaupungeissakin, kuten Turussa, Oulussa, Hämeenlinnassa, Kuopiossa, Iisalmessa ja Kemissä tehtiin säilyneillä säilyneiden kortteleiden alueilla suojelukaavaoja, jolleivät rakennusliikkeet ja pankit vielä olleet ostaneet tontteja. Ääritapauksissa asukas- ja kotiseutuyhdistykset intoutuivat viime hetkellä tekemään suojeluesityksiä jopa yksittäisistä puutaloista, kun kaikki muut oli niiden ympäriltä jo purettu. Haluttiin sentään antaa pienen pieni myönnitys kaupungin historiallisuudelle kaupungille. Huomiota alettiin kiinnittää myös keskusta-alueiden ulkopuolella oleviin nuorempiin puutaloalueisiin, tältä vuosisadalta oleviin esikaupunkeihin ja omakotialueisiin sekä teollisuuspaikkakuntien työväenasuntoalueisiin.

UUDISRAKENTAMINEN

Puukaupunkien suojelulla ja kehittämisellä on tahdottu yhdistää kaksi tavoitetta: rakennusten säilyttäminen ja täydennysrakentaminen. Niiden välistä tasapainoa on viimeiset 30 vuotta turhaan etsitty. Vain laajamittainen säilyttäminen on osoittautunut ”varmaksi” ratkaisuksi vanhojen kaupunginosien suojelun kannalta. Uudisrakennusten ympäristöönsä sopeuttamisessa epäonnistuminen on ollut tavallisempaa kuin onnistuminen.

Uudisrakentamista ei ole pystytty hallitsemaan laadullisesti siten, että puukaupunkien karaktääri olisi säilynyt ja paikan henki olisi samalla vahvistunut positiivisella tavalla. Latteat pastissit ovat olleet kaikkein masentavimpia. Moderni arkkitehtuuri ei ole sen paremmin tuonut ratkaisuja, joiden voi uskoa puolustavan paikkaansa vielä sadan vuoden kuluttua.

Ankaran kritiikin kestäviä hyviä esimerkkejä on vain muutamia yksittäisiä rakennuksia, pääosa hyvistä yrityksistäkin on arkkitehtonisia kompromisseja. Useimmat vanhaan ympäristöön tehdyt uudisrakennukset – arkkitehtien tai kenen hyvänsä suunnittelempia – ovat vailla aktiivista sidosta ympäristöönsä. Uudisrakennusten suunnittelu historiallisiin ympäristöihin on pidettävä jatkuvasti rakennustaiteen kanssa työskentelevien laitosten ohjelmissa. Olisi jo korkea aika nostaa Suomen arkkitehtuurin tasoa

tämän suhteen. Täytyy muistaa, että rakennetun ympäristön suunnitteluun osallistuu suurempi joukko rakennusarkkitehteja, insinöörejä, rakennusmestareita ja muuta teknillistä väkeä kuin arkkitehteja. Kaikkien pitäisi osata tehdä työnsä mahdollisimman hyvin.

PUUKAUPUNGIT MAAILMANPERINNÖN OSANA

Jo ennenkuin Suomi ratifioi UNESCO:n maailmanperintösopimuksen, alkoivat pohjoismaat ICOMOSin kehotuksesta koordinoida mahdollisia esityksiään maailmanperintöluetteloon. Suomi toi esiin Vanhan Rauman ja Vanhan Porvoon maailmanperintökriteerit täyttävinä puukaupungeina ja sopivina edustamaan erästä pohjoismaiden luonteenomaista rakennetun ympäristön tyyppiä.

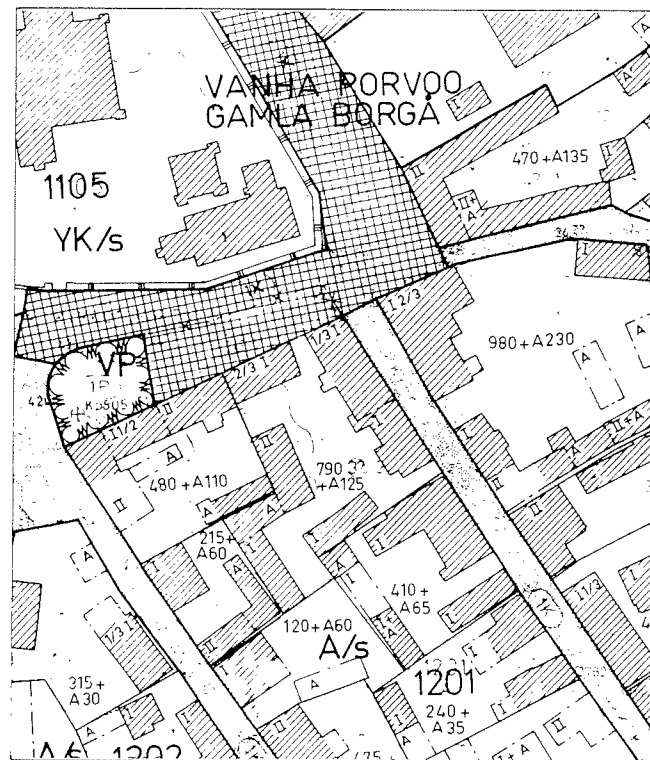
Muut pohjoismaat tukivat ehdotusta, vaikka Ruotsilla olisi ollut lähes yhtä hienoja kokonaisuuksia ja Norja oli jo saanut Rörösin kaivoskaupungin maailmanperintöluetteloon. Museovirasto päätyi esittämään Vanhaa Raumaa. Porvoolaiset pahentuivat suuresti tästä, mutta kahta puukaupunkia ei voitu esittää ja Rauman katsottiin säilyneen paremmin kokonaisuutena.

Maailmanperintökomitea päätti joulukuussa 1991 liittää Vanhan Rauman maailmanperintöluetteloon, joka toistaiseksi sisälsi 282 kohdetta Mohenjo Darosta Brasilian pääkaupunkiin. Perusteluinaan komitea mainitsi, että Rauma on erinomainen esimerkki vanhasta pohjoismaisesta puukaupunkiperinteestä ja Pohjois-Euroopan kaupunkikulttuurin ja -arkkitehtuurin kauneimpia kohteita. Vanhan kauppakaupungin koko alue tulliaitaa myöten on säilynyt puutaloasutuksena ja sitä leimaavat monipuoliset toiminnot ja vilkkaasti sykkivä elämä.

Maailmanperintöluetteloon pääsy ei tietenkään muuta Vanhan Rauman ja pohjoismaisten puukaupunkien arvoa sinne tai tänne, mutta kylläkin niveltää ne kiinteästi maailmanlaajuiseen rakennuskulttuurin kehitykseen ja sen suojelupyrkimyksiin.

JÄLKISANAT

Kuvailemani suomalaisten puukaupunkien neljännesvuosisata on lyhyt, mutta kriittinen vaihe niiden elämässä. Ilman eri tahojen yhden-suuntaisia suojeluponnisteluja viimeisetkin puukaupungit olisivat tähän mennessä pahasti

41. Keskustelu puukaupunkien suojelusta ja kehittämisestä jatkuu. Vuonna 1992 käsitellyssä olleassa Vanhan Porvoon asemakaavan muutoksessa on suojelumääräyksiä lisätty etenkin piharakennuksiin. ■
41. The yard buildings in Old Porvoo have been protected in the 1992 town plan.

42. Uudisrakentaminen on olennainen osa alueiden suojelua. Jukka Koivulan suunnittelema raumalainen uudisrakennus tuo katukuvaan myönteisen panoksensa asianmukaisella mittakaavalla ja tutkituilla detaljeilla. ■
42. A modern insertion in Old Rauma by Jukka Koivula.

pirstoutuneet. Koskaan ei ole ollut resursseja ja paineita yhä nopeaan muutokseen. Suurten kaupunkipalojen jälleenrakennusvaiheissa viime vuosisadalla tilanne oli aivan toisenlainen.

Vaikka tässä käsiteltynä aikana on purettu enemmän puukaupunkien rakennuksia kuin milloinkaan ennen vastaavana aikana, on vielä sentään jäljellä merkittäviä, suurempia tai pienempiä kokonaisuuksia. Niiden säilyminen ei ole suinkaan turvattu. Tulevaisuuden kannalta keskeisiä kysymyksiä ovat mielestäni ainakin seuraavat:

- inventaari puukaupunkien nykytilasta ja arviointi suojelupyrkimysten onnistumisesta 70–80-luvuilla
- suojeluvaatimusten tiukentaminen kaavoituksessa ja kaavojen jatkuva kehittäminen
- korjaus- ja täydennysrakentamisen laadun parantaminen, ohjausmenetelmien kehittäminen
- rahoitustuen kohdistaminen ja ajoitus
- piharakennusten ylläpito ja käyttö
- kunnallisteknisten ratkaisujen kehittäminen sekä
- paloturvallisuudesta huolehtiminen. ■

VIITE:

1. Vanhakaupunki-käsitteellä tarkoitan v:n 1932 rakennussäännön 83§:n hengessä määriteltyä ns. "vanhaa kaupunginosaa", joka muodostaa kiinteän uudemman kaupunkirakenteesta rajautuvan suurehkon kokonaisuuden (vrt. *Gamlastan, Altstadt*).

Pekka Kärki

The Protection of Historic Wooden Towns

In the late 1960s, when ICOMOS started in Finland, the countries of the European continent already had a rather well developed conservation policy for their historic towns. Theories and principles had been discussed among specialists since the turn of the century. In Finland German models were adopted as the basis for the policies of the 1932 Planning Law. Unfortunately, this regulation system was used only twice: in Porvoo in 1932 and in Tammisaari in 1954. In spite of the few results concern had not been sidetracked, as we can gather from the words of the State Antiquarian C. A. Nordman in the case of Tammisaari; "We do not aim for a dead and petrified museum town but for a living organism that will grow and change its form in the development that a centuries old building tradition and town plan defines." After the Second World War efforts were concentrated in a totally different direction from the conservation of old buildings.

OLD PORVOO

From 1965 I was responsible for the conservation of historic towns in the Archaeological Commission and made inventories of four old towns: Porvoo, Rauma, Naantali and Tammisaari. Today the evaluations seem old-fashioned, too academic and too aesthetically biased. A dilemma that could not be properly solved existed between the concept of architectural value and the actual alterations. However, the objectives were laid for changing the town plan such that for the first time the preservation of large areas was seen as a concrete aim.

An ICOMOS seminar in Caceras, Spain, in 1967 gave me a new input into the latest approaches to conservation. These were put into effect in the Porvoo project. The town plan of Porvoo was to become a pioneering plan in modern conservation planning. Exceptionally richly detailed research was carried out by a team of specialists concerning physical and functional aspects, as well

as aspects regarding the reality of realizing the work. A well controlled system dealt with every building in the area, giving proposals for its conservation, repair, reconstruction and extension, including yard and gates. For the first time numerous regulations for individual buildings were included. The idea of saving a towns's historic character by only conserving street blocks and a few monuments was abandoned. Though demolition could not yet be completely forbidden, a valid reason for its use had to be given. The main parts of the Old Porvoo protection plan are still valid. Some of the regulations proved very quickly to be unrealistic and regulations for reconstruction and new building were unnecessary. Both the antiquarians and property owners were finally in practice unanimous in their aims.

The sale of properties started in the early 1970s and thereafter a major social change took place. The tenants moved out and new owners moved in and started repair work, fortunately in houses that were in the poorest condition.

The conservation principles were based on the earlier plans from the 1930s. The difference was in the increased control. Since then official control has changed to guidance. However, today the methods are again turning to a more strict control. Historic buildings in the rear of plots are also being put under preservation order. All the same, there seems to be hardly any opposition to these objectives among the inhabitants. In old Porvoo everyone is now pulling together.

THE NORDIC WOODEN TOWN

In 1970 a proposal was made in Sweden to do research on wooden towns. The hypothesis was that they could perhaps be saved as complete entities. But the question was; how could they compete in the rapid urbanization process? Norway, Finland, Iceland and partly also Denmark responded and co-operation was established.

The project brought new views to conservation. Now land-use and environmental values were also taken into account. It led to the discussion of the needs of the users and to the realities of implementation. A plethora of publications, exhibitions and films were produced, and topics like the stopping of decay, subsidy policies, planning principles and sensitive repair methods were tackled. These topics were new in connection with wooden towns, and improved self-esteem and debating skills were observed among the conservationists. The important result was that authorities could now see the future possibilities of the wooden areas of towns as repaired, good living areas. Even more important was that the owners and inhabitants could see in the well repaired examples an alternative to the new mass produced housing that the building companies were constructing.

THE ADMINISTRATION OF BUILDING PROTECTION.

New administrative, regulative and financial means were proposed in the Conservation Committee Report of 1974. Despite its general optimistic overtone the report succeeded in presenting the rapid disappearance of old buildings. Subsequently, in the late 1970s, new subsidies for repair work became available which saved many wooden towns from demolition. At last repair work was regarded as being equal to new building.

The saving of historic towns is based on planning, but also detailed regulations are more and more guiding the desired result. The regulations are mostly locally toned and contain recommendations about detailing, interiors and structures. However, from a conservationist's point of view the quality of repair work has been poor. Facade renewals and alterations have been two striking examples of failed work due to the requirements of fitting

energy-saving insulation. Authenticity has not been respected enough and the work has very seldom been done according to any proper design. Only Rauma, Porvoo and Naantali have had any guidance services.

A new phase in planning within historic areas is about to commence, and it seems as if the regulations will generally be stricter than before. In some towns, where building speculation has already caused demolition, the last wooden houses or quarters have now been protected, despite the loss of the surroundings.

For 30 years a balance has been sought between the old and the new in the old fabric, but it has been in vain. Only extensive preservation has proved to be an effective solution. The original character and genius loci are not responded to in a positive way in the new insertions. Raising the level of design in historic areas should be continuously aimed for.

The last quarter of a century has been a short but critical period in the life of the Finnish wooden town. Without common action for its conservation the last areas would already have been decimated. Never before, not even after large fires, have similar pressures existed which have caused such a quick change. More buildings have been demolished during the past 25 years than within any similar period. Nevertheless, some important areas and whole parts of wooden towns have been saved. The important issues for their future are, in short: updating inventories, making preservation orders stricter, the improvement and control of the quality of work, the aiming and timing of subsidies, the attitudes to secondary buildings on the same plot, engineering techniques and fire safety.

(Original in Finnish)

Bengt Lundsten

Edelläkävijä – Puu-Käpylä

Osakeyhtiö Helsingin Kansanasunnot perustettiin Helsingin kaupungin osalta huhtikuun 17. päivänä 1917, jolloin valtuusto päätti 300.000 markan edestä merkitä osakkeita ns. puolikunnallisesta osakeyhtiöstä. Yhtiön tarkoituksena olisi terveydelliseltä kannalta tyydyttävien ja huokeiden asuinrakennusten rakentaminen Helsingin kaupunkiin tai sen omistamalle maa-alueelle. Yhtiön säännöt vahvisti Senaatin Kauppa- ja teollisuustoimikunta kesäkuun 21. päivänä 1917. Näissä säännöissä oli mm. määräys, jonka mukaan yhtiön rakennuttamissa asuintaloissa sai olla korkeintaan kaksi huonetta ja keittiön käsittäviä asuntoja. Vuonna 1923 Kauppa- ja teollisuusministeriö vahvisti kuitenkin sääntöihin muutoksen, jonka mukaan yhtiö sai rakentaa myös kolme huonetta ja keittiön käsittäviä huoneistoja.

Helsingin Kansanasunnot Oy:n perustamisen taustalla oli aktiiviseksi virinnyt kiinnostus asumiseen, joka jo aikaisemmin oli johtanut mm. Etu-Töölön asemakaavakilpailuun, Brändön puisto-kaupungin perustamiseen sekä Eliel Saarisen mahtavaan Munkkiniemi-Haaga-suunnitelmaan. Lisäksi vuosisadan alussa oli järjestetty useita asuntoja koskevia arkkitehtikilpailuja.

Suomelle oli v. 1909 esitetty kutsu osallistua Wienissä pidettävään kansainväliseen asutuskongressiin. Tämän kutsun innoittamana perustettiin toukokuussa 1910 Yhdistys yleishyödyllisen rakennustoiminnan edistämiseksi, joka myöhemmin tunnetaan Asuntoreformiyhdistyksen nimellä. Vuonna 1917 yhdistys kutsui koolle ensimmäisen asutuskongressin Helsinkiin.

Näiden tapahtumien taustalla vaikutti erittäin aktiivinen henkilöryhmä, johon kuului mm. sen ajan aktiivisimmat arkkitehdit, kuten Bertel Jung, Lars Sonck, Eliel Saarinen, Birger Brunila ym. sekä joukko valtion ja kunnan asuntoasioista huolestuneita päättäjiä, kuten senaattori Otto Stenroth, maisteri Yrjö Harvia ja ylijohtaja Einari Böök.

Vuonna 1916 nimetty valiokunta oli ehdottanut työväen asuntoalueen rakentamista etupäässä "yhdenmukaisilla, vaatimattomilla neli-viisikerroksisilla kivitaloilla vailla kaikkea rakennustaiteellista koristelua". Alueelle tulisi sijoittaa "työväen erittäin haluama" asutuskoko hellahuone tai huone ja keittiö. Onneksi tämä tavoite ei toteutunut, vaan asia pitkittyi. Välillä ehdotettiin mm. Helsingin Kansanasunnot Oy:n

43. Jokaisella puukaupungilla on oma luonteensa. Oululaista komiaa puuempireä. ■
43. *Wooden Empire style architecture in Oulu.*

43

44

44. Ilmakuva Käpylästä heinäkuussa 1926. Keskellä vinosti kulkee Pohjolankatu, vaalea rakentamaton alue on Pohjolanaukio. ■

45. Ilmakuva Käpylästä vuonna 1975. ■

45

purkamista, perusteluna yhtiön pääoman riittämättömyys yhtiön tarkoituksen toteuttamiseksi. Samanaikaisesti kehittyi kuitenkin ajatus puutarhakaupunginosan rakentamisesta sekä asuntokokojen suurentamisesta.

Taustana tälle oli ennen kaikkea englantilaisen puutarhakaupunkiaatteen leviäminen, mutta myös työväenluokan ahdinko ja kaupungin sosiaalilautakunnan v. 1917 tekemä ehdotus "taiteellisesti ja sosiaalisesti ensiluokkaisen asuntalueen rakentamiseksi". Samansuuntainen aloite tehtiin myös Asuntoreformiyhdistyksen taholta vähän myöhemmin.

Vuonna 1919 päästiin lopulta niin pitkälle, että Helsingin Kansanasunnot Oy:n perustava kokous voitiin pitää kesäkuun 7. päivänä 1919, ja samalla päätettiin ryhtyä suunnittelemaan Käpylän puutarhakaupunginosaa.

Tässä yhteydessä nimitettiin myös arkkitehti Akseli Toivonen, jota myöhemmin kutsuttiin nimellä "Käpylän keisari", yhtiön ja tulevien rakennustöiden taloudenhoitajaksi sekä rakennusyritysten ja järjestelyjen ym. toiminnan ylivalvojaksi. Toivonen oli myös rakennustoimikunnan jäsen 1920–24. Toimikunta teki 1919 matkan Englantiin, jossa tutustuttiin mm. Ebenezer Howardin inspiroimiin puutarhakaupunkeihin Letchworthiin ja Hampstead Gardeniin.

Käpylän alueesta oli tehty useita aikaisempia asemakaavaehdotuksia. Ne olivat kuitenkin jääneet toteuttamatta ehkä lähinnä epävarmojen aikojen johdosta. Puu-Käpylän alue voitiin näin ollen suunnitella neitseelliseen maastoon.

Rakennusten suunnittelijaksi oli valittu 26-vuotias arkkitehti Martti Välikangas, jonka apulaisena oli arkkitehti Arvo Muroma. Asemakaavan oli pääpiirteissään laatinut Birger Brunila jo vuonna 1917, mutta lopullinen asemakaava määräyksineen hyväksyttiin vuonna 1920, ja sen olivat laatineet Birger Brunila ja Otto-Iivari Meurman.

Rakennusten ryhmittely kortteleihin on pääosiltaan Martti Välikankaan tekemä. Sen sijaan periaatteet – avonaiset pihat, ulkokäymälöiden sijoitus, puutarhapalstat, huoltorakennukset ja monet muut yksityiskohdat – sisältyvät jo varsinaisen asemakaavan määräyksiin.

Vuonna 1920 kaupunginvaltuusto päätti vuokrata maata Helsingin Kansanasunnot Oy:lle sekä osuuskunnille Käpy ja Käpylä viideksikymmeneksi

vuodeksi. Helsingin Kansanasunnot Oy:n maa-ala oli näistä suurin ja käsitti n. 9 hehtaaria, josta yhtiö suorittaisi vuosivuokrana 905 markkaa 25 penniä. Vuokran suuruus oli määritelty valtion avustyslainojen ehdoissa.

Samana vuonna asetettiin myös rakennustoimikunta, jonka tehtävänä oli rakennustoiminnan yksityiskohtaisempi ohjailu. Varsinaiset rakennustyöt aloitettiin toukokuussa 1920.

Suunnittelun aikana oli tehty eräitä tärkeitä periaatepäätöksiä tulevista rakennuksista. Rakennukset suunniteltiin puurakenteisiksi ja erittäin yksinkertaisiksi. Aluksi päätettiin pysyä vain kahdessa rakennustyyppissä. Molemmat tyypit olivat kaksikerroksisia neljän perheen taloja. Kaikkiin asuntoihin päästiin omasta ulko-ovesta, ja yläkerran asunnoilla oli aina oma porras. Rakennusten alle tehtiin matalahko puukellari, jonka keskelle muurattiin pienehköt talouskellarit yleensä savupiippujen perustusten ympärille. Lämmitys hoidettiin huonekohtaisilla kaakeliuuneilla keittiötä lukuun ottamatta. Keittiöissä oli puuliesi, joka samalla toimi lämmityslaitteena.

Ensimmäisenä rakennustoimenpiteenä oli kapearaiteisen radan rakentaminen Käpylän työmaalle. Tälle paikalle sijoitettiin sahalaite ja höyläämö, jossa käsiteltiin kaikki työmaan puutavara. Puutavara kuljetettiin tukkeina Oulunkylän asemalta rataa pitkin sahalle.

Talojen rakenteeksi valittiin nk. pelkkahirsi- eli varhorakenne. Suomessa oli näihin aikoihin meneillä kiivas keskustelu puurakennusten sopivuudesta asuinrakennuksiksi. Suuret kaupunkipalot 1800-luvulla olivat aikaansaaneet sen, että kaksikerroksiset puurakennukset oli kielletty kaupungeissa vuosisadan puolivälissä, ja vasta tämän vuosisadan puolella niitä alettiin tehdä uudestaan.

Perinteinen hirsisalvostekniikka oli monessa suhteessa epätydyttävä 1900-luvun rakennustekniikaksi. Suuret laskeutumis- ja kosteusliikkeet tekivät hirsirakennuksista epätydyttäviä, koska sisätilojen tapetointi ja maalaus kävivät hankaliksi.

Vuonna 1909 Gustaf Strengell julkaisi Arkkitehti-lehdessä tyhjentävän artikkelin piirustuksiin amerikkalaisesta puurakennustavasta, nk. rankorakenteesta. Tämä rakennustapa ei kuitenkaan vielä 20-luvulla ollut saavuttanut laajempaa kannatusta Suomessa, vaan täällä tuotiin usein esille pystyhirsitekniikka vaihtoehtona hankalalle vaakahirsitekniikalle.

Käpylän taloja varten valittu tekniikka on

nähtävä tätä yleistä taustaa vasten.

Toisaalta tiedettiin, että puurakennukset olivat n. 30–35% kivirakennuksia halvempia, toisaalta myös, että vaakahirsirakenteisiin liittyi varsinkin kaksikerroksisissa rakennuksissa suuria ongelmia.

Käpylän työmaalle perustettuun sahalaitokseen hankittiin useita koneita. Puiden sahaamista varten hankittiin kehäsaha ja halkaisupyörösaha. Lisäksi sahalle hankittiin kaksi höyläkonetta, katkaisupyörösaha ja jysinkoneet. Vaarnareikiä varten hankittiin porakoneita. Lisäksi työmaalle hankittiin pari laastimyllyä.

Tämä työmaatehdas muodosti erittäin tehokkaan välineen valittua tekniikkaa ajatellen.

Laudat, lankut ja parrut syntyivät omassa sahalaitoksessa. Pystytolppiin ja tolppiin ajettiin jysinkoneilla tarvittavat urat.

Katkaisupyörösahalla katkaistiin puutavarat määrämittäisiksi ja porakoneilla tehtiin reiät vaarnoja varten.

Tämä ”yhtiön tilapäinen sahalaitos” oli varmaan-kin ensimmäinen elementtitehdas maassamme.

Käpylän rakentamisessa käytetty raidekuljetus yhdessä elementtitekniikan kanssa teki mahdolliseksi sen, että rakennustyöt voitiin aloittaa ennen kuin alueelle oli edes alettu rakentaa yhtään katu.

Käpylän rakennusten varhainen aloitusajan-kohta ja valittu puurakennustekniikka yhdessä vaikuttivat ratkaisevasti siihen, että rakennustyöt voitiin suorittaa loppuun suhteellisen lyhyessä ajassa ja huomattavan edullisin kustannuksin.

Samanaikaisesti Käpylän kanssa rakennetut kivitallot joutuivat kärsimään monista taloudellisista ja teknisistä vaikeuksista. Mm. 20-luvulla esiintynyt pula muurareista johti siihen, että muurareiden palkat nousivat ja muurareita jouduttiin tuomaan Suomeen mm. Saksasta.

Vaikka Käpylän budjetti alusta pitäen oli varsin kireä, työn aikana jouduttiin suorittamaan sangen vähän säästötoimenpiteitä. Suurin näistä lieenee kuistien rakentamisen siirtäminen myöhäisempään ajankohtaan. Martti Välikankaan suunnittelemaat kuistit toteutettiin kuitenkin myöhemmässä vaiheessa, joten tämäkin epäkohta jäi väliaikaiseksi.

Koko alueen toteuttaminen tapahtui neljässä eri vaiheessa. Ensimmäinen vaihe käsitti kaikkiaan 46 asuinrakennusta, joista neljässätoista oli huoneen

ja keittiön asuntoja ja kahdessakymmenessä-seitsemässä kahden huoneen ja keittiön asuntoja. Lisäksi yhdessä rakennuksessa oli näiden yhdistelmiä, ja neljä rakennusta oli kahden perheen taloja, joiden kummassakin päässä oli huone ja keittiö alakerrassa ja yksi huone yläkerrassa.

Ensimmäinen rakennusvaihe saatiin päätökseen toukokuussa 1921.

Toisen rakennusvaiheen työt aloitettiin loka-kuussa 1921 ja vaihe saatiin valmiiksi marras-kuussa 1922. Tämä vaihe oli ensimmäistä vaihetta pienempi. Kun ensimmäisessä rakennusvaiheessa rakennettiin lähes kaikissa kortteleissa lukuun ottamatta korttelia 824, toisessa vaiheessa rakennettiin vain kortteleissa 812, 817 ja 819. Asuinhuoneiden määrä oli tässä toisessa vaiheessa 164 huonetta, kun se ensimmäisessä vaiheessa oli ollut 480 huonetta.

Kolmas rakennusvaihe käsitti yhden rakennuksen korttelissa 819 Sampsantien ja Pellervontien kulmassa sekä kolme rakennusta korttelissa 817. Tässä vaiheessa alueelle oli jo rakennettu viemäri, joten rakennukset voitiin varustaa wc:llä aikaisempien ulkokäymälöiden sijasta. Korttelin 819 rakennus jätettiin kuitenkin kuten kaikki muutkin korttelin rakennukset ilman wc:tä.

Viimeinen eli neljäs rakennusryhmä käsitti korttelin 824 kaikki rakennukset. Nämä rakennukset olivat varustettuja wc:llä, vesijohdolla ja viemärillä. Tämä kortteli poikkesi myös muussa mielessä toisista kortteleista. Osa rakennuksista on yksikerroksisia ja yksi taloista jopa yhden perheen talo. Kortteli on myös koko alueen suurin, ja siihen on sijoitettu 7.410 m² asuinkerrosalaa, joka on lähes 60% enemmän kuin toiseksi suurim-massa korttelissa 817.

Lisäksi jokaiseen kortteliin on rakennettu nk. tuparakennuksia, joihin oli sijoitettu 7 saunaa, 19 pesutupaa sekä 5 leivintupaa ja kuivausullakot. Lisäksi rakennettiin kortteliin 810 Osmontien ja Tapiolantien kulmaan yhtiön hallintorakennus.

Käpylän puutalot saivat osakseen monenlaisia mielipiteen ilmaisuja. Rakennukset olivat joko ”liian moderneja, liian loivakattoisia, tulitikkulaatikkomaisia, sommitelmaltaan verrattain rumia, askeettisia, karuja” tai ”hauskan koristeellisia, rauhallisia ja arvokkaita, tulevaisuuden koti-typpejä, hauskoja ilmiöitä” tai jopa ”hymykuoppa Helsingin poskessa”.

Kortteleiden sisälle oli istutettu runsaasti puita ja pensaita sekä lisäksi varattu jokaiselle vuokralai-

46. Pohjolankatu 34, portti. ■
46. Gateway at Pohjolankatu 34.

46

selle oma pieni puutarhapalsta. Puutarhurit huolehtivat vuosittain lisäistutuksista ja asukkaiden välillä oli käynnissä kilpailu parhaiten hoidetusta puutarhapalstasta. Viheralueiden suunnitteluun sekä puutarhakilpailujen järjestämiseen osallistui myös puutarha-arkkitehti Elisabeth Koch.

Yhtiön palveluksessa oli jo tällöin yksi puutarhuri, jonka tehtäviin ennen kaikkea kuului katujen ja rakennusten välisten alueiden hoito.

Elisabeth Koch tuli vuonna 1924 Helsingin kaupungin palvelukseen. Hänen ensimmäisiin tehtäviinsä kuului Puu-Käpylän puutarhojen ja pihojen suunnittelu. Suunnitelmat myytiin asukkaille kopion hinnalla, ja lisäksi asukkailla oli mahdollisuus esittää omat toivomuksensa. Aluksi puutarhapalstoilla viljeltiin lähinnä hyötykasveja, mutta kilpailutoiminta johti siihen, että koristekasvit astuivat hyötykasvien tilalle. Sota-aikana alue muuttui uudelleen hyötykasvialueeksi, joten puutarhojen loistokausi sattui 1930-luvulle.

Alkuvuosina oli lisäksi käytössä komposti-järjestelmä mutta tästä luovuttiin viemäreiden rakentamisen jälkeen.

Kun Puu-Käpylää rakennettiin, se tapahtui lähes puuttomalle alueelle. Vuonna 1968 alueella suoritettiin kasvillisuusinventointi, jolloin todettiin, että Tapiolantien ja Pellervontien rajaamalla alueella oli kaikkiaan 1921 puuta ja 3672 pensasta.

Vuonna 1924 Helsingissä järjestettiin pohjoismaiset rakennuspäivät. Rakennuspäiviä varten Puu-Käpylän rakennukset maalattiin uudestaan. Värien suunnittelu annettiin Arttu Brummerin tehtäväksi. Rakennusten alkuperäisistä väreistä ei ole varmuutta. Tiedetään kuitenkin, etteivät rakennukset ainakaan kokonaan olleet maalattamatta vuoteen 1924 saakka.

Sota-aikana Puu-Käpylä joutui, kuten niin moni muukin alue, pommitusten kohteeksi. Talvisodan aikana Puu-Käpylään ei pudonnut ainoatakaan pommia. Jatkosodan alkupuolella kesällä 1942 putosi 3–4 pommia Osmontielle Osmontikujan ja Väinöhäntien alueelle. Tässä pommituksessa yksi henkilö sai surmansa ja toinen loukkaantui. Osa alueen rakennuksista vaurioitui, mutta korjattiin pian uudestaan.

Huomattavan paljon tuhoisammaksi muodostui talvi 1944. Helsingin suurten helmikuisten pommitusten aikana 16.–17.2. ja 26.–27.2. Puu-Käpylän alueelle putosi yli viisikymmentä pommia. Suurin näistä oli 250 kg:n miinapommi, joka lähes kokonaan tuhosi rakennukset Sampsantie

13a ja 13b sekä lisäksi vaurioitti rakennusten Sampsaantie 13d ja 13e päätyjä. Myös Pohjolan kadun varrella oleviin rakennuksiin tuli useita osumia. Näistä rakennuksista tuhoutuivat täysin Pohjolankatu 8 ja 18, molemmat 50 kg:n miinapommeista. Pohjolankadun pommit putosivat varhain aamuyöstä 17.2.

Ensimmäisessä pommituksessa täysosuman saaneessa talossa Pellervontie 22 kuoli yksi henkilö. Myös seuraavassa pommituksessa 16.–17.2. Pohjolankatu 18:ssa asunnossa 1 oli pommin osuessa sisällä rouva Alice Saarikivi, joka kuitenkin ihmeen kautta selvisi kohtuullisilla vammoilla, vaikka talo sortui hänen ympäriltään.

Puu-Käpylän alueelta tuhoutui osittain tai kokonaan ainakin kahdeksantoista rakennusta, mutta alueelta löytyy tuskin yhtään sellaista rakennusta, johon pommitukset eivät olisi jättäneet jälkeä. Ainakin ikkunavauriot olivat alueella lähes sataprosenttiset. Koko Puu-Käpylän alueella mukaan lukien myös toiset yhtiöt luettelointiin yhteensä yli 8500 rikkoutunutta ikkunaruutua. Esimerkkinä tuhojen laajuudesta olkoot Osmontie 25 ja 27, joissa yhteensä rikkoutui 376 ruutua, vaikka taloihin ei osunutkaan pommia.

Yhtiön hallitus luetteloi tarkasti vauriot rakennuksissa ja asunnoissa, ja pöytäkirjoista ilmenee selvästi pommitustuhojen laajuus koko sota-ajalta. Sen sijaan korjauksista ja korjaustoimenpiteistä on niukasti tietoa. Jostakin syystä korjaustoiminta ja uudelleen rakentaminen sodan jälkeen on jäänyt vähälle huomiolle.

Peruskorjaustöiden yhteydessä tuli kuitenkin esille useita rakennuksia, joissa huonejako ei vastannut alkuperäisiä piirustuksia. Samoin monesta rakennuksesta löytyi lautarakenteisia, jopa eristämättömiä, ulkoseiniä. Todennäköistä on, että nämä poikkeamat johtuvat juuri pommitusvaurioiden korjauksesta.

Käpylän kiistan kuumimmassa vaiheessa se osapuoli, joka innokkaimmin puhui talojen purkamisen puolesta, käytti pommivaurioita perusteluna talojen huonosta kunnosta. Tosiasia on, että alueella on sattunut suuria pommitustuhoja, mutta tosiasia on myös, että pommitustuhot eivät olleet syynä talojen huonoon kuntoon, vaan pikemminkin kaupungin vuokraustoiminta sodan jälkeen. Alueelle oli silloin tietoisesti sijoitettu epäsosiaalisia asukkaita, joiden tuhot kuntotutkimusten yhteydessä olivat paljon silmiinpistävämpiä kuin pommien.

Vuonna 1960 Helsingin kaupunki järjesti asemakaavakilpailun Puu-Käpylän alueesta. Kilpailun taustana oli lyhyesti se, että alueelle haluttiin tutkia tehokkaamman rakentamisen mahdollisuutta. Kilpailun pohjalta alettiin tämän jälkeen laatia uutta asemakaavaa, jonka pääperiaatteena oli tehokkaamman maankäytön yhdistäminen mahdollisimman laajasti säilytettävään puutarhaympäristöön. Todellisuudessa tämä sinänsä hyvä periaate olisi kuitenkin jäänyt toteuttamatta, sillä alueen käyttötehokkuus on jo nyt niin suuri, että se tuskin puutarhamaisena, asukkaiden hoitamana olisi kestänyt suurempaa asukasmäärää.

Vuonna 1967 kaupunkisuunnittelulautakunta puolsi tämän asemakaavan hyväksymistä. Lautakunta perusteli päätöstään mm. seuraavasti: "Kun tarkoituksena on nimenomaan säilyttää po. alue edelleenkin asuntoalueena, eikä tehdä siitä museota, ei lautakunnan mielestä tunnu oikealta ehdottomasti pakottaa säilyttämään nykyisiä puurakennuksia, joiden käyttökelpoinen ikä suurinkin kustannuksin korjattuina on huomattavasti rajoitetumpi kuin kivirakennusten. Toisaalta ei kuitenkaan ole mitään syytä estää niiden säilyttämistä eheinä ryhminä".

Asemakaavaehdotus, joka oli arkkitehti Ahti Korhosen laatima, antoi tähän vaihtoehtoon täydet mahdollisuudet, mutta ei velvoittanut siihen. Lautakunnan päätös syntyi äänin 5–4. Vähemmistön kanta oli, että asemakaavaehdotuksen hyväksyminen johtaisi korvaamattomien kulttuuriarvojen tuhoutumiseen.

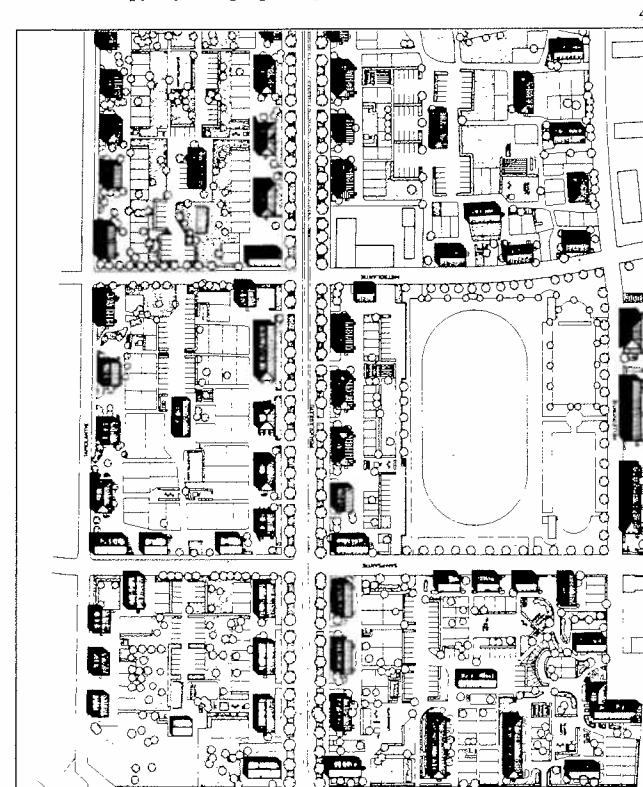
Tämän jälkeen oppositio aktivoitui. Järjestettiin runsaasti keskustelutilaisuuksia ja lehtikirjoituksia. Kaupunginvaltuutettuja informoitiin jne. Asia jäi kuitenkin lepäämään muutamaksi vuodeksi kaupungin silloisen johtajan Kivistön kuoleman johdosta.

Vuonna 1969 asia tuli jälleen ajankohtaiseksi. Kaupunginhallitus asetti kesäkuussa komitean, nk. Puu-Käpylä-komitean, jonka tehtäväksi tuli syyskuun puoliväliin mennessä selvittää nykyisten rakennusten peruskorjauskustannukset. Komitean tehtävä suoritettiin siten, että arkkitehti Kalevi Ruokosuo laatimien suunnitelmien pohjalta (jotka koskivat kolmea taloa) komitea pyysi urakkatarjoukset useammalta urakoitsijalta. Lähinnä taloudellisin perusteluin komitea päätyi negatiiviseen kantaan säilyttämisen suhteen ja asia oli tulossa valtuustoon marraskuussa 1969.

47. Jatkosodan pommiosumat Puu-Käpylän alueella. ■
47. Map showing direct bomb hits on Puu-Käpylä during the Continuation War (1941–44).

48. Pihasuunnitelma. ■
48. Puu-Käpylä yards proposal plan.

Komitean mietintöön liittyi kaksi eriävää mieltä pidettä. Väinö Ahteen mukaan kaavoittajan käsiä ei olisi sidottava talotyyppeihin eikä määrättyihin tonttitehokkuuksiin; riittäisi toivomus alueen puistomaisen luonteen säilyttämisestä. Jorma Korvenheimon mukaan päästäessä neliömetrihintaan, joka ei ylitä uusien talojen hintaa, ei vertailukohtien puuttuessa ole olemassa perusteita oloissamme harvinaisen korkeatasoisen asumismiljöön hävittämiselle. Eriävään mielipiteeseen liittyi ehdotus liian kiireesti tehtyjen kustannusarvioiden tarkastamisesta uudelleen luotettavien selvitysten saamiseksi todellisista kustannuksista. Osaratkaisu tulisi Korvenheimon mukaan toteuttaa välittömästi ja sen kokemusten perusteella päättää Puukäpylän kohtalo. Asemakaavassa ehdotettiin muodostettavaksi erillisiä tontteja siten, että kullekin tontille tulisi yksi tai useampia rakennuksia ja että alueet vuokrattaisiin yksityisille.

Valtion rakennustaidetoimikunta otti myös kantaa Puu-Käpylän säilyttämisen puolesta sekä lähetti opetusministeriölle ja sisäasiainministeriölle kirjelmän, jossa mm. sanottiin: "Se (Puu-Käpylä) muodostaa sekä esteettisesti että sosiaalisesti katsoen korkeatasoisen kokonaisuuden, joka onnistuneen asuinmiljöön malliesimerkkinä on laajalti tunnettu myös ulkomailla. Asukastiheys on 85 as/ha eli enemmän kuin esim. Tapiolassa, joten alueen maankäyttö on ollut sangen tehokasta. Siitä huolimatta Käpylä on tunnettu nimenomaan puistomaisen luonteensa ansiosta. Katuverkko on johdonmukainen ja tehokas. Katuverkon on todettu täysin tyydyttävän alueen pysäköintitarpeen. Asuntojen pohjaratkaisut ovat tehokkaita, hukkatilaa on vähän, kaikki asunnot ovat läpituuletettavia ja jokaisella asunnolla on oma sisäänkäyntinsä ja kuistinsa suoraan pihan (puutarhan) puolelle. Äänieristys naapureiden välillä on toteutettu palomurein ja kaksinkertaisin komeroseinin. Näköeristys eri asuntojen välillä on otettu huomioon ikkunoiden sijoituksessa. Koska rakennusten perustukset ja hirsi-rungot ovat yleensä virheettömät, on niiden korjaaminen saniteettilaitteiden ja huoneiden sisäpintojen osalta täysin nykyaikaisiksi yksinkertaista. Kustannuksiltaan tällainen korjaus tulisi merkitsemään vain pientä osaa purkamisen ja uudelleen rakentamisen kustannuksista. Käpylän merkitys alueittain rakentamisen historiassa on poikkeuksellinen. Se on mm. ensimmäinen suunniteltu teolliseen esivalmistukseen

perustuva asuinrakennustyö maassamme. Pientaloalueena se on kansainvälisesti tunnettu malliesimerkki, jonka tasolle tuskin mikään alue maassamme on myöhemmin kohonnut.”

Myös filosofian tohtori Hilmar Brommels ja professori Otto-Iivari Meurman ym. lähettivät Rakennustaiteen seuran järjestämän keskustelutilaisuuden päätteeksi kaupunginhallitukselle vetoomuksen Puu-Käpylän puolesta, jossa todettiin mm.: ”... sosiaalisesti Käpylän puutarhakaupunginosa on yhä kaupungin parhaita asumisalueita. Taloudellisesti ja teknisesti sen säilyttäminen on täysin perusteltua.”

Myös kaupungin julkisivutoimikunta otti voimakkaasti kantaa säilyttämisen puolesta käsitellessään Ahti Korhosen asemakaavaehdotusta. Lausunnossa sanotaan mm.: ”Rakennustarkastusviraston valvontaosaston tarkastuksissa on todettu, että rakennukset kaipaavat suurelta osalta peruskorjausta, jotta ne saataisiin nykyajan asumisvaatimuksia vastaavalle tasolle. Alueen eräiden vuokraajien laatimien korjaussuunnitelmien ja niiden perusteella tehtyjen kustannuslaskelmien valossa näyttää siltä, että rakennuskannan säilyminen peruskorjaustoimin olisi taloudellisesti mahdollista ja että tässä yhteydessä tulisi ottaa huomioon miljöön kasvava merkitys asuntomarkkinoilla. Toimikunta pitää ensiarvoisen tärkeänä, että alueelle laaditaan uusi asemakaava, jossa turvataan Puu-Käpylän nykyisten rakennusten säilyminen. Nyt esitetty asemakaavaehdotus ei anna tähän riittäviä takeita. Näin ollen toimikunta ei katso voivansa puoltaa sen hyväksymistä.

Kaupunkisuunnittelulautakunnan vähemmistö on esittänyt samanlaisen perustelun.”

Tällä välin toiminta Käpylän pelastamiseksi oli jälleen ottanut vauhtia. Yhtenä osana tästä oli allekirjoittaneen johdolla TKK:n arkkitehti-osastolla tehty selvitys Puu-Käpylän rakennuksista. Tähän työhön osallistuivat silloiset arkkitehtiylioppilaat Antero Ellilä, Leena Kallio, Anna-Maija Karmasalo, Pertti Ojamies, Ilkka Salminen, Kirsti Seppälä, Taru Tynnilä, Timo Viikari ja Jorma Yrjö-Koskinen. Työ julkaistiin 45-sivuisena monisteenä, joka on päivätty 28.5.1970. Marraskuussa siihen liitettiin myös kirjekampanja, joka kohdistui asukkaisiin kehoittaen heitä saapumaan valtuuston kokoukseen marraskuun 26. päivän iltana. Kirjeet tehosivat odotettua paremmin ja valkoisen salin (valtuusto kokoontui kaupungintalon korjausten aikana siinä) edessä oleva piha

täyttyi käpyläläisistä. Ketään ei päästetty parvekkeelle, koska parveke oli ”varattu sairaanhoitaja-opistolaisille”. Seurauksena oli kuitenkin, että valtuusto käpyläläisten rytmikkäiden huutojen saattamana päätti hyväksyä kaupunginhallituksen ehdotuksen, jossa vain edellytettiin, että alueelle laadittaisiin uusi asemakaava. Lisäksi valtuusto hyväksyi ponnien, jossa se edellytti ”... että asemakaavaa laadittaessa alueen puutarhamainen luonne ja viihtyisyys otetaan huomioon ja että rakennushistoriallisesti arvokkaat ja korjauskelpoiset rakennukset pyritään säilyttämään”. Kaupunginhallitus asetti uuden luottamusmiehistä kootun komitean tutkimaan Puu-Käpylän kysymystä edelleen. Komitean jäseniksi tulivat Jorma Korvenheimo (puheenjohtaja), Arvo Pöyhönen, Jorma Sunell, Jaakko Itälä, Carl Adolfsson sekä asemakaava-arkkitehti Olavi Terho, kiinteistöviraston tonttiosaston päällikkö Kalevi Korhonen ja Helsingin Kansanasunnott Oy:n hallituksen puheenjohtaja Väinö Ahde.

Tämän nk. Käpylä-komitean arkkitehdiksi valittiin allekirjoittanut. Komitean aikana laadittiin suunnitelmat korttelista 811 Pohjolankadun pohjoispuolella, jonka kaikki rakennukset tultaisiin korjaamaan. Korjaustyö jaettiin alunperin ulko- ja sisäpuolisiin korjauksiin, näin toivottiin asukkaiden voivan asua pitempään asunnoissaan.

Ensimmäisen urakkatarjouskilpailun voitti Tmi Rakennusvalkama, ja se koski korttelin 811 rakennusten ulkopuolisia töitä. Työ oli tässä vaiheessa siirtynyt Helsingin Kansanasunnott Oy:n hoitoon, ja tässä muodossa työtä jatkettiin tämän jälkeen. Erona ensimmäiseen nk. koevaiheeseen oli kuitenkin, ettei sisä- ja ulkopuolisia töitä ole eritelty eri urakoiksi. Seuraavan urakkakilpailun, joka koski korttelin 811 sisäpuolisia töitä, voitti Rakennusliike Korolainen Oy, joka tämän jälkeen voitti urakkakilpailut myös kortteleista 810 ja 812 sekä Pohjolankadun eteläpuolisista kortteleista 817 ja 818. Lisäksi sama rakennusliike suoritti myös korttelin 819 peruskorjaustyöt ilman erillistä urakkakilpailua. Alueen viimeinen kortteli, nk. kirkon kortteli, on vuonna 1977 saman urakoitsijan toteuttama.

Rahoitus on kortteleita 810 ja 812 lukuun ottamatta kokonaan hoidettu Helsingin kaupungin toimesta. Näiden kortteleiden rahoitukseen on kaupungin lisäksi osallistunut myös Asuntohallitus.

Korjaustöiden suunnitteluperiaatteeksi otettiin alusta alkaen ns. parsimisperiaate, jota lyhyesti voitaisiin kuvata siten, että vahingoittuneet ja kuluneet osat poistetaan ja korvataan uusilla samankaltaisilla. Periaatetta on käytetty myös jatkossa, joskin modifiointeja on tapahtunut mm. sähkötöiden ja ikkunoiden osalta. Suurimmat muutokset rakennuksissa ovat aiheuttaneet ne parannustyöt, jotka ovat olleet tarpeen asuntojen varustamiseksi nykyaikaisilla kylpyhuoneilla ja keittiöillä. Tilat kylpyhuoneita varten ovat yleensä olleet saatavissa vain pienentämällä vanhoja keittiöitä tai huoneita.

Kustannuksista merkittävä osa on aiheutunut LVI-töistä, varsinkin jos näihin lasketaan ne tonttityöt, jotka ovat olleet välttämättömiä uusien putkistojen rakentamiseksi. Alue on liitetty energialaitoksen kaukolämpöverkkoon, mutta kolmen vuoden aikana alueella toimi väliaikainen lämpökeskus.

Rakennustöiden suunnittelua edelsi melko tarkka tutkimus- ja inventointivaihe, jolla pyrittiin määrittelemään ne osat rakennuksista, jotka on korvattava uusilla. Lisäksi mitattiin rakennusten pohjat, ikkunat jne. Tällä työllä on todettu olleen nopeuttava vaikutus rakennustöihin, koska tilauksia voidaan tehdä jo urakkatyön alkuvaiheessa.

Rakennuksissa on viimeisessä vaiheessa uusittu putkien lisäksi myös sähkö kokonaisuudessaan, koska määräykset ovat muuttuneet. Määräysten tiukentuminen on muissakin asioissa vaikuttanut rakennuskustannuksia kohottavasti. Työn aikana sattunut energiakriisi, Asuntohallituksen voimaan tulleet perusparannustöitä koskevat määräykset sekä myös rakennustarkastuksen muuttunut tulkinta ovat muodostaneet yhteisen lisähinnan, jonka määrää on vaikea arvioida.

Muussa suhteessa alkuperäiset korjausperiaatteet pysyivät lähes muuttumattomina, josta suureksi osaksi voidaan kiittää alueen alkuperäisiä systemaattisia suunnittelijoita ja rakentajia.

Korjausten viimeinen vaihe on kaikessa hiljaisuudessa tapahtunut 1986–87, jolloin korttelissa 811, nk. aloituskorttelissa, tehtiin eräitä lisätöitä. Tämä kortteli muodosti eräänlaisen koekentän koko alueen korjaamista varten. Se korjattiin alunperin erittäin kustannustietoisesti, jotta korjauskustannukset olisivat pysyneet kohtuullisina ja koko alueen korjaus varmistunut. Tämän korttelin korjaus tapahtui lisäksi ennen ensim-

mäistä energiakriisiä, joten lämmityskustannuksiin ei samalla tavalla kiinnitetty huomiota.

Vuoden 86–87 korjauksessa parannettiin siksi ala- ja yläpohjien lämmöneristystä ja tiivistettiin eräitä vetoisiksi todettuja kohtia. Ikkunat olivat koekorjauksen yhteydessä kunnostettu vain ulkopuitteiden osalta, ja ne päätettiin nyt uusida, koska niiden vetoisuuden estämiseksi ei ollut löytynyt keinoja. Samassa yhteydessä uusittiin myös tämän korttelin rakennusten katteet. Asuntojen sisällä uusittiin lisäksi osittain sisäpintoja ja kalusteita sekä suoritettiin muitakin pienempiä korjauksia ja maalaustöitä.

Peruskorjausten yhteydessä konservaattori Th. Lindqvist oli yhdessä arkkitehdin kanssa selvittänyt Puu-Käpylän alkuperäisen väriytyksen ja laatinut korttelikohtaiset värikartat jokaista rakennusta varten erikseen. Tämä väriytysuunnitelma osoittautui korttelin 811 uudelleenmaalauksen yhteydessä erittäin käyttökelpoiseksi, koska värit oli määritelty siten, että niiden uudelleen hankinta oli kohtalaisen helppoa.

Puu-Käpylän korjaustoiminta on selvästi osoittanut vanhan puutalomiljöön elvyttämisen mahdollisuudet. Vaikka monet elämäntavat ja ihmisten tottumukset ovat muuttuneet kokonaan 1920-luvulta, puutarhakaupunginosan periaatteet ovat pysyneet arvossa kaikista mullistuksista huolimatta. Kaikessa korjaustoiminnassa joudutaan aina tekemään kompromisseja uuden ja vanhan välillä. Monet mukavuus- ja nykyajan asumisnormeja kuvaavat tekijät ovat joutuneet väistymään järkevän korjauksen edeltä. Puu-Käpylän asunnot eivät ole mikään esimerkki huippuunsa kehitetystä funktionalismin ihanneasunnosta. Tilat eivät olisi riittäneet tähän. Sen sijaan Puu-Käpylä on loistava esimerkki alueesta, josta löytyy maanläheisiä pienasuntoja väljästi rakennetussa puistomaisessa ympäristössä, jossa asukkailla on tarjoutuu mahdollisuus mm. puutarhan hoitoon. Lisäksi pienistä puutteista huolimatta asunnoista löytyy eräänlainen selkeys ja viihtyvyys, jota monet ihmiset arvostavat erittäin paljon.

Käpylän rakentaminen oli aikanaan erittäin kauaskatseinen päätös valtuuston taholta. Sen osoittaa mm. se tosiseikka, että Käpylän pienasuntojen keskipinta-ala, n. 55m² on huomattavan paljon suurempi kuin yhdelläkään toisella vastaavanlaisella alueella. Esimerkkinä sosiaalisesta asuntotuotannosta Puu-Käpylä on tässä suhteessa ainutlaatuinen. Jo tästä syystä sen säilyttäminen tulevaisuudessa on erittäin tärkeä. ■

Bengt Lundsten

Remarks on the Puu-Käpylä Housing Area in Helsinki

The semi-communal Helsinki Peoples' Housing Company (Helsingin Kansanasunnot Oy) was founded on April 17th 1917. Its intention was to build a hygienically satisfactory and inexpensive residential area. The company regulations stipulated that flats should consist at most of two rooms and a kitchen. However, in 1923 such orders were relaxed thus permitting three-roomed layouts as well.

The idea behind this kind of housing was a newly kindled interest in habitation. It had already led to the Etu-Töölö town plan competition, to the launching of the Kulosaari Garden City, as well as to Eliel Saarinen's Munkkiniemi-Haaga plan.

The housing development was backed up by a very active group of individuals: architects Bertel Jung, Lars Sonck, Eliel Saarinen and Birger Brunila, senator Otto Stenroth, Mr. Yrjö Havia and chief director Einari Böök.

After many debates the principles of the English garden city were adopted as a basis for the planning work in Käpylä, in order to fulfil the expectations of the municipal social authorities for "an artistically and socially first class residential area." The planning work started in 1919. Architect Akseli Toivonen, later known as the "Emperor of Käpylä", was named as the treasurer and chief supervisor both for the company and the building project. In 1919 the Building Commission visited England to see amongst other things the Ebenezer Howard inspired garden cities of Letchworth and Hampstead (by Parker and Unwin).

Puu-Käpylä (Wooden Käpylä) was to be placed in a virginal landscape since previous plans for that same area had not been implemented. The town plan for Käpylä was designed by Birger Brunila with the assistance of Otto-Iivari Meurman. The chief designer for the residential buildings was the 26 year old architect Martti Välikangas, assisted by architect Arvo Muroma.

One of the design principles was that houses should have simple wooden structures. At first the intention was to use only two different building types, both being two storey houses for four families. All flats were to have their own entrances and upper floor flats their own stairs. Cellars and small sheds were built underneath the houses. The heating system was wood-fired tile stoves, with ranges in the kitchens.

Heavy debates concerning the suitability of wooden houses for residential purposes went on during the building period. In the 1850s, after the great town fires, wooden two storey buildings were prohibited in towns. However, at the beginning of this century such houses were to some extent built again.

In Puu-Käpylä traditional log construction with horizontal structures was considered unsatisfactory since it required a long settling period and caused structural movements. These factors hindered, for example, painting and wallpapering tasks. Therefore a so-called Scandinavian vertical timber construction system replaced the traditional technique.

From the start of the building process all basic building materials were prepared by machines on the site, and in that respect one could say that it was the first prefabricated element factory in Finland.

The whole building project was executed in a reasonably short time and with remarkably economical costs. At the same time stone building projects suffered from various shortages, such as a lack of masons.

Puu-Käpylä was built in four stages and the finished buildings received differing opinions. They were "too modern, with too gently sloping roofs, like match boxes, rather ugly composed, ascetic and sterile" or were "nicely decorative, peaceful and precious, models for future housing, a funny phenomenon" or even "a dimple in the city face".

Lots of trees had been planted in the Käpylä district. Gardeners looked after the annual plantings while the inhabitants had their own garden plots and held a competition for the best kept one. Architect Elisabeth Koch participated in the designing of the park and gardens.

Puu-Käpylä was bombed during the war. Many houses were hit and some of them were totally destroyed. Two people died and many more were injured. There are hardly any buildings in the area without some kind of war damage. Most of the windows were broken. Bomb damage was used as an argument by some overenthusiastic people for demolishing Puu-Käpylä. Yet its poor condition was more dependent on the municipal renting policies than on bombs.

In 1960 a competition was launched in order to study possibilities for more effective building in the Puu-Käpylä district. A new and more effective town plan was designed on the basis of the competition. The plan was approved in 1967 in the town planning board by five votes to four. The opposition's view was that the approval would lead to the devastation of priceless cultural values.

The opposition became more active after the voting. Many debates and discussions were arranged, newspaper articles were written, councillors were sounded out, and so on. The issue was raised again in 1969 when the city government appointed a committee to estimate repair costs. The result was that the committee opposed its preservation.

When the Archaeological Commission supported conservation it stated: "It (Puu-Käpylä) is an aesthetically and socially uniform entity, which as a successful residential milieu is widely known also abroad. The population density is 85 persons per hectare, more than in Tapiola. Therefore the land-use has been very effective. In spite of this density Käpylä is known especially for its

park-like character. The street grid is logical and adequate. It can fully supply the future needs for carparking in the area.

The layout of the houses is effective, useless spaces are rare, and all flats have their own entrances and porches on the yard side. Soundproofing between neighbours has been done using fireproof walls and double walls in wardrobes. Visual obstruction has been taken into account in placing windows. Since the foundations and wooden frames are in perfect condition, the modernization of sanitation and interiors is simple. This kind of repair work will also cost less than demolition and rebuilding. The historical meaning of Puu-Käpylä as an example of development projects is exceptional. Puu-Käpylä is, for example, the first housing project in our country which is based on large scale industrial prefabrication. As a small house area it is the best internationally known example, on the level of which hardly any other area can touch."

Also some private citizens made appeals to the municipal authorities. All in all the battle for the preservation of Puu-Käpylä was given great impetus. Finally the city government had to yield to these preservation demands. A new Käpylä Committee was appointed and I myself was named as the architect for the committee.

A patching technique was from the beginning our main repair principle. Damaged and destroyed parts were replaced with new similar ones. Modifications concentrated mainly on electric installations and windows. The most considerable alterations were caused by the insertion of modern conveniences. The main expenses consisted of heating, plumbing and ventilation works.

The building project was preceded by rather extensive documentations and inventories trying to locate details which should be removed and replaced. Measured drawings were also

made. The last repair stage was carried out in 1986-87.

Compromises are inevitable in all building. The flats in Puu-Käpylä are by no means any kind of example of ideal functionalistic residences. The space was not adequate for that. Instead Puu-Käpylä is a glorious example of an area where one can find earthy small houses in a garden-like environment, where clarity and cosiness can be traced in all flats, in spite of minor shortages.

As an example of social housing production Puu-Käpylä is unique. Consequently its preservation in the future is very important. ■

(Original in Finnish)

Teksti on löydetty Suomen rakennustaiteen museon arkistosta, museon ensimmäisen johtajan Kyösti Ålanderin jälkeen jääneiden paperien joukosta. Se liittyi kamppailuun Helsingin rautatieaseman itäisen sisäänkäyntihallin säilyttämisestä alkuperäisessä avaruudessaan ja oli tarkoitettu julkaistavaksi useiden merkittävien arkkitehtien allekirjoittamana vetoomuksena. Kirjoituksen terävissä sanakäänteissä saattaa suorastaan kuulla Ålanderin äänensävyn. Kuten tunnettua, itäiseen halliin rakennettiin välipohja, asema sai ravintolansa, jota tuon tuostakin uudistetaan "Saarisen hengessä", ja koko asema on vähitellen muutettu merkilliseksi markkinasekasotkuksi, jossa jokaisen neliön on tuotettava tuloa VR-liikkeelle. Kirjoitus on edelleen ajankohtainen hätähuuto arkkitehtuurin puolesta. (M.K.)

Muutostyöt, joihin Helsingin asemalla on ryhdytty, kohdistuvat rakennukseen, jonka arvosta kenenkään ei pitäisi olla epätietoinen. Se tunnetaan yleisesti Eliel Saarisen ja koko maineikkaan arkkitehtuuriepokin päätyöksi. Se on eräs kansainvälisesti tunnetuimpia rakennuksia ja yksi pääkaupungin neljästä arkkitehtonisesta tunnusluvasta. Kysymyksessä on siis teos, joka kuuluu tärkeänä osana kansalliseen kulttuuripääomaamme ja joka sellaisena tietyllä tavalla katsottava koko kansan omaisuudeksi. Kun tämän luonteiseen julkisrakennukseen puututaan, voidaan vaatia, että suunnittelutyöhön käytetään pätevimpiä voimia ja suunnitelmat hyvissä ajoin jätetään myös julkisen arvostelun ulottuville.

Kumpaakaan vaatimusta ei tässä tapauksessa ole täytetty. Rakennushanke salattiin huolellisesti töiden alkamishetkeen saakka ilmeisellä tarkoituksella saattaa yleisö tapahtuneen tosiasian eteen. Vetoaminen siihen, että piirustukset ovat laillisessa järjestyksessä olleet maistraatissa, on puolustus vain juridisessa mielessä, mutta muuten lähinnä huonon omantunnon osoitus. – Pelkäämään muutostöiden perusidea puolestaan riittää vakuuttamaan, etteivät suunnittelijat ole olleet tehtävänsä tasalla. Me ihmettelemme, että kaksi korkeakoulututkinnon suorittanutta arkkitehtia on saattanut antautua työhön, joka ei osoita ammattimiehen vastuullisuutta enemmän taiteellisessa kuin eettisessäkään mielessä. Rakennuttajan luottamusmiehinä heidän velvollisuutensa

49

50

49. Eliel Saarisen suunnittelema Helsingin rautatieasema rakennettiin vuosina 1909–1919. Se on suojeltu asetuksella vuonna 1980. Näkymä asemahallista itäiseen sisään tulohalliin vuonna 1920. ■
49. Helsinki Railway Station by Eliel Saarinen, 1909–19. View of the east entrance from 1920.

50. Näkymä asemahallista itäiseen sisään tulohalliin vuonna 1992. ■
50. View of the east entrance in 1992.

olisi ollut rakennuttajalle osoittaa hankkeen arvottomuus eikä missään tapauksessa ryhtyä sen toteuttajiksi. – Toteamme myös vali..., ettei maan korkein rakennusviranomainen, Rakennushallitus, enää merkitse minkäänlaista suojaa arkkitehtuurimme tunnustetuimmillekaan teoksille.

Muutostöiden perusidea on sen laatuinen, että asemarakennus ilmeisellä varmuudella tulee menettämään paljon arvostaan. Välipohjan rakentaminen itäiseen sisääntulohalliin ei hävitä yksin tämän huonevaikutelmaa, vaan rikkoo koko ulkohallien kolmijakoisen tilakomposition, jonka kiinteänä osana sanottu halli on. Joidenkin detaljien säilyttäminen tämän sotkun rinnalla on toisarvoista.

Arkkitehtuurin tehtävänä on palvella elämää ja jalostaa sitä. Tästä seuraa, että rakennusta täytyy voida muuttaa sikäli kuin sen tehtävät kehityksen mukana muuttuvat, mutta tämä voi kultivoidusti tapahtua vain tietyissä, yleisratkaisun antamissa rajoissa ja sikäli kuin tiloja on vapautettavissa uusiin tehtäviin. Jos tilaa ravintolan laajentamisen ei hyvällä tahdollakaan voida suuressa rakennuskompleksissa löytää sen keskeisiä halliryhmitelmiä särkemättä, osoittaa tämä, että rakennus on käynyt liian pieneksi ja vaatii laajentamista. Aseman kaltaisen julkisrakennuksen monumentaalihallit eivät missään tapauksessa ole sellainen tilareservi, josta ajan mukaan voidaan ottaa paloja kulloinkin esiintyviin tarpeisiin. Sellaista toimintaa voitaisiin verrata tonttipolitiikkaan, joka ekonomisin perustein luovuttaisi kaupungin torit ja puistot "tuotavalle" rakennustoiminnalle.

Rautatieaseman kohtalo on vain yksi tapahtuma jatkuvassa kulttuuriarvojen tuhoamisen sarjassa. Aina näitä toimenpiteitä perustellaan taloudellisilla välttämättömyyksillä, mutta emme me voi ymmärtää sellaista ekonomiaa, joka pyrkii slummiuttamaan rakennetut miljöömmä elämis-kelvottomiksi. Näin ei voi ajanmittaan jatkua, ja me uskomme, että mikäli Helsingin aseman muutostöistä nykyisten suunnitelmien mukaisesti ei luovuta, rakennuksen entistäminen on vastaisuudessa tuleva päiväjärjestykseen. ■

51. Matkatavaroiden vastaanotto vuonna 1928. ■
51. Luggage office in 1928.

Kyösti Ålander

The Alteration and Repair of Helsinki Railway Station in 1956

This article was part of a petition and was intended to be signed by the best known Finnish architects of the time. A revised version was published in the newspaper Helsingin Sanomat.

Note: The alterations to the east wing were executed and still exist today.

This building is generally considered valuable as a design of Eliel Saarinen, as the main design of the well known Art Nouveau period, as one of the internationally best known buildings and as one of the four architectural symbols of the city. Thus the object is such a work of architecture that is considered an important part of the national cultural patrimony and is a piece of a nation's property. When a public building like this is tackled there is a requirement for employing the most competent designers, as well as the possibility for public criticism.

Neither of these requirements are met in this case. The project has been carefully concealed until the start of construction work, obviously in order to present the work to the public as a completed fact. The plea that the drawings have been legally approved is merely a sign of bad conscience. Even the basic idea of the new design convinces one that the planners have not been up to the task. One is amazed that two qualified architects have allowed themselves to become involved in a work that does not show professional responsibility either aesthetically or ethically. As the trusted men of the builder their duty should have been to show the unworthiness of the project and not in any way become its executors. One also regrets that the authority of the National Board of Building does not seem to offer

protection even to the best known pieces of architecture.

The idea of this alteration will obviously lead to a notable loss in the building's value. A new floor in the eastern entrance hall destroys the space itself and the composition of three connecting spaces. Saving some details is of secondary importance.

The task of architecture is to serve life and to refine it. This means that a building must be alterable, as its use will undoubtedly develop and change, but this can happen only in a cultivated manner and within certain limits of the general idea, and only if the spaces still can serve the new functions. If the fact of the matter is that there is no more room for a restaurant extension in a vast building complex like the station without spoiling the central hall composition, the building complex has become too small and requires a new extension. The monumental halls are by no means any spatial reserve that could be gnawed at by momentary needs. Such an action could be compared to a city's land policy which says that for economic reasons its squares and parks should be given to "productive" building use.

The present fate of the railway station is only one in a series of actions that continuously destroy cultural values. Economic necessities usually give reason to this action, but we cannot understand such an economy that aspires to the "slumming" of our environment and making it impossible to live in. This is not the way to the future. If the planned alteration to the railway station is not withdrawn, then the building will have to be restored in the future. ■

(Original in Finnish)

52

53

52. Lapualaista lakeutta 1930-luvulla. ■
52. Ostrobotnian landscape from 1930s.

53. Maitokuski Otavan luona
Punkalaitumen Mäenpäässä. ■
53. Milkcart in Punkalaidun from 1936.

Nils Cleve

Miten maaseudun rakennus- ja
kyläperinne olisi otettava huomioon
maaseudun uusiutumista ohjelmoitaessa

Vuoden alussa Rakennustaiteen seura järjesti keskustelun tulevasta suomalaisesta maalaiskylästä. Keskusteluun otti osaa maatalouden, metsätalouden, pienteollisuuden sekä arkkitehtikunnan edustajia. Kysymystä valaistiin eri näkökulmilta ja kaikki olivat yksimielisiä siitä, että maaseudun yleisluonne tulee huomattavasti muuttumaan verrattain lyhyessä ajassa. Tähän vaikuttavat uudet suuntaviivat maatalouden ja myös metsätalouden alalla. Pienteollisuudella, varsinkin palveluteollisuudella on huomiota herättävä osuutensa tässä muutosprosessissa. Sosiaaliset kysymykset tulevat olemaan ja ovat jo toisenlaiset kuin aikaisemmin. Uusi aika johtaa pakostakin uusien erikoisten maaseutukeskusten syntymiseen.

Muuttuvat olosuhteet vaikuttavat tietenkin maaseudun rakennustoimintaan ja näin ollen myös maisemaan. Meillä on jo kokemuksia uuden ajan vaikutuksesta kulttuurimaisemaan ja valitettavasti ne eivät ole erikoisen rohkaisevia. Tästä ovat monet kirkonkylät varoittavia esimerkkejä. Kuitenkin on yritetty ja yritetään johtaa kehitystä oikeaan suuntaan laatimalla seutukaavoja ja rakennuskaavoja, mutta sittenkin on harvoin pystytty luomaan maisemallisesti tasapainoisia, sopusuhtaisia kokonaisuuksia. Hyvästä kaavoitus-työstä huolimatta rakennustoiminnan lopputulos saattanee olla harvinaisen ikävä ja maisemaa rumentava.

Kauneusvirheet eivät suinkaan rajoitu maaseutukeskuksiin vaan esiintyvät myös niiden ulkopuolella. Sotien jälkeen syntyneiden ns. asutustilojen rakennusmallia on moitittu, mutta onhan muitakin niitä paljon pahempia rakennustyypppejä. On luonnollista että pyritään etsimään tarkoituksenmukaisia ja taloudellisesti edullisia rakennusmuotoja ja rakennustoiminta on yhä vielä kokeilua tyydyttävien ratkaisujen löytämiseksi.

Rakennustaiteen seuran äsken mainitussa kokouksessa korostettiin eri tahoilta perinteellisen rakennustaiteen suurta maisemallista arvoa. Lainaan professori Reinikaisen puheenvuorosta seuraavan lauseen: "Tässä (maatilatalouden) muutosprosessissa mielestäni on erittäin tärkeätä se, että ei hylätä vanhaa kaunista ja arvokasta perinnettä siinä, missä se on elinkelpoista jatkuvasti, jotta ei maataloista tule sellaisia farmarirötöksiä, mitä esim. USA:ssa ja monilla muillakin paikoilla nähdään". Eräs arkkitehti rohkeni lausua että "aikaisemmin rakennettu on yleensä ollut

54. Vaalan Lamminaho, maanviljelyksen, metsätalouden ja Oulujoen tervakuljetusten ja uittojen muokkaama maisema rakennuksineen ja maineen odottaa uutta käyttöä viimeisten omistajien testamentattua tilan museovirastolle. ■

54. Vaala in Lamminaho, with its landscape formed by agriculture, forestry, the tar trade and logging, awaits a new use after the last owners bequeathed the property to the National Board of Antiquities.

muodoltaan, asultaan onnistuneempaa, kauniimpaa, harmonisempaa”.

Täliaiset arvostelut panevat miettimään minkä takia meillä niin helposti luovutaan vanhasta hyvästä rakennusperinteestä. Niin kehittyneessä maatalousmaassa kuin Tanskassa on rakennustoiminta maaseudulla kehittynyt harvinaisen sopusuhtaisesti ilman suurempia maisemaa häiritseviä rakennusalan villityksiä; uudet talot on yleensä rakennettu vanhan rakennusperinteen mukaisesti mutta nykyajan vaatimuksia vastaaviksi ilman että siinä on sivumaku vanhan kansan-omaisen rakennuksen romanttisesta jäljentämisestä. Miksi ei näin ole tapahtunut Suomessa? Jos haluamme kaunistaa asiaa voimme sanoa, että pyrkimys pois perinteellisistä rakennusmuodoista on ilmaisu yritteliäisyydestä ja realisesta näkemyksestä. Selitys saattaneekin jossain määrin olla oikea, mutta ei suinkaan ehdoton. Meillä on ilmeinen taipumus omaksua uutuuksia ja omaksumme uutuudet arvostelematta ja harkitsematta. Jos naapuri on rakentanut itselleen hienolta näyttävän huvilan vanhan asuintalonsa tilalle, niin minun tietenkin on pakko rakentaa samanlainen huolimatta siitä, onko uusi asuinrakennus tarpeellinen vai ei. Jos joku maalauttaa talonsa jotenkin tavallisesta poikkeavan väriseksi, niin naapurit toisensa jälkeen maalaavat talonsa samanväriseksi. Kaupunkilähistöillä rakennetaan niinkuin asuttaisiin kaupungissa huolimatta siitä, onko senmallinen rakennus sopiva juuri sille paikalle vai ei. Sama rakennusmestari rakentaa naapurille toisen samanlaisen talon, toinen rakennusmestari lainaa edelliseltä mallin ja rakentaa yhtäläisen talon naapurikylään. Näin syntyy ketjureaktio, joka jatkuu kauas pitäjän rajojen ulkopuolelle. Lopputuloksena tästä kekseliäisyydestä ja uutuuksien lainaamisesta on kirjava, epäharmonoinen maisemakuva.

Tunnustaessamme vanhan rakennuskulttuurin taiteellisen arvon kysymme mikä siinä niin viehättää myös nykyajan ihmisiä. Vastauksia voi tietenkin olla erilaisia; haluaisin tässä vain korostaa yhtä seikkaa. Tämä koskee rakennusten suhteita; vanhan maalaistalon suhteet ovat useimmiten niin kauniit, että todella nauttii niitä katsellessa. Juuri näistä suhteista johtuukin, että sellaiset talot niin luontevasti sulautuvat maisemaan. Vastakohdaksi voimme ottaa sodanjälkeiset ns. asutustalot: huonojen mittasuhteittensa takia ne eivät ole yhtä hyvin pystyneet mukautumaan

maastoon. Tuntuu melkein siltä kuin nykyajan ihmisellä ei olisi samaa varmaa suhdevaistoa, kuin ennen. Siinä tapauksessa, että vastaisuudessa pyritäisiin aivan uusiin rakennustyyppeihin niin ainakin niiden suhteiden määrittämisessä olisi otettava oppia perinteellisestä rakennustavasta.

Suomessa on vielä alueita, joissa vanha rakennuskanta on säilynyt hämmästyttävän hyvin. Ainakin näillä alueilla olisi estettävä rikkaruohon kasvamisen. Omasta puolestani katsoisin, uusia ratkaisuja etsiessämme, että ne liittyisivät paikalliseen perinteelliseen rakennusmuotoon samalla tavalla kuin esim. Tanskassa. Ei ole kysymys vanhan romanttisesta palvonnasta vaan erittäin kelpoisten rakennustyyppien hyväksi käyttämisestä. Tällä tavalla voitaisiin päästä maisemallisesti tyydyttäviin tuloksiin.

Tässä esittämäni kanta saattanee kuitenkin olla vain toiveajatus. Tiedän, että halu luoda jotakin uutta on ominaista meidän murroskaudellemme. Tiedän, että kielteinen kanta vanhaan perinteseen voi mennä niinkin pitkälle, että esim. tavallisen satulakaton rakentaminen voi tuntua vastenmieliseltä. Ehkä kuitenkin voimme olla yhtä mieltä siitä, että maaseudun rakennustoimintaa olisi hillittävä siksi, kunnes jotain täysin hyväksyttävää voidaan asettaa perinteellisen rakennustavan tilalle.

Jos omaksuisimme sellaisen katsantokannan, että on turhaa hylätä hyvää rakennusperinnettä siinä, missä se on elinkelpoista, olemme päässeet aika pitkälle maaseudun vaikeassa rakennusongelmassa. Samalla kiinnostavat meitä ne syyt, miksi vanhat käyttökelpoiset rakennukset hylätään.

Eräänä syynä mainitsin jo halun seurata ajan muotia. Otan esimerkin Pohjanmaalta. Eräässä talossa hyvin säilynyt ja rakennustaiteellisesti erittäin hieno rakennus sai väistyä yksikerroksisen huvilan tieltä. Isäntäväen kertomuksen mukaan he kyllä olivat viihtyneet entisessä asuinrakennuksessaan, mutta koska paikkakunnalla oli tullut muodiksi asua tuollaisissa matalissa huviloissa, he olivat päättäneet rakentaa sellaisen.

Vanhan asuinrakennuksen purkamisen syyksi oli usein ylläpitokustannusten lisäksi mainittu suuret huonetilat ja nykyaikaisten mukavuuksien puute. On myönnettävä, että maalaisperheiden, nuorison poismuuton takia, supistuessa vain muutama

täyskasvuisiin henkilöihin, huonetilat saattavat tuntua turhan suurilta. Toisaalta on kyseenalaista, viihtyvätkö ihmiset, jotka ovat tottuneet asumaan tilavissa asunnoissa, paremmin uusien asumusten ahtaissa huoneissa. Nykyaikaisten mukavuuksien puuttuminen saattanee sittenkin useimmiten olla syynä uuden talon hankkimiseen, huolimatta siitä, että vastaavat mukavuuden hyvin ja halvemmalla kustannuksella voitaisiin hankkia vanhaakin rakennukseen. Usein liioitellaan ja turhaan pelätään vanhojen rakennusten korjauskustannuksia.

Kylä on ja tulee olemaan erikokoisia. On pieniä kyliä, joissa maatilatalous on vallitsevana, ja suuria kyliä, joihin erilaisia elinkeinoja on koottu. Pieniin viljelyskyliin voidaan soveltaa mitä yksinäistiloista on sanottu, huolimatta siitä, että maanviljelyskylään liittyy yhteisyrityksiä eri muodoissa.

Kylä monine rakennuksineen hallitsee maisemaa toisella tavalla kuin toisistaan erillä olevat talot. Ruma kylä merkitsee rumaa maisemaa.

Todella rumiksi maisemiksi ovat muodostumassa monet kirkonkylät ja niihin verrattavissa olevat asutuskeskukset. Rakennustoiminta niissä on kehittynyt erittäin kirjavaksi sen takia, että kylän struktuuri on koottu niin erilaisista aineksista. Rakennustoimintaa ohjelmoitaessa jäävät rakennusperinteet pakostakin alakynteen. Haluan tässä vain kiinnittää huomiota pariin kysymykseen, jotka liittyvät kirkonkyläiden rakennusongelmiin. Toinen koskee kirkkojen lähiympäristöä, toinen pappiloita.

Kirkonkylän tärkein julkinen rakennus on kautta vuosisatojen ollut seurakunnan kirkko. Useimmiten se on kirkonkylän nykyistä rakennuskantaa vanhempi ja sitä hallitseva. Monessa tapauksessa kirkon monumentaalisuutta ja sen rakennustaiteellisia arvoja ei kunnioiteta eikä käytetä hyväksi kirkonkylän asutusta järjestettäessä. On tavallista, että kirkkojen ympärille rakennetaan kaikenlaisia esteettisesti kauhistuttavia laitteita tai kirkon kanssa kilpailevia kerrostaloja. Kirkon lähiympäristön suunnitteluun kannattaisi kiinnittää entistä enemmän huomiota.

Pappila on vanhastaan kirkon jälkeen ollut kirkonkylän ehkä tärkein rakennus; pappilaan oli aina helppo löytää. Nykyään pyyhkäistään pappila, papiston myötävaikutuksella pois kirkonkylän kuvasta. Vanhojen, useimmiten erittäin hyvässä

kuinossa olevien pappilarakennusten purkaminen on nykyään aivan yleistä. Vanhan kodikkaan seurakuntaa yhdistävän pappilan tilalle rakennetaan huvila tai papille annetaan huoneisto kerrostalosta. Useimmiten selitetään, että vanhan pappilan korjauskustannukset ovat liian suuret. Todellisuudessa pääsyy saattanee olla aivan toinen. Ja minkälainen on tulos? Eräässä kirkonkylässä poikkesin uuden pappilan vieressä olevaan kauppaan. Kauppias kertoi, että toispaikkakuntalaiset usein kysyvät häneltä miten kauppa nyt käy kun viereen on tullut osuuskauppa; uutta pappilaa luultiin osuuskaupaksi, jolta se todella näytti.

Olen edellisessä yrittänyt puhua niin sanoakseni "elävästä" rakennusperinteestä eli siitä, millä tavalla rakennusperinne soveltuu nykyajan yhdyskuntaan. Kuitenkin meidän tulee olla sen verran realisteja, että tunnustamme suurten vaikeuksien olemassaolon. Meidän tulee sen vuoksi vielä kiinnittää huomiota toiseen rakennusperinnettä koskevaan ongelmaan, nim. kulttuurihistoriallisten erittäin arvokkaiden rakennusten tai rakennusryhmien pelastamiseen.

Kulttuurihistoriallisten rakennusten suojelussa voidaan toimia eri tavalla. Paras on tietenkin niinkuin aina vapaaehtoinen suojelu, jolloin talon tai rakennuksen omistaja itse huolehtii talonsa tai rakennuksensa säilymisestä muuttumattomana. Tähän ryhmään kuuluu kartanorakennuksia, maalaistaloja, jopa kokonainen kylä kuten esim. Helsingin pitäjän kirkonkylä. Toisena mahdollisuutena on ns. talomuseo. Tässä tapauksessa kunta tai yhdistys on ottanut haltuunsa jonkun paikkakunnalle tyypillisen talon. Hyviä esimerkkejä tällaisista talomuseoista ovat esim. Nokian kauppalassa Hinttalan talo, Rovaniemellä Pöykkölän talo, Punkalaitumella Yli-Kirri ja T.I. Lapissa Nurmisen torppa. Kaikki edellämainitut talot ovat alkuperäisillä paikoillaan alkuperäisine ulkorakennuksineen ja eroavat siinä tavallisista ulkomuseoista, joihin rakennukset on siirretty eri tahoilta. Ulkomuseo on talomuseota huomempi ratkaisu siinä, että rakennukset eivät enää ole oikeassa ympäristössään ja että sopivan museopaikan löytäminen usein tuottaa vaikeuksia.

Tämän vuoden tammikuun 1 p:nä astui voimaan laki kulttuurihistoriallisesti huomattavien rakennusten suojelusta. Lain mukaan voidaan rakennus, joka rakennushistoriallisesti tai

käyttönsä vuoksi tahi historialliseen tapahtumaan liittyvänä on kulttuurihistoriallisesti erityisen huomattava, saattaa suojeltavaksi. Omistajalle ei kuitenkaan saa asettaa liian pitkälle meneviä velvoituksia. Jos velvoitukset tuottavat omistajalle haittaa, "joita ei ole pidettävä vähäisenä", on hänelle maksettava korvaus valtion varoista. Toisaalta valtio voi eräissä tapauksissa osallistua rakennuksen korjauskustannuksiin ja omistajalle voidaan myöntää verohelpotus; valtiovarainministeriö on kuluneen syyskuun 2 p:nä lähettänyt tätä koskevat ohjeet veroviranomaisille.

Ensimmäisellä silmäyksellä tuntuu siltä kuin mahdollisuudet tehostettuun rakennussuojeluun, olisivat huomattavasti parantuneet. Lainmukaisen suojelutoiminnan tehokkuus riippuu kuitenkin käytettävissä olevista määrärahoista ja alku ei suinkaan tunnu lupaavalta; ensi vuoden menoarviohdotuksessa on tarkoitukseen varattu vain 25 000 mk eli 2,5 miljoonaa vmk. Suojelukohteita on paljon, kartanorakennuksia, maalaistaloja, vesimyllyjä, kirkkotallien ja kala-aittojen ryhmiä jne. Ensimmäinen maaseudulla kansanomaisia rakennuksia koskeva rauhoitusesitys, jota ei kuitenkaan vielä ole ratkaistu, koski v. 1748 rakennettua kivinavettaa Kaarelassa Pohjanmaalla; navetta on ensimmäisiä kivistä rakennettuja navettarakennuksia maassamme ja erikoinen siitä, että se oli viiden talon yhteinen. Tämä vain esimerkkinä mahdollisista suojelukohteista. Suojelutoimenpiteitä suunniteltaessa on kuitenkin otettava huomioon rakennusten kunto ja ylläpito-mahdollisuudet, koska käytettävissä olevat määrärahat eivät riitä siihen, että rakennusten hoito jää näitten määrärahojen varaan.

Monet kunnat ovat jo kiinnittäneet huomiota häviävän rakennuskulttuurin arvokkaimpien muistomerkkien suojeluun. Seutu- ja rakennuskaavoja laadittaessa on yleensä otettu huomioon Muinaistieteellisen toimikunnan toivomukset. Kuntien apua tarvitaan varsinkin silloin kun kysymyksessä on kokonainen rakennusryhmä, joko niin, että rakennusryhmälle asetetaan erikoismääräyksiä, tai niin, että kunta osallistuu ryhmän hoitokustannuksiin. Toivon että kuntien ja Muinaistieteellisen toimikunnan välistä yhteistyötä vastaisuudessa kehitettäisiin. Toimikunta on kyllä valmis auttamaan rakennusperinteitä koskevilla kysymyksissä. ■

(Julkaistu: *Maalaiskunta* 20/1965, ss. 1178-1181)

Nils Cleve

The Future of Rural Culture and Building Traditions

At the beginning of this year the Finnish Architectural Association arranged a discussion on the subject of the Finnish rural village. All participating members (representatives of agriculture, forestry, small industry and architects) agreed that the general character of our countryside will change considerably in the near future.

New circumstances will also have an influence on building and the landscape. So far experiences have not been particularly positive. In spite of good planning, the results have proved to be unusually dull and the environment has been disfigured.

From time to time architects have admitted that the old rural architecture has in general been successful, beautiful and harmonious in shape and form. The question is, why was this fact so easily neglected? In Denmark, for example, rural architecture has generally developed homogeneously, without disturbing the landscape. New buildings with modern conveniences have been built following traditional styles without anything wild disturbing the landscape. So why has this not happened in Finland?

Putting it mildly we can say that an attempt to get rid of traditional architectural forms is both an impression of ambition and a sign of a realistic outlook. Such an explanation can be partly true although not absolutely. We have a natural tendency to adopt new ideas without criticism and thought. A new house or bright and exceptional colouring in a neighbourhood can easily start a chain reaction and create a fractured landscape.

In acknowledging artistic values in the old building tradition, we have to ask ourselves why we are so attracted to it. There are many answers, but I would like to draw attention specifically to one of them: to the balanced proportions of old buildings. Certainly, in that respect old farmhouses are usually very pleasant, and because of their harmonious proportions they

blend beautifully into the landscape. It seems as if modern man has lost his sense of shape and form.

All this is not a question of the romantic worship of old structures but rather of utilizing perfectly usable building types. By using them we could achieve a scenically satisfactory result.

This might be wishful thinking, since I am aware that the desire to create something totally new is characteristic for the present period of transition. We could perhaps agree that building activities should be controlled in rural areas until we can find something fully equivalent to replace traditional forms.

It would be interesting to know why old functionally usable buildings have been abandoned. One of the reasons might be the desire to follow fashion. High maintenance costs, oversized spaces and the absence of modern conveniences have also been influential arguments. It is understandable that farmhouses may seem large if younger generations have moved away. Yet it is not self evident that farmers who have lived in spacious houses will happily live in modern, small and cramped rooms.

A rural village with its houses dominates the landscape in a different way than individual buildings. An ugly village means an ugly landscape. Our parish villages and similar types of settlement are becoming especially unsightly. The most dominant building in such villages has always been the church, and is usually older than the other buildings. Unfortunately, both the monumental and architectural value of churches has very often been neglected, and all sorts of awful structures have emerged around them.

Vicarages have for a long time been the second most important building in the village. Nowadays it is customary to demolish them and to replace them with a low, modern building type or even to rehouse the clergyman in a normal apartment block. The explanation is given that the vicarage repairs are too large. The reality, however, is quite different. In one particular village a new vicarage was

being built next to the local shop, which it looked rather similar to. The shop owner said that the locals often asked him how his business would be effected by the opening of the new shop next door.

I have tried to talk about a living building tradition and its applicability to the modern society. Yet we have to be realistic and understand that great difficulties exist. We can act in many different ways for the preservation of culturally valuable buildings. The best way naturally is volunteer conservation. The Act of Culturally Valuable Historical Buildings gives owners rights to claim financial compensation as well as a tax reduction from the state. So it would seem as if preservation has been strengthened. However, efficiency is

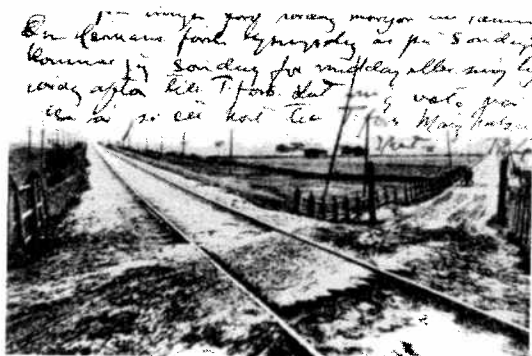
dependent on the amount of money available. The present means are not adequate for maintaining valuable buildings.

Many communities have already understood their responsibilities in the preservation of the threatened building tradition and suggestions made by the Archaeological Commission have been taken into account in the planning processes. I hope that this kind of collaboration will be developed in the future. The Archaeological Commission is willing to assist in questions concerning the safeguarding of cultural heritage. ■

(Original in Finnish. Published in *Maalaiskunta*, issue no.20, 1965, pp.1178–1181)

55. Maisema Seinäjoelta 1900-luvun alussa. ■

55. Seinäjoki landscape at the beginning of this century.

55

Niilo Valonen

Kansanrakennukset

Vielä muutama vuosikymmen sitten suomalaista asutusmaisemaa hallitsivat talonpoikaistalot, joiden päärakennukset lukuisine talousrakennuksineen seisoivat viljelysten reunalla hyvien kulkuyhteyksien tuntumassa, maanteiden ja jokien varsilla tai järvien ja merien rannoilla – maan itäosissa myös suurten mäkien laiteilla ja vaarojen laella. Kauempana pääväylistä takamaiden metsissä sijaitsivat pienemmät torpparien ja muiden uudistilojen rakennukset vähäisempine viljelyksineen.

Isojaon toimeenpano 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alussa oli hävittänyt Länsi-Suomelle luonteenomaiset rivi- ja kasakylät, niin, että niistä oli jäljellä vain harventuneita osasia: ryhmä kantalaloja ja lähdeisyydessä toinen ryhmä työväen ja ammattilaisten pikku mökkejä. Kylä oli kuitenkin saattanut seistä siinä jo keskiajalta tai rautakaudelta saakka yhtäjaksoisesti, ja se kantoi siis puolen tuhannen tai yli tuhannen vuoden ikäistä katkeamatonta asutustraditiota. Itä-Suomessa suurkaskenviljely oli jo alunperin johtanut haja-asutukseen. Mutta nuorimman ajan teolliset ja kaupalliset yritykset, sahat, meijerit ja kauppuodit, olivat kaikkialla kasvattaneet uusia asutustaajamia teiden varsille, risteyksiin ja kirkonkyläin. Talonpoikaistalot jäivät useasti omine pikku yhteisöineen etäämmälle keskuksesta. Niiden perinteellinen elinkeino kävi läpi syvällisiä muutoksia, mikä näkyy selvästi rakennuskulttuurissakin, mutta siitä huolimatta ne joutuivat säilyttämään arvokkaimman osan vanhaa aineellista perinnettä.

Kun katsomme vanhaa talonpoikaistaloa, havaitsemme sen materiaalissa ja muodoissa hyvin vanhoja piirteitä. Toisaalta siinä heijastuvat eurooppalaisen rakennustaiteen nuoremmat tyylikaudet. Hirsisalvosrakenne, laaka kaksilapainen katto ja asuinhuoneen päätysisäänkäynti periytyvät rautakaudelta. Keskiaikainen symmetrisyydestä piittaamaton rakennusten suunnittelu ei ole jättänyt – itäsuomalaisia hajataloja lukuunottamatta – paljoakaan jälkiä meidän aikaamme saakka, vaikka se aikanaan varmasti oli vallitseva maaseudullakin. Sen sijaan renessanssin rakennustaiteellisten periaatteiden sovellus johti pitkien asuinrivien ja suorakulmaisten pihojen rakentamiseen, jotka vieläkin antavat leimaa suomalaiselle viljelysmasemalle. 1700-luvun lopulla alettiin taloja rakentaa kaksikerroksisiksi Uudellamaalla, Etelä-Hämeessä ja Etelä-Pohjan-

56

57

56–58. Lyytikkälän tila Suomenniemellä on museoviraston omistama pihapiiri perinteisine talousrakennuksineen. Kokonaisuus korjattiin ja pihapiirin romahtanut patsasnavetta rekonstruoitiin vuosina 1988. ■

56–58. Lyytikkälä farm in Suomenniemellä, with its traditional buildings, is owned by the National Board of Antiquities. The collapsed barn was rebuilt in 1988.

58

maalla. 1800-luvulla empiretyyli edelleen tehosti symmetrian vaatimuksia, mutta sen mukanaan tuomat uudistukset, kuten suuret ikkunat – ensiksi 6-ruutuiset, 1890-luvulta alkaen 3-ruutuiset, T:n muotoiset – lautavuorauksen yleistymisen ja pylvässaiheiset lautakoristelut eivät rikkoneet rakennusten vanhoja suhteita, vaan ne mukautuivat hyvin aikaisempaan perinteeseen. Kuvaavaa talonpoikaisrakennusten traditionaaliselle ja tavallaan omaperäiselle kehityskululle on ulkomaalauksen yleistymisen. Tämä alkaa 1800-luvulla Länsi-Suomesta ja leviää itää kohti. Mutta maalina käytetään punamultaa, 1600- ja 1700-luvun säätyläisrakennusten muotiväriä, kun taas oman aikakauden, empiren, vaaleat värit vain vähän saavat jalansijaa.

Kun me nyt haluamme säilyttää vanhoja rakennuksia entisajan muistomerkeinä, edessämme on jotakuinkin rikas ja alueittain erikoistunut perinne. Haluamme tietysti löytää vanhimmat salvosrakennukset: aitat, joita on säilynyt keskiajan lopulta saakka, luhdit ja muut ulkorakennukset, joista 1600-luvulle palautuvat ovat vanhimpia, ja asuinrakennukset, joista 1700-lukua vanhemmat jo ovat suuria harvinaisuuksia. Mutta erityisesti haluamme löytää eheitä kokonaisuuksia: vanhan talon eri-ikäisine asuin- ja ulkorakennuksineen, mäkitupalaismäen, aittaryhmän, kirkkotallirivin tai kalakentän, joka rauhoitetaan omalle paikalleen entisajan elämän muistoksi. Jos kokonaisuus on osaksi vajavainen se voidaan täydentää entisten kaltaisilla, muualta siirrettävillä rakennuksilla. Näin on tehty monin paikoin ja aikaansaatu edustavia talomuseoita. Aidompiin kuuluvat Nokian kauppalaissa Hinttalan talo, Rovaniemellä Pöykkölän talo, T.I. Lapissa Nurmisen Torppa sekä Sammatissa Elias Lönnrotin koti Paikkarin torppa. Useita talomuseoita on parhaillaan rakenteilla tai entistä parempaa hoitoa odottamassa.

Vasta toiselle sijalle on ratkaisua etsittäessä asetettava kaikkien rakennusten siirtäminen kokonaan uuteen paikkaan. Tämä on arkaluontoinen tehtävä, ja siinä on tehty paljon pahoja virheitä. Uuden talonpaikan pitää olla sen näköinen, että siinä talo on todella voinut sijaita. Kirkkotalleja ei voi siirtää muualle kuin kirkon lähelle, kalakentän rakennuksia ei muualle kuin vesistön viereen. Esimerkkiä ei ole syytä ottaa maan keskusulkomuseosta, Seurasaaresta missä rakennuksia on romanttiseen tapaan siroteltu kansanpuistoon,

puiden siimekseen. Seurasaaren ulkomuseostakin on muodostumassa muinaiskylä, josta puiden täytyy väistyä rakennusryhmien ympäriltä mahdollisuuksien mukaan.

Mutta jos pitäjänmuseoihin siirrettävien rakennusten paikka valitaan huolellisesti, saadaan kootuksi luonnolliselta vaikuttavalta tontilta aidontuntuinen, hyvinkin vanhojen rakennusten kokonaisuus. Sellaisista voidaan mainita Ruoveden talomuseo ja Vaasan Bragegården. Olivatpa rakennukset alkuperäisillä paikoillaan tai siirrettyjä, molemmissa tapauksissa on välttämättömyyksiä, ettei lähiympäristöön rakenneta sellaista, mikä pilaa muinaismuiston tunnelman tai saattaa muistomerkin kokonaan varjoon. Tässä kohden on yhteistyö asemakaavasuunnittelijan kanssa aloitettava hyvissä ajoin. Korkeat kerrostalot, tehtaot ja liikehuoneistot on saatava jäämään riittävän matkan päähän. On pidettävä silmällä, että kasvava liikenne ei likaa ja liiaksi häiritse rauhallista muistopaikkaa ja että uudet tiet suunnitellaan kulkemaan tarpeeksi etäältä. Jos pikatie leikkaa talomuseota kehystävän mäen tai harjun, vaikutelma on sama kuin ottaisi yhden kehyslistan irti kodin seinälle asetetusta taulusta. Yleensäkin pihamaan, istutusten, entismallisen puutarhan, aitojen ja tanhuoiden aikaan saamiseen ja hoitoon on kiinnitettävä huomiota heti, kun varsinainen talomuseon rakennusvaihe alkaa edistyä. Huoneiden ulko- ja sisäseinistä tutkitaan maalaukset, rappaukset ja tapetoinnit ja entistetään ne siihen aikakauteen, johon tutkimuksen yleistulos antaa aihetta. Erityistä huolta vaatii uunien tutkimus ja entistäminen. Tutkimustyö on tietysti tehtävä jo alkuperäisellä paikalla, jos rakennuksia siirretään.

Vaikea kysymys on jokapäiväiseen käyttöön jäävän vanhan rakennuksen sisätilojen modernisointi, niin että historiallinen vaikutelma ulkoa katsoen ei mene pilalle. Arimman kohdan muodostavat ikkunat. Niitä ei saisi suurentaa eikä ruutujen lukumäärää muuttaa. Vaikka sisäikkunoihin pantaisiinkin suuret lasiruudut, ulkoa päin entisen näön pitäisi säilyä. Seinävuorauksen säilyttäminen vanhan mallisena ei tuottane erityisiä hankaluuksia. Kattomateriaalina voi olla myös jokin sopiva moderni kateaine. Vanhojen kuistien toivoisi saavan armon sekä rakennuksen että pihamuodon kaunistuksena. Jos 1800-luvun taloa ei maalata punaiseksi, kyseeseen tulevat vaaleat harmahtavat ja kellertävät värit. Paikkakunnan

väriperinteen saa selville raaputtamalla maalattuja pintoja veitsellä.

Mikäli asuttavan rakennuksen sisätiloja halutaan säilyttää entisellään, luulisi sellaisen ratkaisun tyydyttävän sekä historiallista että vaateliaampia käytännön vaatimuksia, jossa jokin huone jätetään tai muutetaan täysin vanhaan asuun ja sisustetaan edustamaan tiettyä aikakautta. Kyseeseen tulee lähinnä huone, jota ei käytetä ruuan laittoon, kuten sali tai länsisuomalainen pirtti, ehkä myös tupa taitteisine välikattoineen ja orsineen, jos talossa on keittiö erikseen. Keinotekoista entistämistä on tässä tapauksessa syytä varoittaa. Nykyisin alkavat myös jo ns. huvilatyylliset talot kuulua entisaikaan, siis ne talot, joissa on vapaa-muotoinen pohjakaava, verantoja, parvekkeita, taitekattoja ja kattopinnassa ulosvetoja. Niiden vanhin asu muistetaan vielä. Ei olisi syytä päästää tämänkään vaiheen kaikkia edustajia häviämään. Ne kuuluvat rakennustaiteen historiaan samoin kuin vanhemmat, monien mielestä kenties kauniimmat muistomerkit. ■

(Julkaistu: *Rakennusmuistomerkkimme ja niiden suojeleminen*, toim. A. Heimala, Porvoo 1964)

Niilo Valonen

Folkloristic Buildings

A few decades ago the Finnish rural landscape was still dominated by farmhouses standing by fields, close to good communications, on riverbanks, on the shores of lakes or seas, or on hill tops, as in the eastern part the country.

The villages of western Finland are remnants of ancient settlements, though disturbed by later land reorganization politics. Eastern scattered settlements and isolated farmsteads are results of the specific cultivation method of rotational forest burning.

More recent industrial and commercial enterprises, sawmills, dairies, and shops gathered up new residential areas around themselves, near to main roads, on crossroads and in parish villages. Peasant houses with their small communities remained far from these centres but, nevertheless, have had to preserve the most valuable part of tangible old rural traditions.

When we are looking at an old farmhouse we can see many ancient elements and features in its forms and materials. On the other hand, more recent European architectural styles are also present. Some basic elements in our simple log houses date from the Iron Age, some later ideas are adopted from Renaissance architecture.

When we wish to preserve old buildings as monuments of the past we are confronted with a reasonably rich and regionally specified tradition. It is only natural that we should want to preserve the oldest examples of our log houses and late medieval granaries and

storehouses, lofts and other outbuildings from the 17th century, or more than 300 years old rare dwellings.

One especially wishes to find complete sites and entities. In the case of minor gaps in such an environment we can fill them in by replacing suitable buildings from elsewhere. Many elegant manor house museums have been established in this way. Another more controversial possibility is to create open-air museums using only transplanted buildings. This is a delicate task and many mistakes have been made. For a start, the new site should be credible. One can't move church stables far from churches or fishermen's shelters far from waterways.

In both cases (manor house or open-air museums) it is necessary to avoid building anything near these monuments which disturbs, spoils or shades them. Collaboration with planners should start in good time. If a motorway cuts a hill near a manor house museum the impression is similar to partly dismantling the frame from a painting.

A difficult question is how to deal with interior modernizations without damaging external historical values and features, of which windows are the most delicate details. We shouldn't make them larger or change their pattern. All in all artificial restoration should be avoided in modernization processes. ■

(Original in Finnish. Published in *Rakennusmuistomerkkimme ja niiden suojelu* (ed. A. Heimala), 1964)

59. Peltomaisema Punkalaitumen Talalankylässä Ristimäen tilalla. ■
59. Agrarian landscape in Punkalaidun.

59

60

60. Nummi-Pusulan kirkonkylän nykypäivää syystalvella 1992. ■
60. The parish village of Nummi-Pusula in 1992.

61

61. Merikasarmin Itäinen
siipirakennus, jälkeistoteutus. ■
61. The east wing of the former Naval
Barracks, Helsinki; a post-implementation,
1982–89.

Henrik Lilius:

Rekonstruktio restaurointiongelmana

Kysymys siitä missä määrin rekonstruktiota voidaan tai tulee käyttää rakennusten restauroinnin yhteydessä on kaikkina aikoina – niin kauan kuin rakennuksia sanan modernissa mielessä on restaurointu – herättänyt eriäviä mielipiteitä. Seuraavassa yritän pohtia rekonstruktion ongelmaa ja asemaa suomalaisessa rakennussuojelussa.¹

Käsitteellä ”rekonstruktio” tarkoitetaan yleensä rakennetun ympäristökokonaisuuden, rakennuksen tai rakennuksen jonkin osan/yksityiskohdan palauttamista asuun, joka sillä aikaisemmin on ollut.² Rekonstruktio voi siis tulla kysymykseen vain tilanteissa, joissa rakennuksella on ollut useita rakennusvaiheita. On myös syytä todeta, ettei rekonstruktio tarkoita sitä, että rakennus vältämättä palautetaan sen alkuperäiseen asuun. Yhtä hyvin tavoitteena voi olla rekonstruoida rakennus johonkin sen myöhemmän rakennusvaiheen mukaiseen asuun. Määriteltäessä siis minkä rakennusvaiheen mukaiseen asuun rakennus rekonstruoidaan tehdään tietoinen valinta. Useimmiten näytetään pyrittävän palauttamaan rakennus rekonstruktion avulla sen alkuperäiseen asuun.

Rekonstruktiossa voidaan erottaa seuraavat rekonstruktio-tilanteet.³

1. Rakennus palautetaan rekonstruktion avulla johonkin sen aikaisemman rakennusvaiheen mukaiseen asuun purkamalla myöhemmät lisät ja poistamalla myöhemmät muutokset. Tällöin joudutaan rakennusta myös täydentämään/rekonstruoimaan niiltä osin kuin rekonstruktio on edellyttänyt sen purkamista.
2. Rakennus palautetaan rekonstruktion avulla johonkin sen aikaisemman rakennusvaiheen mukaiseen asuun rakentamalla uudelleen/rekonstruoimalla myöhemmin puretut osat.
3. Rakennus palautetaan rekonstruktion avulla johonkin sen aikaisemman rakennusvaiheen mukaiseen asuun rakentamalla uudelleen/rekonstruoimalla myöhemmin muutettuja yksityiskohtia.
4. Hieman marginaalinen on se rekonstruktio-tilanne jota aikaisemmin olen nimittänyt ”jälkeistoteutukseksi”. Se tarkoittaa tilannetta, jossa alkuperäinen suunnitelma ei joltakin osalta ole toteutunut ja tämä alkuperäinen suunnitelma päätetään näiltä

osin toteuttaa myöhempanä ajankohtana. Jälkeistoteutus voi kohdistua johonkin laajemman kokonaisuuden osakokonaisuuteen (4:a) tai toteuttamatta jääneeseen yksityiskohtaan (4:b) tai niin, että yksityiskohta on alkuaan toteutettu suunnitelman vastaiseen asuun ja kyseinen osa päätetään myöhemmin toteuttaa suunnitelman mukaisesti (4:c).⁴

REKONSTRUKTIO RESTAUROINNIN HISTORIASSA

Kuinka rekonstruktioon on sitten suhtauduttu eri aikoina? Näyttää siltä, että restauroinnin historiassa tapaamme ensimmäisenä rekonstruktio-tilanteen 4:a. Tämä tapahtuu Italiassa 1500-luvun alussa eräiden keskenjääneiden keskiaikaisten kirkkojen yhteydessä. Tarkoitan tässä Bolognan S. Petrina, Milanon ja Firenzen tuomiokirkkoja.⁵ Esim. Bolognassa rakennustyö oli keskeytynyt 1400-luvun lopulla vaiheessa jolloin julkisivu oli tekemättä ja kirkko holvaamatta. Kun työ sitten 1500-luvulla jatkui syntyi kysymys siitä tuliko kirkon pääjulkisivussa käyttää rakennuksen jo valmistuneiden osien mukaista "alkuperäistä tyyliä" vai "oman ajan tyyliä" eli klassismia ja tuliko kirkko holvata keskiaikaisen ns. *ad triangulum*-systeemin vai 1500-luvulla muodissa olleen *ad quadratum*-systeemin mukaisesti. Julkisivun ongelmaa Bolognassa ei koskaan ratkaistu, samoin jäivät ratkaisut niin Milanossa kuin Firenzessä 1700- ja 1800-luvuille.⁶

Rekonstruktioon liittyvät ongelmat tulivat ilmeisesti ensimmäisen kerran kokonaisvaltaiseen pohdiskeluun Roomassa 1700- ja 1800-luvun taiteessa kun antiikin Rooman monumentteja ryhdyttiin hyvin laajamittaisesti restauroimaan. Hyvän esimerkin tästä tarjoavat mm. Giuseppe Valadierin suunnitelmien mukaan toteutetut Tituksen riemukaaren ja Colosseumin restauroinnit.⁷

Tituksen riemukaari oli keskiajalla liitetty Frangipani-suvun linnoitukseen ja se oli tällöin joutunut osittain tiilirakenteiden peittoon. Valadier otti lähtökohdakseen kaaren rekonstruoinnin sen alkuperäiseen asuun. Tämä merkitsi myöhempien tiiliosien purkamista (rekonstruktio-tilanne 1). Rikkoutuneet osat rekonstruointiin alkuperäiseen asuun säilyneiden alkuperäisten osien antaman mallin mukaisesti. Oleellinen oivallus Valadierin työssä oli kuitenkin se, että hän halusi näyttää katsojalle alkuperäiset

ja rekonstruoidut osat. Jälkimmäisissä hän käytti marmorin sijasta travertinia ja teki myös mm. kapiteelit alkuperäisiä yksinkertaisimmiksi jotta rekonstruktio ja alkuperäinen erottuisivat toisistaan. Riemukaaren attika oli sen sijaan niin pahoin rikkoutunut, ettei sen alkuperäinen asu ollut selvitettävissä säilyneiden osien perusteella ja tässä Valadier otti muotoilun lähtökohdaksi Hadrianuksen aikaisen Anconan riemukaaren attikan.⁸

Colosseumin kohdalla oli kyse ulkoseinien pahojen halkeamien korjaamisesta. Tässä käytettiin kahta erilaista ratkaisua. Toisessa kohdassa seinää tuettiin selvällä "kontrastiteemalla" eli diagonaalisella tiilimuurauksella, toisessa kohdassa taas purettiin rikkoutunut muurinosa ja se muurattiin uudelleen alkuperäisen näköiseksi, mutta käyttämällä tiiltä. Colosseumissakin siis haluttiin näyttää "alkuperäinen" ja "restauroitu", mutta saavuttaa ainakin osin yhtenäinen arkkitehtoninen struktuuri.

Englannissa restaurointiin 1700- ja 1800-luvun taiteessa hyvin laajamittaisesti keskiaikaisia katedraaleja.⁹ Niissä ei kuitenkaan kohdattu rekonstruktion ongelmaa samassa mielessä kuin esim. Roomassa, vaan englantilaisia tämän vaiheen restaurointeja voisi luonnehtia "makurestauroinneiksi". Niitä hallitsi yhtäältä tietty uskonnollinen näkemys kirkkorakennuksen toiminnasta ja toisaalta uusklassisen arkkitehtuurinäkömyksen pyrkimys selkeään, yksinkertaiseen tilaan: kirkkotilaa yksinkertaistettiin purkamalla jopa alkuperäisiä rakennusosia jotta saatiin esim. suora näkymä alttarille.

Ns. tyylihistoriallinen restaurointi hallitsi restaurointia koko Euroopassa noin 1830-luvulta lähtien vuosisadan loppuun saakka ja se oli myös rekonstruktion valtakautta, jopa niin, että juuri rekonstruktion voi sanoa olleen koko tyylihistoriallisen restauroinnin keskeinen sisältö ja metodi. Yksinkertaistetusti voidaan sanoa, että tyylihistoriallinen restaurointi perustui "tyylin optimointiin" ja uskoon "puhtaan tyylin olemassaoloon". Taustatekijöinä tyylihistorialliselle restauroinnille olivat mm. romantiikan keskiajan ihailu, tyylihistorian esiinkasvu taidehistoriallisessa tutkimuksessa, rakennushistoriallisen (–arkeologisen) tutkimuksen ja historiallisen lähdekritiikin synty. Usko "puhtaan tyylin" olemassaoloon tarkoitti sitä, että katsottiin esim. goottilaisen kirkon *a priori* aina sisältävän tiettyjä muoto-

62. Helsingin pitäjän myöhäiskeskiaikainen kirkko. Th. Höijerin tyylihistoriallinen restaurointi 1893–94. ■
62. The late medieval church of Helsinki Parish underwent a stylistic restoration by Th. Höijer, 1893–94.

63. Hollolan keskiaikainen kirkko. Carolus Lindbergin historiallinen restaurointi, 1920-luku. ■
63. Hollola medieval church, restored in a historical restoration style by Carolus Lindgren in the 1920s.

ominaisuuksia eli aiheita ja jos kaikkia "puhtaan tyylin" mukaisia muoto-ominaisuuksia ei tavattu jossakin kirkossa, niiden uskottiin kuitenkin kuluneen kirkon alkuperäiseen suunnitelmaan, mutta jääneen jostain syystä toteutumatta. "Tyylin optimointi" taas tarkoittaa sitä, että restauroitava kohde rekonstruointiin "puhtaan tyylin" mukaiseen asuun purkamalla myöhemmät lisät ja muutokset (rekonstruktio-tilanne 1–3) sekä täydentämällä kirkkoa puuttuvilla osilla (rekonstruktio-tilanne 4). Tietenkin tyylihistoriallinen restaurointi sai eri maissa hiukan erilaisia nyansseja, mutta edelliset kaksi periaatetta olivat käsitkseni mukaan tyylihistoriallisen restauroinnin kattavat periaatteet ja rekonstruktio sen mukaisesti tavoitteiden toteuttamisen keskeinen metodi. Esimerkkejä tyylihistoriallisesta restauroinnista Euroopan eri maissa voi luetella loppumattomiin, tyydyn tässä viittamaan vain tuttuihin skandinaviisiin esimerkkeihin kuten Tanskassa Viborgin tuomiokirkkoon, Ruotsissa Lundin ja Uppsalan tuomiokirkkoihin tai Vaasa-ajan linnoihin.

Reaktiota tyylihistoriallista restaurointia vastaan alkoi näkyä 1800-luvun jälkipuoliskolla. Tunnetuin on luonnollisesti John Ruskinin voimakas reaktio teoksissa *Seven Lamps of Architecture* ja *The Stones of Venice*. Italiassa vastustuksen pääedustaja oli Camillo Boito, jonka aloitteesta julkaistiin ensimmäinen *Carta di Restauro* 1883. Hiukan myöhemmin, vuosisatojen vaihteessa nousivat Verner von Heidenstam¹⁰ ja Sigurd Curman¹¹ monen muun ohella myös Ruotsissa vastustamaan tyylihistoriallista restaurointia.

Näiden eri tahoilta tulleiden kannanottojen tuloksena kiteytyi vähitellen uusi restaurointioppi, jota kutsutaan "historialliseksi restauroinniksi". Sen keskeisiä ajatuksia ovat rakennuksen tajuaaminen historiallisena dokumenttina ja historiallisena prosessina, jossa siis rakennuksen jokaiselle rakennusvaiheelle annetaan *a priori* sama arvo. Tämä taas kävi mahdollisesti taidehistorian tutkimuksessa tapahtuneen muutoksen myötä, jossa päin vastoin kuin aikaisemmin taiteen kaikki tyylikaudet oli alettu tajuta itseisarvoisina eikä minkään tyylikauden siis sellaisenaan katsottu olevan taiteellisesti toista kautta arvokkaamman. Tästä seurasi se, ettei rakennuksen myöhempiä muutoksia/lisiä tullut poistaa eli rakennusta ei tullut rekonstruoida johonkin varhaisempaan vaiheeseen. Keskeisiä teesejä oli edelleen materiaalin aitous ja se, että jos rakennukseen

jouduttiin tekemään aktuaalista käyttötarpeesta johtuvia muutoksia tai lisiä ne oli tehtävä ”oman ajan tyylillä”.

Edellä olen tuonut esille muutamia historiallisen restauroinnin keskeisiä piirteitä. Teemani kannalta on siinä oleellista kielteinen suhtautuminen rekonstruktioon. Voinee myös sanoa, että vaikka historiallisen restauroinnin periaatteita ei ehkä koskaan koottu ”kirjalliseksi dokumentiksi” niin sen periaatteet ovat olleet suhteellisen hallitsevia eurooppalaisessa restauroinnissa aina 1970- ja 80-luvuille saakka. Monet näistä periaatteista kirjattiin myös 1964 julkistuksessa Venetsian julistuksessa. Siinä otettiin mm. selkeästi kielteinen kanta rekonstruktioon.

Tällä hetkellä tilanne rekonstruktion osalta näyttää kuitenkin toisenlaiselta. Käsitykseni on se, että monessa maassa kuten Unkarissa, Itävallassa, IVY-maissa ja Belgiassa¹² rekonstruktiosta on jälleen tullut keskeinen restauroinnin metodi ja mitä uudemmassa rakennuksesta on kyse, sitä korostetummassa asemassa rekonstruktio näyttää olevan.¹³ Joskus, kuten Otto Wagnerin Wienin Stadtbahnin asemassa, rekonstruktio on viety niin pitkälle, että alkuperäistä ”pintaa ja muotoa” tuskin on näkyvässä. Ateenan Parthenon on ehkä tämän hetken dramaattisin esimerkki rekonstruktion nykyasemasta.

Miltä sitten rekonstruktion ongelma näyttää suomalaisessa restaurointihistoriassa? Jossain määrin restauroivia näkökohtia on havaittavissa jo Turun tuomiokirkon 1827 palon jälkeisessä korjauksessa,¹⁴ mutta rakennusten restaurointityö käynnistyi hitaasti 1850- ja 60-luvuilta lähtien, ja se tapahtui juuri tyylihistoriallisen metodin merkeissä.¹⁵ Varhaisia tapauksia, joissa sovellettiin tyylihistoriallista metodia ovat Naantalin kirkon holvaus 1850-luvulla¹⁶ ja Turun tuomiokirkon Kankaisten¹⁷ ja Tottien kappeleiden restauroinnit 1860-luvulla.¹⁸

Ensimmäinen suuri restaurointihanke oli kuitenkin juuri itse tuomiokirkon restauroinnin suunnittelu ja siitä käyty laaja keskustelu 1890-luvulla. Koko kiista käytiin täysin tyylihistoriallisen restauroinnin ja tyylioptimoinnin merkeissä. Kuten tiedämme ei työ tässä vaiheessa johtanut tulokseen. Sen sijaan toteutui tyylihistoriallinen restaurointi Helsingin pitäjän kirkossa Theodor

Höijerin suunnitelmien mukaan¹⁹ ja samaan kategoriaan kuuluvat myös Vuorentaan ja Suitian kartanoiden restauroinnit. Lisäksi on muistettava yleisten rakennusten ylihallituksen laatimat mittavat keskiaikaisten linnojemme restaurointi- ja rekonstruktiosuunnitelmat.

Sigurd Curman lieene inspiroinut myös Suomessa sen vastareaktion, joka vuoden 1900 jälkeen meilläkin nousi tyylihistoriallista restaurointia ja rekonstruktiota vastaan. Pääesimerkiksi suomalaisesta historiallisesta restauroinnista nousevat Armas Lindgrenin Turun tuomiokirkon ja Kemiön kirkon²⁰ restauroinnit 1920-luvulla sekä Carolus Lindbergin Hollolan kirkko,²¹ A.W. Ranckenin Sipoon kirkko²² ja Kauno S.Kallion Sääksmäen kirkko 1930-luvulla.²³

Kokonaisuutena ovat tietomme 1920- ja 30-luvun restauroinneista²⁴ vielä hyvin vajavaiset ja ainoa minkä uskaltanee sanoa on, ettei rekonstruktiota esiintynyt restaurointien yhteydessä tässä vaiheessa. Tietty varaus on tosin tähänkin tehtävä ja se koskee ilmeisesti eräitä klassistisia kartano-rakennuksia. Niiden korjaamisen yhteydessä on kuitenkin erityisesti 1920-luvulla vaikea päätellä onko kyseessä restaurointi vaiko ”tavallinen korjaus” joka suoritettiin vallitsevan tyylin eli 1920-luvun klassismin merkeissä, tässä tilanteessa ei ts. syntynyt konfliktia ”oman ajan tyylin” ja restaurointityössä käytettävän tyylin välillä. Sama koskee esim. Juhani Vikstedtin (Viiste) Lappeen tai Kauno S. Kallion Heinolan msk. kirkkojen restaurointeja.²⁵

Sotien jälkeen, erityisesti 1950- ja 60-lukujen taitteessa alkoi Suomessa hyvin laajamittainen restaurointityö, joka aluksi koski ensisijaisesti keskiaikaisia kirkkojamme ja linnojamme, mutta joka myöhemmin on laajentunut koskemaan koko arkkitehtuurin kenttää. Tässä tilanteessa alkoi myös rekonstruktio tulla käyttöön, tosin hyvin erityisissä tilanteissa. Johtavana periaatteena näet oli se, että restauroinneissa kaikki uusi tehtiin ”oman ajan tyylillä”.²⁶ Rekonstruktioon suhtauduttiin yleisesti ottaen kielteisesti. Elettiin voimakkaasti ”puhtaan funktionalismin” kautta. Tosin rekonstruktiosta tai yleensä restaurointi-prinsiipeistä ei juuri käyty kirjallista keskustelua, mutta asenteet heijastuivat toteutetuissa töissä.

Mutta rekonstruktio ”hiipi hiljaa esille”. Monumentaalisimmat 1960-luvun rekonstruktiot

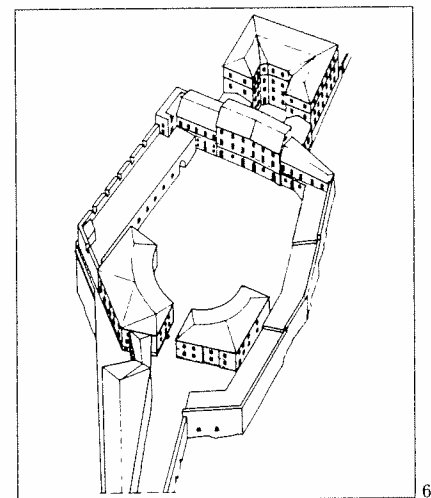
tavataan Turun linnassa, pääkerroksen juhlatilojen kasettikatoissa sekä pihan puugallerioissa samoin kuin Pukkilan kartanossa. Turun linnan kasettikattojen ongelmana on se, ettei niiden alkuperäisestä ulkonäöstä itse asiassa tiedetä mitään ja että ne mukailtiin ruotsalaisten 1500-luvun esikuvien mukaisesti. Olavinlinnassa ja Hämeen linnan päätiloissa sovellettiin myös rekonstruktiota, mutta ne perustuivat tutkittuun tietoon.²⁷ Hämeen linnan kohdalla käytiin myös keskustelua siitä tulisiko linnan ulkohahmo rekonstruoida myöhäiskeskiaikaiseen asuun ”ottamalla esille” kaikki tornit. Kuten tunnettua, tähän ei kuitenkaan menty. Myös mm. Kokkolan Renlundin museotalon ulkoarkkitehtuuri palautettiin 1700-luvun asuun.

Kun suuri osa edellisistä rekonstruktioista toteutettiin siis ilman periaatteellisia keskusteluja, nousi kysymys rekonstruktion oikeutuksesta esille mm. Helsingin Hotelli Kämpin ja ns. Apteekin talon restaurointien²⁸ ja ennen muuta Esko Järventauksen Lohjan kirkon restauroinnin yhteydessä 1965–67.²⁹ En tosin muista nähneeni Lohjan kirkon osalta periaatekeskustelua kirjallisessa muodossa, mutta muistan henkilökohtaisesti sen kuinka vakavasti muinaistieteellisen toimikunnan piirissä Ritarihuoneella pohdittiin asiaa. Järventaus näet ehdotti, että kirkon ikkunat ja portaalit palautettaisiin keskiaikaiseen, alkuperäiseen asuunsa. Näin tapahtuikin ja pidän tätä jonkinlaisena käännekohtana suhtautumisessa rekonstruktioon sen eri muodoissa: rekonstruktioon alettiin suhtautua myönteisesti virallisella taholla.

Seuraava vuosikymmen toi siten mukanaan uusia tapauksia.

64. Susisaaren linnanpiha todennäköisessä Ehrenswardin aikaisessa asussa. ■
64. Reconstruction of Susisaari castle courtyard, on the Suomenlinna fortress, as it probably was during Ehrensward's time.

65. Susisaaren linnanpiha nykyisessä asussaan. ■
65. Susisaari castle courtyard today.

66. C.L.Engelin toteuttamatta jäänyt Merikasarmin itäsiipi rakennettiin Erik Kråkströmin suunnitteleman Merikasarmin laajennus- ja korjausrakentamisen osana vuosina 1982–1989, jolloin rakennuskompleksiin sijoitettiin ulkoministeriö. ■

66. The uncompleted east wing of C.L. Engel's Naval Barracks in Helsinki was eventually realised as part of the extension of the building complex by Erik Kråkström, 1982–89, when it became the Foreign Ministry. ■

67. Ilmakuva Katajanokalta ennen kuin Merikasarmin korjaus lähti liikkeelle. ■
67. Aerial view of the Naval Barracks prior to building work. ■

68. Ilmakuva valmiista ulkoministeriön rakennuskompleksista. ■
68. Aerial view of the completed Foreign Ministry complex. ■

Katajanokan asemakaavakilpailun voittaneessa ehdotuksessa esitettiin toteuttamatta jääneen merikasarmin toisen paviljongin ”jälkeis-toteutusta”, Porvoon vuoden 1974 asemakaavassa esitettiin hyvin monella tontilla ohjeeksi rakennuksen palauttaminen alkuperäiseen asuunsa. Tämä koski mm. torin ympäristön 1700-luvun rakennusten kattomuotoja. Viaporin käyttösuunnitelmassa esitettiin hyvin laajamittaisia rekonstruktioita, mm. Susisaaren linnanpihan ja kruunulinna Ehrenswardin siipirakennusten palauttamisesta Krimin sotaa edeltäneeseen asuunsa. Turun vanhan raatihuoneen palauttaminen alkuperäiseen asuunsa aktualisoitui myös.³⁰ Samoin esitettiin mm. vain muutama vuosi aikaisemmin puretun Joensuun kauppahallin uudelleenrakentamista alkuperäiseen asuunsa ja Eino Leinon kotitalon korvaamista kopiolla. Absurdeja esimerkkejä rekonstruktion metodeista olivat Nurmeksen Bombatalo sekä Ristiinan Brahelinnan ”rekonstruktio”. Näihin voidaan vielä lisätä mm. Esko Järventauksen suunnittelemat Utajärven ja Kempeleen kirkkojen restauroinnit, joissa varsinkin edellisessä oli hyvin voimakas rekonstruoiva ote.

Nämä ja monet muut tapaukset saivat minut reagoimaan rekonstruktioita vastaan.³¹ Reaktioni oli tietoisesti ylimitoitettu siksi, että silloinen museovirasto otti niin avoimen myönteisen kannan rekonstruktioon, mm. juuri Katajanokan,³² Viaporin ja Porvoon tapauksiin ja pelkäsin näiden autoritatiivisten kannanottojen kumuloivan laajan rekonstruktioaallon. Näin ei kuitenkaan – onneksi – käynyt.

Rekonstruktion käytöstä 1980- ja 90-lukujen restauroinneissa on vaikea saada yleiskuvaa. Restaurointitapausten määrä on hyvin suuri enkä ole ollut tilaisuudessa koota systemaattista tilannetta valaisevaa aineistoa. Käsitykseni kuitenkin on se, että myös Suomessa suhtautuminen rekonstruktioon on suhteellisen myötämielinen ja että miltei jokaisen restaurointityön yhteydessä käytetään rekonstruktioita suppeammin tai laajemmin. Erityisen selvästi rekonstruoiva asenne käy ilmi ulko- ja sisäpinnointeissa, erityisesti *art nouveau*-kauden shablonamaalauksissa, joita on rekonstruoitu (so. maalattu uudelleen) useissa kauden rakennuksissa. Mainitsen tässä vain Imatran Valtionhotellin, Lahden kaupungintalon ja Villa Valmogårdenin Espoossa, lukuisat kerrostalojen porrashuoneet ja sarjaa voisi jatkaa

vielä pitemmälle. Imatralla rekonstruktio ulotettiin koskemaan myös rakenteellisia osia: sisään-tulo-hallia, suurta ravintolasalia ja koko vesikatto-rakennetta.³³

REKONSTRUKTION PROBLEEMA

Mikä on sitten rekonstruktion probleema vai onko se probleema? Vastaisin kysymykseen aluksi seuraavasti: rekonstruktio on probleema siksi, että sen kautta puututaan menneen ajan tekemiin päätöksiin ja tässä yhteydessä priorisoidaan jotain muuta, meidän valitsemaamme tyylhistoriallista vaihtetta jonkun muun vaiheen – eli poistamamme vaiheen – kustannuksella.³⁴ Mutta miksi tämä olisi ongelma?

Vastaus viimeiseen kysymykseen löytyy rakennus-suojelun ja koko restauroinnin tavoitteista. Olen hiljan yrittänyt selvittää omaa näkemystäni siitä miksi rakennuksia suojellaan,³⁵ ja otan tässä yhteydessä esille vain kaksi esittämäni näkö-kohtaa: suojelemme rakennuksia taideteoksina ja suojelemme rakennuksia historiallisina dokumentteina eli dokumenttina menneisyyden ihmisen intentionaalisesta toiminnasta. Keskeistä rekonstruktion kannalta on jälkimmäinen näkö-kohta.

Käsite ”historia” on kaksiselitteinen. Yhtäältä se viittaa siihen mitä menneisyydessä todella tapahtui, toisaalta se viittaa siihen minkä me kirjoitet-tuna ”historiana” ilmaisemme käsityksenämme siitä mitä menneisyydessä tapahtui.

Oleellista on se, että nämä ”kaksi historiaa” olisivat sisällöltään identtisiä eli se että kirjoitettu historia todella vastaisi sitä mitä menneisyydessä tapahtui, ts. että kirjoitettu historia olisi ”totta”.³⁶ Koska arkkitehtuurilla on oma historiansa voi kysyä onko tällä kaksinaisuudella relevanssia arkkitehtuurin yhteydessä eli mikä olisi siis arkkitehtuurin ”totuus” tässä mielessä?

Ainakin voimme sanoa sen, että arkkitehtuurissa ”totuus” näkyy itse rakennuksessa, siinä millaisena se voidaan havaita ja millaisina siinä tapahtuneet muutokset ovat sellaisenaan havaittavissa. Rakennus siis heijastaa menneisyyden ihmisen finaalista toimintaa,³⁷ mutta samalla historiaan liittyvää prosessinomaisuutta. Historialliset ”oliot” muuntuvat, niin myös rakennus ja kaikki rakennuksessa tapahtuneet muutokset ovat osa sen historiaa ja historiallista prosessia. Jos me nyt

rekonstruktion kautta muutamme sen näkyvää "totuutta" poistamalla siitä jonkin rakennusvaiheen ja samalla sanomme säilyttävämme rakennuksen historiallisena dokumenttina, toimimme ristiriitaisesti: muutamme tietoisesti rakennuksen näkyvää historiaa, sen "totuutta". Samalla poistamme rakennuksesta sen sisältämää informaatiota menneisyyden ihmisen toiminnasta niiltä osin kun se kohdistuu rakentamiseen ja nimenomaan "tähän rakennukseen". Kärjistetysti sanottuna syylistymme historialliseen falsifikaatioon, muutamme historiaa mieleisemmeksemme.

Jos siis esim. Susisaaren linnanpiha rekonstruoidaan Krimin sotaa edeltäneeseen asuunsa se merkitsee edellisen perusteella sitä, että kiellämme Krimin sodan merkityksen Viaporin arkkitehtuurihistoriassa. Haluamme nähdä Susisaaren linnanpihan arkkitehtonisesti eheänä 1700-luvun kokonaisuutena. Tämä on tietysti perusteltavissa, mutta tällöin on tiedostettava ratkaisun premissit: priorisoimme tiettyä arkkitehtonista kokemusta historiallisen totuuden kustannuksella. Tai jos Porvoon toria reunustavien rakennusten satulakatot palautetaan mansardikatoiksi, kiellämme sen tosiasian, että mansardikatot kiellettiin kaupunkiemme rakennusjärjestyksissä 1800-luvun alkupuoliskon aikana, ja että Porvoo on hyvä esimerkki tämän kiellon toteutumisesta. Tämä toimenpide heijastaa sitä, että pidämme mansardikattojen "tyylikautta" (rokoko-klassismia) tärkeämpänä kuin sitä kautta (empire), jolloin mansardikatoilla ei ollut "taiteellista" arvoa vaan jolloin priorisoitiin matalia kattomuotoja ja korostettiin paloturvallisuutta. Jos siis mansardikatot rekonstruoidaan muutamme historiallista totuutta niiltä osin kuin se ilmenee näissä rakennuksissa ja silloin emme toteuta vaatimusta säilyttää rakennuksia myös historiallisina dokumentteina.

Tämän tapainen on se teoreettinen asetelma, joka tulisi olla lähtökohtana aina kun päätetään rekonstruktion toteuttamisesta. Äärimmilleen vietynä se kuitenkin merkitsisi sitä, ettei rekonstruktiota voisi koskaan käyttää. Näin ei kuitenkaan voi olla.

Kaikessa historiassa on merkittäviä ja vähemmän merkittäviä tapahtumia. Jokainen historian tutkija tosin on tietoinen siitä, että se mitä me pidämme merkittävänä/vähemmän merkittävänä on aikasidonnaista eikä välttämättä "ikuisesti merkittävää". Historiallista merkittävyyttä voidaan

kuitenkin yrittää määritellä myös menneen ajan ihmisen näkökulmasta ja se mikä määritellään merkittävaksi/vähemmän merkittävaksi voisi määräytyä sen mukaan kuinka selvää ja laaja-alaista intentiota, finaalisuutta jokin toimenpide osoittaa. Ja meille on oleellista restauroinnin yhteydessä se mitä menneisyys on kokenut merkittävänä, koska restaurointihan pyrkii juuri turvaamaan menneisyyden ihmisen merkittävien saavutusten säilymisen; omat näkemyksemme merkittävyydestä kun saattavat vaihdella.

Näiden kahden ajallisesti eri tasoisen "merkittävyyden" – menneisyyden ja nykyihmisen käsitys merkittävyydestä – saattaa olla vaikea erottaa toisistaan. Se lienee kuitenkin mahdollista jos asiaa tarkastellaan juuri finaalisuuden kvantiteetin ja kvaliteetin näkökulmasta. Jossakin tilanteessa jokin pieni väliseinämuutos on sen tekijän kannalta ehkä ollut merkittävä, mutta me emme ainakaan ensinäkemältä voi pitää sitä merkittävän arkkitehtonisena tapahtumana. Kuinka tästä dilemmasta selvitään, pitääkö väliseinä säilyttää vain voidaanko se poistaa (rekonstruoida tila alkuperäiseen asuunsa)? Yksiselitteistä vastausta tuskin löytyy, mutta väliseinämuutos voidaan suhteuttaa johonkin viitekehykseen: jos väliseinämuutoksen kautta on aikaansaatua jotain historiallisesti merkittävää muussa mielessä kuin arkkitehtonisesti eli väliseinämuutos teki esim. mahdolliseksi jonkin merkittävän teknisen keksinnön, se tehtiin tässä huoneessa ja kävi mahdolliseksi juuri väliseinämuutoksen ansiosta, asia on merkittävä. Jos merkittävyys rajoittuu esim. vain siihen, että kaksi henkilöä, normaalia työntekijää kokivat oman työhuoneen saamisen heille tärkeäksi ja väliseinämuutos tehtiin tämän toiveen toteuttamiseksi, ei tälle voida antaa yleisempää merkittävyyden relevanssia tässä rakennuksessa. Sen sijaan merkittävyyden kvantiteetti on oleellisesti suurempi jos koko rakennuksessa tapahtuu totaalinen pohjakaavamuuotos: se on osoitus laajapohjaisemmasta finaliteetista ja siihen voi tällöin sisältyä myös arkkitehtonisia intentioita.

Rekonstruktion oikeutuksen pohdintaan kuuluu myös kysymys menneen ajan ratkaisujen taiteellisista arvoista. Mehän säilyttämme rakennuksia myös taideteoksina. Lienee itsestään selvää, ettemme voi poistaa rekonstruktion kautta sellaista, jolla on taiteellista merkittävyyttä, eikä tämä vaara lieneäkään oleellinen.

69. Piikkiön Pukkilan kartano 1920-luvulla. Päärakennuksen vanhin osa on vuodelta 1762. Vuosina 1965–70 muinaistieteellinen toimikunta restauroi päärakennuksen museorakennukseksi. Ulkoasu ja sisätilat rekonstruointi tutkimuksissa paljastuneiden fragmenttien perusteella ja vertailevan rakennus- ja taidehistoriallisen tutkimuksen avulla 1700-luvun loppupuolen tyyliksi herraskartanoksi. ■
69. The oldest part of Piikkiö manor, near Turku, is from 1762. The Archaeological Commission reconstructed the house to its late 18th century state in 1965–70, for use as a museum.

70. Pukkila rekonstruointuna. ■
70. Pukkila Manor after reconstruction.

Rekonstruktion periaatteellinen oikeutus liittyy siis kysymykseen rakennuksen eri vaiheiden historiallisesta ja taiteellisesta merkittävyydestä. Tästä seuraa, että mitä selvemmin voimme osoittaa rakennuksen myöhemmät muutokset vähemmän merkittäviksi, sitä perustellumpi rekonstruktio on, ja luonnollisesti päinvastoin. Kun teemme näitä arvoituksia, meidän on kuitenkin oltava tietoisia siitä että teemme arvoituksia ja perusteltava arvotuksemme laajemmasta viitekehyksestä käsin. Perusteluksi ei riitä ratkaisun tekijän henkilökohtainen näkemys omasta arvostelukyvystään, vielä vähemmän maku ja mieltymys priorisoida menneen ajan tyyleistä jotain toisten tyylien kustannuksella.

MITEN REKONSTRUOIDA?

Jos sitten päädytään rekonstruktioon muodossa tai toisessa on rekonstruktiollekin asetettava tietyt perusvaatimukset. Analysoin näitä aikaisemmin jo mainitussa artikkelissani, mutta silloin silmälläpitäen restaurointityötä kokonaisuutena. Seuraavassa rajoitun siis rekonstruktiolle asetettaviin vaatimuksiin.

Yleisesti hyväksytty periaate on se, että rekonstruktion on oltava tosi, tieteellisesti varma. Esimerkki virheellisestä rekonstruktiosta on jo mainittu Kokkolan Renlundin museotalo, joka sai restauroinnin yhteydessä pystylaudoituksen. Tällaista asua rakennuksella ei koskaan aikaisemmin ole ollut, ts. rakennus palautettiin ulkovuorauksen osalta historiallisesti virheelliseen asuun.

Esitin aikaisemmin myös vaatimuksen arkkitehtonisen muodon ja ajan ykseydestä. Tällä tarkoitin sitä, että arkkitehtonisen muodon tulee ilmaista se ajankohta jolloin se on syntynyt. Jos esim. näen goottilaisen portaalin on minun voitava luottaa siihen, että se todella on keskiaikainen, goottilainen muoto. Jos samaan aikaan esitetään vaatimus – kuten itsekin olen tehnyt – siitä, että rekonstruktiossa tulee noudattaa alkuperäisen muodon edellyttämiä materiaaleja ja työtapoja, kuinka silloin nämä kaksi vaatimusta on yhdistettävissä. Jos näet jälkimmäinen vaade toteutetaan optimaalisesti, on rekonstruoitu muoto niin "aidon" näköinen, ettei sitä voi tajuta rekonstruktioksi.

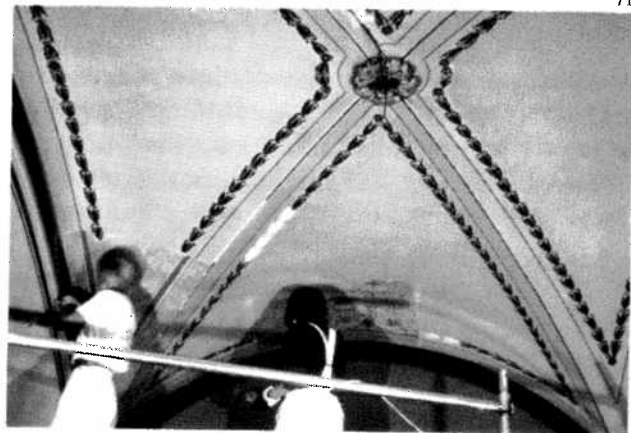
Tähän dilemmaan näen vain yhden, sinänsä banaalin ratkaisun: rekonstruoidun muodon yhteyteen liitetään jokin pieni vihje sen synty-

ajasta, esim. pieni vuosiluku tms. Myönnän mielelläni, että tällainen vaatimus on akateemisen ja ehkä turhan doktriinäärinen, mutta sillä on mielestäni oikeutuksensa historiallisen informaation ja historiallisen aitouden näkökulmasta. Kun restauroimme rakennusta olemme tietoisesti asettuneet kosketukseen historian kanssa ja tähän liittyy siis historiallisen informaatin totuudellisuus. Arkkitehtoninen muoto on paitsi taiteellista myös historiallista informaatiota ja sen tulee jälkimmäisestä syystä olla totuudellista ja siis myös aitoa. Nykyisessä tyylillisessä tilanteessa, jossa esim. gotiikka ”hyvin aidon näköisenä” ei kuulu uuden arkkitehtuurin tyylikeinoin, ³⁸ katsojan täytyy pystyä sijoittamaan goottilainen muoto restauroitavassa rakennuksessa oikeaan aikakontekstiinsa: muoto on joko alkuperäinen tai sen rekonstruktio. ³⁹ Tästä näkökulmasta on esim. merikasarmin paviljonki ongelmallinen: kuinka voin rakennuksesta itsestään käsin tietää että se ei olekaan Engelin ajalta vaan 1990-luvulta?

Rekonstruktion kvantiteetti on myös ongelmallinen, ts. kuinka paljon voimme rekonstruoida rakennusta ja sanoa, että edessämme on vielä alkuperäinen taideteos eikä meidän rekonstruktion kautta muokkaama/luoma uusi taideteos. Tämän kysymyksen herättää esim. Pukkilan kartanon tyyppiset restauroinnit.

Kokonaisuutena en näe rekonstruktiota enää Suomessa kovin suurena ongelmana. Minun on vaikea uskoa, että esim. Susisaaren linnanpihan rekonstruktio enää on vakavassa mielessä ajan-kohtainen. Toisaalta voi olla niinkin, että rekonstruktiota erityisesti sisätilojen pinnotteissa ja kiinteässä sisustuksessa käytetään nykyisin niin paljon, että ilmiölle on sokaistunut. Siksi on syytä aina kysyä: onko rekonstruktio oikeutettu ja tarkoituksenmukainen juuri tässä tapauksessa ja jos on niin millä perusteella ja missä laajuudessa? Jos näet samantapaista ”vaaraa” kuin 1970-luvulla ei ehkä olekaan näkyvissä, on yleinen ja epäkriittinen ”historiamyönteisyys” ehkä kuitenkin ajan-kohtainen ja kasvava vaara. ”Vanhaa” suositetaan nyt hyvin yleisesti ja jos ”aitoa vanhaa” ei enää ole olemassa tarpeeksi, se ehkä korvataan ”epäaidolla vanhalla”. Tästä on olemassa runsaasti esimerkkejä mm. sisustustaiteessa eikä esimerkkejä samasta ilmiöstä ole vaikea löytää uudesta arkkitehtuuristammekaan. ■

71. Vuonna 1888 rakennettu K.G. Nyströmin suunnittelema Säätytalo kunnostettiin Vilhelm Helanderin suunnitelman mukaan valtioneuvoston kokous- ja juhlatiloiksi vuosina 1990–1991. Tärkeä osuus oli rikkaiden interiöörien pinnoitteiden kunnostaminen ja osittainen palauttaminen kunkin huonetilan kokonaisuuden edellyttämään asuun. ■
71. The House of the Estates, Helsinki, by K.G. Nyström, restored by Vilhelm Helander, 1990–92, for use as representational spaces by the Council of State.

VIITTEET:

- 1 Olen käsitellyt tätä aihetta aikaisemmin artikkelissani Rakennussuojelusta ympäristön rekonstruktion. Arkkitehti 7/1979, ss. 22–27.
- 2 Ellei tosin mainita puhun jatkossa vain ”rakennuksesta” enkä siis kertaa käsitesarjaa ”rakennettu kokonaisuus, rakennus tai rakennusosa”.
- 3 Em. artikkelissani erittelin rekonstruktiotilanteet hiukan seuraavasta poikkeavalla tavalla.
- 4 Tässä ei siis ole kyse myöhemmän muutoksen rekonstruomisesta samassa mielessä kuin rekonstruktiotilanteista 2–3.
- 5 Vrt. Rudolf Wittkower, Gothic versus Classic. Architectural Projects in Seventeenth-Century Italy. Thames and Hudson, London 1974, 17–81.
- 6 Hiukan päinvastaista tilannetta edustaa Michelangelon Campidoglio Roomassa, jossa rakennustyössä tapahtuneista katkoista ja tyylin muutoksista huolimatta Museo Capitolino toteutettiin yli sata vuotta myöhemmin Michelangelon alkuperäisen suunnitelman mukaisesti.
- 7 Näistä kokonaisuutena ja muista kauden roomalaisista restauroinneista vrt. Birgitta Johanssen, Monumentalvårdens begynnelse. Uppsala 1978.
- 8 Siihen onko Valadierin rekonstruktio tieteellisesti kaikin kohdin oikea ei tässä oteta kantaa. Rekonstruktion käytön kannalta kymymys on kuitenkin oleellinen.
- 9 Tästä Stefan Tschudi Madsen, Restoration and Antirestoration. A Study in English Restoration Philosophy. Universitets förlag, Oslo 1976.
- 10 Verner von Heidenstam, Modern barbarism. Uppsattser, tal och fantasier. Stockholm 1939.
- 11 Sigurd Curman, Restaureringsprinciper. Några exempel och önskemål. Kult och konst 1906, ss. 241–262.
- 12 Nämä maat mainitsen tässä vain siksi, että minulla on tästä henkilökohtaisia havaintoja.
- 13 Tämä johtunee paitsi asennemuutoksesta myös ehkä siitä, että uudesta arkkitehtuurista on olemassa paljon enemmän lähdemateriaalia kuten alkuperäiset suunnitelmat ja hyviä valokuvia, mikä puolestaan helpottaa rekonstruktion tekoa.
- 14 Sixten Ringbom, Intendentskontoret och Åbo domkyrka efter branden 1827. Åbo stads historiska museum. Årsskrift 1974–75, ss. 58–59.
- 15 Samalla tavalla kuin edellinen katsaus eurooppalaiseen rekonstruktion on katsaus Suomen tilanteeseen hyvin summaarinen. Se pyri minkäänlaiseen kattavuuteen, vaan ainostaan valaisemaan suhtautumista rekonstruktion muutaman erilaisen esimerkin avulla.
- 16 Henrik Lilius, Birgittinerkyrkan i Nådendal. Finska Fornminnesföreningens Tidskrift 69. Helsingfors 1969, ss. 130–135.
- 17 Riikka Vaurio, Kaarina Maununtytären sarkofagi. Turun kaupungin historiallinen museo. Vuosikirja 1972–73, 36–37, ss. 147–170.
- 18 Marja Terttu Knapas, Eevert Hornin hautamuistomerkki ja sen korjaus vuonna 1896. Juhlakirja omistettu Elias Härölle 13.6.1980, ss. 56–61.
- 19 Eeva Maija Viljo, Theodor Höijerin restaurointisuunnitelmat Helsingin pitäjän kirkkoa varten. Helsingin pitäjä 1981, ss. 33–51.
- 20 A(rmas) L(indgren), Kemiön kirkon sisustus. Arkkitehti 1922, ss. 113–116. – Marja Terttu Knapas, Restaureringens stilproblem. Kimito kyrka från 1897 till 1962. Finsk Museum 1982, 92–97.
- 21 Carolus Lindberg, Hollolan kirkko, uusintelu. Arkkitehti 1935, ss. 183–188. – Lindbergin käyttämä sana ”uusintelu” on mielenkiintoinen yritys suomentaa sana ”restaurointi”.
- 22 A.W. Rancken, Sipoon vanha kirkko. Arkkitehti 1935, ss. 189–190.

- 23 Kauno S. Kallio, Sääksmäen kirkko. Arkkitehti 1935, ss. 36–38.
- 24 Keskeisiä restaurointikohteita olivat edelleen mm. Viipurin Pyöreä torni ja Särkännlinna.
- 25 Juhani Vikstedt, Restaureringen av Lappvesi församlings träkyrka. Arkkitehti 1928, s. 136. – Kauno S. Kallio, Heinola församlings kyrka. Arkkitehti 1928, s. 137.
- 26 Keskiaikaisten kirkkojen restauroinnissa syntyi selkeä kaavio, joka sisälsi ainakin seuraavat toimenpiteet: 1. Kirkon lattia laskettiin – jos mahdollista – alkuperäiselle tasolleen ja lattipinnoite korvattiin usein kalkkikivi- tai tiililattoilla. 2. Länsipään lehteri purettiin usein kirkon tilavaikutelma selkeyttämiseksi. 3. Kirkon 1800-luvun kiinteä sisustus poistettiin usein ja korvattiin ”modernilla”. 4. Jos kirkossa oli säilynyt keskiaikainen alttarilaite, se sijoitettiin kuoriin poistamalla siellä ollut, usein 1800-luvun alttaritaulu. 5. Samoin sijoitettiin triumfikrusifiksi triumfikaaren. – Olli Kestilän Mynämäen kirkko on hyvä esimerkki siitä mistä lähdettiin liikkeelle ja vastaavasti 1960-luvun kirkkorestauroinnin optimeina toteutuksina voidaan pitää Muinaistieteellisen toimikunnan Nousiaisten kirkon sekä Heikki Havaksen Raison kirkon restaurointeja.
- 27 En tässä luettele näiden linnojen kaikkia rekonstruoituja yksityiskohtia, vaan olen maininnut siis vain mittavimmat.
- 28 Henrik Lilius, Aito vai kopio. Helsingin Sanomat 8.9.1968. – Henrik Lilius, Apteekin talo vielä. Helsingin Sanomat 13.2.1969. – Molemmat talot purettiin ja korvattiin ”kopiolla”. Ne ovat siis nykyisellään 1960-luvun rakennuksia ja ”kuvia” paikalla olleista rakennuksista.
- 29 Marja Terttu Knapas, Kirkon, kellotapuln ja hautausmaan vaiheet 1500-luvulta nykyaikaan. Lohjan kirkko. Rakennushistoria, maalaukset ja sisustus. Lisä Lohjan pitäjänkertomukseen LVIII A. Hämeenlinna 1990, 92–101.
- 30 Esko Järventausta oli esittänyt tätä jo diplomityössään. Vrt. Esko Järventausta, Turun vanha raathuone. Turun historiallinen museo. Vuosijulkaisu 1958–59, ss. 3–39.
- 31 Vrt. nootti 1.
- 32 Osmo Lappo vastusti 1977 avoimesti paviljongin jälkeistoteutusta. Vrt. Osmo Lappo, Yhtenäisen kaupunkikuva – hinnalla millä hyvänsä. Arkkitehti 7/1977, 44–45. – Toteutuksesta vrt. Erik Kråkström, Merikasarmi/Ulkoasianministeriön virastotalo. Arkkitehti 7/1990, ss. 26–36. – Mona Schalin, Kasarmista ministeriöksi – muodon muutoksen anatomia. Arkkitehti 7/1990, ss. 37–38.
- 33 Henrik Lilius, Imatran Valtionhotelli. Arkkitehtuurihistoriallinen selvitys ja restaurointiohjelma. Sl. sa. (1983). – Henrik Lilius, Imatran Valtionhotelli. Arkkitehti 8/1987, ss. 56–62.
- 34 Seuraavaa pohdiskelu koskee vain sellaista teoreettista tilannetta, jossa muutos – rekonstruktio – ei ole seurausta käyttötarkoituksen muutoksesta, vaan kyse on todella rakennuksen arkkitehtonista asua koskevista tavoitteellisista toimenpiteistä.
- 35 Henrik Lilius, Ihmisen suhde aikaan. Miksi rakennussuojelua tarvitaan. Arkkitehti 7/1990, ss. 18–21.
- 36 En tässä puutu suureen historianfilosofiseen kysymykseen siitä missä määrin kirjoitetun historian on mahdollista tavoittaa se mikä menneisyydessä todella tapahtui.
- 37 Kuinka tämä on tulkittava on jälleen ”kirjoitetun historian” ongelma eli tulkitsemme rakennuksessa näkyvän ”totuuden” oikein.
- 38 Tässä voidaan tietenkin viitata post modernin arkkitehtuurin sitaattitekniikkaan, mutta siinä ”gotiikka” toimisi nimenomaan siis tietoisena sitaattina ja sen katsojakin tajuaa.
- 39 Tähänkin voidaan sanoa, että jos muoto on rekonstruktiota se kuitenkin erottuu ”vanhoista” osista, jotka ovat kuluneempia ja patinoituneempia. Toisaalta kuitenkin rekonstruoitu muotokin kuluu ja patinoituu ja ero saattaa tällä tavalla kadota ja virheellisen informaation vaara syntyyä.

Henrik Lilius

Reconstruction As a Restoration Problem

The usual definition of reconstruction is an operation where a built entity, a building or a part of it, is brought back to a state and form that it used to have at a certain earlier time. An important issue is that the time may not necessarily be the first stage of the building, and thus when one chooses this stage as the basis for reconstruction one is doing so as a conscious choice. Theoretically, a reconstruction can be done in four different ways: 1. by demolishing later additions and changes and adding new parts; 2. by rebuilding parts that have been demolished; 3. by rebuilding details that have been changed; 4. by building an unrealized original design (post-implementation).

An early example of reconstruction according to type 4 is from 16th century Italy when the first discussion was held about the style in which the unfinished S. Petri in Bologna and the cathedrals of Milan and Florence should be completed. However, comprehensive discussion probably started in Rome around 1800 with the restoration of the monuments of antiquity. In the restoration of the Arch of Titus and the Colosseum Valadier reconstructed the original forms keeping the original parts as models (type 1). Valadier realized that he could show the reconstructed parts by distinguishing them from the original parts with different materials or forms and still achieve an architectural uniformity. Also, he introduced the idea of inserting copies from similar building typologies if the original had disappeared. Thus he used a copy of part of the Arch of Ancona in the restoration of the Arch of Titus.

In the era of so-called Stylistical Restoration, from the 1830s to 1900, there was a belief that a "pure style" existed and that this style could be optimized by dismantling later additions and alterations (types 1–3) and adding the missing parts (type 4). There are numerous examples in many countries. In Scandinavia the best

known are the cathedrals of Viborg, Lund and Uppsala.

Reaction against stylistical restoration started in the second half of the 19th century, John Ruskin being the best known opponent. In Sweden this movement was conducted by Verner von Heidenstam and Sigurd Curman, among others. The new doctrine was called "historical restoration" and its principles ruled European restoration up until the 1970s and 1980s. According to these principles a building is perceived as a historical document and process, and its every stage has an equal value. Accordingly, by these principles reconstruction is rejected.

However, it nowadays seems that in many countries the attitude to reconstruction has changed, particularly in regard to comparatively more recent buildings, as is seen in the reconstruction of Wagner's Vienna Stadtbahn railway station. The most dramatic recent example of reconstruction is, however, the Parthenon in Athens.

The first restorations in Finland were realized from the 1850s onwards, and the principles of stylistical restoration were then adopted. Also the first public discussion about restoration – concerning Turku cathedral – was held in the spirit of a belief in a true style and its optimization. After 1900 a counter reaction arose, early examples of historical restoration being in church restorations designed by Armas Lindgren, Carolus Lindberg and A. W. Rancken during the 1920s.

After the Second World War restoration work began on medieval monuments and only later was the range enlarged to encompass all architecture. Now the restorations were made in the contemporary modernist style and reconstruction was used only in special situations. The most monumental reconstructions of the 1960s are seen in the ceilings and galleries of

Turku castle. The question of justifying reconstruction arose at the end of the 1960s, and then it became officially approved, at least in the case of the windows for Lohja church. Additional cases were made for two town planning situations, the neoclassical barrack area of Katajanokka in Helsinki and the town plan for Porvoo, as well as the restoration plan of the Suomenlinna fortress. At the same time, several demands for reconstructions, even for copies, were made; for example, reconstructing the poet Eino Leino's home. Luckily, these demands did not produce a reconstruction wave. In the 1980s and 1990s the number of restoration projects has risen considerably and it is difficult to get an overall view of the adopted principles. However, in nearly every case there has been some form of reconstruction such as, for example, in the repainting of stencil decorations.

Is reconstruction a problem? Yes, it is, because with reconstruction one is dealing with decisions that were made in the past and in doing so we prioritize a stage that we have chosen over another, namely the one that we have demolished. So why is it a problem then? Because we protect buildings as creations of art and historic documents, that is, as documents of intentional human activity in the past. This concept of protecting documents is essential in reconstruction.

There is a duality to the concept of history. On one hand it is what actually happened in the past and on the other hand it is how we express it as "history" in writing etc. It is essential that these two sides should converge, i.e. that written history should be true. So, what is the "truth" in architectural history?

We can say that the truth is within the building itself and its changes as they happen. A building reflects a final activity in the past and the process-like character of history. If we change the visible truth with reconstruction, and at the same time claim that we are

conserving it as a document, we are acting inconsistently; we change the visible history, and the truth, of the building. We change history to suit ourselves.

As an example one can look at the idea of reconstructing the central courtyard on Susisaari in the Suomenlinna fortress to the condition it was in before it was partly destroyed during the Crimean war. By reconstructing it we deny the meaning of the Crimean war in the architectural history of the fortification and remove important information about the building. We prioritize a certain architectonic experience at the expense of historical truth. The other extreme of this type of thinking would be to never use reconstruction, which cannot be the case.

We know what we consider to be significant and less significant. It is also possible to try to define historical significance from the view of a person who lived in the past by examining the clarity and comprehensiveness of the intention and the finality of the operation. The essential point is that which was considered significant at that particular time. However, it may be difficult to distinguish between the significances of two different periods. This is an issue which should be approached from the quantitative and qualitative aspects of finality.

The principal justification for reconstruction is connected to the question of the building's significance in its different historic and artistic stages. One has to be aware of the assessments and justify them with a bigger frame of reference. Personal views, tastes or a predilection to prioritize do not give sufficient justification.

If after all considerations reconstruction is adopted, it has to fulfill certain basic requirements. It has to be truthful, in other words scientifically objective. The requirement for unity between the

architectural form and the period in question means that the architectural form has to express the period of its creation. For example, when looking at a Gothic cathedral one has to be able to trust in the authenticity of the medieval form. Another problem arises if we require that genuine materials and methods have to be used, for how can we join the two without falsification?

A solution to this dilemma is the addition of a small indication of the time when the reconstruction was made. This could be done, for example, by the marking of a date. This requirement is academic and doctrinaire, but it can be justified in terms of historic information and authenticity. Architectural form is both artistic and historic information. When a style is not prevalent in the vocabulary of the present day architecture (such as Gothic and Neoclassical today), one has to give tools for the observer to find the right chronological context; to clarify that the form is either authentic or a reconstruction. A further problem is how much one can reconstruct and still say that it is the original creation of art and not a new object.

As a whole, reconstruction is not a big problem in Finland today. All the same, in every conservation case there arises the issue of whether any reconstruction is justifiable and valid and if it is what are the motives and the extent of operations. Though one cannot see a similar danger to what happened in the 1970s the common and uncritical "yes to historicism" may prove to be a real and growing danger; a danger which we can easily observe in the plethora of fake old interiors in current interior design. ■

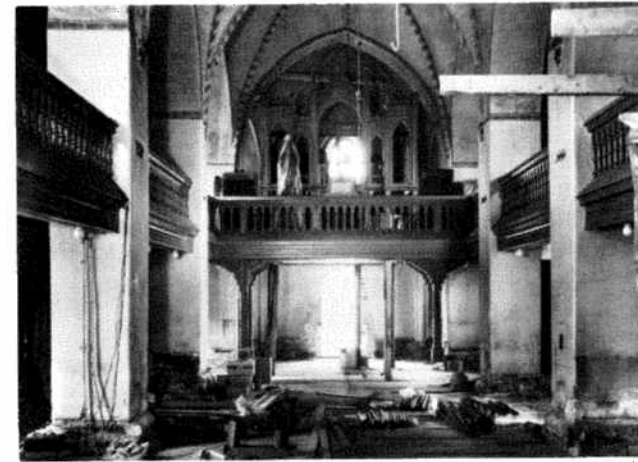
(Original in Finnish)

Arkkitehtuurin ja taiteiden tavoin myös rakennusmuistomerkkien restaurointi on aina seurannut kansainvälisiä aatevirtauksia. Restaurointi-ideat ovat näennäisestä irrallisuudestaan huolimatta riippuvaisia myös yhteiskunnallisesta ja taloudellisesta kehityksestä. Rakennusmuistomerkkiemme hoidossa voidaan havaita samanlaista kehitystä kuin muualla Euroopassa, jopa koko maailmassa. Tarkoitukseni on muutamien esimerkkien avulla seurata restaurointiperiaatteitten kehitystä 1960-luvulta näihin asti.

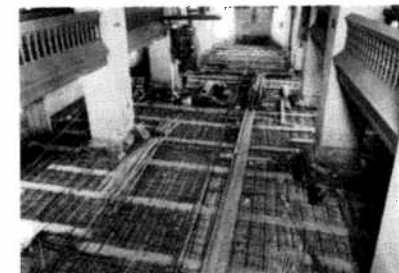
Lähes koko tätä ajanjaksoa leimaavat kolmen suuren linnamme restaurointityöt. Turun linnan sodan jälkeen alkanut jälleenrakennus- ja restaurointityö valmistui 1961, Olavinlinna restauroitiin vuosina 1961–1975 ja Hämeen linna 1953–1988. Nämä suuret hankkeet suuntasivat käsityksiä rakennusmuistomerkkien luonteesta ja restauroinnista. Linnoista rakennettiin julkiseen käyttöön tarkoitettuja juhlatiloja ja maalle historiallista identiteettiä.

Työn alla oli myös muutamia muita rakennusmuistomerkkejä. Muinaistieteellisen toimikunnan omana työnä restauroitiin Louhisaaren linna (valmistui v. 1967) ja Piikkiön Pukkilan kartano (valmistui v. 1969) nähtävyyksiksi ja museoiksi. Sekä linnat että edellä mainitut kartanot palautettiin tutkimuksen, konservoinnin ja rekonstruktion keinoin aikaisempia vaiheita kuvastavaan asuun, jonka tarkoituksena on kertoa kävijälle menneiden aikojen elämän puitteista. Museoina ja nähtävyyksinä rakennuksien tilat muodostavat kokoelman eriaikaisia interiöörejä, ulkoasu puolestaan palautettiin kunkin rakennuksen edustavimman ajan asuun.

Valtava rakentamisen korkeasuhdanne 1960-luvulla ja 1970-luvun alkupuolella heijastui tavallaan rakennusmuistomerkkienkin hoitoon. Lyhyen ajan kuluessa neljännes keskiaikaisista kirkkoistamme, joita on kaikkiaan 75, korjattiin uudisrakentamiseen verrattavalla tavalla vain muutaman arkkitehdin suunnitelmien mukaan. Kemiö, Laitila, Lieto, Lohja, Mynämäki, Naantali, Parainen, Pernaja, Raisio jne. ovat yhtenäisten restaurointikäsitysten tulosta ja muistuttavat väistämättä toisiaan. Tavoitteena jokaisessa oli keskiaikaisen tilavaikutelman palauttaminen, vaikka periaatteessa pyrittiinkin välttämään rekonstruktiota. Muinaistieteellisen toimikunnan ohjaava vaikutus tuntui kaikissa kirkkorestau-

72. Nousiaisten keskiaikainen kirkko restauroitiin 1967–69. Kirkko Josef Stenbäckin vuonna 1901 suunnitteleman interiöörin purkamisen alkaessa.
73. Lattialämmityspotkistoa asennetaan.
74. Interiööri restauroinnin jälkeen. ■
72. Nousiainen medieval church, restored in 1967–69 with modern building methods. View of Josef Stenbäck's additions from 1901 before their removal.
73. The insertion of underfloor heating.
74. A view after the restoration.

roinneissa. Tätä linjaa selvittää Antero Sinisalo kirjoituksessaan *Arkkitehti*-lehdessä 5/65.

Muinaistieteellisen toimikunnan suositamat keskiaikaisten kirkkojen restaurointiperiaatteet ikään kuin tiivistyivät Nousiaisten kirkon vv. 1967–69 tehdyssä korjauksessa. Muinaistieteellinen toimikunta piti Nousiaisten kirkkoa erityisen arvokkaana kirkollisena muistomerkkinä. Pienellä seurakunnalla ei ollut kuitenkaan mahdollisuutta itse ryhtyä mittavaan restaurointiin, ja siksi toimikunta päättikin avustaa seurakuntaa tutkimalla, suunnittelemalla ja johtamalla tämän restauroinnin virkатыönä. Entistämistyön perustavoitteeksi määriteltiin keskiaikaisen tilavaikutelman palauttaminen "materiaalisten entistysten ollessa lähinnä välineitä tämän saavuttamiseksi". Vuosisadan vaihteessa Josef Stenbäckin johdolla tehtyä perusteellista korjausta edeltäneestä vaiheesta oli säilynyt joitakin valokuvia. Tutkimuskaivauksissa löydettiin Pyhän Henrikin kenotafin alkuperäinen paikka ja voitiin määritellä alkuperäinen lattiataso, kapean kuorin pohjoisseinällä oli umpeenmuurattuna säilynyt muutamia alkuperäisiä ikkunoita. Näiden tietojen pohjalta hahmotettiin restauroinnin päälinjat. Ikkunat päätettiin rekonstruoida, Stenbäckin Henrikin hautamuistomerkille suunnittelema kuorikappeli ja lehterit purkaa sekä palauttaa papinovi. Seinistä ja pilareista poistettiin niitä peittänyt paksu rappaus, holvimaalaukset konservoitiin, kenotafi siirrettiin alkuperäiselle paikalleen, lattia laskettiin alkuperäiseen tasoon, varustettiin lattialämmityksellä ja viimeisteltiin kalkkikivilaatoitoin. Ajan tavan mukaan kiinteä sisustus uusittiin kokonaan modernin arkkitehtuurin askeettisia muotoja käyttäen. Varojen puutteessa suunnitelma toteutettiin vain osittain ja niinpä kirkossa säilyi ajallista kerrostuneisuutta, joka totaaliseen rekonstruktioon tähtäävästä suunnitelmasta puuttui.

Yli sata puukirkkoa sai vuosina 1950–1970 muinaistieteellisen toimikunnan (vuodesta 1972 museovirasto) rakennuskonservaattori Thorvald Lindqvistin ohjauksessa uuden asun, jonka tarkoituksena oli palauttaa kansanrakentajien koristeellinen kädenjälki. 1800-luvun lopun ja oman vuosisatamme alkupuolen kuivakkaina ja antikvaarisesti arvottomina pidetyt muutokset poistettiin näissä korjauksissa. Anjalan, Hiittisten, Honkajoen, Kaustisten, Kiihtelysvaaran, Koivulahden, Maksamaan, Oravaisten, Revonlahden,

75

76

75. Mannerheimintien (ent. Läntinen Heikinkatu) ja Bulevardin risteys vuonna 1919. ■

75. The corner of Mannerheimintie and Bulevardi, Helsinki, in 1919.

76. Sama näkymä syksyllä 1992. ■

76. The same view in 1992.

Sievin, Vähäkyrön ja monen muun kirkon interiööri sai uuden maalaustekniikan keinoin värikkään asun, joka perustui löytyneiden vanhojen maalausfragmenttien mukaan suunniteltuun entistämiseen.

Puukirkkojen restauroinnissa tavoiteltiin vain harvoin uusia arkkitehtonisia arvoja. Näin tapahtui kuitenkin esimerkiksi Laukaalla, joka korjattiin Aarno Ruusuvuoren suunnitelman mukaan vv. 1961–64. Kirkkointeriööri sai korjauksessa pelkistetyin, alkuperäistä tyyliä modernein keinoin ilmentävän asun, ulkoasun korjauksessa pitäydttiin Engelin arkkitehtuurissa.

Hämeenlinnan kirkon restauroinnista (1962–64), jonka Aarno Ruusuvuori myös suunnitteli, tuli aikansa rohkeimpia arkkitehtonisia restaurointeja, työ, jossa tavoitettiin alkuperäinen klassinen tunnelma tinkimättä ajanmukaisen arkkitehtuurin keinoista.

Harvoja yksityisten omistamien rakennusten restaurointeja olivat esimerkiksi Sjundbyn kartanolinnan restaurointi 1950-luvun puolivälissä omistajasuvun asunnoksi muinaistieteellisen toimikunnan ohjauksessa, Orijärven kartanon kunnostus Outokumpu Oy:n edustustilaksi v. 1966 Ruusuvuoren suunnitelman mukaan ja Munkkiniemen kartanon muuttaminen Kone Oy:n toimitiloiksi samoihin aikoihin.

Yleisesti tunnustettujen rakennusmuistomerkkien, monumenttien, korjaaminen oli 1960-luvulla ja 1970-luvun alkupuolella uudisrakentamisen kaltaista. Restauroinnissa vanha rakennus nähtiin oikeastaan uudisrakentamisen mielenkiintoisena lähtökohtana, antikvaariset arvot palvelivat uuden arkkitehtonisen luomuksen aineksina. Historiallisen kehityksen kokonaisuudesta valittiin arvokkaina pidetyt kerrostumat, joita korostettiin ja muu sai hävitä. Firenzen Uffizi-gallerian restaurointi oli kansainvälisesti tunnustettu, kaikkialla restaurointi-ihanteita muokkaava klassikko. Suunnittelevat arkkitehdit olivat usein uudella arkkitehtuurilla mainetta saavuttaneita mestareita, kuten meillä hyvin tunnettu tanskalainen arkkitehti, professori Vilhelm Wohlert, Louisianan taidemuseon suunnittelija. Myös Venetsian julistuksen teksti oli syntynyt tämänlaatuisten ajattelun tuloksena. Kaikkialla Euroopassa monumentteja pyrittiin ottamaan yhteiskunnan kannalta merkittävään käyttöön. Rakennusmuistomerkit restauroitiin käyttämällä uudisrakennustekniikkaa, ne varustettiin uusim-

milla teknillisillä välineillä ja niitä esiteltiin kansainväliselle yleisölle esimerkiksi ICOMOSin yleiskokouksissa ja symposiumeissa. Mainitsen vain ne Budapestissa, Rothenburgissa ja Roomassa monumenttirakennuksiin sijoitetut kongressitilat, joissa yleiskokoukset pidettiin. Restaurointi oli ainakin yhtä radikaalia kuin Helsingin kaupungintalon korjaus, mutta arkkitehtoniselta laadultaan kömpelömpää.

Suurten linnojemme, keskiaikaisten kirkkojen ja muiden käyttö rakennusten arkkitehtoninen restaurointi seurasi edellä kuvattua kansainvälistä linjaa. Vastapainoksi tälle linjalle muodostui konservattorien johdolla tapahtunut, erityisesti vanhoissa puukirkoissa maalauskäsittelyillä aikaansaatu kohennus. Kuitenkin 1950-luvun lopun ja seuraavan vuosikymmenen korjauksissa myös konservattorit luottivat teollisuuden kehittämiin uusiin aineisiin, jotka nyt alkavat osoittautua kestävämmiksi ja usein vaikeasti uusittaviksi. Tekniikan kestävämmyyden takia joudutaan moni tuon kauden restaurointi lähi-aikoina arvioimaan uudelleen.

Taloudellisen kasvun kaudella 1950-luvun lopulla ja 1960-luvulla elettiin valtavaa uudisrakentamisen korkeasuhdannetta. Kaavoituksella moninkertaistettiin olemassa olevien rakennettujen ympäristöjen rakennusoikeus ja vain kirkot ja muutamat hallintorakennukset merkittiin kaavoihin säilytettäväksi. Vanhat rakennukset saivat yleensä väistyä uuden tieltä. Helsingin Mannerheimintien viime vuosisadan kertaustyyliin rakennettu länsisivu uusiutui lähes ilman keskustelua. Vasta Hotelli Kämpin purkaminen Pohjois-Esplanadilla herätti niin voimakkaan yleisen mielipiteen säälimätöntä purkamista vastaan, että alettiin vaatia maltillisempaa rakennettujen alueiden kehittämistä. Pitkään valmisteltu rakennussuojelulaki säädettiin vihdoinkin vuonna 1964 perustuslain säätämisjärjestyksessä, antoihan laki yhteiskunnalle oikeuden puuttua yksityiseen omaisuuteen.

Rakennussuojelulaki antoi kuitenkin riittämättömät keinot rakennussuojeluun, purkaminen jatkui. Yleinen mielipide kypsyi vähitellen vaatimaan, että tutuksi koetun rakennetun ympäristön muuttamista rajoitetaan. Valtioneuvosto asetti joulukuussa 1972 komitean, jonka tehtävänä oli selvittää, miten rakennustaiteellisesti, historiallisesti ja maisemallisesti

merkittävien rakennusten ja rakennettujen kokonaisuuksien suojelu olisi järjestettävä. Komitea sai työnsä päätökseen toukokuussa 1974. Mietintö oli hyvä selvitys rakennussuojelun tilanteesta. Se sisälsi esityksiä lainsäädännön ja hallinnon uudistamiseksi, ympäristöministeriön perustamiseksi ja rakennussuojelun siirtämiseksi tämän uuden ministeriön hoidettaviksi. Mietintö julkaistiin kuvitettuna kirjana, joka vieläkin on hyvä perusteos rakennussuojelun asioissa.

Mietinnön esitykset suuntasivat hallinnon uudistusta, mutta vauhtia rakennussuojelun tehostamiseen saatiin vasta Tampereen verkatehtaan purkamisesta vuonna 1977, johon jopa presidentti Kekkonenkin otti kantaa. Verkatehtaan tapauksesta tuli Suomen rakennussuojelun historian virstanpaaluja, kuten ympäristöministeriön kaavoitus- ja rakennusosaston apulaisosastopäällikkö Mikko Mansikka myöhemmin totesi. Ympäristöministeriö perustettiin vuonna 1983 ja opetusministeriön alaisen museoviraston rakennushistorian osasto kasvoi.

Rakennussuojelun painopiste siirtyi 1970-luvun puolivälin tienoilla yleiseen rakennussuojeluun. Eri hallintosektorit ohjasivat varoja peruskorjaustoimintaan, tosin usein ristiriitaisin tavoittein. Asuntohallituksen toimesta annettiin lainoja aikaisempaa enemmän asuinrakennusten korjaamiseen. Useilla rakennustaiteellisesti ja kulttuurihistoriallisesti merkittävillä suojelualueilla korjattiin asuntoja siten, että ainakin ulkoasussa pyrittiin ottamaan myös museoviraston esittämät suojelunäkemykset huomioon.

Energiakriisin myötä 1974 alkoi myös kauppa- ja teollisuusministeriö ohjata rahaa olemassa olevien rakennusten energiatalouden parantamiseen. Osalla näistä varoista lisättiin suojeltavien rakennusten ulkovaipan lämmöneristyskykyä. Näin maaseudun asuinrakennusten ja jopa puukaupunkien suojelualueitten perinteinen ilme muuttui, vaikka rakennuksia ei purettu, ne saivat vain uuden pöhöttyneen ulkoasun.

Vankeinhoitolaitoksen työsiirtoloita perustettiin korjaamaan mm. Suomenlinnaa, Turun linnan esilinnaa, Hämeen linnaa ja Haminan linnoitusta.

Myös työttömyyden lieventämiseen tarkoitettuja varoja kanavoitiin museoviraston esitysten mukaan suojelukohteitten korjaamiseen. Itä-Suomen linnoituksia, arkeologisia alueita ja Pohjois-Suomessa sijaitsevia metsätalouteen ja myöhemmin myös poronhoitoon liittyviä raken-

nelmiä raivattiin ja kunnostettiin nopeasti tehtyjen suunnitelmien mukaan. Kohteitten tutkimus, suunnittelu ja tehtyjen töitten dokumentointi ei tässä vauhdissa aina täyttänyt kunnollisen restauroinnin tasoa.

Museoviraston vuonna 1972 omaksi rakennushistorian osastoksi muodostettu työyksikkö kasvoi, mutta tehtäväkenttä laajeni ja monipuolistui sitäkin nopeammin. Rakennusmuistomerkkien korjaamisen valvonta jäi väistämättä pinnalliseksi. Rakennusuojelun tehtäväkentän laajentuessa ja painopisteen siirtyessä yleiseen rakennusuojeluun restauroinnin periaatteellinen pohja löystyi. Mittavia rekonstruktioita ja jälkeistoteutuksia tehtiin restauroinnin nimissä 1980-luvulla. Periaatteellinen keskustelu oli vaikeaa eikä vaikuttanut laajenneen korjausrakentamisen käytäntöön.

Rakennusmuistomerkkien joukko kasvoi, mukaan tuli teollisuusrakennuksia, korttelikaupalla tavallisia asuintaloja, toimistorakennuksia jne. Korjaamisessa noudatettiin rakennusvalvontaviranomaisten rakennuslakiin ja -asetukseen perustuvia vaatimuksia, rakennusmääräyksiä ja uudisrakentamisen tekniikkaa. Vanhojen rakennusten erityisominaisuuksia ei otettu huomioon. Rakennusperintömme aitous oli uhattuna.

Alussa mainittujen suurien monumenttien restauroinnin valmistuttua tuli ajankohtaiseksi uusia kohteita. Turun tuomiokirkko päätettiin kunnostaa Turun kaupungin ja tuomiokirkon v. 1979 pidettyihin 750-vuotisjuhliin mennessä. Seurakuntayhtymän aloitteesta valtiolta päätti tukea kansallispyhäkkömme restaurointia ja museoviraston edustajia osallistui rakennuttamiseen, suunnitteluun ja töiden valvontaan.

Alunperin oli työ kuviteltu tehtäväksi yhtä perusteellisesti kuin suurien linnojen restaurointi. Keskusteltiin jopa aikojen kirjoman tornin tiilipinnan verhoamisesta uudella tiilellä Upsalan tuomiokirkon tapaan. Perusteellisen valmistelun jälkeen päädyttiin kuitenkin siihen, että korjaaminen rajoitetaan vain kaikkein välttämättömpien teknisten puutteitten ja vaurioitten hellävaraiseen korjaamiseen ja varustetason parantamiseen eli vastaamaan maan tärkeimmän kirkkorakennuksen käytön asettamia vaatimuksia. Olemassa oleva tilanne sellaisenaan otettiin restauroinnin lähtökohdaksi.

Rakennusarkeologinen tutkimus oli tuomio-

kirkossa tehty jo edellisen korjauksen aikana Juhani Rinteen johdolla eikä tieteellinen uteliaisuuskaan siis pakottanut rakenteitten paljastamiseen.

Turun tuomiokirkon varovainen ja kaikki aikaisemmat rakennus- ja korjausvaiheet hyväksyvä kunnostus osoitti, että restaurointikäsitukset olivat uusiutuneet. Haluttiin välttää täydellinen, uuteen arkkitehtoniseen vaikutelmaan tähtäävä mullistus ja säilyttää koko historian kulussa muokkautunut muistoista rikas kokonaisuus.

Tenholan keskiaikaisen kirkon restaurointia oli tuumittu jo 1960-luvun lopulla. Muistan muinais-tieteellisen toimikunnan rakennushistorian toimistossa käytyjä keskusteluja siitä, millainen katto Tenholaan pitäisi rakentaa vuonna 1812 madalletun katon tilalle ja miten päädyt pitäisi rekonstruoida. Työ tuli ajankohtaiseksi vasta 80-luvun alussa. Suunnitteleva arkkitehti teki ensimmäiset ehdotuksensa 60-luvun radikaaliin malliin. Kiinteä sisustus olisi uusittu kokonaan ja kirkko olisi saanut modernin leiman. Monien suunniteluvaiheitten jälkeen päädyttiin mahdollisimman varovaiseen korjaukseen, jossa konservoinnilla oli pääpaino. Tenholan kirkossa myös tyydyttiin vanhaan tapaan rakennettuun puulattiaan ja hylättiin ajatukset kalkkikivestä tai tiililaatoista. Tämä restaurointi rajoitettiin vain kaikkein välttämättömiin ja lopputuloksena kirkko edelleen kertoo katkeamattoman tarinan omasta historiastaan.

Museoviraston muuttunut käsitys restaurointi-periaatteista näkyy myös Valtioneuvoston linnaan ja sen pääportaikon kunnostamiseen liittyvissä kannanotoissa. Korjaussuunnitelman luonnoksissa esitettiin pääportaan rekonstruoinnista Engelin suunnitelmien mukaiseksi. Pääovet olisi rakennettu umpinaisiksi peilioviksi mukaillen tuomiokirkon ja yliopiston kirjaston ovia. Vestibyylin sementtimosaikkilaatat olisi uusittu kalkkikivisiksi ja valaistus vaihdettu korostamaan uudelleen rakennettua empiretilaa. Suunnittelun edetessä selvitettiin pääportaikon aikaisempien muutosten syyt ja taustat. Eri aikoina tehdyt muutokset olivat alkuperäistä arkkitehtuuria kunnioittavia ja siihen hyvin sopivia. Museovirasto määritteli keväällä 1983 yksityiskohtaisesti pääportaikon suojelu- ja restaurointiperiaatteet ja totesi, että kaikkine muutoksineen "valtioneuvoston linnan A-porras on ennen kaikkea historiallisesti merkittävä tila". Suunnitelmia

77

77. Säätytalon portaikko. Rakennus otettiin valtioneuvoston käyttöön, kunnostettiin ja varustettiin nykyaikaisella tekniikalla. Vilhelm Helanderin suunnittelema mahtavaan historialliseen arkkitehtuuriin sovitettu työ onnistui monialaiselta korjausryhmältä erinomaisesti. ■
77. The main staircase in the House of the Estates, Helsinki.

muutettiin museoviraston esittämien suojelu-periaatteiden mukaisesti ja edellä kuvatut Engelin aikaiseen asuun tähtäävät rekonstruktiot jätettiin tekemättä. Valtioneuvoston linnan vestibyyli ja pääportaikko säilyivät historiallisesti aitoina ja jatkavat elämäänsä rakennustaiteellisesti moni-ilmeisenä politiikan hermokeskuksena.

Suomenlinnassa pidettiin vuonna 1985 kansainvälinen restaurointiseminaari, jossa esiteltiin linnoituksen meneillään olevaa kunnostusta ja suunnitelmia. Kruunulinna Ehrenswardin siipirakennusten kunnostamisesta oli vuonna 1984 järjestetty arkkitehtuurikilpailu, jonka ohjelmasiikirjoissa asetettiin lähtökohdaksi rakennuskompleksin korottaminen ja rekonstruointi 1700-luvun mansardikattoiseen asuun. Seminaari esitti luopumista rekonstruktioinjasta ja kaiken kunnostamisen suuntaamista olemassa olevan rakennuskannan nykyisen asun säilyttämiseen. Vain näin saattaisi restaurointi johtaa linnoituksen koko historiallisen moninaisuuden säilyttämiseen. Kruunulinna siipirakennusten suunnittelu ohjattiinkin uusille urille. Nykyisessä taloudellisen laman tilanteessa koko kompleksin restaurointi on kuitenkin lykätty tuntemattomaan tulevaisuuteen sopivan käyttötarkoituksen puuttuessa. Suomenlinnaseminaari merkitsi nähdäkseni virallisten restaurointikäsitysten lopullista siirtymistä varovaisen kunnossapidon kannalle ja rakennusmuistomerkkien todellisen historiallisuuden hyväksymistä restauroinnin perustaksi.

Restauroinnin ajankohtaisista saavutuksista haluaisin ottaa esille vuonna 1991 valmistuneen Säätytalon. Vilhelm Helanderin suunnittelema kunnostus on osoitus siitä, että aikamme asettamat julkisen kokoustilan vaatimukset voidaan toteuttaa vanhassakin rakennuksessa ilman raskaita uudisrakentamiseen verrattavia toimia, kun suunnittelijat ja toteuttajat osaavat asennoitua vanhan rakennuksen ehtoihin.

Restauroinnissa pyritään nykyään säilyttämään korjattavan kohteen rakennusfysiologiset ominaisuudet. Kaikkialla maailmassa tutkitaan perinteisiä rakennustekniikoita ja -materiaaleja. Loistava esimerkki perinteisen rakennustekniikan käytöstä on parhaillaan Tukholmassa vuonna 1989 palaneen Katarinakirkon jälleenrakentaminen Ove Hidemarkin johdolla. Vaurioitunut holvi muurataan perinteiseen tapaan valmis-

78

78. Helsingin Olympiastadionin korjaustyömaata. Tämän kansallisen symbolirakennuksen alkuperäisyydestä ei jää juuri mitään jäljelle uudisrakentamiseen verrattavan kunnostuksen päätyttyä. Uuden arkkitehtuurin merkkiteosten restaurointiproblematiikka on nousemassa kansainvälisen huomion kohteeksi. Mitä tehdä, kun alkuperäiset rakennusosat ja detaljit halutaan muuttaa ja kun betoni, modernin arkkitehtuurin pääasiallinen rakennusaine osoittautuu kestäättömäksi. Loppuun karbonatisoitunut betonikuori ei enää suojaa raudoituksia ruostumiselta ja jännitetyt rakenteet on uusittava ytimittäin myöten. ■

78. The Olympic Stadium, Helsinki, during repairs in 1992. The major part of the original concrete structures have been replaced with precast elements.

79. Sederholmin talo, Helsingin kantakaupungin vanhin rakennus Senaatintorin kulmassa, on aikojen kuluessa muuntunut tosin verkkaisesti säilyttäen 1700-luvulta periytyvän yleishahmon. Juuri rakennuksen julkisivuissa tapahtuneet muutokset kertovat rakennuksen monista historiallisista vaiheista. Julkisivujen rekonstruktiota on suunniteltu, mutta se hävittäisi ajan kaupungin vanhimmasta rakennuksesta. ■

79. The Sederholm House by the Senate Square is Helsinki's oldest existing house. Plans have been considered to return the facades to their 18th century state, thus altering the early 19th century windows.

79

tetuista tiilistä puhtaalla kalkkilaastilla, kattotuolit rakennetaan vanhaan tapaan valikoiduista ja kaadetuista puista loveten ja sitoen sepän tekemillä ankkureilla vanhaan runkoon. Jälleenrakennetun kirkon materiaallinen olemus tulee niin lähelle alkuperäistä kuin mahdollista.

Vaurioituneen rakennuksen jälleenrakentaminen välittömästi tuhon jälkeen tarkasti dokumentoituun tuhoa edeltävään asuun tuntuu mielestäni oikeutetulta rekonstruktiolta. Toisin on asianlaita, jos rekonstruktion tieltä hävitetään rakennusmuistomerkin myöhempiä vaiheita, ja tavoitellaan rekonstruktiolla aikoja sitten hävinneen rakennusvaiheen palauttamista. Tällainen kohtalo odottaa Helsingin kantakaupungin vanhinta rakennusta, Sederholmin taloa, jonka ulkoasu aiotaan rekonstruoida 1700-luvun asuun. Silloin joudutaan väistämättä oletusten tielle ja oman aikamme tulkintaan siitä, mitä todennäköisesti aikaisemmin oli. Muutetaan historiallista totuutta. Tämän Venetsian julistus selvästi kieltää.

Rakennussuojelun alalla on uudeksi huolenaiheeksi muodostumassa oman aikamme rakennusmuistomerkkien kohtalo. Betonirakenteet ovat osoittautuneet lyhytikäisiksi. Parhaillaan korjataan Helsingin Olympiastadionia. Tämä modernin suomalaisen identiteetin symbolirakennus on betonin rapautumisen takia päässyt huonoon kuntoon. Se korjataan kauttaaltaan uudisrakennustekniikalla eikä alkuperäisten rakennusosien tai rakenteitten säilyttämiselle ole juurikaan pantu painoa. Alkuperäinen rakenneperiaate ja kantavien rakenteitten mittasuhteet muuttuvat. Ulkonäkö pyritään saamaan mahdollisimman lähelle alkuperäistä, mutta funktionalistisen rakennelman autenttisuudesta ei paljoakaan jää jäljelle. Uuden arkkitehtuurin muistomerkkien restauroinnissa ollaan joutumassa tyylirestauroinnin tielle.

Näyttää siltä, että laajentuneessa rakennusmuistomerkkien suojelukentässä on vaikea ohjata restaurointiperiaatteita yhtenäiseen, kansainvälisesti hyväksyttyyn suuntaan. Tulevaisuuden suuntana näen kuitenkin rakennusmuistomerkkien restauroinnin kehittyvän yhä säästäväisempään suuntaan. Kaikki käyttökelpoinen kannattaa varovaisesti kunnostaa mieluummin kuin uusaa. Siten rakennusmuistomerkkimme säilyvät kantaen aineellisena kokonaisuutena todenmukaisen historiallisuutensa tuleville polville. Tällaista

121

kestävän kehityksen mukaista konservoivaa kunnostusta voitaisiin kutsua realistiseksi restauroinniksi. ■

VIITTEET:

1. Antero Sinisalo, Antikvaarisia kysymyksiä, Keskiaikaiset kirkot restaurointikohteina. Arkkitehti 5/1965.
2. Nousiaisten kirkon entistämissuunitelman selitys ja kustannusarvio 1967, MV RHOA.
3. Thorvald Lindqvistin laatima luettelo töistään. MV RHOA
4. Rakennussuojelukomitean mietintö. Komiteamietintö 1974:80. Helsinki 1974.
5. Apulaisosastopäällikkö Mikko Masikka, Esipuhe. Tiedotus 1/1987 Rakennussuojelu, Ympäristöministeriö, Kaavotus- ja rakennusosasto. Helsinki 1987, s.5.
6. Valtioneuvoston linnan 2. peruskorjausvaiheen työmaa-kokouspöytäkirjan 2.3.1983 liite, Valtioneuvoston linnan A-portaan suojelu- ja restaurointiperiaatteet. MV RHOA. Katso myös Maija Kairamo, Restaurointi ja kulttuurihistoriallinen arvo. Muistomerkki, Kirjoituksia Antero Sinisalolle. Helsinki 1987.

80–81. Kotkan edustalla Kukourin saarella on Ruotsinsalmen linnoituskompleksiin kuuluva vuonna 1792–1794 rakennettu Fort Slava. Krimin sodassa räjäytetty ja raunioitumaan jäänyt linnoitus on museoviraston toimesta työttömyyden lieventämiseen osoitetuilla varoilla suojattu Erkki Mäkiön ja Hannu Tommisen suunnitteleamalla suojakatoksella. Projekti valmistuu kesällä 1993. ■

80–81. Fort Slava, outside Kotka, was destroyed during the Crimean war and remained a ruin. A protective shelter by Erkki Mäkiö and Hannu Tomminen is due for completion in 1993.

80

81

Maija Kairamo

Restoration During the Last Quarter of a Century

Like architecture and the arts in general the restoration of monuments has always followed international ideological tendencies. Despite their nominal independence ideas about restoration are dependent on the common social and economic developments.

The main restoration tasks during the past quarter of a century have been on three castles: work having been completed in Turku in 1961, in Olavinlinna in 1975 and in Hämeenlinna in 1988. The working method in these projects, as well as in a number of manor house projects such as Louhisaari and Pukkila, has been one of investigation, conservation and reconstruction, while the objective has been to tell visitors something about the way of life in the past. They house museums and function as monuments. The rooms are a collection of interiors from different periods, while the facades represent the most prominent period in the history of the building.

During the same period a quarter of the 75 medieval churches have been repaired using modern building methods. They resemble each other remarkably well, due to the common objective of recreating medieval spaces. A typical example is the church of Nousiainen. The basis for its restoration design was offered by archaeological excavation and archival research and photographs from the last century before the previous major repair. If completed the design would have ended up as a virtual reconstruction. Fortunately it was only partially executed and several historic layers remained untouched.

Also more than one hundred wooden churches were repaired between 1950 and 1970 with the aim of introducing ornamental finishes by their master builders. Consequently many churches got a colourful interior in a new painting technique based on painted fragments found in the church. Seldom was there any attempt create new

architectural values, as in the example of the Laukaa church. There the interior became attenuated, depicting the original style with the means of modern architecture. The exterior facade was repaired to present Engel's Empire style period architecture.

One of the most courageous restorations of its time was in the church of Hämeenlinna, where the original classical feeling was achieved with the uncompromising means of contemporary modern architecture. The common method in the 1960s and 1970s was to repair monuments using the same building methods that were used in new buildings. The old building was seen as an interesting starting point and its antiquarian values as components for a new architectonic creation. Those historic layers that were then considered valuable were emphasized in the work, while the other layers were removed. The Uffizi Gallery in Florence is an internationally highly esteemed example of such restoration ideals.

The restoration of our castles, medieval churches and other buildings has kept to these international ideas. A counterpoint was formed in the repainting by conservators of many of the old wooden churches. But in the 1950s and 1960s they relied very much on new industrial materials that have proved to be undurable and very difficult to repaint. We are now re-evaluating those restorations.

In the middle of the 1970s the focus was moved to general conservation. Several administrative branches subsidised renovation, although with conflicting objectives. Also, the site work became part of a scheme to use unemployed workers. In this way clearance and general improvement work was done on some fortifications in eastern Finland, on some archaeological sites and for structures in the forest and reindeer areas of northern Finland. Adequate investigation, design and

documentation were not then always sufficient to achieve the proper standard of restoration.

The task of the antiquarian authorities has been widened and diversified, while the control of the repair work was bound to remain superficial. This, together with the emphasis towards general conservation, meant that the basic principles of restoration became unclear. Extensive reconstruction and post-implementation work was done under the name of restoration. There was practically no discussion about principles.

The restoration of Turku cathedral was intended to be as fundamental as in the historic castles. Even the recladding of the tower was discussed. However, after the preparatory studies a different approach was approved; only the most necessary technical defects and damages would be repaired, with caution, and the services would be improved to meet the standards expected of the most important church in the country. The existing condition would serve as the starting point for the restoration. This attitude meant a renewal in restoration ideas. A complete upheaval, that would aim for a new architectonic impression, would be avoided and the entity that history had now presented would be preserved. This line in conservation thinking was officially and finally agreed in 1985 in an international seminar held in the Suomenlinna fortress (Helsinki) concerning restoration principles. Careful maintenance and its actual

historic appearance were approved as the basic restoration guidelines.

One of the new worries in conservation is the fate of the monuments of our contemporary modern architecture. The Olympic Stadium in Helsinki is such an example. It is being totally repaired using the latest techniques for new building. Conservation of original parts and structures has not been considered important. The structural principles and the dimensions will change. The facades will be kept as close to the original as possible, but there will not be much left of the authenticity of the functionalist structure. It seems that the restoration of contemporary monuments is leading to the path of stylistic restoration.

There is a tendency to think that in the wide field of monument restoration it is difficult to regulate principles into a uniform, internationally approved direction. But I think that future monument restoration will develop into a more sparing direction because efforts are better spent repairing all the remaining and usable parts with care and caution rather than to build them anew. In this way our monuments will be saved and carry their real historic value into the future generations with their material appearance. This particular methodology, that also follows the guidelines of sustainable development, can be called realistic restoration. ■

(Original in Finnish)

82. Stadionin torni rakennustyömaana. ■
82. The Olympic Stadium tower during repairs in 1992.

82

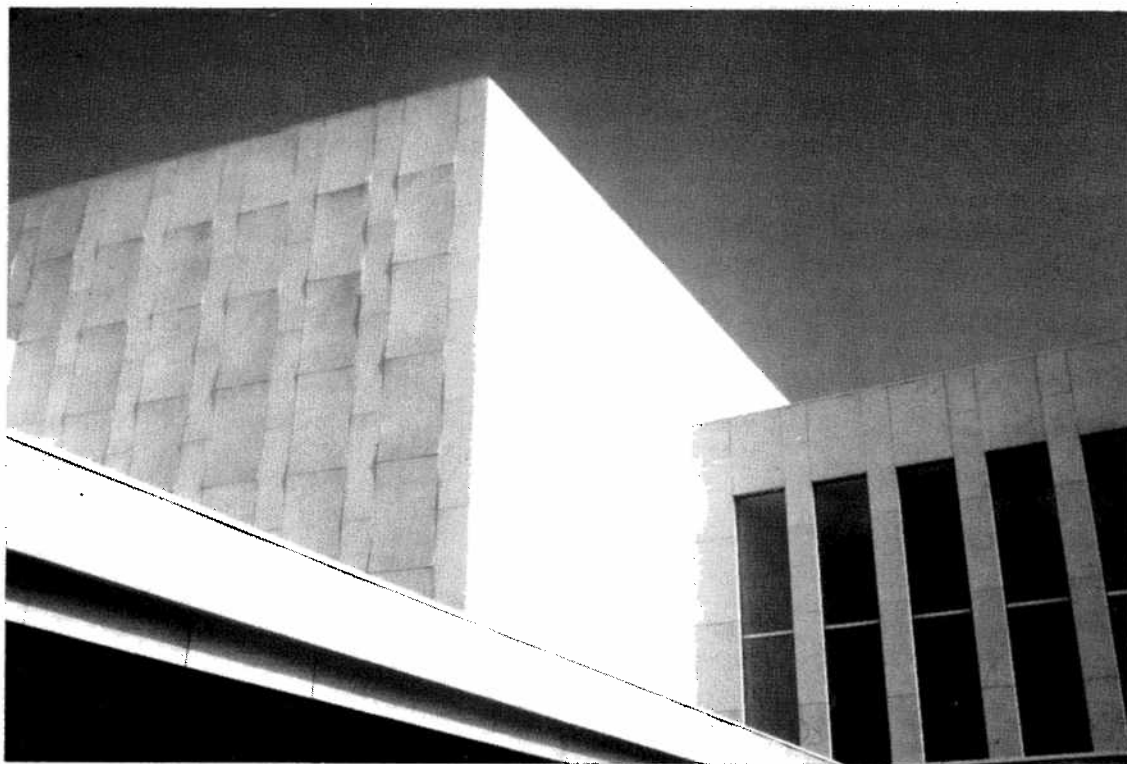

83

83. Ateneum, Theodor Höjerin vuonna 1885 suunnittelema valtion taidemuseo korjattiin vuosina 1986–90 arkkitehtitoimisto Laiho, Pulkkinen, Raunion suunnitelman mukaan. Nykyaikaisen tekniikan ja vanhan arkkitehtuurin yhteensovittaminen on jokaisessa restaurointikohteessa pohdittava alusta lähtien uudelleen vaikka yleisiä periaatteita voidaanakin käyttää ratkaisujen tukena. ■
83. The Ateneum State Art Museum by Th. Höjer, 1885, was restored by Laiho, Pulkkinen and Raunio in 1986–90.

125

124

84

85

84–85. Finlandiatalon julkisivujen korjaaminen vaihtamalla valkoinen marmori joksikin paremmin kestäväksi, mutta väriltään tummemmaksi on nostanut arkkitehtuurin merkkiteosten korjausproblematiikan julkisen kiistelyn kohteeksi. Rakennussuojeluesitys on vireillä. ■

84–85. The Finlandia Hall by Alvar Aalto, 1962–71. The white marble facade plates have deteriorated. There is currently a heated debate about whether they should be replaced by a more durable but darker stone.

Antero Sinisalo

Rakennussuojelun ajankohtaisia kysymyksiä

Kun vuoden 1964 lopulla annettiin laki kulttuurihistoriallisesti huomattavien rakennusten suojelusta, olivat asian puolesta taistelleet henkilöt ja piirit tyytyväisiä todeten Suomen vihdoinkin tälläkin alalla astuneen kulttuurimaiden joukkoon. Tapahtumasta on nyt kulunut likipitään kaksi vuotta ja kaksi rakennusmuistomerkkiä on rauhoitettu: Riihisaaren kruununjyvästö Savonlinnassa ja Lammin talo Sammatissa. Vauhti on ollut siis yksi rakennus vuodessa. Luvut eivät päätä huimaa ja tuleekin mieleen, että astuminen kulttuurimaiden joukkoon jäi vain juhlapuheen ontoksi fraasiksi.

Onneksi tämä laki ei ole se oljenkorsi, jonka kestävydestä maamme rakennusmuistomerkkien säilyminen riippuu. Käytettävissämme on runsaasti muitakin keinoja ja mahdollisuuksia, kunhan ne riittävän tehokkaasti koordinoidaan ja niiden voimavarat tutkitaan. Tarkoitukseni on piirtää nyt lyhyesti luonnosmainen kuva rakennussuojelun kokonaiskentästä, jotta voisimme punnita eri mahdollisuuksia.

Virallinen rakennuskulttuurin arvojen suojeleminen ja säilyttäminen kuuluu meillä lähinnä kahden hallintosektorin piiriin. Pääosiltaan muinaismuistohallinnon alaisuuteen, mutta eräiltä keskeisiltä osiltaan rakennushallintoon. Tämä on luonnollista. Ovathan rakennussuojelun kohteet sekä kulttuurimuistomerkkejä että taas jatkuvasti eläviä osia rakentamisen kentässä.

Samaa kahtiajakaisuutta kuvastelevat myös rakennusmuistomerkkien suojelua säätelevät ja sivuavat lait ja asetukset. Ensimmäisenä ja tehokkaimpiin kuuluvana haluaisin mainita uuden muinaismuistolain, joka annettiin kesäkuussa 1963. Luonteensa mukaisesti se rajoittuu vain hylättyihin rakennusmuistomerkkeihin tai niiden jäännöksiin, siis ns. kiinteisiin muinaisjäännöksiin. Joka tapauksessa tämä laki suojaa tehokkaasti esim. linnanme ja linnoituksemme. Sillä voidaan turvata myös asumusten sekä asuin- ja työpaikkojen jäännösten ja mm. vanhojen siltojen säilyminen.

Tehokkaana rakennussuojelun kannalta on pidettävä myös kirkkolakia, sillä se suojaa nelisen sataa rakennusmuistomerkkiä. Myös ortodoksisen kirkkokunnan kirkot ja kappelit, joista noin kymmentä on pidettävä rakennusmuistomerkkinä,

ovat tarkkojen säännösten suojaamat. Kirkkojen osalta ei säilyttäminen sinänsä enää muodosta probleemaa. Niiden korjausten valvonnassakin on sotien jälkeen päästy kirkollisten viranomaisten ja muinaistieteellisen toimikunnan kesken erittäin kiinteään ja tehokkaaseen yhteistoimintaan. Muinaistieteellinen toimikunta valmistele parhaillaan samankaltaista yhteistyötä myös pappilarakennusten suhteen. Nehän eivät ole sakramenttirakennuksia, mutta niidenkin suojelu voitaisiin joustavammin järjestää samalla tavoin kuin kirkkojen. Pappiloiden joukossa on useita maaseudun arvokkaimpiin rakennusmuistomerkkeihin kuuluvia. Ne ovat myös suuresti vaikuttaneet rakennuskulttuurimme kehitykseen sekä muodostavat usein ikivanhaa asuinpaikkaperinnettä edustavina vaikuttavia miljöökokonaisuuksia. Esimerkkejä niistä mahdollisuuksista, joita vanha pappilarakennus saattaa tarjota nykyaikaisesti ohjelmoidussa seurakuntatyössä, on jo olemassa. Seurakuntien keskuudessa tarvitaan kuitenkin vielä valistustoimintaa, jotta uudet pappilat – usein mitänsanomattomia omakoti- ja virastotaloyhdistelmiä – eivät kaikkialla työntäisi syrjään vanhaa pappilakulttuuria.

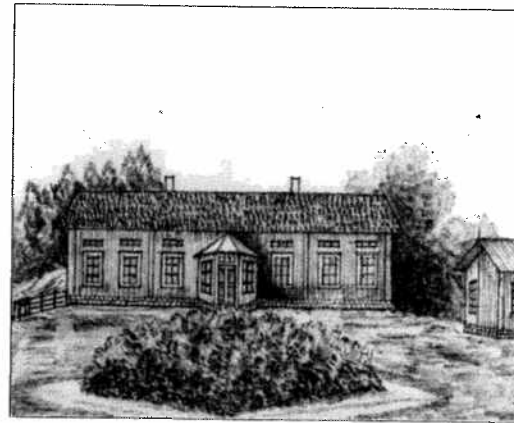
Alussa jo mainittu laki kulttuurihistoriallisesti huomattavien rakennusten suojelusta on tarkoitettu yleislaiksi, jonka piiriin kuuluvat kaikki muut rakennukset paitsi kirkot ja kiinteiksi muinaisjäännöksiksi luettavat rakennukset. Varsinaisesta laista erillään käsitellään valtion omistamat kulttuurihistoriallisesti arvokkaat rakennukset toukokuussa 1965 annetulla asetuksella. Tämä asetys on merkittävä osa suojelulainsäädäntöämme, sillä valtion omistamien rakennustaiteen muistomerkkien määrä on hyvinkin suuri, on vanhoja virastotaloja, kouluja, oppilaitoksia, kasarmeja, sairaaloita, kartanoita jne. Asetuksen mukaan laatii muinaistieteellinen toimikunta suojeltavista rakennuksista luettelon, jonka sitten valtioneuvosto vahvistaa.

Kuten jo mainittiin on varsinaisella lailla tähän mennessä rauhoitettu lopullisesti – siis niin että valtioneuvosto on vahvistanut lääninhallituksen tekemän rauhoituspäätöksen – vain kaksi rakennusta. Valtioneuvoston vahvistusta odottaa pari lääninhallituksen päätöstä. Kaikki muut rauhoitusesitykset ovat pysähtyneet lääninhallitukseen ja tulevat niissä ilmeisesti viipymäänkin. Miksi sitten lääninhallitukset vitkastelevat ratkaisuisaan kuukausimääriä jopa vuodenkin?

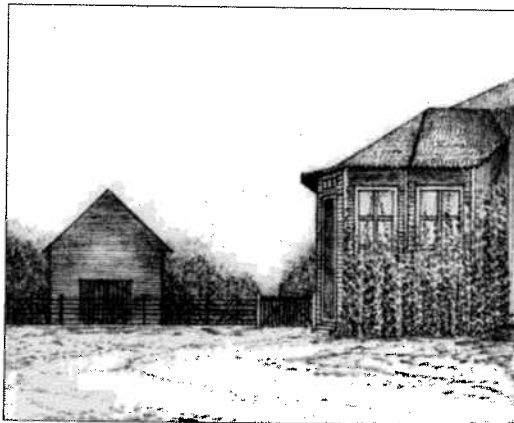
Keskeinen syy on epäselvyys lain 8. §:n mainitsemista korvauksista rauhoitetun rakennuksen omistajalle. Lääninhallitukset eivät ilmeisestikään uskalla tehdä ratkaisuja, jotka voisivat asettaa valtion suuriinkin korvausvelvollisuuksiin. Lain käytön suhteen on jouduttu täydelliseen umpikujaan. Rauhoitusesitysten tekeminen on jokseenkin turhaa ja hyödytöntä.

Opetusministeriö asetti kuluvana vuonna toimikunnan tutkimaan lain epäkohtia ja etsimään keinoja sen elvyttämiseksi. Työn tuloksista ei vielä voi sanoa mitään, sillä toimikunta työskentelee edelleen. Joka tapauksessa se joutuu keskittymään ennen kaikkea korvausten määräytymisen perusteiden selventämiseen.

Rakennussuojelun kysymyksiin puuttuvat myös rakennuslaki ja rakennusasetus. Näissä molemmissa lähdetään siitä, että arvokkaita rakennusmuistomerkkejä ja miljöökokonaisuuksia on mahdollisuuksien mukaan suojeltava ja säilytettävä sekä että tätä koskevia määräyksiä voidaan antaa kaavoissa. Mahdollisuuksia siis on ja niitä onkin ymmärtääkseni varsinkin suunnitteluportaassa koetettu käyttää melko runsaasti. Sen sijaan kuntien päättävissä elimissä ei mielestäni vielä ole pantu riittävästi painoa tälle kysymykselle. Onkin sanottu että vain kieltolakiin on suhtauduttu yhtä välinpitämättömästi kuin näihin kotiseudun kauneus- ja kulttuuriarvoja suojaaviin pykäliin. Myös esim. rakennusasetuksen § 128, jossa sanotaan, että rakennuslupaa myöntäessään rakennuslautakunnan tulee valvoa, ettei historiallisesti tai rakennustaiteellisesti arvokkaita rakennuksia turmella, näyttää usein tyystin unohtuneen. Ja kuitenkin harkitsemattomat muutokset materiaaleissa, ikkunamuodoissa jne. voivat lyhyessä ajassa turmella kokonaisen eheän ja hallitun miljöön. Mielestäni tilanne on kuitenkin muuttumassa myönteisemmäksi ja kunnat alkavat vähitellen tajuta vastuunsa rakennusmuistomerkkien suojelussa. Viranomaisista, jotka joutuvat eniten rakennussuojelukysymysten kanssa työskentelemään, on ensin mainittava muinaistieteellinen toimikunta, jolle sekä muinaismuistolaki että laki kulttuurihistoriallisten rakennusten suojelusta on antanut valvojan tehtävän. Lisäksi sille kuuluu kirkkorakennusten ja valtion omistamien rakennusten kulttuurihistoriallinen valvonta. Viime keväänä muodostettiin muinaistieteelliseen toimikuntaan erityinen rakennushistoriallinen toimisto, jolle joutuivat myös kaikki suojelukysymykset. Ne

86

87

86–87. Linnojen, kartanoiden ja muiden perinteisten rakennusmuistomerkkien lisäksi rakennussuojelijat kiinnostuivat jo varhain kansallisten suurmiesten syntymä- ja asuinpaikoista. Elias Lönnrot asui viimeiset elinvuotensa 1876–84 Lammin talossa Sammatissa. Päärakennus pihapiireineen suojeltiin rakennussuojelulailla vuonna 1966. ■ 86–87. Elias Lönnrot spent his last years (1876–84) in Lammi, Sammatti. The House and the yard were protected by law in 1964. Drawings by his daughter Ida.

muodostavat kuitenkin vain osan sen työkentästä ja niiden suhteen pystytäänkin tekemään vain kaikkein välttämättömin. Esim. koko maata käsittelevä rakennusmuistomerkkien inventointi, joka on kaiken suojelutoiminnan perusta ja joka samalla palvelee seutukaavatoimintaa, etenee liian hitaasti. Virkamiehiä on vähän ja työmäärärahat eivät salli riittävän lisätyövoiman palkkaamista. Tärkeä valistustyö ja tiedotustoiminta jouduttu lähes kokonaan laiminlyömään.

Muita rakennussuojeluun vaikuttavia viranomaisia ovat luonnollisesti opetusministeriö ja sisäasiainministeriö, jälkimmäinen ennen kaikkea kaavoitustoiminnan yhteydessä. Läheisemmin liittyvät asiaan lääninhallitukset, joille rakennussuojelulaki on antanut päätösvalan ja myös valvojan tehtävän muinaistieteellisen toimikunnan rinnalla. Tähän asti on lääninhallitusten asenne tosin ollut varsin passiivinen. Valtion viranomaisista on vielä mainittava rakennushallitus, jonka toiminta valtion omistamien historiallisesti ja taiteellisesti arvokkaiden rakennusten suhteen on viime vuosina huomattavasti tehostunut.

Tärkeä asema on myös paikallisilla rakennusviranomaisilla, maistraateilla ja rakennuslautakunnilla sekä niiden alaisilla rakennusalan virkamiehillä. Nämä muodostavat käytännössä erään rakennussuojelun avainhenkilöiden ryhmistä. Suojelualoitteiden teko ja niiden eteenpäin vieminen on heidän käsissään samoin ratkaisevasti myös rakennuskulttuurin arvojen valvonta ja vaaliminen paikkakunnallaan.

Tämän virallisen ja byrokraattisen kentän ulkopuolella on vapaamman toiminnan piiri, jolla on runsaasti mahdollisuuksia vaikuttaa rakennuskulttuurin suojelun edistämiseen. Tarkoiton ennen kaikkea niitä voimia, jotka työskentelevät yhteiskuntasuunnittelun, kotiseututyön ja kulttuuriperinteen vaalimisen parissa.

Erittäin tärkeää on se valistustoiminta, jota monet liitot, järjestöt, yhdistykset ja seurukset tekevät rakennussuojelutyön hyväksi. Sanoisin, että sillä on itse asiassa paljon suurempi ja perustavampaa laatua oleva merkitys kuin monilla virallisilla toimenpiteillä. Ne voivat tehokkaasti vaikuttaa yleiseen mielipiteeseen, sanomalehdistöön ja valtion sekä kuntien viranomaisiin.

Rakennussuojelun kokonaiskenttä voidaan siis nähdä hyvinkin laajana ja monitahoisena. On lisäksi todettava, että kaikki sen osat toimivat hyvinkin tehokkaasti kukin omalla sektorillaan. Haluaisin kuitenkin korostaa juuri tätä: kukin

omalla sektorillaan, sillä niin luonteenomaista on ollut keskityksen puute ja hajanaisuus. Parempia tuloksia saavutettu voimien kokoamisella.

Ehkä meilläkin olisi pyrittävä saamaan aikaan rakennussuojelua koordinoiva keskuselin, kuten useassa muussakin maassa on jo olemassa. Sen pitäisi koota ja ohjata kaikkien intressipiirien voimat oikeaan suuntaan ja oikeaan aikaan: toimia siis tietynlaisena pääesikuntana. Keskuselimen olisi oltava myös vapaan ja virallisen suojelutoiminnan välisenä nivelenä.

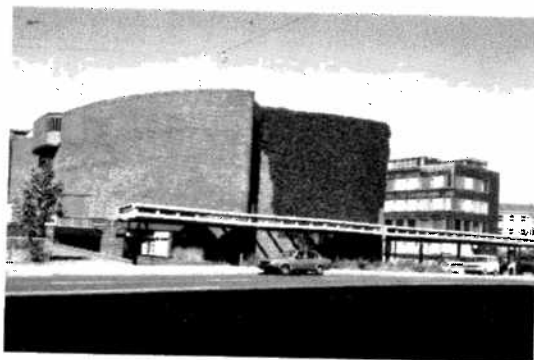
Esimerkiksi voisi ottaa UNESCO:n aloitteesta syntyneen kansainvälisen rakennusmuistomerkkien suojelun keskusjärjestön ICOMOSin (International Council of Monuments and Sites), joka suorittaa koko maailmaa käsittävää koordinoitua toimintaa. Suomi ei ole vielä jäsen, mutta liittyminen on valmisteilla. Suomeenkin joudutaan perustamaan ns. kansalliskomitea, jonka tehtävänä on yhteydenpito keskusjärjestöön, mutta myös kansallisen ohjelman valmistaminen. Ehkä tällaisesta kansalliskomiteasta voisi muodostua edellä esittämäni keskuselin. Asiaa ei kuitenkaan ole vielä riittävästi tutkittu.

Tämän lisäksi tarvittaisiin ilmeisesti myös säätiö, joka voisi koota varoja ei ainoastaan tiedotus- ja valistustoimintaan vaan myös rakennusmuistomerkkien konkreettiseen hoito- ja korjaustyöhön. Sen pitäisi avustaa silloin, kun julkiset varat eivät riitä ja tapauksissa, jotka tyystin jäävät julkisten varojen saannin ulkopuolelle. Säätiön tehtäviin voisi kuulua myös kulttuurihistoriallisten rakennusten ostaminen ja kunnostaminen niiden pelastamiseksi. Sekä Tanskassa että Ruotsissa on saatu hyvin myönteisiä kokemuksia tämänlaatuisesta toiminnasta. Nykyisin monet suojeluyritykset raukeavat, kun niiden kohde murenee käsiin ennen kuin tarvittavia varoja kunnostukseen on voitu osoittaa.

Rakennussuojelun ajankohtaisista kysymyksistä pitäisin tärkeimpänä toiminnan keskittymistä ja organisointia sekä lainsäädännön ja taloudellisten mahdollisuuksien parantamista. Jotain on tehtävä pian, jotta pystyisimme tekemään osamme yleismaailmallisessa rakennusmuistomerkkien suojelutyössä. Meillä on suhteellisestikin vähän rakennusmuistomerkkejä. Ne on pystyttävä pelastamaan. Muuten meidän täytyy rehellisesti tunnustaa, että olemme tässä suhteessa vielä kehitysmaa. ■

(Julkaistu: *Kotiseutu* 7-8/1966. ss. 211-214)

88. Alvar Aallon suunnittelema kulttuuritalo rakennettiin 1955-58 ja suojeltiin vuonna 1989. Se on toistaiseksi nuorin rakennussuojelulailla suojeltu talo. ■
88. *The House of Culture by Alvar Aalto, 1955-58, was protected by law in 1989.*

88

Antero Sinisalo

Current Issues in Preservation Policy

When the first Act of Preservation of Culturally Valuable Historical Buildings was issued in 1964, individuals and interest groups which had fought for its implementation were satisfied. They felt that Finland had finally joined the civilized world. However, this observation remained merely a ceremonious phase because now, two years later, only two buildings are protected by the law.

Fortunately the safeguarding of our cultural heritage is not solely dependent on the law. We have actually plenty of ways and means of preservation, if only the resources could be properly coordinated and estimated.

Our official preservation and safeguard policy is the responsibility of two public sectors: mainly with the antiquarian administration and partly with the building and planning administration. This division is also reflected in the preservation legislation.

One of the most efficient laws I would like to mention is the 1963 Antiquity Act. This law is intended to protect abandoned historical monuments, and thus effectively protects castles and fortifications. By enforcing it we can also secure the protection of archaeological remains; among them, for example, ancient bridges.

The preservation of churches is not problematic since the Church Law includes precise regulations concerning them. We have also been able to establish a good and effective collaboration in the supervision of the repair work between the ecclesiastical authorities and the Archaeological Commission. A similar type of cooperation will also be drafted for vicarages, many of which are among the most valuable monuments in the countryside.

The Act of Culturally Valuable Historical Buildings was intended to be a general law comprising all buildings, with the exception of churches and

archaeological remains. Valuable state owned buildings such as old government buildings, schools, barracks, hospitals and manor houses, have been noted separately in the 1965 Statute.

So far only two buildings have been protected under the law, though many proposals have been stopped on provincial administrative board tables. An important reason for this kind of delay lies in the 8th section of the act regarding compensation for owners. It seems obvious that provincial authorities do not dare to make decisions which could put the state to considerable expense. Therefore the jurisdiction is heading for a deadlock.

The Building and Planning Act and the Building Statute also interfere in the preservation. Both assume that valuable monuments and environmental entities should be protected as far as possible and that orders concerning their safeguard can be included within official town plans.

Planners have tried to use these possibilities but there are shortcomings, especially among the municipal decision making bodies. It has been said that only the Prohibition Act (banning liquor) has been taken as indifferently as the sections concerning the aesthetic and cultural values of local monuments and sites.

In spite of this I think that attitudes are becoming more positive and that municipalities are gradually beginning to understand their responsibilities as regards preservation.

The laws have given the supervising role in preservation to the Archaeological Commission. Other important authorities are naturally the Ministry of Education and the Ministry of Interior, the latter primarily in the field of planning. The power of decision making and, partly, of supervision rests with the provincial

administrative boards. The National Board of Building is also involved.

Local authorities, magistrates and building boards, as well as the officials working for them, also have an important role. In reality they form one of the key groups in preservation. Their responsibility is to make preservation proposals, to promote them, as well as to supervise and foster local cultural values.

Outside official and bureaucratic structures activities are more free, generously allowing chances for promoting preservation. I am referring particularly to those forces which are working in community planning and to the various local amenity groups and similar organizations.

Regional inventories made during the regional planning processes form a good and solid basis for the future work. Perhaps some day the preservation of cultural values can automatically be seen as a task for the community.

Educational work done by various volunteer organizations is extremely important for preservation. I would say that in fact it has a much greater and more fundamental significance than most official interventions.

Therefore the scope of preservation work is rather wide and complex. The problem lies in that it has been decentralized and disintegrated. Maybe we should also, as in many other countries, try to construct some kind of

a central organ for consolidating the strength of all interest groups.

The International Council on Monuments and Sites (ICOMOS) can be mentioned as an example. Preparations for Finland to join it are under way. We should establish a National Committee for Finland. The committee would then communicate with the central organization, but also it should draw up a national programme for the preservation policy. Perhaps this National Committee could act as the proposed central organ. However, this possibility has not been studied adequately.

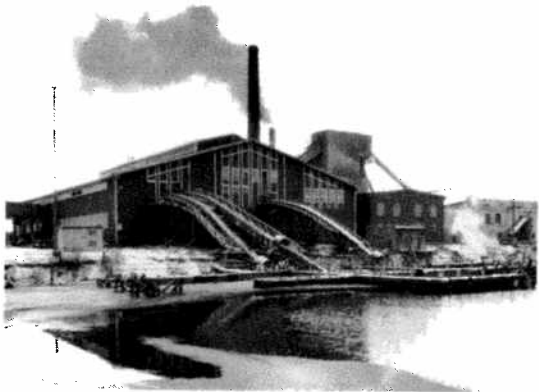
Presumably in addition to that we need a foundation for raising funds, not only for information and educational activities but also for actual maintenance and repair work. The foundation should support conservation measures when public means are not sufficient or when they cannot be granted.

I think that one of the most important issues in preservation is centralising and organising activities, as well as improving jurisdictional and economical resources. We must be able to save those reasonably few monuments we possess. Otherwise we must honestly confess that in that respect Finland is still a developing country. ■

(Original in Finnish. Published in *Kotiseutu*, issue no.7/8, 1966, pp.211-214)

89. Penttilän saha Joensuussa on Suomelle ominaista teollisuusperintöä. Saharakennus ja voimalaitos ovat vuodelta 1918, oikealla oleva paja vuodelta 1893. Rakennussuojeluesitys vireillä. ■

89. The Penttilä sawmill and powerstation in Joensuu are from 1918, while the forge, to the right, is from 1893. It is presently under consideration for building protection.

YLEISTÄ MAAILMANPERINTÖ-SOPIMUKSESTA JA -LUETTELOSTA

Vuonna 1992 on kulunut 20 vuotta maailmanperintösopimuksen hyväksymisestä. 60-luvun alussa Assuanin padon rakentaminen uhkasi hukuttaa Nuubian monumentit lopullisesti padon vesimassojen alle. Kansainvälinen yhteisö tiedosti, että tämä merkitsisi korvaamatonta menetystä ihmiskunnalle ja myös sen, etteivät asianomaiset maat, Egypti ja Sudan, yksin pystyisi pelastamaan näitä muinaismuistomerkkejä. UNESCO käynnisti kansainvälisen keräyksen, jonka avulla monumentit pelastettiin. Tämän tapahtumasarjan myötä heräsi myös tietoisuus kulttuuri- ja luonnonperinnön yleismaailmallisen suojelun tarpeellisuudesta. Kansainvälisen matkailun laajenemisen myötä kasvoi yleisesti myös kiinnostus kulttuurimuistomerkkeihin. Syntyi ajatus kansainvälisestä sopimuksesta kulttuuriperinnön suojelemiseksi.

Samoihin aikoihin kaavailtiin luonnonsuojelusta kiinnostuneissa järjestöissä ja piireissä yleismaailmallista "perintörahastoa" merkittävimpiä luonnonalueita ja historiallisia paikkoja varten. Ajatus oli, että luonnolle tulisi antaa sama arvo ja paino kuin kulttuurille. Rahaston perustaminen olisi vaatinut kansainvälisen sopimuksen laatimista.

Oli ilmeistä, ettei kahden, osittain päällekkäisen kansainvälisen sopimuksen laatiminen olisi ollut tarkoituksenmukaista. Näin ollen sovittiin YK:n ensimmäisessä ympäristökonferenssissa Tukholmassa vuonna 1972 yhden sopimuksen laatimisesta, joka kattaisi sekä kulttuuri- että luonnonperinnön ja joka hyväksyttäisiin UNESCO:n yleiskokouksessa samana vuonna.

Yleiskokouksen hyväksymä, kahden rinnakkaisen prosessin tuloksena syntynyt sopimus maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemisesta vahvistaa, että kansallisella kulttuuri- ja luonnonperinnöllä on yleismaailmallinen arvo, joka velvoittaa koko kansainvälisen yhteisön yhteistyöhön sen säilyttämiseksi. Sopimusvaltioiden on kuitenkin ensijaisesti itse vastattava omalla alueellaan olevien kohteiden suojelusta voimavarojensa mukaan.

90

90. Rauma kuuluu Maailman kulttuuriperintöluetteloon esimerkkinä pohjoisesta puukaupunkiperinteestä. ■
90. Rauma is on the World Heritage List as an example of the Nordic wooden town tradition.

2

Sopimuksen perusteella toimiva maailmanperintökomitea ylläpitää ja täydentää maailmanperintöluetteloa, johon hyväksytään eri maiden tekemien esitysten pohjalta pitkän seurantakäsittelyn jälkeen uusia kohteita, joiden tulee täyttää ainakin yksi sopimuksen asettamista arvosteluperusteista. Kulttuuriperinnön osalta nämä perusteet ovat seuraavat:

Kulttuurimuistomerkkien tulisi

- olla ainutlaatuinen saavutus (esimerkki: Chambordin linna Ranskassa);
- olla esimerkki kokonaisuudesta, jolla on ollut merkittävä vaikutus tietynä aikakautena (esimerkki: Firenzen historiallinen keskusta, Italia);
- olla todistus hävinneestä kulttuurista (esimerkki: Machu Picchu, Peru);
- edustaa merkittävää historiallista kehitysvaihetta (esimerkki: Salvador de Bahian historiallinen keskusta, Brasilia);
- olla ainutlaatuinen esimerkki perinteisestä elämänmuodosta (esimerkki: Hollokon kylä, Unkari).
- liittyä yleismaailmallista merkitystä oleviin käsitteisiin tai uskomuksiin (esimerkki: Kandyn pyhä kaupunki, Sri Lanka).

Kohteiden valinta ei ole helppoa ja se asettaa edelleen monta kysymystä. Onko esimerkiksi olemassa objektiivisia kriteereitä eri kohteiden yleismaailmallista arvoa varten? Kuinka monta kohdetta voidaan loppujen lopuksi sisällyttää luetteloon vähentämättä sen merkitystä?

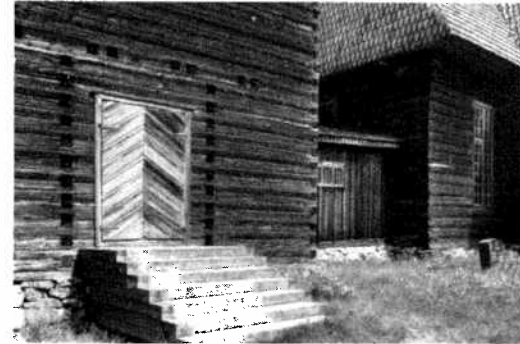
ICOMOSilla on edustamansa korkean asiantunte muksen perusteella ratkaiseva rooli maailmanperintöluetteloon sisällytettävien kohteiden valintaprosessissa. Järjestö laatii yksityiskohtaiset raportit jokaisesta maailmanperintöluetteloon hyväksyttäväksi ehdotetusta kohteesta. Raportit ovat maailmanperintökomitean päätöksenteon pohjana tehtäessä ratkaisuja luetteloon valittavista kohteista.

Maailmanperintöluetteloon valittavia luonnonperintökohteita varten on vastaavanlainen valintamenettely.

Kohteiden hyväksyminen maailmanperintöluetteloon korostaa niiden yleismaailmallista merkitystä ja antaa niille siten myös uuden kansainvälisen

91

92

91-92. Petäjaveden puinen Jaakko Klemetinpoika Leppäsen vuosina 1763-65 rakentama ja vuonna 1821 tapulilla laajennettu vanha kirkko on ehdolla maailman kulttuuriperinnön luetteloon ja odottaa että kansainvälinen selvitys maailman puukirkoista valmistuu. ■
91-92. Petäjävesi church, 1763-65, and belltower, 1821, has been proposed for the World Heritage List.

93. Valkeakosken Rapolan linnavuori on ajallisesti syvä maisemakokonaisuus, jonka säilymistä taloudellinen ja teknillinen hyötyajattelu on usein uhannut. ■
93. The Rapola hill fortress in Valkeakoski is a landscape with deep historical layers.

93

statuksen. Samalla se kuitenkin luo uusia velvoitteita asianomaiselle valtiolle.

Maailmanperintökomitea voi muistuttaa valtiota tällaisista velvoitteista mikäli ne todetaan tarkastuksen perusteella laiminlyödyiksi. Tällainen toiminta on tuottanut myönteisiä tuloksia, kuten patojen, ilmaa saastuttavien tehtaiden tai häiritsevien turistipalvelujen rakentamista koskevien päätösten peruuttaminen.

3

Tällä hetkellä on ensimmäisen kerran odotettavissa maailmanperintöluetteloon sisältyvän kohteen poistaminen luettelosta. Kyseessä on luonnonperintökohde, so. Srebarna-kosteikko Bulgariassa, jonka tilan saastumisen ja kuivumisen vuoksi ei enää katsota täyttävän sopimuksen asettamia vaatimuksia. Päätös poistamisesta tehdään todennäköisesti maailmanperintökomitean kokouksessa joulukuussa 1992 Santa Feessä.

Sopimukseen liittyneet maat voivat myös pyytää apua maailmanperintökomitealta luetteloon sisältyvien kohteiden entistämistä varten. Mahdollisuudet tällaisen avun saamiseen ovat kuitenkin rajalliset. Sopimusmaat maksavat yhtä prosenttia UNESCO:n jäsenmaksustaan vastaavan summan maailmanperintörahoastoon, jolla sopimukseen perustuvaa toimintaa rahoitetaan. Useat maat ovat kuitenkin viime vuosina laiminlyöneet maksuvelvoitteensa. Vuonna 1991 vain 59% sopimusmaista suorittivat maksun.

Maailmanperintösopimuksen toimeenpanoon liittyvän toiminnan tehostamiseksi sekä sopimuksen 20-vuotisjuhlavuoden merkeissä on UNESCO:n sihteeristöön Pariisissa keväällä 1992 perustettu maailmanperintökeskus (UNESCO World Heritage Centre).

Viime aikoina on keskusteltu mahdollisesta tarpeesta tarkistaa maailmanperintösopimusta mm. UNESCO:n hallintoneuvostossa, jossa Italia katsoi sopimuksen vaativan ajanmukaistamista. Sopimuksen rajallisuus kävi ilmi mm. maailmanperintöluetteloon kuuluvan Dubrovnikin kaupungin pommituksessa, jota sopimus ei pystynyt estämään UNESCO:n vetoamuksesta huolimatta. Italia ehdotti mm. sopimuksen muuttamista siten, että kohteen sisällyttäminen luetteloon merkitsisi asianomaisen valtion luopumista sen hallinnasta kokonaisuudessaan ja suostumusta siihen, että kansainvälinen yhteisö kantaisi yhteisvastuun siitä. Ehdotus ei kuitenkaan saanut kannatusta eikä myöskään kompromissiehdotus, jonka mukaan asetettaisiin työryhmä käymään läpi sopimusta. Hallintoneuvosto katsoi, että Italian esittämä muutosehdotus loukkaisi valtioiden koskemattomuutta. Eräänä mahdollisuutena on mm. tuotu esille, että ehdoksi kohdetta ehdottavalle valtiolle asetettaisiin sen liittyminen Yleissopimukseen kulttuuriomaisuuden suojelusta aseellisen selkkauksen sattuessa (Haagin sopimus), jonka toimeenpanoa UNESCO myös valvoo ja että kyseessä oleva kohde ilmoitettaisiin sopimuksen mukaiseen erityissuojelurekisteriin. Yleinen käsitys on kuitenkin, että maailmanperintösopimus toimii tyydyttävästi nykyisessä muodossaan.

SUOMI JA YLEISSOPIMUS MAAILMAN KULTTUURI- JA LUONNONPERINNÖN SUOJELEMISESTA

Suomi ratifioi vuonna 1987 maailmanperintösopimuksen. Pitkän valmistelutyön jälkeen Suomi esitti syksyllä 1990 kuusi kulttuuriperintöön liittyvää kohdetta merkittäviksi maailmanperintöluetteloon. Ehdotetuista kohteista kolme oli rakennusmuistomerkkiä, so. Vanhan Rauman puukaupunkialue, Suomenlinna ja Petäjäveden vanha kirkko. Muut ehdotukset koskivat arkeologisia paikkoja, so. Huiluvuoren pronssikautinen hautaröykkiöalue, Rapolan muinaislinna ja ympäröivä kalmisto ja

4

HAUENSUOLEN KALLIOON HAKATUT VAAKUNAT JA NIMIKIRJOITUKSET HANGOSSA.

Kartagossa, Tunisiassa pidetyssä kokouksessaan 12.12.1991 maailmanperintökomitea hyväksyi maailmanperintöluetteloon mm. Vanhan Rauman ja Suomenlinnan. Luetteloon kuuluu toistaiseksi

360 kohdetta, joista 264 ovat kulttuuriperintöön kuuluvia. Vanha Rauma hyväksyttiin esimerkkinä vanhasta pohjoismaisesta puukaupungista sekä Pohjois-Euroopan kaupunkikulttuurin ja –arkkitehtuurin eräänä kauneimpana ja laajimpana kohteena. Suomenlinna puolestaan täytti vaatimuksen ainutlaatuisesta arkkitehtoonisesta kokonaisuudesta, joka edustaa merkittävää historiallista kehitysvaihetta. Suomen esittämien arkeologisten paikkojen käsittely siirtyi lisäselvitysten ja täydennysten vuoksi.

Suomi tekee maailmanperintökomitealle ensimmäisen esityksensä luonnonperintökohteesta (Linnansaaren kansallispuisto) vuoden 1993 alussa.

Pohjoismaisia kohteita maailmanperintöluettelossa olivat ennen Kartagon kokousta vain Norjassa sijaitsevat Urnesin sauvakirkko, Bryggenin alue Bergenissä, Rörosin kaivosalue ja Altan kalliopiirustukset. Kartagossa hyväksyttiin pohjoismaista luetteloon edellä mainittujen Suomessa olevien kohteiden lisäksi Drottningholmin linna Ruotsissa.

Pohjoismainen yhteistyö maailmanperintöesitysten koordinoimiseksi alkoi vuonna 1986 Bergenissä pidetyssä kokouksessa, johon myös ICOMOSin edustajat osallistuivat. Tämän jälkeen pohjoismaiset rakennuskulttuurin edustajat ovat kokoontuneet useita kertoja. Pohjoismaiden yhteistyön kohteena on myös ollut niiden osuuden (ns. Nordic Study) suunnittelu osana kulttuuriperintökohteiden yleismaailmallista selvitystä (Global Study). Tämä pohjoismaisen kulttuuriperinnön kehitystä ja tilaa koskeva selvitys on Suomen UNESCO-toimikunnan aloite.

Keskustelu eräiden kohteiden mahdollisesta esittämisestä hyväksyttäväksi maailmanperintöluetteloon on lisännyt niiden arvostusta Suomessa. Kuitenkaan ei ole mahdollista välttää pettymyksiä paikallisella tasolla. Kaikkien tiedossa ei ole kohteiden hyväksymiselle asetetut äärimmäisen ankarat kriteerit. Lisäksi kaikista maanosista esitettyjen kohteiden joukosta maailmanperintöluetteloon valittujen kohteiden lukumäärä on pieni ja sitä pyritään rajoittamaan. Keskustelun herääminen on kuitenkin eräs sopimuksen tarkoitamista tavoitteista samoin kuin yleisen tietoisuuden kasvaminen kulttuuri- ja luonnonperinnön merkityksestä. ■

Margaretha Mickwitz

The Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage

The building of the Assuan dam at the beginning of the 1960s threatened to cover the Nubian monuments under water. The international community realized that this would mean both an irreparable loss for mankind and that Egypt and Sudan could not alone save the ancient monuments. Consciousness of the necessity for safeguarding worldwide cultural and natural heritage was awakened and the idea of an international convention for the protection of cultural heritage was born.

Simultaneously, various organizations and groups in nature conservation were outlining a global "heritage foundation" for the protection of the most significant natural areas and historical sites.

It was evident that drawing up two partly overlapping conventions was not practical. Therefore it was agreed at the first United Nations Environmental Conference in Stockholm, in 1972, to prepare only one document to cover both cultural and natural heritage and to get it accepted in the UNESCO General Assembly during that same year.

The World Heritage Convention ensures that national cultural and natural property has a universal value and that the international community is obliged to collaborate in order to protect it. The member states are primarily responsible for preservation in their own territories.

All site nominations have to meet at least one of the convention criteria. For example, cultural monuments and sites should:

- represent unique artistic achievements (eg. Chambord Château in France).
- have exerted a great influence over a span of time or within a cultural area of the world on other historical entities (eg. the historical centre of Florence, Italy).
- bear a unique testimony to a civilization which has disappeared

- (eg. Machu Picchu, Peru).
- be an outstanding example of a significant stage in history (eg. the historical centre of Salvador de Bahia, Brasil).
- be an outstanding example of a traditional human settlement (eg. Holloko village, Hungary)
- be directly tangibly associated with events or ideas and beliefs of outstanding universal significance (eg. the Holy town of Kandy, Sri Lanka)

Site selection is not an easy task and it raises many questions. Do we have, for example, objective criteria for the universal evaluation of different sites? How many sites can finally be included in the World Heritage List without diminishing its significance?

Through its high-level expertise ICOMOS has a decisive role in the selection process by preparing detailed reports of every site on the tentative lists. These reports are then used as basic material for making resolutions. A similar process is established for the natural heritage as well.

The inscription gives a new international status for the chosen sites. But at the same time it creates new commitments for respective states. The World Heritage Committee may have to remind them of these obligations in the cases of negligence.

Member states may apply for financial assistance for the restoration of World Heritage Monuments. However, possibilities to get such assistance are limited; in 1991 only 59% of the Member States had made their required payments.

The UNESCO World Heritage Centre was established last spring in Paris in the atmosphere of the 20th Anniversary of ICOMOS and in order to intensify the execution of the Convention.

A possible revision of the document has been discussed lately since its limited scope became obvious during the bombardment of Dubrovnik (a listed site). The Italian branch, for example,

suggested that member states should entirely give up their possessory rights to the nominated sites and that they should be willing to let the international community bear the joint responsibility for them. This proposal was not supported as the UNESCO Administrative Board felt that it would offend the immunity of other states. In general the Convention seems to work in a satisfactory way, even in its present form.

The World Heritage Convention was ratified in Finland in 1987. After long preparation work six proposals for the tentative list were presented: three architectural monuments and three archaeological sites.

On December 12th 1991 in Carthage, Tunisia, the World Heritage Committee accepted the inscriptions of Old Rauma and Suomenlinna. So far the World Heritage List comprises 360 sites of which 264 are cultural properties.

Old Rauma was accepted as an example of an old Nordic wooden town and Suomenlinna met the requirements of an unique entity representing a significant historical

stage. The evaluation of our archaeological sites was postponed for further clarifications and supplements.

Our first proposal for the inscription of a natural property, Linnansaari National Park, will be presented in early 1993.

Nordic collaboration in coordinating World Heritage proposals started in 1986 in Bergen, and experts have met many times since. The Nordic Study, initiated by the Finnish UNESCO Commission, has become an integral part of the Global Study.

Debate about possible nomination sites has increased their value in Finland. However, it is not possible to avoid disappointments at the local level. The strict criteria of the World Heritage Convention are not common knowledge.

Raising discussion is anyway one of the aims of the World Heritage Convention, as well as raising a general consciousness concerning the significance of the natural and cultural heritage. ■

(Original in Finnish)

94. Suomenlinnan Kuninkaanportti. ■
94. The King's Gate in the Suomenlinna
Fortress off Helsinki.

94

ICOMOSin Suomen kansalliskomitea 1967:

Cleve, Nils (1905–88) FT, valtionarkeologi

Gardberg, Carl Jacob (1926–) FT, valtionarkeologi

Havas, Heikki (1926–) arkkitehti

Järventaus, Esko (1921–91) arkkitehti, professori

Kairamo, Maija (1935–) arkkitehti

Kärki, Pekka (1940–) FK

Lilius, Henrik (1939–) FT, valtionarkeologi

Lundsten, Bengt (1928–) arkkitehti, professori

Mickwitz, Margaretha (1936–) FL

Pettersson, Lars (1918–) FT, professori

Ruusuvuori, Aarno (1925–92) arkkitehti, professori

Sinisalo, Antero (1927–86) FK

Valonen, Niilo (1913–83) FL, professori

Wickberg, Nils Erik (1909–) arkkitehti, professori

Ålander, Kyösti (1917–75) professori

KUVALÄHTEET

1. Valok. Maija Kairamo 1992.
2. Valok. Maija Kairamo 1991.
3. Piirros SRM.
4. Valok. P.O. Welin. MV RHO.
- 5-6. Valok. Eva ja Pertti Ingervo 1964.
- 7-9. Valok. Matti Saanio 1963.
10. Valok. Aarne Heimala 1963. MV RHO.
11. Piirros Arkkitehtitoimisto Aarno Ruusuvuori.
- 12-13. Valokuvat MV HKA.
14. Kuva MV RHO.
- 15-16. Valok. Heikki Havas 1963.
- 17-19. Valok. Simo Rista 1991.
20. Kuva 1991. MV RHO.
21. Osa E. Hoffersin panoraamakuvasta vuodelta 1866, HKM.
22. Valok. Signe Brander 1907. HKM.
23. Valok. Jarmo Nauska 1992. MV RHO.
24. Valok. Heikki Havas. SRM.
25. Valok. Kari Hakli. SRM.
26. Valok. Veljekset Karhumäki 1930-luku. HKM.
27. Valok. Jarmo Nauska 1992. MV RHO.
28. Valok. Pietinen. MV HKA.
29. Kuva HKM.
30. Valok. Vilhelm Helander 1967.
31. Valok. Jarmo Nauska 1992. MV RHO.
32. Valok. Igor Herler.
33. Valok. C.J. Gardberg.
34. Valok. Jarmo Nauska 1992. MV RHO.
35. Kuva 1959 Sanomalehti Uusi Aura.
- 36-37. Piirroksset Vanhan Porvoon toteutussuunnitelma 1972. MV RHO.
38. Pohjoismainen puukaupunki-julkaisun kansikuva 1972. MV RHO.
39. Valok. Maire Mattinen 1985.
40. Valok. Pekka Kärki 1972. MV RHO.
41. Piirros, asemakaavaluonnos, Vanha Porvoo, 1992.
42. Valok. Pekka Kärki 1992. MV RHO.
43. Kuva MV RHO.
44. Valok. Nisonen. HKM.
45. Kuva 1975. Arkkitehtuuritoimisto Bengt Lundsten.
46. Valok. Heikki Havas 1950-luku. HKM.
47. Piirros K. Kõlhi 1992.
48. Piirros Arkkitehtuuritoimisto Bengt Lundsten.
49. Valok. Rafael Roos 1920-luku. HKM.
50. Valok. Jarmo Nauska 1992. MV RHO.
51. Valok. Erik Sundström 1928. HKM.
52. Valok. O. Sundström. Suomen valokuvataiteen museo.
53. Valok. Niilo Valonen 1936. MV KTA.
54. Kuva
55. Postikortti. Rautatiemuseo.
- 56-58. Kuvat MV RHO.
59. Valok. Niilo Valonen 1936. MV KTA.
60. Valok. Jarmo Nauska 1992. MV RHO.
61. Valok. Valokuvaamo Jussi Tiainen 1990.
- 62-63. Kuvat MV RHO.
64. Piirros Suomenlinnan käyttösuunnitelmaehdotus 1974.
65. Kuva 1992 MV RHO, Suomenlinna.
66. Kuva 1990. Rakennushallitus.
67. Valok. Simo Rista 1974.
68. Kuva 1990. Rakennushallitus.
69. Kuva MV HKA.
70. Kuvat MV RHO.
71. Kuva 1991. Rakennushallitus.
- 72-73. Kuvat MV RHO.
74. Valok. P.O. Welin 1969. MV RHO.
75. Valok. Erik Sundström. HKM.

76. Valok. Raimo Nauska 1992. MV RHO.
 77. Kuva 1991. Rakennushallitus.
 78. Valok. Kristina Kõlhi 1992.
 79. Valok. Raimo Nauska 1992. MV RHO.
 80. Valok. Hannu Tomminen 1992.
 81. Valok. Helena Rosen 1992. MV RHO.
 82. Valok. Kristina Kõlhi 1992.
 83. Kuva 1990. Rakennushallitus.
 - 84-85. Valok. Maija Kairamo 1990.
 - 86-87. Piirroksset Ida Lönnroth. SKSK.
 88. Valok. Martti Jokinen 1990.
 89. Kuva 1991. Pohjois-Karjalan museo.
 90. Kuva 1991. Rauman museo.
 91. Valok. Martti Jokinen 1992.
 93. Valok. J.P. Taavitsainen 1987. MV.
 94. Valok. Maija Kairamo 1991.
- Kansikuva: Valok. K. Kõlhi 1986

LYHENTEET

HKM	Helsingin kaupunginmuseo
TKK A	Teknillinen korkeakoulu arkkitehtiosasto
MV HKA	Museovirasto, historian kuva-arkisto
MV KTA	Museovirasto, kansatieteen kuva-arkisto
MV RHO	Museovirasto, rakennushistorian osasto
SRM	Suomen rakennustaiteen museo

